

PUA

PRZESTRZEŃ URBANISTYKA ARCHITEKTURA

2/2017

PUJA

PRZESTRZEŃ URBANISTYKA ARCHITEKTURA

PUA

Przewodniczący Kolegium Redakcyjnego Wydawnictwa Politechniki Krakowskiej

Tadeusz Tatara

Przewodniczący Kolegium Redakcyjnego Wydawnictw Naukowych

Józef Gawlik

Redaktor naczelny

Mateusz Gyurkovich (mgyurkovich@pk.edu.pl)

Koordinator wydania

Elżbieta Kusińska

Rada naukowa

Krzysztof Bieda – Podhalańska PWSZ w Nowym Targu, Polska
Júlia Maria Brandão Barbosa Lourenço – Universidade do Minho, Portugalia
Agata Bonenberg – Politecnico di Milano, Włochy
Mario Cerasoli – University Roma TRE, Włochy
David Fox – University of Tennessee, USA
Barbara Gronostajska – Politechnika Wrocławska, Polska
Matevž Juvancic – University of Ljubljana, Słowenia
Nina Juzwa – Politechnika Łódzka, Polska
Thomas Kauertz – HAWK University of Applied Sciences, Niemcy
Zina Macri – Ion Mincu University of Architecture & Urbanism, Rumunia
Estanislau Roca – ETSAB, UPC, Barcelona – TECH, Hiszpania
Grażyna Schneider-Skalska – Politechnika Krakowska, Polska
Adolf Sotoca – Luleå Technology University, Szwecja
Stanisława Wehle-Strzelecka – Politechnika Świętokrzyska, Polska

Redaktorzy serii

Urbanistyka – Agnieszka Matusik
Architektura – Ernestyna Szpakowska-Loranc
Architektura krajobrazu – Katarzyna Łakomy
Historia architektury i sztuki piękne w architekturze – Beata Makowska
Planowanie przestrzenne i regionalne – Matylda Wdowiarz-Bilska

Redakcja wydawnicza

Sekretarz Redakcji – Aleksandra Urzędowska (aurzedowska@pk.edu.pl)
Projekt graficzny – Agnieszka Matusik
Skład i łamanie – Anna Basista
Weryfikacja językowa – Justin Nnorom
Webmaster – Piotr Celewicz

Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, ul. Warszawska 24, 31-105 Kraków

© 2017 Politechnika Krakowska

ISSN 2544-0853

Pierwotną wersją każdego zeszytu PUA jest wersja online:

<http://pua.arch.pk.edu.pl>

<http://www.ejournals.eu/PUA>

SPIS TREŚCI

URBANISTYKA

Piotr Celewicz

Wybrane zagadnienia dobrych praktyk współpracy środowiska architektów z władzami samorządowymi oraz uczelniami wyższymi 7

Jacek Gyurkovich

Uczelnia jako partner dla władz samorządowych i otoczenia gospodarczego w regionie 15

Patrycja Haupt, Sylwia Mochocka, Małgorzata Wijas

Inicjatywy mieszkańców realizowane dzięki współpracy pomiędzy samorządem, uczelnią a środowiskiem gospodarczym – doświadczenia i szanse 33

Magdalena Jagiełło-Kowalczyk

Rola współpracy uczelnia–samorząd w aktywizacji przestrzeni miejskich 45

Michał Jania

Struktura urbanistyczna Smart City 57

Elżbieta Kusińska

Kształtowanie miejskich przestrzeni publicznych zgodnie z potrzebami lokalnych społeczności 85

Filip Łekawski

Rewitalizacja terenów pomilitarnych jako nowy wymiar współczesnego sensu miasta. Analiza przypadku Twierdzy Ehrenbreitstein w Koblencki 95

Piotr Mrowiec, Tatiana Pavliuc

Cracow functional corridors as a possibility for the revitalization of the urban rail-related areas... 107

Katarzyna Pluta

Modele i efekty współpracy „aktorów“ współtworzących krajobraz współczesnego miasta, na przykładzie działalności Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej 125

Ewa Stachura

Obszary współpracy między uczelnią, biznesem a samorządem w zakresie przekształceń przestrzeni zurbanizowanej 147

Małgorzata Wijas, Sylwia Mochocka, Patrycja Haupt

Nowy pierwiastek w modelu współpracy fundacja – samorząd – człowiek – biznes 161

ARCHITEKTURA

Piotr Broniewicz

Kreowanie marki za pomocą architektury 179

Kazimierz Butelski, Magdalena Koziern-Woźniak, Marta Łukasik

Architektura jako narzędzie rozwiązywania wybranych problemów społecznych – na przykładzie Leżajska, Niepołomic i Wieliczki 189

Krzysztof Ludwin

Kolorystyka obiektów architektonicznych i aspekty prawne z tym związane 205

Małgorzata Petelencz

U progu biznesu – All seasons hotel – Koncepcja dla firmy Wiśniowski..... 217

Katarzyna Zawada-Pęgiel

Kształtowanie środowiska miejskiego na przykładzie wielofunkcyjnych zespołów o wiodącej funkcji biurowej..... 233

HISTORIA ARCHITEKTURY I SZTUKI PIĘKNE W ARCHITEKTURZE**Martyna Bednarz**

Architektura Hundertwassera – sztuka na krawędzi kiczu?..... 247

Anna Kulig, Krystyna Romaniak

Badania naukowe zabytków platformą współpracy różnorodnych środowisk 261

Paulina Łyziak-Dyga

Przywrócenie wystroju zabytkowego wnętrza w gabinecie w wieży na zamku w Łańcucie 275

Iwona Zuziak

Symultaniczna aktywność przedstawicieli nauki, biznesu i samorządów czynnikiem dynamizującym kreatywność 289

PLANOWANIE PRZESTRZENNE I REGIONALNE**Teresa Bardzińska-Bonenberg**

Program rewitalizacji Poznańskiej Śródky – błędy administracji miasta a inicjatywy mieszkańców 301

Justyna Kobylarczyk

Diagnoza funkcjonalno-przestrzenna krakowskich osiedli mieszkaniowych Olsza II i Ugorek jako wynik współpracy uczelnia–samorząd 315

Wojciech Korbel

Uregulowania prawne współczesnego procesu kształtowania przestrzeni publicznych w świetle oczekiwań gminnych władz samorządowych w Polsce 323

Piotr Setkowicz

Kryzys zaufania. Partycypacja społeczna i podsycanie konfliktów w procesie kształtowania środowiska miejskiego na przykładzie Krakowa 341

Krystyna Paprzyca

Nauka umiejętności przekształcania rzeczywistości przestrzeni miejskich przez studentów. Przykład Oświęcimia..... 353

PUUA

URBANISTYKA

Piotr Celewicz (piotrcelewicz@hotmail.com)

Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego, Instytut Projektowania Urbanistycznego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Wybrane zagadnienia dobrych praktyk współpracy środowiska architektów z władzami samorządowymi oraz uczelniami wyższymi

Selected issues of good practice in case of cooperation between architect's societies and local authorities or higher education

Streszczenie

Niniejszy artykuł prezentuje wybór dobrych praktyk dotyczących współpracy środowiska architektów z władzami samorządowymi oraz uczelniami wyższymi. Wyselekcjonowane przykłady prezentują rozwiązania wymagające popularyzacji w celu zbudowania atrakcyjnego rynku dla inwestycji prezentujących najwyższe walory jakościowe czy estetyczne w oparciu o publiczne inwestycje w sektorze budowlanym. Środowisko architektów jest grupą najmocniej zaangażowaną w misję tworzenia wysokiej klasy architektury, odpowiadającej najnowszym trendom.

Słowa kluczowe: modele współpracy, uczelnia wyższa, samorząd, środowisko architektów, biznes

Abstract

This article presents a selection of good practices regarding the cooperation of the architects societies with local authorities and universities. Selected examples present solutions that need to be popularized in order to build an attractive market for investments representing the highest qualities or aesthetics based on public investment in the construction sector. The architects' is the group most involved in the mission of creating high-end architecture that responds to the latest trends.

Keywords: models of cooperation, higher education, local authorities, architects', business

1. WSTĘP

Wiele spośród rzeczy, które możesz policzyć, nie liczą się. Wiele z tych, których policzyć nie można, naprawdę się liczą.

Albert Einstein

Zawsze trzeba działać. Źle czy dobrze, okaże się później. Żałuje się wyłącznie beczynności, niezdecydowania, wahania. Czynów i decyzji, choć niekiedy przynoszą smutek i żal, nie żałuje się.

Andrzej Sapkowski

Spółeczeństwo to zbiór ludzi o różnym wykształceniu, zainteresowaniach czy statusie, ale powiązanych ze sobą relacjami, w wyniku czego współpraca jest istotna i nieodzowna zarówno w życiu codziennym, jak i przy próbie budowania czegoś lub jakiejś wartości. Dzięki wielu kooperacjom w społecznościach może być wspierany jakikolwiek rozwój. Współpraca między szeroko rozumianym samorządem oraz biznesem jest we współczesnej demokracji bardzo istotna. Ponadto do wspomagania, kierowania i przewidywania procesów społeczno-gospodarczych potrzebnych jest dzisiaj wielu specjalistów i wiele punktów widzenia. Architektura jako katalizator lub skutek takich działań może również być utożsamiana ze statusem lub jakością środowiska czy otoczenia.

Architekci z racji wieloaspektowego i ustawicznego wykształcenia oraz jako osoby wykonujące zawód zaufania publicznego należą do grupy osób świadomie i odpowiedzialnie podejmujących zagadnienia ładu oraz harmonii w środowisku zurbanizowanym i nie tylko, jak również zrównoważonego rozwoju, a także kształtowania inteligentnych struktur miejskich. Niniejszy artykuł jest próbą opisanego modeli współpracy architektów, zrzeszonych w organizacjach zawodowych lub stowarzyszeniach oraz strukturach samorządowych (miejskich i wojewódzkich). Takie działania określić można jako zbiór dobrych praktyk kształtujących świadomość pojęcia jakości przestrzeni życia. Przez kooperację samorządu, biznesu oraz twórczości architektonicznej, wywodzącej się często z myśli akademickiej reprezentowanej przez idee projektowe, powstają wspaniałe realizacje przestrzeni i architektury, w której żyjemy.

Poniższe przykłady opisują warte dłuższego zastanowienia i większej uwagi działania z ostatnich lat z udziałem m.in. Izby Architektów oraz Stowarzyszenia Architektów Polskich SARP, przedstawiające dobre praktyki prowadzące do kształtowania jakości w urbanistyce i architekturze, co ma jednocześnie wpływ na pozostałe, także ekonomiczne, dziedziny i aspekty funkcjonowania miast oraz regionów.

2. SARP

Stowarzyszenie Architektów Polskich to organizacja zrzeszająca dobrowolnie wstępujących do niej architektów. Historia działalności stowarzyszeniowej architektów polskich liczy już 140 lat. Na początku była to inicjatywa budowniczych i inżynierów tworzących Krakowskie Towarzystwo Techniczne (1877)¹. W 1934 roku powstało Stowarzyszenie Architektów Rzeczypospolitej Polskiej SARP. W 1952 roku na VI Walnym Zjeździe Delegatów SARP zmieniono nazwę na Stowarzyszenie Architektów Polskich, zachowując tradycyjny skrót SARP. Taką właśnie nazwę Stowarzyszenie nosi do dnia dzisiejszego. Do SARP-u należy obecnie ponad 5000 architektów². Organizacja ta w przeciwieństwie do Izby Architektów nie nadaje uprawnień do wykonywania zawodu, ale ocenia twórczość, nagradzając osoby o wybitnych zasługach lub osiągnięciach. Obecnie Stowarzyszenie liczy 25 oddziałów z własną hierarchią oraz zespoły eksperckie.

2.1. KONKURSY ARCHITEKTONICZNE

Jednym z wielu przykładów, kiedy dochodzi do współpracy jednostki samorządowej (przedstawiciela miasta lub województwa), jest zlecenie organizacji konkursu architektonicznego jedno- lub wieloetapowego według specyfikacji zamawiającego. „Podstawowym celem działania Stowarzyszenia Architektów Polskich jest wysoka jakość architektury i przestrzeni. Cel ten realizowany jest przede wszystkim przez organizację konkursów architektonicznych, które uważamy za najlepszy sposób wyboru projektantów, zarówno z punktu widzenia korzyści inwestora, jak i projektanta. Procedura konkursowa pozwala na otrzymanie wielu rozwiązań projektowych i analizę wariantów. Wybór najlepszego projektu opiera się na wartości merytorycznej i estetycznej projektu”³. SARP w swojej strukturze posiada sędziów konkursowych, wyznacza sekretarza, pisze warunki, jednym słowem organizuje taki konkurs. Należy tu zaznaczyć, że tylko dwie organizacje (SARP w połączeniu z Izbą Architektów) dbają o interesy wszystkich architektów. Stowarzyszenie konstruuje warunki konkursowe tak, aby przede wszystkim zostały uszanowane prawa autorskie. Jak pokazuje nam krakowski rynek, zdarzały się konkursy, w których organizacja słusznie nie rekomendowała udziału z uwagi na nieposzanowanie praw autorów i które nie odbiły się pozytywnym echem w świecie architektury. Krakowski oddział SARP może pochwalić się wieloma dobrze zorganizowanymi konkursami na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa czy marszałka województwa małopolskiego, ZIKiT-u itd.

W dniach 27–28 czerwca 2014 roku w Warszawie odbyło się Forum Konkursów Architektonicznych: „Konkurs jako instrument kreowania ładu przestrzennego, wysokiej jakości budynków i przestrzeni publicznych”. Celem konferencji było omówienie założeń i tez dotyczących doświadczenia, standardów, regulacji i praktyk z zakresu kultury i kształtowania ładu w przestrzeni. Wydawnictwo pokonferencyjne zawiera przykłady wyróżnionych i dobrze

zorganizowanych konkursów, w wyniku których powstały znaczące dla kraju realizacje, a także wypowiedzi osób piastujących wysokie i odpowiedzialne stanowiska w państwie. Pani Elżbieta Bieńkowska – ówczesny wiceprezes Rady Ministrów i Minister Infrastruktury i Rozwoju objęła patronatem tę konferencję, co świadczy o jej wysokiej randze. „Jako swoisty obowiązek względem mieszkańców i *ducha miasta* postrzegać należy objęcie trybem konkursowym kluczowych inwestycji publicznych w miastach, w tym przestrzeni ogólnodostępnych. To samo dotyczy dużych założeń urbanistycznych. Warto też myśleć o wykorzystaniu procedur konkursowych w wyłanianiu najlepszych rozwiązań dla miast także w innych niż architektura i urbanistyka dziedzinach. Procesy te powinny odbywać się przy współudziale mieszkańców oraz aktywnej roli władz miejskich. Pojęcie takie w naturalny sposób wpisuje się w ideę partycypacji, tworząc kulturę dialogu i dyskusji poprzedzających kluczowe rozstrzygnięcia przestrzenne, funkcjonalne i estetyczne”⁴. Tezy konferencji odnosiły się do czterech pojęć:

- „Konkurs jest najlepszym narzędziem dla wyboru optymalnego rozwiązania i kompetentnego projektanta dla kreowania zabudowy i przestrzeni publicznych.
- Jakość powinna być nadrzędnym kryterium w Zamówieniach Publicznych na prace projektowe z zakresu architektury i urbanistyki.
- Kryterium najniższej ceny w procedurze Zamówień Publicznych jest podstawowym zagrożeniem dla jakości projektowania i przyszłej realizacji, dla użytkownika i społeczeństwa oraz powodem obniżania standardów wykonywania zawodu architekta.
- Rekomendacja dla konkursów w procedurach Zamówień Publicznych na projektowanie architektoniczne i urbanistyczne w inwestycjach publicznych”⁵.

Ponadto poruszone zostały zagadnienia znaczenia ładu przestrzennego jako nieodłącznego atrybutu rozwoju zrównoważonego, rozumianego w ujęciu dla warunków życia obywateli i funkcjonowania oraz szans rozwojowych dla gospodarki, które stać się powinny jednym z najważniejszych zadań dla władz publicznych, legitymując jednocześnie architekturę i urbanistykę jako sztukę kształtowania przestrzeni. Opracowane przykłady dobrych praktyk dotyczą modelowych przykładów architektury budynków użyteczności publicznej i przestrzeni publicznych z terenu całej Polski, których powstanie zostało poprzedzone omawianą procedurą konkursową. Ponadto opracowanie zawiera rozdziały omawiające takie aspekty jak:

- Ustawa Prawo zamówień publicznych z dnia 29 stycznia 2004 r.,
- zasady organizacji konkursów architektonicznych, architektoniczno-urbanistycznych i urbanistycznych, opracowane przez SARP – kodeks konkursowy SARP,
- wytyczne organizacji i przeprowadzania konkursów architektonicznych architektoniczno-urbanistycznych i urbanistycznych, opracowane przez SARP,
- kodeks konkursów architektonicznych, architektoniczno-urbanistycznych i urbanistycznych, opracowane przez SARP,
- przepisy dotyczące konkursów w nowej dyrektywie 2014/24/UE z 26 lutego 2014 r.,
- standardowe warunki UNESCO dla międzynarodowych konkursów architektonicznych i urbanistycznych.

Publikacja ta wydaje się być kompleksowym rozwiązaniem dla organów pragnących zaznajomić się z procedurą konkursową dotyczącą realizacji publicznych. Według danych z 2013 roku na 140 000 przetargów w sektorze projektowania zorganizowanych w Polsce przeprowadzono tylko 138 konkursów architektonicznych, co wydaje się być dość niepokojącą statystyką, wynoszącą zaledwie 0,1%.

Patrząc na sytuację na rynku krakowskim, wygląda to nieco bardziej optymistycznie. W strukturach władzy miejskiej (urzędach) zasiadają architekci z wykształcenia, a nawet członkowie SARP-u czy Małopolskiej Izby Architektów, co może wpływać na większą świadomość i powszechność procedury konkursowej niż podają statystyki.

2.2. MIĘDZYNARODOWE BIENNALE ARCHITEKTURY

Inny model współpracy pomiędzy środowiskiem architektów a władzą samorządową dotyczy wydarzenia, jakim jest Międzynarodowe Biennale Architektury Kraków, które ostatnio odbyło się w 2015 roku, a po raz kolejny w październiku 2017 roku. Organizatorami wydarzenia są: Prezydent Miasta Krakowa Jacek Majchrowski (Kraków – Miasto Gospodarz Biennale) oraz Stowarzyszenie Architektów Polskich (SARP) oddział Kraków. Partnerem jest Centrum Kongresowe ICE Kraków, a honorowym patronatem objęły biennale takie instytucje i osoby je reprezentujące jak: Piotr Gliński – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Andrzej Adamczyk – Minister Infrastruktury i Budownictwa, Piotr Ćwik – Wojewoda Małopolski, Jacek Krupa – Marszałek Województwa Małopolskiego, Małopolska Okręgowa Izba Architektów RP, Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa oraz Związek Polskich Artystów Plastyków Okręg Kraków. Świadczy to o ogromnym rozmachu imprezy kulturalnej, promującej przez konkursy, wystawy, wykłady najlepsze przykłady i praktyki w dziedzinie architektury i urbanistyki. Jak można przeczytać na stronie internetowej wydarzenia: „MBA jest imprezą cykliczną, odbywającą się w Krakowie od 1985 roku. Każda kolejna edycja stanowiła niepowtarzalne forum wymiany pomysłów i doświadczeń dla architektów z całego świata. Towarzyszące temu konkursy, wystawy, prezentacje i wykłady stanowią unikalną w tej części Europy atrakcję dla wszystkich związanych z architekturą”. Wiodący teoretyk rozprawiający o humanizacji miast, profesor Jan Gehl, jest przekonany, że poprawa jakości naszego życia w miastach wynika ze zmiany wyglądu przestrzeni publicznych, gdzie „spotykają się ludzie, by wymieniać się pomysłami, handlować lub po prostu odpoczywać. Strefa publiczna miasta – ulice, place i parki – jest jednocześnie sceną i katalizatorem tych aktywności”⁶. Obustronna współpraca pomiędzy SARP-em a miastem wpływa na ich wzajemną reklamę w świecie, ściąga wybitne autorytety, podnosi świadomość architektoniczną i estetyczną w społeczeństwie. Jest to również wspaniała okazja do zaprezentowania często wizjonerskich i dla wielu dotąd wystarczająco niezgłębionych zagadnień oraz problemów czy rozwiązań architektoniczno-urbanistycznych.

2.3. WSPÓŁPRACA Z UCZELNIAMI WYŻSZYMI

Warto wspomnieć o formach współpracy Stowarzyszenia Architektów Polskich z uczelniami wyższymi na terenie Krakowa. Jedną z nich jest Stypendium Twórcze SARP Kraków im. prof. Bohdana Lisowskiego, które przyznawane jest wybitnie uzdolnionym studentom wydziałów architektury krakowskich uczelni wyższych, którzy ukończyli pomyślnie III rok studiów, uzyskali licencjat oraz rozpoczynają studia magisterskie. Celem dofinansowania w formie pieniężnej w formie 9 rat jest umożliwienie doskonalenia umiejętności i zdolności twórczych, a także podjęcie dodatkowej edukacji. Laureaci otrzymują też możliwość odbycia 3-miesięcznej płatnej praktyki zawodowej w biurze architektonicznym oraz są zobowiązani do zdania sprawozdania z dokonań twórczych w czasie korzystania ze stypendium.

Innym sposobem nagradzania studenckiej twórczości jest przyznawanie dorocznej Nagrody Stowarzyszenia Architektów Polskich SARP im. Zbyszka Zawistowskiego – Dyplom Roku 2017 oraz Krakowskiej Nagrody SARP za Najlepszy Dyplom Roku na wydziałach architektury w Krakowie. „Do konkursu mogą być zgłaszane prace dyplomowe, magisterskie, wykonane na uczelni w ramach kształcenia skutkującego nadaniem dyplomu architekta, w roku akademickim poprzedzającym rok przeprowadzenia konkursu, które uzyskały pozytywną opinię Komisji Dyplomowej danego Wydziału Architektury”⁷.

3. IZBA ARCHITEKTÓW

Również warte przedstawienia są działania innej organizacji zawodowej. Izba Architektów Rzeczypospolitej Polskiej (IARP) to jednostka organizacyjna samorządu zawodowego, działającego na podstawie ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o samorządach zawodowych architektów oraz inżynierów budownictwa. Nadrzędnym celem statutowym IARP jest „ochrona przestrzeni i architektury jako dobra publicznego” przez sprawowanie nadzoru nad należyтым wykonywaniem zawodu oraz przestrzeganiem zasad etyki zawodowej przez wszystkich członków IARP. Takie działania realizowane są przez struktury samorządu oraz przepisy i ustawy gwarantujące dostęp do zawodu, co ma na celu zagwarantować najwyższą jakość projektów budynków z uwzględnieniem potrzeb użytkownika końcowego obiektu oraz działek sąsiednich, a także często interes inwestora. Architekci zobowiązani są zachować wartości kulturowe i dbać o ład przestrzenny jako dobro publiczne. Na terenie województwa kompetentną jest Małopolska Okręgowa Izba Architektów, zarządzana przez organ rady z przewodniczącym i strukturami towarzyszącymi.

3.1. DOM DLA RODZINY

Konferencja „Dom dla rodziny”⁸, która odbyła się w Krynicy w dniach 21–22 października 2016 roku jest przejawem troski MPOIA o ład przestrzenny i jakość architektury nie tylko w dziedzinie budownictwa mieszkaniowego. Zorganizowana forma dyskusji z udziałem władz samorządowych, a także przedstawicieli resortów ministerialnych (jak np. podsekretarz stanu ds. budownictwa w Ministerstwie Infrastruktury i budownictwa – Tomasz Żuchowski, oraz zespół prawników, autorów nowych ustaw, a także kierownicy urzędów i administracji publicznej) skutkowałą wymianą cennych doświadczeń i opracowaniem wielu kompromisów, które bez obustronnego dialogu nie byłyby możliwe. Ostatnia edycja konferencji zdominowana została jednak dyskusjami wokół nowego Kodeksu Urbanistyczno-Budowlanego. Czynniki wypowiedziało się wiele autorytetów, nakreślając wizje planowanych zmian prawnych oraz ich skutków. Działania związane ze zmianą istniejącego Prawa Budowlanego w swoim założeniu mają na celu stworzenie lepszego modelu prowadzenia inwestycji w oparciu o budownictwo w zakresie urbanistyki i architektury. Stworzenie bardziej bezpiecznych i przejrzystych warunków, zarówno w celu szybszego planowania, jak i realizacji kosztochłonnych zamierzeń budowlanych, to jeden z ważniejszych postulatów, jaki należy wcielić w życie, aby zmienić dynamikę gospodarczą regionów i miast, a zarazem stworzyć lepsze warunki dla rozwoju biznesu.

4. PODSUMOWANIE

Prezentowane przykłady dobrych praktyk nakreślają kompetencje i zakres współpracy środowiska architektów z samorządami i po części uczelniami wyższymi. Sprawnie działające mechanizmy, pozwalające inwestować kapitał w jakość architektury i urbanistyki, niewątpliwie przynosi o wiele więcej wymiernych korzyści wszystkim zainteresowanym stronom. W najbliższym czasie pojawi się wiele zmian w prawie dotyczących zarówno projektowania, jak i realizacji zamierzeń budowlanych. Miejmy nadzieję, że nie przyniesie to zastoju, ale wręcz przeciwnie – zwiększy dynamikę sektora budowlanego.

PRZYPISY

¹ <http://www.sarp.org.pl/> (dostęp: 10.08.2017).

² <http://www.sarp.krakow.pl/> (dostęp: 10.08.2017).

³ M. Mostafa, *Sprawozdanie Zarządu Oddziału Warszawskiego SARP za lata 2012–2015*, Warszawa 2015, s. 4.

- ⁴ *Konkurs jako instrument kreowania ładu przestrzennego, wysokiej jakości budynków i przestrzeni publicznych*, Stelmach B., Konior T. (red.), Materiały z Forum Konkursów Architektonicznych, 27–28 czerwca 2014, Warszawa, s. 4.
- ⁵ *Ibidem*, s. 15.
- ⁶ <http://mba2017.sarp.krakow.pl> (dostęp: 10.08.2017).
- ⁷ http://www.sarp.krakow.pl/attachments/8111_58763fac03927_Regulamin_Dyplom_Roku_edycja_2017_11.01.16.pdf (dostęp: 10.08.2017).
- ⁸ *Dom dla rodziny: Krynica-Zdrój, 21–22 października 2016 r.*, Rada i biuro MPOIA, Izba Architektów Rzeczypospolitej Polskiej, Małopolska Okręgowa Izba Architektów RP.

BIBLIOGRAFIA

- Dom dla rodziny: Krynica-Zdrój, 21–22 października 2016 r.*, Rada i biuro MPOIA, Izba Architektów Rzeczypospolitej Polskiej, Małopolska Okręgowa Izba Architektów RP.
- Konkurs jako instrument kreowania ładu przestrzennego, wysokiej jakości budynków i przestrzeni publicznych*, Stelmach B., Konior T. (red.), Materiały z Forum Konkursów Architektonicznych, 27–28 czerwca 2014, Warszawa.
- Mostafa M., *Sprawozdanie Zarządu Oddziału Warszawskiego SARP za lata 2012–2015*, Warszawa 2015.
- <http://www.mpoia.pl/> (dostęp: 10.08.2017).
- <http://www.sarp.org.pl/> (dostęp: 10.08.2017).
- <http://www.sarp.krakow.pl/> (dostęp: 10.08.2017).
- http://www.sarp.krakow.pl/attachments/8111_58763fac03927_Regulamin_Dyplom_Roku_edycja_2017_11.01.16.pdf (dostęp: 10.08.2017).
- <http://mba2017.sarp.krakow.pl/> (dostęp: 10.08.2017).

Jacek Gyurkovich (jgyurkovich@pk.edu.pl)

Katedra Kompozycji Urbanistycznej, Instytut Projektowania Urbanistycznego,
Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Uczelnia jako partner dla władz samorządowych i otoczenia gospodarczego w regionie

The university as a partner for local authorities and the economic environment in the region

Streszczenie

Publikacja w syntetyczny sposób przedstawia historię Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej. Autor prezentuje strukturę organizacyjną Wydziału, definiującą kierunki naukowej działalności kadry akademickiej. Omówione przez Autora osiągnięcia naukowe i dydaktyczne Wydziału Architektury, ocenianego przez zewnętrzne instytucje i organizacje uprawnione do udzielania akredytacji, dają informacje przydatne we wzajemnych kontaktach z partnerami współpracy naukowej, dydaktycznej i twórczej.

Słowa kluczowe: uczelnia, struktura organizacyjna, kadra akademicka, potencjał naukowy i twórczy

Abstract

Paper presents the history of the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology in a synthetic way. The author presents the organizational structure of the Faculty, that defines the directions of research activity of the academic staff. The didactic and research achievements of the Faculty staff, presented by the author, assessed by external institutions and organizations authorized to grant accreditation, give information useful for possible partners of the future scientific, educational and creative cooperation.

Keywords: the University, organizational structure, academic staff, scientific potential and creative

1. WSTĘP

Wydział Architektury jest częścią Politechniki Krakowskiej – akademickiej publicznej szkoły wyższej o przeszło 70-letniej tradycji w kształceniu architektów. Krakowski Wydział Architektury zajmuje od wielu lat wysoką pozycję naukową w polskim środowisku akademickim, potwierdzaną przez kolejne procedury parametryzacyjne kategorią „A”. Wydział Architektury posiada pełne prawa akademickie – do przeprowadzania przewodów doktorskich i habilitacyjnych oraz postępowania do tytułu naukowego profesora – jako jedna z czterech w Polsce uczelni technicznych kształcących architektów¹. Te uprawnienia zapewnia Wydziałowi wysoko wykwalifikowana kadra naukowa licząca 195 osób, w skład której wchodzi 56 samodzielnych pracowników nauki, w tym 19 z tytułem naukowym profesora oraz 95 pracowników ze stopniem naukowym doktora. Kadra nauczycieli akademickich – uczących i prowadzących badania naukowe – wykorzystuje w procesie dydaktycznym wciąż pogłębianą i aktualizowaną wiedzę, związaną z prowadzonymi badaniami naukowymi oraz doświadczeniami z działalności twórczej i praktyki zawodowej. Siła uczelni zasadza się na kompleksowym i zintegrowanym nauczaniu architektury i urbanistyki, prowadzonym na wysokim poziomie przez kadrę nauczającą, w tym również przez praktyków o międzynarodowej renomie.

Obecnie Wydział kształci studentów na trzech kierunkach studiów o profilu ogólnokademiowym, na studiach I stopnia – inżynierskich i II stopnia – magisterskich. Do zawodu architekta – przyszłych architektów i urbanistów – studenci kształcą się na kierunku **architektura**. Studenci zagraniczni i polscy na kierunku studiów **architektura** mogą kształcić się od 2013 roku na studiach II stopnia w języku angielskim. W 2017 roku uruchomiona została dla studentów polskich i zagranicznych możliwość podjęcia studiów w języku angielskim również na I stopniu studiów. Specjalistów do zawodu architekta krajobrazu kształcimy – od 2002 roku na kierunku studiów **architektura krajobrazu**. W ramach rozszerzania oferty dydaktycznej Wydział Architektury w roku akademickim 2016/2017 rozpoczął kształcenie specjalistów z zakresu **gospodarki przestrzennej** na międzywydziałowych studiach II stopnia w specjalności **urbanistyka i transport** – wspólnie z Wydziałem Inżynierii Lądowej oraz **planowanie przestrzenne i gospodarka komunalna** – wspólnie z Wydziałem Inżynierii Środowiska. Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej prowadzi studia III stopnia – doktoranckie – w ramach dyscypliny naukowej **architektura i urbanistyka**. Realizując założenia filozofii permanentnego kształcenia, Wydział Architektury prowadzi studia podyplomowe (w ośmiu specjalnościach), pozwalające ich absolwentom na rozszerzenie wiedzy specjalistycznej i dostosowanie kwalifikacji do zmieniających się potrzeb rynku pracy.

Cele statutowe Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej jednoznacznie zdefiniowane są w dokumencie *Misja Wydziału Architektury*:

Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej oferuje swoim studentom możliwość osiągnięcia najwyższego poziomu wiedzy, umiejętności i kreatywności w kształtowaniu przestrzeni. Celem szkoły jest przygotowanie wysokiej klasy specjalistów do wykonywania zawodu zaufania społecznego,

rozumiejących znaczenie wartości kulturowych w globalizującym się świecie, otwartych na permanentne poszerzanie swojej wiedzy i umiejętności praktycznych, kierujących się uniwersalnymi zasadami etyki w realizacji potrzeb jednostek i grup społecznych. Celem szkoły jest również wspieranie rozwoju kadry naukowej w zakresie dyscypliny architektura i urbanistyka².

Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej prowadzi szeroką współpracę i wymianę dydaktyczną i naukową z wieloma krajowymi i zagranicznymi ośrodkami akademickimi, współpracę z samorządami terytorialnymi i otoczeniem gospodarczym oraz profesjonalnymi organizacjami architektonicznymi w kraju i zagranicą. Pracownicy, absolwenci i studenci Wydziału Architektury osiągają sukcesy zawodowe, potwierdzone nagrodami uzyskiwanymi w konkursach krajowych i zagranicznych oraz wysoko ocenianymi przez środowisko zawodowe i społeczeństwo realizacjami obiektów architektonicznych i zespołów urbanistycznych i krajobrazowych, co jest efektem wiedzy uzyskanej na Wydziale Architektury.

Wydział Architektury powstał w ramach Wydziałów Politechnicznych Akademii Górniczej z siedzibą na Wawelu już w pierwszych dniach wolności po II wojnie światowej – **pierwszy egzamin na studia odbył się na dziedzińcu wawelskim w maju 1945 roku**. Wydziały Politechniczne Akademii Górniczej zostały przekształcone dekretem rządowym w 1954 roku w Politechnikę Krakowską:

§ 1. Mając na uwadze wielki rozwój budownictwa przemysłowego, wodnego i lądowego w regionie krakowskim, w szczególności powstanie nowych potężnych obiektów, jak Nowa Huta, Jaworzno i Oświęcim, a nadto potrzeby rolnictwa i wsi, celem zabezpieczenia wykonania planów gospodarczych okręgu krakowskiego przez zapewnienie stałego dopływu wykwalifikowanych kadr inżynierskich dla istniejących i nowobudujących się obiektów – tworzy się Politechnikę Krakowską.

§ 2. Pracownicy nauki, inni pracownicy nauczający oraz pomocniczy personel techniczny, zatrudnieni na wydziałach: Architektury, Budownictwa Lądowego, Budownictwa Wodnego, Mechanicznym Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie... stają się pracownikami Politechniki Krakowskiej³.

Te leżące u podstaw powołania Politechniki Krakowskiej założenia służebności wobec regionu i gospodarki – przez kształcenie wykwalifikowanych kadr inżynierskich, zapewniających realizację planów i zamierzeń gospodarczych regionu krakowskiego i kraju – są wciąż aktualne i wpisane we współczesną „Misję i Strategię” Wydziału Architektury.

2. MISJA WYDZIAŁU ARCHITEKTURY JEST SPÓJNA Z MISJĄ UCZELNI I POLEGA NA⁴

- kształceniu wysokokwalifikowanych kadr specjalistów w zakresie architektury i urbanistyki, architektury krajobrazu i gospodarowania przestrzenią, mogących sprostać wyzwaniom gospodarki krajowej i światowej, działać na rzecz zrównoważonego rozwoju i podnoszenia jakości środowiska życia człowieka;

- kształceniu kadr naukowych, przez wspomaganie rozwoju ich pasji badawczej oraz uczestnictwo w krajowej i światowej wymianie naukowej;
- rozwijaniu dyscypliny wiedzy i kultury eksperymentu naukowego;
- rozwijaniu kreatywności i innowacyjności w integracji teraźniejszości z przyszłością;
- rozwijaniu twardych i miękkich umiejętności profesjonalnych sprzyjających zawodowej skuteczności;
- kształtowaniu wysokich standardów etyki zawodowej, odpowiedzialności i poszanowania dla praw człowieka – jednostek i grup społecznych oraz w odniesieniu do kształtowanej lub przekształcanej przestrzeni;
- służeniu gospodarce i całemu społeczeństwu poprzez rozwiązywanie problemów technicznych i technologicznych, programowo-przestrzennych i estetycznych, a także społeczno-ekonomicznych oraz wdrażanie wyników badań naukowych do praktyki gospodarczej;
- rozwijaniu międzynarodowej współpracy naukowej i dydaktycznej oraz współpracy z szeroko rozumianym otoczeniem gospodarczym⁵.

Współczesny Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej jest szkołą wyższą cieszącą się wysokim uznaniem w Polsce i poza jej granicami. Jest jedyną w Polsce i w bloku wschodnim dawnych krajów demokracji ludowej, posiadającą akredytację (od 2000 roku, wciąż z powodzeniem uzyskiwaną na okresy 5-letnie) dla kierunku studiów architektura (architektura i urbanistyka), przyznawaną przez prestiżową instytucję – Królewski Instytut Architektów Brytyjskich (RIBA – Royal Institute of British Architects), udzielającą akredytacji wielu wyróżniającym się uczelniom kształcącym architektów na całym świecie. Oznacza to, że absolwenci krakowskiego Wydziału Architektury otrzymują dwa dyplomy – polski i angielski.

Krakowski Wydział Architektury wpisany jest również na listę notyfikacyjną Unii Europejskiej – dyplomy absolwentów kierunku *architektura* naszego Wydziału wraz z dokumentem potwierdzającym przynależność do Izby Architektów uprawniają do wykonywania zawodu architekta w krajach Unii Europejskiej. Wydział posiada również akredytację Komisji Akredytacyjnej Uczelni Technicznych, która ma uprawnienia komisji międzynarodowej, a także akredytację Polskiej Komisji Akredytacyjnej i Państwowej Komisji Akredytacyjnej. Te akredytacje są potwierdzeniem wysokiego poziomu kształcenia. Kierunek studiów *architektura krajobrazu* prowadzony jest na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej od 2002 roku i jako jedyny w Polsce posiada akredytację Europejskiej Federacji Architektury Krajobrazu (EFLA – European Federation for Landscape Architecture – od 2005 roku).

Wydział Architektury prowadzi działalność naukową usytuowaną **w obszarze wiedzy nauk technicznych, w dziedzinie nauk technicznych i w dyscyplinie naukowej architektura i urbanistyka.**

3. STRUKTURA ORGANIZACYJNA WYDZIAŁU ARCHITEKTURY

W strukturze organizacyjnej Wydziału Architektury znajdują się następujące jednostki:

- 1. Instytut Historii Architektury i Konserwacji Zabytków (A-1)** – w skład którego wchodzi:
  - Katedra Ochrony Dziedzictwa Kulturowego i Architektury Współczesnej,
  - Katedra Historii Architektury, Urbanistyki i Sztuki Powszechnej,
  - Zakład Historii Architektury Polskiej.
- 2. Instytut Projektowania Architektonicznego (A-2)** – w skład którego wchodzi:
  - Katedra Architektury Miejsc Pracy i Rekreacji – z zespołami:
    - Teorii i Estetyki Architektury;
    - Architektury Sportu i Rekreacji;
    - Architektury Przemysłowej;
    - Architektury Współczesnego Regionalizmu,
  - Zakład Architektury Użyteczności Publicznej,
  - Zakład Architektury Mieszkaniowej i Kompozycji Architektonicznej,
  - Zakład Architektury Elementarnej,
  - Zakład Architektury Społeczno-Usługowej,
- 3. Instytut Projektowania Urbanistycznego (A-3)** – w skład którego wchodzi:
  - Katedra Kompozycji Urbanistycznej,
  - Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego,
  - Zakład Przestrzeni Urbanistycznych,
  - Zakład Kształtowania Przestrzeni Komunikacyjnych,
- 4. Instytut Projektowania Budowlanego (A-4)** – w skład którego wchodzi:
  - Katedra Budownictwa Ogólnego i Materiałów Budowlanych,
  - Katedra Konstrukcji i Technik Budowlanych – z zespołami:
    - Konstrukcji Budowlanych i Technik Budowlanych,
  - Zakład Geometrii Wykreślnej, Rysunku Technicznego i Grafiki Inżynierskiej,
- 5. Instytut Projektowania Miast i Regionów (A-5)** – w skład którego wchodzi:
  - Katedra Planowania Przestrzennego i Ochrony Środowiska,
  - Zakład Odnowy Miast,
  - Zakład Projektowania Obszarów Śródmiejskich,
  - Zakład Architektury i Planowania Wsi,
- 6. Zakład Rysunku, Malarstwa i Rzeźby (A-7),**
- 7. Instytut Architektury Krajobrazu (A-8)** – w skład którego wchodzi:
  - Zakład Krajobrazu Otwartego i Budowli Inżynierskich,
  - Zakład Kompozycji i Planowania Krajobrazu,
  - Zakład Sztuki Ogrodowej i Terenów Zielonych.

Struktura organizacyjna Wydziału związana jest z szeroką i wielowątkową problematyką kształcenia na trzech poziomach studiów i obejmuje zagadnienia znajdujące się w obszarze

zainteresowań naukowych pracowników tych jednostek. Dorobek naukowy nauczycieli akademickich – pracowników Wydziału Architektury – publikacje naukowe (artykuły) w recenzowanych fachowych czasopismach, publikacje książkowe, monografie, liczne wystąpienia z referatami na krajowych, międzynarodowych i zagranicznych konferencjach naukowych, naukowe opracowania studialne – w tym granty i opracowania zlecane przez podmioty gospodarcze, a także prace twórcze i liczne, cieszące się uznaniem środowisk fachowych i społeczeństwa realizacje obiektów architektonicznych i zespołów urbanistycznych i krajobrazowych – dają gwarancję wysokiego poziomu aktualnej wiedzy i umiejętności zawodowych, skutecznie przekładających się na jakość kształcenia. Dorobek naukowy, zawodowy i dydaktyczny nauczycieli akademickich i całego Wydziału jako jednostki organizacyjnej jest permanentnie monitorowany przez cyklicznie powtarzające się oceny – ankiety oceny pracowników naukowych, prowadzone przez Uczelnię, oraz w procesie ogólnopolskiej parametryzacji jednostek naukowych, prowadzonej przez Komitet Ewaluacji Jednostek Naukowych co cztery lata w oparciu o akty prawne wyższego rzędu – ustawę sejmową i rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Niezależnie od wymienionych wyżej procedur oceny, pracownicy naukowcy w trakcie osobistej kariery naukowej podlegają ciągłym procesom oceny przez recenzentów i komisje powoływane przez Uczelnię i Centralną Komisję ds. Stopni i Tytułów Naukowych, aby uzyskać kolejne stopnie – doktora, doktora habilitowanego lub tytuł naukowy profesora. W trakcie tych procedur oceniana jest jakość całego dorobku naukowego, oryginalność osiągnięcia naukowego i jego znaczenie dla rozwoju dyscypliny wiedzy, dorobek dydaktyczny i organizacyjny, a także osiągnięcia w zakresie kształcenia kadr – w przypadku ubiegania się o tytuł naukowy. W karierze naukowej nauczycieli akademickich w dyscyplinie architektura i urbanistyka sprawdzane są i poddawane ocenie zawodowe umiejętności praktyczne – doświadczenie oraz dorobek projektowy i realizacyjny. Wydział wspiera, także finansowo, starania pracowników o uzyskanie uprawnień zawodowych, dzięki czemu Wydział Architektury wyróżnia się w macierzystej Uczelni ponad 40% udziałem w kadrze nauczającej architektów czynnych zawodowo, posiadających uprawnienia budowlane w zakresie architektury.

4. WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA ORAZ POTENCJAŁ NAUKOWY I TWÓRCZY KADRY NAUCZAJĄCEJ

Kadra nauczająca Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej stanowi znaczący w regionie krakowskim i województwie małopolskim potencjał naukowy, zawodowy i twórczy, wykorzystywany w procesie kształcenia studentów na wszystkich kierunkach i poziomach studiów, w pracy badawczej – studialnej i zawodowej – twórczej na rzecz regionu oraz w najintensywniejszej na Uczelni współpracy międzynarodowej.

Nad studiami w języku angielskim czuwa Pełnomocnik Dziekana ds. Międzynarodowej Współpracy Dydaktycznej i Studiów Anglojęzycznych – dr hab. inż. arch. Anna Franta, prof. PK, a nad programem współpracy międzynarodowej wraz z Koordynatorem ds. Programu Tennessee – dr. hab. inż. arch. Krzysztofem Bojanowskim i Koordynatorem ds. Programu Erasmus – dr inż. arch. Justyną Tarajko-Kowalską w ramach Biura ds. Współpracy Międzynarodowej WA PK.

Prowadzona przez Wydział Architektury wymiana dydaktyczna obejmuje największą ilość studentów w skali macierzystej Uczelni.

W studiach częściowych w ramach 70 umów bilateralnych z uczelniami europejskimi w Programie LLP Erasmus i CEEPUS bierze udział około 200 studentów rocznie (w tym około 100 wyjeżdżających i 100 przyjeżdżających). W wymianach realizowanych w ramach innych umów międzynarodowych (m.in. z USA, Australią, Meksykiem, Chinami, Koreą Południową, Tajwanem i Singapurem) uczestniczy corocznie ponad 50 studentów (w tym około 35 przyjeżdżających i 15 wyjeżdżających). Najdłużej realizowaną współpracą i wymianą dydaktyczną jest aktywnie funkcjonujący od 25 lat program bilateralnej wymiany studenckiej pomiędzy WA PK a College of Architecture & Planning University of Tennessee (obecnie College of Architecture & Design), plasującym się od lat wśród 10 najlepszych publicznych uczelni architektury w Stanach Zjednoczonych. Jest to najdłużej systematycznie funkcjonujący program semestralnej wymiany, jaki jest oferowany studentom architektury w USA i w Polsce, a świadectwem jego efektywności i popularności jest liczba niemal 600 studentów obu uczelni, którzy w ciągu 25 lat prowadzenia wymiany byli jej uczestnikami.

Istotną dla studentów konsekwencją udziału w studiach częściowych jest również możliwość wykonywania prac dyplomowych z podwójnym promotorstwem (promotor z WA PK i współpromotor z uczelni partnerskiej lub odwrotnie – realizowana m.in. z HTW Dresden, FH Münster, Università degli Studi di Firenze, Bauhaus Universität Weimar, TU Berlin, Politecnico di Torino, Politecnico di Milano) oraz możliwość uzyskania podwójnego dyplomu WA PK i wybranych uczelni partnerskich (na podstawie podpisanej umowy o podwójnym dyplomowaniu m.in. z Münster, Hildesheim, Cottbus)⁶.

Oprócz współpracy z wymienionymi wyżej oraz wieloma innymi uczelniami europejskimi – m.in. Esquela Técnica Superior de la Arquitectura de Madrid, Faculty of Architecture Polytechnic University in Turin, Barcelona School of Architecture ETSAB Polytechnic University of Catalunya UPC – Wydział Architektury rozszerza współpracę z kilkoma uczelniami z Chin – School of Architecture and Urban Planning Huazhong University of Science and Technology Wuhan oraz Guangdong University of Technology. Wydział Architektury PK rozpoczyna także współpracę z Tianjin Chengjian University w ramach wspólnego przedsięwzięcia – Chińsko-Polskiej Szkoły Inżynierii po podpisaniu umowy w MNiSW.

Profesorowie Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej gościli z licznymi wykładami w wielu zagranicznych uczelniach współpracujących z naszym Wydziałem. Jednocześnie w ostatnich 12 latach kilkudziesięciu wykładowców wygłosiło wykłady gościnnie na WA PK, a wielu z nich przebywało na Wydziale dłużej w charakterze profesorów wizytujących.

Wydział Architektury monitoruje efekty kształcenia, korzystając z opinii komisji akredytacyjnych, z badań ankietowych prowadzonych przez Biuro Karier Politechniki Krakowskiej

oraz z opinii działającej przy WA PK Rady Pracodawców, opinii egzaminatorów zewnętrznych – architektów praktyków z Izby Architektów, uczestniczących w obronach dyplomów inżynierskich i magisterskich oraz bezpośredniej współpracy z regionalnym samorządem zawodowym – Małopolską Okręgową Izbą Architektów. Konieczność ciągłego dostosowywania procesu nauczania do potrzeb rynku pracy wiąże się bezpośrednio z intensyfikacją współpracy z otoczeniem samorządowym i biznesowym Małopolski i zinstytucjonalizowaniem tych kontaktów przez powołanie Pełnomocnika Dziekana WA ds. Współpracy z Władzami Samorządowymi i Otoczeniem Gospodarczym w Kraju i Zagranicą – tę funkcję pełni dr hab. inż. arch. Krystyna Paprzyca. Dzięki zrozumieniu tego problemu ze strony władz samorządowych i przedstawicieli prywatnego sektora gospodarki oraz dostrzeżeniu obustronnego interesu – tak pośredniego, przez związanie kształcenia studentów z realiami rynku, jak i bezpośredniego, przez możliwość uzyskiwania wielowariantowych opracowań studialnych kursowych i dyplomowych, opracowywanych przez studentów i doktorantów pod opieką prowadzących zajęcia pracowników naukowych WA PK – podpisano w ostatnich kilku latach liczne umowy o współpracy i zrealizowano wiele przydatnych dla partnerów umów opracowań studialnych.

Wydział przez realizację w ramach procesu dydaktycznego zadań związanych z oczekiwaniami i potrzebami otoczenia samorządowego i gospodarczego dąży do przygotowania swoich absolwentów do praktyki zawodowej i zmieniających się wymagań rynku pracy. Służy temu szeroka wiedza i umiejętności nabywane w trakcie studiów, przydatne w podejmowaniu decyzji projektowych w różnych skalach, związanych z kształtowaniem przestrzeni – od planowania przestrzennego i projektowania urbanistycznego do obiektów i detali architektonicznych oraz elementów wyposażenia. Nasi absolwenci kształcą i rozwijają umiejętności pracy badawczej w ramach obligatoryjnego i fakultatywnego programu studiów, a także przez pracę w studenckim ruchu naukowym, uczestnictwo w warsztatach projektowych czy współpracę przy tematach badawczych realizowanych w jednostkach Wydziału.

Nauczyciele akademicy – pracownicy naukowcy Wydziału Architektury w ramach działalności statutowej, grantów, opracowań studialnych zleconych przez instytucje zewnętrzne prowadzą badania obejmujące szeroki wachlarz problemów i zagadnień, mieszczących się w profilu strategii badawczej jednostek Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej. Wykorzystując wiedzę uzyskaną i rozwijaną przez badania naukowe i działalność dydaktyczną – integralnie związane z osobistą twórczą działalnością zawodową – projektują i realizują obiekty architektoniczne, zespoły urbanistyczne i krajobrazowe, które budują wysoką markę Wydziału Architektury i macierzystej Uczelni. Z pewnością potwierdzają one przekonanie, że Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej jest dobrym partnerem do współpracy z otoczeniem samorządowym i gospodarczym regionu.

5. PRZYKŁADOWE PRACE TWÓRCZE – WYBRANE REALIZACJE PRACOWNIKÓW NAUKOWYCH WYDZIAŁU ARCHITEKTURY POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

1. **Podziemne Muzeum Rynku Głównego w Krakowie** (il. 1–2): projekt architektoniczny – prof. dr hab. inż. arch. Andrzej Kadłuczka (Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej); projekt plastyczny scenariusza ekspozycji: Mieczysław Bielawski, Marcin Pietuch, Tomasz Salwierz; opracowanie merytoryczne scenariusza: Cezary Buśko, Sławomir Dryja, Wojciech Głowa, Stanisław Sławiński; technologia i multimedia: Agata Sitko i Tomasz Zalewski z zespołem TRIAS (fot. Piotr Kotucha).

„...Zejście do podziemi Rynku Krakowskiego jest... psychologicznym aktem teleportacji do przeszłości...”⁷.

Realizacja unikalnego w skali międzynarodowej parku archeologicznego – Podziemnego Muzeum Rynku Głównego w Krakowie, oddanego do użytku 24 września 2010 roku, autorstwa lidera „krakowskiej szkoły konserwacji zabytków” – prof. dr hab. inż. arch. Andrzeja Kadłuczki, jest wybitnym osiągnięciem naukowym i twórczym, które niewątpliwie jest najwyższej klasy „marką” Politechniki Krakowskiej. Jest to osiągnięcie twórcze, które nie ma sobie równych w Polsce i jest wysoko oceniane na arenie międzynarodowej. To osiągnięcie, charakteryzujące się wyjątkowo silnymi związkami między wiedzą wynikającą z wieloletnich badań i doświadczeń naukowych a twórczością, uzyskało także najwyższą możliwą ocenę w procesie ewaluacji jednostki.

2. **Rewaloryzacja Zamku Krzyżackiego w Gniewie** (il. 3–5): prace konserwatorskie i adaptacyjne⁸; autorzy: krakowska firma ARCHECON – prof. dr hab. inż. arch. Andrzej Kadłuczka, dr inż. arch. Dominik Przygodzki (Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej); projekt i realizacja 2010–2013 (fot. J. Gyurkovich).
3. **Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej** (il. 6–7): pl. Berka Joselewicza 1, 37-700 Przemysł; autorzy: KKM Kozień Architekci, dr inż. arch. Marek Kozień, dr inż. arch. Magdalena Kozień-Woźniak (Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej), mgr inż. arch. Katarzyna Kozień-Kornecka (fot. archiwum KKM Kozień Architekci).
4. **Galeria Sztuki Współczesnej przy MCK „Sokół” w Nowym Sączu** (il. 8–9): autorzy: KKM Kozień Architekci, dr inż. arch. Marek Kozień, dr inż. arch. Magdalena Kozień-Woźniak (Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej), mgr inż. arch. Katarzyna Kozień-Kornecka (fot. Jacek Gyurkovich).
5. **Łęki Górne – kościół pw. Chrystusa Króla** (il. 10–14): projekt i realizacja: 1997–2007; autorzy: architektura (il. 10 i 14) – prof. dr hab. inż. arch. Jacek Gyurkovich, prof. dr hab. inż. arch. Ewa Węclawowicz-Gyurkovich, dr hab. inż. arch. Mateusz Gyurkovich; konstrukcja: dr inż. Leszek Zapał; wystrój wnętrza, meble – prof. dr hab. inż. arch. Jacek Gyurkovich, prof. dr hab. inż. arch. Ewa Węclawowicz-Gyurkovich; witraże (il. 12 – Krzew Gorejący; il. 13 – Golgota): prof. dr hab. inż. arch. Ewa Węclawowicz-Gyurkovich; rzeźby – figura

Chrystusa Króla (il. 11), droga krzyżowa – dr hab. art. rzeźbiarz Józef Wąsacz (wszyscy autorzy: Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej) (fot. Jacek Gyurkovich).
Autorzy architektury przyjęli założenie, że istniejący w pobliżu...

zabytkowy kościółek, który po czterystu latach funkcjonowania i dokonywanych w tym okresie wielu modyfikacjach nie mieści w swym niewielkim wnętrzu coraz liczniejszych parafian, będzie pełnił określone, specjalne zadania liturgiczne, dla których bliskość nowej świątyni jest również istotna. Dla realizacji tego zamierzenia należało więc znaleźć takie rozwiązanie architektoniczne bryły nowego kościoła i takie jego usytuowanie w stosunku do istniejących obiektów, aby umożliwić im wzajemną koegzystencję, dodając do melodii poetyckiego pejzażu kilka nowych, współbrzmiących akordów. ... Sterylność geometrii nowej formy sprawia, że architektura obiektu zabytkowego nabiera szczególnej wyrazistości i zyskuje na intensywności oddziaływania⁹.

II. 1–2. Podziemne Muzeum Rynku Głównego w Krakowie (fot. P. Kotucha)

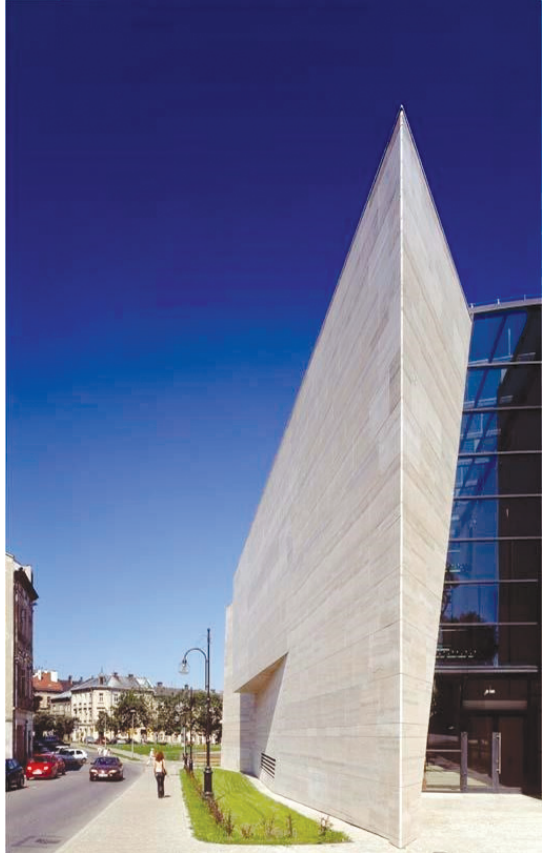
III. 1–2. The underground Museum The Main Market Square in Kraków

II. 3–5. Rewaloryzacja Zamku Krzyżackiego w Gniewie (fot. J. Gyrkovich)

III. 3–5. Regeneration of the Teutonic Castle in Gniew

II. 6–7. Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej (fot. archiwum KKM Kozień Architekci)

III. 6–7. National Museum of Przemysł

II. 8–9. Galeria Sztuki Współczesnej przy MCK „Sokół” w Nowym Sączu (fot. J. Gyurkovich)

III. 8–9. Gallery of Modern Art at the MCK “Sokół” in Nowy Sącz

II. 10–14. Łęki Górne – kościół pw. Chrystusa Króla (fot. J. Gyurkovich)

III. 10–14. Łęki Górne – Church of Christ the King

PRZYPISY

- ¹ Pełne prawa akademickie, a więc uprawnienia do nadawania stopni naukowych doktora habilitowanego w dyscyplinie naukowej *architektura i urbanistyka* mają także wydziały architektury Politechniki Gdańskiej, Warszawskiej i Wrocławskiej. Prawo do nadawania stopnia naukowego doktora w tej dyscyplinie mają dodatkowo wydziały architektury Politechniki Białostockiej, Łódzkiej, Poznańskiej i Śląskiej oraz Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technicznego w Szczecinie, <https://polon.nauka.gov.pl/opi/aa/ck/stnauk/upr;jsessionid=1D4F90CF856A973B9F716034328C1ADD.NwsProdB?execution=e1s1>.
- ² J. Gyurkovich, *Misja i strategia Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej 2017–2020*, <http://arch.pk.edu.pl>.
- ³ Uchwała nr 409 Rady Ministrów z dnia 7 lipca 1954 r. w sprawie utworzenia Politechniki Krakowskiej, [w:] *Monitor Polski – Dziennik Urzędowy Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* Nr A-68, Warszawa, dnia 21 lipca 1954.
- ⁴ J. Gyurkovich, *Misja i strategia Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej 2017–2020*, <http://arch.pk.edu.pl>.
- ⁵ *Ibidem*.
- ⁶ <http://arch.pk.edu.pl/wydzial/o-wydziale/wspolpraca-miedzynarodowa/>
- ⁷ A. Kadłuczka, *Ortodoksyjna kreacja przestrzeni architektonicznej Podziemnego Muzeum Rynku Krakowskiego/Orthodox creation of architectonic space in the Underground Museum of the Market Square in Kraków*, „Wiadomości Konserwatorskie”, Nr 28/2010, s. 15.
- ⁸ A. Kadłuczka, *Zamek Krzyżacki w Gniewie. Przyczynek do jego chronologii i stratygrafii/Castle of the Teutonic Order in Gniew: a comment on its chronology and stratigraphy*, [w:] *Historia i współczesność w architekturze i urbanistyce*, Tom 1, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2014, s. 5–30.
- ⁹ J. Gyurkovich, *Poetyka sterylnej geometrii. Kompozycja formy mocnej w przestrzeni otwartej*, [w:] Gyurkovich J., *Znaczenie form charakterystycznych dla kształtowania i percepcji przestrzeni. Wybrane problemy kompozycji w architekturze i urbanistyce*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 1999, s. 154–162.

BIBLIOGRAFIA

- Kadłuczka A., *Podziemne Muzeum Rynku Głównego w Krakowie/Underground Museum The Main Market Square in Kraków*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2010.
- Uchwała nr 409 Rady Ministrów z dnia 7 lipca 1954 r. w sprawie utworzenia Politechniki Krakowskiej, [w:] *Monitor Polski – Dziennik Urzędowy Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* Nr A-68, Warszawa, dnia 21 lipca 1954.

- Kadłuczka A., *Ortodoksyjna kreacja przestrzeni architektonicznej Podziemnego Muzeum Rynku Krakowskiego/Orthodox creation of architectonic space in the Underground Museum of the Market Square in Kraków*, „Wiadomości Konserwatorskie”, Nr 28/2010, s. 15.
- A. Kadłuczka, *Zamek Krzyżacki w Gniewie. Przyczynek do jego chronologii i stratygrafii/ Castle of the Teutonic Order in Gniew: a comment on its chronology and stratigraphy*, [w:] *Historia i współczesność w architekturze i urbanistyce*, Tom 1, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2014, s. 5–30.
- Gyurkovich J., *Poetyka sterylnej geometrii. Kompozycja formy mocnej w przestrzeni otwartej*, [w:] Gyurkovich J., *Znaczenie form charakterystycznych dla kształtowania i percepcji przestrzeni. Wybrane problemy kompozycji w architekturze i urbanistyce*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 1999, s. 154–162.
- <https://polon.nauka.gov.pl/opi/aa/ck/stnauk/upr;jsessionid=1D4F90CF856A973B9F716034328C1ADD.NwsProdB?execution=e1s1>
- Gyurkovich J., *Misja i strategia Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej 2017–2020*, <http://arch.pk.edu.pl>
- <http://arch.pk.edu.pl/wydzial/o-wydziale/wspolpraca-miedzynarodowa/>

Patrycja Haupt (phaupt@pk.edu.pl)

Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego, Instytut Projektowania Urbanistycznego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Sylwia Mochocka (smochocka@tu.kielce.pl)

Katedra Architektury i Urbanistyki, Wydział Budownictwa i Architektury, Politechnika Świętokrzyska w Kielcach

Małgorzata Wijas (wijasm@tu.kielce.pl)

Katedra Architektury i Urbanistyki, Wydział Budownictwa i Architektury, Politechnika Świętokrzyska

Inicjatywy mieszkańców realizowane dzięki współpracy pomiędzy samorządem, uczelnią a środowiskiem gospodarczym – doświadczenia i szanse

Initiatives of inhabitants implemented by cooperation between authorities, university and business environment – experiences and opportunities

Streszczenie

W artykule podjęto tematykę drobnych inicjatyw podejmowanych przez mieszkańców osiedli mieszkaniowych, służących poprawie jakości środowiska ich życia. Omówione zostały formy inicjatyw, inicjacji oraz finansowania, a także metody realizacji przy współpracy z uczelniami wyższymi, organizacjami, jednostkami komercyjnymi i samorządowymi. Analizie poddano efekty tych działań zarówno przestrzenne, jak i społeczne. Na podstawie doświadczeń w realizacji projektu „Budka na książki”, prowadzonego przez Katedrę Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego Instytutu Projektowania Urbanistycznego Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej we współpracy z samorządem – Wydziałem Rewitalizacji Urzędu Miasta Krakowa, omówiono możliwości i zagrożenia w realizacji takich przedsięwzięć.

Słowa kluczowe: inicjatywy mieszkańców, przestrzeń publiczna, rehabilitacja osiedli mieszkaniowych

Abstract

The paper addresses the issue of small initiatives undertaken by inhabitants of housing estates to improve the quality of their living environment. The forms of initiatives, initiation and funding were discussed, as well as methods of implementation in cooperation with universities, organizations, commercial entities and self-government units. The effects of both spatial and social measures were analyzed. On the basis of experience in the implementation of the project “Bookshelves” conducted by the Department of Housing Development of the Institute of Urban Design, Cracow University of Technology in cooperation with the self-government of the Revitalization Department of the Cracow City Council discussed possibilities and threats in the implementation of such projects.

Keywords: inhabitants' initiatives, public space, urban renewal

1. WPROWADZENIE

Realizacja przedsięwzięć, takich jak małe inicjatywy obywatelskie, jest procesem złożonym z kolejnych etapów angażujących wiele podmiotów, od fazy powstania pomysłu do jego urzeczywistnienia. Niejednokrotnie wymaga zaangażowania wielu współpracujących ze sobą organizacji, aby idea mieszkańca mogła zostać przedstawiona szerszemu gronu odbiorców, doprecyzowana, sfinansowana, a następnie wprowadzona w życie. Wspólne działania samorządu, uczelni, organizacji zewnętrznych i podmiotów gospodarczych na rzecz społeczności niosą ze sobą zarówno korzyści, jak i zagrożenia na każdym z etapów realizacji zaplanowanych zadań. Celem artykułu jest wskazanie możliwości realizowania drobnych projektów aktywizujących społeczność lokalną w przestrzeni publicznej, a także analiza potencjału współpracy pomiędzy jednostkami samorządowymi, akademickimi, środowiskiem gospodarczym i mieszkańcami w podnoszeniu jakości środowiska miejskiego.

2. POMYSŁ – INICJATYWA

Początkiem współpracy pomiędzy samorządem a innymi jednostkami zewnętrznymi, takimi jak podmioty gospodarcze, organizacje, uczelnie wyższe, często stanowi pomysł mieszkańca, który przeradza się w inicjatywę społeczności lokalnej. Miejsce zamieszkania to obszar codziennych kontaktów, interakcji, tworzenia się relacji sąsiedzkich. Z doświadczeń w organizacji spotkań wspólnotowych, warsztatów aktywizacji mieszkańców¹, wreszcie obserwacji życia osiedlowego² wynika potrzeba komunikacji i działań w zakresie poprawy własnego środowiska. Przejawia się ona w postaci krytyki otaczającej rzeczywistości, ale coraz częściej zdarza się myślenie konstruktywne, w wyniku którego powstaje pomysł na poprawę konkretnych aspektów codziennego życia, dotyczących konkretnej osoby, która reprezentatywna jest zwykle dla pewnej grupy społecznej mieszkańców. Idea taka zwykle ma potencjał trafnego rozwiązania problemów, konfliktów lub po prostu ułatwienia i uatrakcyjnienia codziennych aktywności. Szansą na pojawianie się nowych rozwiązań są warsztaty mieszkańców. Organizowane dzięki współpracy samorządu z partnerami (przedstawicielami środowiska naukowego, biznesowego, organizacjami) są miejscem szczegółowej diagnozy potrzeb, dyskusowania możliwych rozwiązań, przedstawiania ich szerszemu gronu odbiorców. Korzyści płynące ze współpracy na tym etapie kształtowania inicjatyw polegają na możliwości wykorzystania doświadczenia organizacji w realizowaniu podobnych przedsięwzięć, wiedzy fachowej ekspertów środowiska naukowego oraz praktycznych rozwiązań oferowanych przez biznes. Warsztaty można tutaj traktować jako ogólny model współpracy, modyfikowany do potrzeb konkretnej społeczności i lokalizacji.

Aby przekształcić pomysł w inicjatywę, musi przybrać on realne kształty konkretnego rozwiązania, popieranego przez mieszkańców i jednocześnie akceptowanego przez zaangażowanych decydentów. Kolejną fazą jest poszukiwanie możliwości wprowadzenia go w życie.

3. FINANSOWANIE – REALIZACJA

Możliwości finansowania projektu zależne są od specyfiki samego założenia, jak i podmiotu go realizującego. Często wykonywane są one w ramach inwestycji budżetu obywatelskiego, niejednokrotnie wymagają współpracy pomiędzy podmiotami. Jej formy prześledzono na podstawie inicjatyw związanych z rozpowszechnianiem i udostępnianiem książek w kraju i na świecie.

Open Air Library, Magdeburg. W 2005 roku mieszkańcy opuszczonego centrum jednej z dzielnic Magdeburga, Salbke, w ramach warsztatów aktywizacyjnych, zainicjowanych przez miasto, zbudowali model obiektu w skali 1:1, używając skrzynek na piwo. W ciągu dwóch dni powstał budynek i zgromadzono książki na jego wyposażenie. Akcja ta pokazała, jak duże zainteresowanie wśród mieszkańców uboższych dzielnic mogą budzić takie inicjatywy. Cztery lata później na zlecenie władz miasta wybudowano w tym miejscu pawilon otwartej biblioteki. Powstał on w 2009 roku jako projekt partycypacyjny, zrealizowany przez biuro KARO Architekten przy udziale przedstawicieli lokalnej społeczności³. Inspiracją dla formy, którą częściowo wykonano zgodnie z pierwotnym modelem ze skrzynek na piwo, była zakładka. Od 2006 roku projektem zainteresowały się władze federalne i od tego czasu finansowany jest on ze środków budżetowych przeznaczonych na badania jako projekt pilotażowy przeznaczony do powielenia w innych miastach.

Vineyard Library, Ghent. Podczas festiwalu sztuki w 2012 roku powstała jedna z pierwszych nietypowych publicznych bibliotek. Zaprojektowana przez włoskiego artystę Massimo Bartoliniego na festiwal sztuki pod hasłem: *Track: A Contemporary City Conversation*⁴ instalacja składa się z 12 regałów, stojących na otwartym powietrzu, będących przedłużeniem linii winorośli. Zlokalizowano ją w ogrodach winnych opactwa świętego Piotra w belgijskiej Gandawie. Takie umiejscowienie konstrukcji artysta uzasadnia: *książki – podobnie jak wino – mogą poszerzać umysł*⁵. Obszar winnicy jest publicznie dostępny, a z księgozbioru można korzystać na zasadzie drobnych datków bądź wymiany. Nowatorskie wyobrażenie biblioteki, zaproponowane przez artystę, stało się inspiracją dla kolejnych projektów powstających, nie tak jak w przypadku Belgii, na zlecenie organizatorów festiwalu ze środków na wspieranie kultury, ale przy współpracy z lokalnymi społecznościami.

Little Free Library, Nowy York. Projekt *małej, darmowej biblioteki*⁶ powstał z inicjatywy organizacji non-profit "The Architectural League of New York", która zrzesza artystów działających w dziedzinie architektury i urbanistyki oraz pokrewnych, czuwając nad artystyczną stroną wykonywania zawodu, oraz "PEN World Voices Festival", organizującej coroczny festiwal literacki. Zadaniem Little Free Library jest łączenie lokalnych architektów i organizacji społecznościowych dolnego Manhattanu w celu wspólnej realizacji małych punktów wymiany książek. Działania rozpoczęto w 2013 roku podczas Ideas City Festival⁷. Rozpisano przetarg na wykonanie projektów obiektów małej architektury, które miały zostać zrealizowane, a następnie udostępnione do użycia przez inne społeczności lokalne. Dokumentację można

pobrać ze strony organizatora przedsięwzięcia. Dzięki takiej współpracy można było rozszerzyć obszar oddziaływania projektów, gdyż bliźniacze punkty wymiany książek powstały np. w Atenach. Projektowi przypisano trzy główne cele – budowanie społeczności, wspieranie kreatywności i inspirowanie czytelników. Mogą być one realizowane dzięki stałej współpracy organizacji przy zarządzaniu i finansowaniu działań. Obecnie, według badań⁸, na terenie Stanów Zjednoczonych znajduje się ponad 50 tysięcy takich punktów, a ruch dotarł do więcej niż 70 innych krajów. Analizy wskazują jednak, że większość z nich znajduje się w dzielnicach zamieszkałych przez osoby o wyższych dochodach i wykształceniu, a mieszkańcy osiedli o niższym statusie społecznym nie są zainteresowani korzystaniem ani z tego rozwiązania, ani z tradycyjnych bibliotek.

The Public Collection, Indianapolis. W sierpniu 2015 roku nastąpiło oficjalne otwarcie projektu Rachel M. Simon, związanej z Herron School of Art and Design, zarządzającej Indianapolis Museum of Art. Miał on na celu publiczne udostępnianie książek w społecznościach o niskim dochodzie, gdzie według badań⁹, po odpowiednią dla swego wieku pozycję sięga 1 na 300 dzieci. Innowacyjną cechą działań jest próba powiązania literatury ze sztuką, dzięki zleceniu zaprojektowania obiektów małej architektury działającym lokalnie artystom. Od 2015 roku powstało tam 8 pawilonów – mebli urbanistycznych, służących wymianie książek w miejscach publicznie dostępnych¹⁰.

Zrealizowanie przedsięwzięcia było możliwe dzięki współpracy pomiędzy fundacjami Herbert Simon Family Foundation, Indiana Community Foundation, a także firmą Art Strategies, zarządzającą projektami, i kuratorem sztuki oraz biblioteką The Indianapolis Public Library, która dostarcza książki na potrzeby projektu. Dzięki tak szerokiej współpracy możliwe było zaangażowanie lokalnych artystów, a także sfinansowanie budowy oraz funkcjonowania punktów wymiany książek.

Book Stop Project, Manila, Filipiny. Projekt mobilnego miejsca wymiany książek dla jednej z najbardziej mobilnych społeczności miejskich globu przygotowała pracownia WTA Architecture and Design¹¹. Istotą nagrodzonego w 2016 roku w Berlinie podczas World Architecture Festival w kategorii „Small Projects” projektu było stworzenie nowej definicji biblioteki, będącej w stanie przyciągnąć współczesnych czytelników oraz promować czytelnictwo wśród kolejnych pokoleń. Wzorując się na sposobach z korzystania z informacji w sieci internetowej, gdzie użytkownicy dynamicznie przenoszą się ze strony na stronę, stworzono formę sieci przenośnych pawilonów, w których udostępniane są książki. Obiekty architektoniczne mają formę portalu, w którego wnętrzu umieszczono półki. Pod stalową konstrukcją zadaszenia zlokalizowano również miejsca do siedzenia, umożliwiające zatrzymanie się w nim na dłużej. Jeden z nich przybrał nawet formę mobilnego amfiteatru, pod którym znajduje się pawilon.

Projekt spełnia trzy podstawowe grupy zadań: społeczne – skupiające się na potrzebie bezpośredniego kontaktu i interakcji mieszkańców, badawcze – polegające na mierzeniu aktywności i sposobu wykorzystania obiektu oraz księgozbioru, a także rozwijanie prototypu funkcjonalnego współczesnej biblioteki przez badanie zachowań użytkowników.

Sieć pawilonów bibliotecznych powstała dzięki współpracy pomiędzy pomysłodawcą – architektem Williamem Ti, Jr., pracującym dla WTA, a mieszkańcami i entuzjastami. Do propagacji idei włączyła się także światowa organizacja non-profit szerząca kulturę i język hiszpański – Instituto Cervantes w Manili. Projekt finansowany jest ze środków partnerów – darczyńców, którzy mogą się zgłaszać do koordynującej projekt pracowni WTA. Wiadomości, książki i darowizny na rzecz inicjatywy można przekazywać za pomocą mediów społecznościowych. Pomimo ogromnego międzynarodowego sukcesu projektu agencje rządowe odmówiły jego wspierania.

Weź książkę, zostaw książkę, Gogolin. Mieszkańcy miast, w których wprowadzono budżet obywatelski, mają możliwość uzyskania środków na realizację ogólnodostępnych projektów. Realizacją takiego zadania zajmuje się samorząd. Pole do współpracy jest tutaj dość nietypowe, gdyż władze lokalne niejako pośredniczą w realizacji danego przedsięwzięcia według wizji pomysłodawcy. Taki właśnie sposób finansowania pomysłu wybrali mieszkańcy Gogolina. Wzorując się na projekcie „Little Free Library”, przedstawili oni założenia przedsięwzięcia, polegającego na utworzeniu punktów wymiany książek w formie darmowych plenerowych bibliotek, usytuowanych w popularnych miejscach spędzania wolnego czasu, przy parkach i placach zabaw¹². Zaplanowano realizację 7 takich obiektów. Główne założenia projektu to kreacja atrakcyjnej przestrzeni dla miłośników literatury, promocja czytelnictwa i kultury, ale także integracja społeczności, która ma współtworzyć zasoby budek. Wśród korzyści płynących z powstania punktów darmowej wymiany książek wskazywano również szansę na promowanie swojej działalności wśród lokalnych twórców. Pierwsze trzy obiekty zrealizowano w maju 2017 roku, kolejne mają powstać, jeśli pomysł się przyjmie. Mają one być finansowane przez samorząd. Rozważa się również zlokalizowanie ich na terenach wiejskich¹³. Współpraca pomiędzy władzami, mieszkańcami, a także biblioteką pozwoliła na wyposażenie bibliotek, a w przyszłości na sprawne funkcjonowanie i testowanie rozwiązania.

Budka na książki, Kraków. Idea projektu realizowanego przez Katedrę Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego Instytutu Projektowania Urbanistycznego Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej we współpracy z Wydziałem Rewitalizacji Urzędu Miasta Krakowa, jako część Pilotażowego Projektu Rehabilitacji Zabudowy Blokowej, zrodziła się w 2013 roku. Podczas warsztatów „Future City Game – Gra Miasto Przyszłości”¹⁴, organizowanych dla mieszkańców przez Urząd Miasta Krakowa we współpracy z organizacją British Council na terenie osiedla Olsza II, mieszkańka osiedla w ramach swojego projektu zaproponowała rozwiązanie wykorzystujące największy potencjał możliwy podczas procesu rehabilitacji tego obszaru – jego mieszkańców i zieleń. Grupa opracowała ideę projektu małych, darmowych bibliotek, gdzie mieszkańcy mogliby wymieniać się książkami. Pomysł ten został rozwinięty podczas prac warsztatowych studentów Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej oraz Wydziału Budownictwa i Architektury Politechniki Świętokrzyskiej, a także Wydziału Informatyki, Elektroniki i Telekomunikacji Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie pod kierunkiem członków Koła Naukowego Projektowania Zrównoważonego pod opieką

dr hab. inż. arch. Justyny Kobylarczyk, prof. PK oraz dr inż. arch. Patrycji Haupt. W ogólnopolskich warsztatach w formule konkursowej, które odbyły się 6 listopada 2015 roku, wzięło udział czternaście kilkusobowych zespołów. Jury, złożone z akademików oraz architektów z UMK, wyłoniło cztery zwycięskie prace. Następnie zostały one publicznie przedstawione podczas konsultacji społecznych w formie spotkania warsztatowego, które odbyło się 9 grudnia 2015 roku w budynku Społecznego Gimnazjum nr 8 Społecznego Towarzystwa Oświatowego. Od 2016 roku studenci Koła Naukowego Projektowania Zrównoważonego przygotowywali projekty prototypów zwycięskich rozwiązań, które 3 czerwca 2017 roku zostały zaprezentowane mieszkańcom dzielnicy podczas Dni Dzielnicy III Prądnik Czerwony na stadionie KS „Wieczysta”. Mogli oni obserwować, jak powstają obiekty, a później brać udział w plebiscycie organizowanym przez Wydział Rewitalizacji UMK na najlepiej spełniający swoje zadanie prototyp. W lipcu 2017 roku przeniesiono ekspozycję na teren osiedla, gdzie mieszkańcy mogli korzystać z budek na książki przez trzy tygodnie, wymieniając tam książki, oceniając, który pomysł najlepiej wpisuje się w charakter ich miejsca zamieszkania. Plebiscyt był kontynuowany, a jego wyniki ogłosiła podczas imprezy plenerowej Elżbieta Koterba – II Zastępca Prezydenta Miasta Krakowa ds. rozwoju miasta. Zwycięski projekt, wykonany przez zespół studentów i absolwentów Politechniki Krakowskiej oraz Świętokrzyskiej: Katarzynę Płonkę, Grzegorza Krzemienia, Wiktorię Stępczyńską i Barbarę Wojnar, będzie realizowany w formie docelowej i stanie na terenie osiedla w 2018 roku. Szeroka współpraca między środowiskiem akademickim, władzami lokalnymi, firmami zewnętrznymi oraz organizacjami obywatelskimi w procesie partycypacyjnym na wszystkich etapach realizacji projektu pozwoliła na uatrakcyjnienie przestrzeni osiedla i zaangażowanie mieszkańców, aktywizując tym samym społeczność lokalną.

4. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Charles Montgomery w swojej książce *Miasto szczęśliwe*¹⁵ opisuje na przykładach z całego świata poszukiwanie istoty miasta. Potencjał widzi on, podobnie jak Jan Gehl¹⁶, w przestrzeniach publicznych. Ich obraz i charakter uważa za powiązany krzyżowo ze świadomością przynależności i aktywnością społeczności lokalnej. Opisuje ewolucję drogi od poczucia anonimowości mieszkańca do zaangażowania w społeczność, wskazując różne sposoby, na jakie można ten proces realizować. „Stojące przed nami wyzwanie polega na tym, by zmienić nie tylko metody budowania, lecz także sposób myślenia”¹⁷. Jedną z metod na poprawę jakości środowiska miejskiego jest budowanie miejsca¹⁸ – przestrzeni przynależnej do danej społeczności, uwarunkowanej przez nią kulturowo.

Dla sukcesu takich przedsięwzięć kluczowe wydaje się znalezienie sposobu zaangażowania mieszkańców. Jak wykazały studia zrealizowanych projektów obiektów służących wymianie książek, współpraca pomiędzy środowiskami jest istotna, choć nie jest warunkiem

koniecznym, co pokazuje przykład Manili. Przykłady polskie i europejskie wskazują jednak, że partnerstwo między samorządami, środowiskiem biznesowym i organizacjami publicznymi sprawia, iż realizacja i finansowanie takich inicjatyw jest łatwiejsze. Stwarza również większe szanse na zaangażowanie mieszkańców przez miękkie projekty i większą ilość instrumentów, jakie można w lokalnym środowisku zastosować.

Projekty finansowane komercyjnie związane są częściej z przestrzeniami publicznymi miasta, zwykle już dofinansowanymi – rozwijającymi się bądź zrewitalizowanymi. Te opierające się o współpracę docierają do społeczności lokalnych, które działań skierowanych na poprawę jakości życia najbardziej potrzebują. Jak pisze Markus Miessen, „W przeciwieństwie do sporów o metaproblemy lokalna skala może doprowadzić do postawienia konkretnych i konstruktywnych pytań. Skala pytania powinna być rozważana i opracowywana w odpowiedzi na potrzeby odbiorców (...)”¹⁹. Dzięki inicjatywom podejmowanym w ramach szerokiej, międzyśrodowiskowej współpracy stwarzane są możliwości działań właśnie w takiej, dopasowanej do kontekstu skali. Daje ona zatem szansę na rehabilitację enklaw w obszarach miasta, które ulegają stopniowej degradacji, przez uatrakcyjnienie przestrzeni i aktywizację oraz scalanie lokalnych społeczności.

II. 1. Warsztaty „Future City Game”, 2013
(Wydział Rewitalizacji UMK)

III. 1. Workshops „Future City Game”, 2013

II. 2. Warsztaty projektowe „Budka na książki”, 2016
(fot. autorki)

III. 2. Design workshops „Budka na książki”, 2016

II. 3. Konsultacje projektów z mieszkańcami, 2016
(fot. autorki)

III. 3. Consultation with residents, 2016

II. 4. Konsultacje projektów z mieszkańcami, 2016
(fot. autorki)

III. 4. Consultation with residents, 2016

II. 5. Dni Dzielnicy III, 2017 (fot. autorki)

III. 5. District III Days, 2017

II. 6. Dni Dzielnicy III, 2017 (fot. autorki)

III. 6. District III Days, 2017

II. 7. Dni Dzielnicy III, 2017 (fot. autorki)

III. 7. District III Days, 2017

II. 8. Montaż prototypów Ugorek, 2017 (fot. autorki)

III. 8. Mounting prototypes Ugorek, 2017

II. 9. Finał plebiscytu, 2017
(Wydział Rewitalizacji UMK)

III. 9. The final of the plebiscite, 2017

PRZYPISY

- ¹ Future City Game, Active Citizens – działania partycypacyjne, metodologia warsztatów, opracowana przez British Council w ramach projektu “Active Cities”, służąca aktywizacji mieszkańców i rozwiązywaniu konkretnych problemów, <https://www.britishcouncil.us/programmes/education/research-reports/creative-cities> (dostęp: 2.08.2017).
- ² Podczas przeprowadzania badań na potrzeby diagnozy funkcjonalno-przestrzennej osiedli Ugorek i Olsza II w ramach Pilotażowego Programu Rehabilitacji Zabudowy Blokowej na terenie Gminy Kraków, zrealizowany na podstawie umowy o współpracę pomiędzy Urzędem Miasta Krakowa a Politechniką Krakowską. J. Kobylarczyk et al., *Diagnoza funkcjonalno-przestrzenna osiedli: Olsza II i Ugorek. Cz. I. Opracowanie eksperckie*, Instytut Projektowania Urbanistycznego, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2014.
- ³ Open Air Library / KARO Architekten, <http://www.archdaily.com/39417/open-air-library-karo-architekten> (dostęp: 2.08.2017).
- ⁴ Massimo Bartolini’s Bookyard is an Outdoor Library in a Belgian Vineyard, <http://inhabitat.com/massimo-bartolini%E2%80%99s-bookyard-brings-together-a-belgian-vineyard-and-an-outdoor-library/> (dostęp: 2.08.2017).
- ⁵ Biblioteka w belgijskiej winnicy, <http://booklips.pl/newsy/biblioteka-w-belgijskiej-winnicy/> (dostęp: 2.08.2017).
- ⁶ Little Free Library LTD, <https://littlefreelibrary.org/> (dostęp: 2.08.2017).
- ⁷ Little Free Library/NYC, <http://archleague.org/2013/07/little-free-library/> (dostęp: 2.08.2017).
- ⁸ Against Little Free Libraries, <https://www.citylab.com/life/2017/05/the-case-against-little-free-libraries/523533/> (dostęp: 2.08.2017).
- ⁹ Badania Mindy Taylor Ross [3].
- ¹⁰ Indy Library Provides Books for Artist-Designed Book Share Stations, <http://www.indypl.org/about/news/2015-archives/indy-library-provides-books-artist-designed-book-share-stations/> (dostęp: 2.08.2017).
- ¹¹ The Bookstop, <http://www.wtadesignstudio.com/thebookstop> (dostęp: 2.08.2017).
- ¹² Projekt M2 – Budki na książki, <http://gogolin.pl/8392/projekt-m2-budki-na-ksiazki.html> (dostęp: 2.08.2017).
- ¹³ Mieszkańcy wybrali, samorząd zrealizował. W Gogolinie stoją budki na książki, <http://radio.opole.pl/101,197698,mieszkanicy-wybrali-samorzad-zrealizowal-w-gogoli> (dostęp: 2.08.2017).
- ¹⁴ Future City Game jest metodologią opracowaną w Wielkiej Brytanii w ramach projektu British Council „Creative Cities”, polegającą na tym, że podczas dwu- lub jednodniowego spotkania, na które zaproszeni są różni interesariusze (mieszkańcy i specjaliści, tacy jak m.in. badacze społeczni, architekci, przedsiębiorcy, przedstawiciele organizacji pozarządowych oraz urzędnicy), wypracowywane są konkretne rozwiązania przestrzenne i funkcjonalne dla danego miejsca (np. zagospodarowanie parku) lub problemu powiązanego z miejscem

(np. oferta domu kultury). W Krakowie stosowana podczas realizacji Pilotażowego Projektu Rehabilitacji Zabudowy Blokowej m.in. na osiedlach Ugorek i Olsza II oraz Azory, <https://www.britishcouncil.us/programmes/education/research-reports/creative-cities> (dostęp: 2.08.2017).

¹⁵ Ch. Montgomery, *Miasto szczęśliwe*, Wysoki Zamek, Kraków 2015.

¹⁶ J. Gehl, *Life between Buildings. Using Public Space*, Island Press 2011.

¹⁷ Ch. Montgomery, *Miasto szczęśliwe*, Wysoki Zamek, Kraków 2015, s. 436.

¹⁸ Yi-Fu Tuan, *Przestrzeń i miejsce*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987, s. 75.

¹⁹ M. Miessen, *Koszmar partycypacji*, bęc zmiana, Warszawa 2013, s. 235.

BIBLIOGRAFIA

Active Cities, <https://www.britishcouncil.us/programmes/education/research-reports/creative-cities> (dostęp: 2.08.2017).

Against Little Free Libraries, <https://www.citylab.com/life/2017/05/the-case-against-little-free-libraries/523533/> (dostęp: 2.08.2017).

Art Strategies, <http://www.indystar.com/story/life/2015/08/28/indy-book-sharing-stations-combine-art-literacy/71285156/> (dostęp: 2.08.2017).

Biblioteka w belgijskiej winnicy, <http://booklips.pl/newsy/biblioteka-w-belgijskiej-winnicy/> (dostęp: 2.08.2017).

Gehl J., *Life between Buildings. Using Public Space*, Island Press 2011.

Kobyłarczyk J., Schneider-Skalska G., Haupt P., Racoń-Leja K., *Diagnoza funkcjonalno-przestrzenna osiedli: Olsza II i Ugorek. Cz. I. Opracowanie eksperckie*, Instytut Projektowania Urbanistycznego, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2014.

Indy Library Provides Books for Artist-Designed Book Share Stations, <http://www.indypl.org/about/news/2015-archives/indy-library-provides-books-artist-designed-book-share-stations/> (dostęp: 2.08.2017).

Little Free Library LTD, <https://littlefreelibrary.org/> (dostęp: 2.08.2017).

Little Free Library/NYC, <http://archleague.org/2013/07/little-free-library/> (dostęp: 2.08.2017).

Massimo Bartolini's Bookyard is an Outdoor Library in a Belgian Vineyard, <http://inhabitat.com/massimo-bartolini%E2%80%99s-bookyard-brings-together-a-belgian-vineyard-and-an-outdoor-library/> (dostęp: 2.08.2017).

Miessen M., *Koszmar partycypacji*, bęc zmiana, Warszawa 2013.

Mieszkańcy wybrali, samorząd zrealizował. W Gogolinie stoją budki na książki, <http://radio.opole.pl/101,197698,mieszkanicy-wybrali-samorzad-zrealizowal-w-gogoli> (dostęp: 2.08.2017).

Montgomery Ch., *Miasto szczęśliwe*, Wysoki Zamek, Kraków 2015.

Open Air Library / KARO Architekten, <http://www.archdaily.com/39417/open-air-library-karo-architekten> (dostęp: 2.08.2017).

Projekt M2 – Budki na książki, <http://gogolin.pl/8392/projekt-m2-budki-na-ksiazki.html> (dostęp: 2.08.2017).

The Bookstop, <http://www.wtadesignstudio.com/thebookstop> (dostęp: 2.08.2017).

Tuan Yi-Fu, *Przestrzeń i miejsce*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987.

Magdalena Jagiełło-Kowalczyk (mjagiell@pk.edu.pl)

Instytut Projektowania Urbanistycznego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Rola współpracy uczelnia–samorząd w aktywizacji przestrzeni miejskich

The role of cooperation between the university and the local government in the activation of urban space

Streszczenie

W artykule przedstawiono efekty współpracy samorządu gminy Zwierzyniec z uczelnią – Wydziałem Architektury Politechniki Krakowskiej. Efekty tej współpracy stanowią projekty dyplomowe inżynierskie studentów Wydziału Architektury. W publikacji omówiono problemy społeczne, gospodarcze i przestrzenno-inwestycyjne, z jakimi boryka się gmina Zwierzyniec. Jednym z podstawowych problemów omawianego terenu Roztocza jest jego „zamieranie” w sezonie jesienno-zimowym. Studenckie analizy, spostrzeżenia oraz finalne projekty mają służyć promocji Zwierzyńca i jego aktywizacji we wszystkich porach roku.

Słowa kluczowe: współpraca, uczelnia, samorząd, aktywizacja

Abstract

The paper presents the results of the cooperation of the administration of the borough of Zwierzyniec with the school – the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology. The effects of this cooperation are engineer-level diploma design theses developed by students of the Faculty of Architecture. Social, economic, spatial and construction-related problems that the borough of Zwierzyniec is facing have been discussed within the publication. One of the fundamental problems that the area in question is dealing with is the “freezing” of activity in it during the autumn-winter period. The students’ analyses, observations and final designs are to serve as a means of promoting Zwierzyniec and its activation throughout all the seasons of the year.

Keywords: cooperation, university, local administration, activation

1. WPROWADZENIE

W 1593 roku¹ utworzono na terenie Roztocza zwierzyniec myśliwski, co dało początek i nazwę miejscowości Zwierzyniec. W XIX wieku Zamoyscy przenieśli tu Zarząd Ordynacji Zamoyskiej. Na jego siedzibę przeznaczono wybudowany w tym celu kompleks klasycystycznych gmachów. Na przełomie XIX i XX wieku Zwierzyniec stał się atrakcyjną miejscowością letniskową. Urządzo- no wówczas park zwany ogrodem skarbowym i umieszczono w nim pomnik szarańczy, stano- wiący do dziś lokalną ciekawostkę. W 1905 roku całkowicie rozebrano ogrodzenie zwierzynca myśliwskiego. W końcu 1939 roku nadzór nad Ordynacją Zamojską przejęły władze okupacyjne, a w 1944 roku na tereny te wkroczyła Armia Czerwona. Jeszcze wówczas Ordynacja była wielkim, dobrze zorganizowanym przedsiębiorstwem ziemskim, przynoszącym niemałe dochody. 6 wrześ- nia 1944 roku na mocy dekretu PKWN o reformie rolnej 350-letnia Ordynacja Zamojska została rozwiązana. W 1990 roku Zwierzyniec otrzymał prawa miejskie. To urokliwe leśne miasteczko, zwane często „perłą Roztocza”², łączy w sobie walory naturalne – przyrodnicze i kulturowe. Cztery wieki historii Zwierzynca zostały, na szczęście dla tego miasta, zdominowane przez Ordyna- cję Zamojską. Za jej sprawą kulturowy rozwój tych ziem nie zniszczył, a wręcz wydobyl wartości przyrodnicze, które postanowiono zachować, tworząc w 1974 roku Roztoczański Park Narodowy. Cudownie dziewicze tereny zielone, naturalne i przekształcone przez człowieka założenia wod- ne korespondują tu z materialnymi śladami przeszłości. W tym zakresie Zwierzyniec może być dumny z barokowego kościółka, wybudowanego na jednej z wysp stawu w latach 1741–1747, zabytkowych obiektów Zarządu Ordynacji Zamoyskiej, XIX-wiecznego browaru czy wyjątkowej dzielnicy domków drewnianych o nazwie Borek. Tchnące historią, zatopioną w piękny roztoczań- ski krajobraz, miasteczko boryka się jednak z wieloma problemami, które w większości zostały zidentyfikowane, ale czekają na rozwiązanie.

2. PROBLEMY GMINY ZWIERZYNIEC

W gminie Zwierzyniec zidentyfikowano główne problemy, które dotyczą władze oraz mieszkańców³.

2.1. PROBLEMY SPOŁECZNE

W sferze społecznej wyłaniają się kwestie związane z niewystarczającą liczbą miejsc pracy dla osób z wyższym wykształceniem, niską zasobnością finansową dużej części mieszkańców, słabym wykorzystaniem instrumentów ekonomii społecznej, brakiem możliwości zapewnienia schronienia osobom i rodzinom będącym w potrzebie oraz występowaniem uciążliwości dla mieszkańców budynków wielorodzinnych o wysokiej energochłonności. Innego rodzaju zagro- żenie stanowi nadmierny i uciążliwy ruch tranzytowy na przebiegającej przez miasto drodze

wojewódzkiej i na niektórych skrzyżowaniach w Zwierzyńcu. Zaznacza się też ograniczony dostęp do rehabilitacji oraz problem z opieką nad rosnącą liczbą osób niepełnosprawnych i ludzi starszych wymagających opieki specjalistycznej. Miasto posiada niewystarczającą ofertę dotyczącą spędzania wolnego czasu, sportu, rekreacji. Nie jest należycie wykorzystany potencjał miejscowości w zakresie tworzenia oferty kulturalnej i rekreacyjno-turystycznej. Daje się też zauważyć nikłe zaangażowanie mieszkańców w mechanizmy demokracji lokalnej. Zidentyfikowano niski poziom integracji mieszkańców gminy oraz pasywność odnoszącą się do uczestnictwa w różnych wydarzeniach/inicjatywach kulturalnych, gospodarczych, społecznych, niski poziom uczestnictwa mieszkańców w zarządzaniu gminą, bardzo małą liczbę osób chętnych do działalności o charakterze wolontariatu, pasywność części korzystających z pomocy społecznej w podejmowaniu działań poprawiających ich własną sytuację materialną, niską aktywność fizyczną mieszkańców. Zauważono niewystarczającą ofertę w zakresie małej gastronomii i brak nowocześnie zorganizowanego, potrzebnego miejsca handlu bazarowego.

2.2. PROBLEMY GOSPODARCZE

Kluczowymi branżami, które wpływają na rozwój gospodarczy rejonu, są: przemysł drzewny (tartacznictwo, produkcja mebli, produkcja palet), gospodarka leśna, turystyka, przetwórstwo rolno-spożywcze (browar) oraz rolnictwo. Na tych polach wyłaniają się problemy dotyczące małej skali produkcji i sezonowości w tartacznictwie. Zauważone też zostały: niska pozycja konkurencyjna lokalnych Zakładów Usług Leśnych, nieuregulowany stan prawny obiektów browaru, słabo rozwinięte, rozdrobione, niskotowarowe rolnictwo, sezonowość popytu na usługi gastronomiczne. Z turystyką w rejonie związane są problemy zidentyfikowane jako brak kategorizowanych ośrodków turystycznych, zbyt krótki sezon turystyczny, wąska, sezonowa oferta, mała liczba turystów zagranicznych, brak zintegrowanej promocji oferty turystycznej gminy. Poważne problemy dotyczą rynku pracy. Są to: mała mobilność mieszkańców, kreująca bezrobocie, niedostosowanie kwalifikacji bezrobotnych do potrzeb rynku pracy, niska aktywność części osób bezrobotnych w poszukiwaniu i podejmowaniu pracy, niewystarczające kwalifikacje zawodowe części osób świadczących usługi turystyczne. Przeszkodą w rozwoju gospodarczym gminy są też małe zasoby wolnych terenów inwestycyjnych, rozproszenie własnościowe, niewystarczająca liczba inwestorów, bardzo ograniczone możliwości pozyskania dużego inwestora oraz słabe efekty działań organizacji pozarządowych, niska aktywność organizacji pozarządowych w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, niski poziom współpracy organizacji pozarządowych między sobą i z władzami gminy.

2.3. PROBLEMY PRZESTRZENNO-INWESTYCYJNE (ZASOBY I POTENCJAŁ)

W kwestii istniejących zasobów lokalowych wyłaniają się takie problemy jak: wysoka energochłonność budynków mieszkalnych, brak mieszkań socjalnych, wymagające modernizacji obiekty użyteczności publicznej, zły stan techniczny części obiektów zabytkowych.

Stwierdzono brak kanalizacji w części gminy, konieczność budowy lokalnej sieci wodociągowej, zły stan techniczny części dróg, braki w oświetleniu, niewystarczającą ilość chodników, ścieżek rowerowych i spacerowych oraz miejsc parkingowych. W przestrzeniach publicznych istnieją bariery architektoniczne dla osób niepełnosprawnych, słabo rozwinięta jest infrastruktura turystyczna i sportowo-rekreacyjna (mało kąpielisk, brak basenu itp.). Wyłania się też wiele problemów ekologicznych: dzikie wysypiska śmieci, sukcesja wtórna na nieużytkach, zarastanie ugorów, brak lub niewystarczająco rozwinięty system kanalizacji sanitarnej, negatywne oddziaływanie szerokotorowej linii kolejowej generującej hałas i drgania, kotłownie węglowe, brak technicznych możliwości zagospodarowania odpadów organicznych, niski poziom wykorzystania odnawialnych źródeł energii, zagrożenia wynikające z intensywnego, ciężkiego ruchu tranzytowego przebiegającego przez centrum Zwierzynca. Związane z inwestycjami problemy natury kulturowej to zanik tradycji i zwyczajów lokalnych, zbyt mała oferta imprez, wydarzeń kulturalnych, degradacja części obiektów zabytkowych, ograniczenia prawne w opiece nad obiektami zabytkowymi, nierozwiązane kwestie własnościowe.

3. AKTYWIZACJA MIASTA. PROPOZYCJE PROJEKTOWE

15 grudnia 2016 roku zostało zawarte porozumienie pomiędzy gminą Zwierzyniec a Wydziałem Architektury Politechniki Krakowskiej⁴. W ramach tego porozumienia powstało sześć inżynierskich prac dyplomowych, których autorami byli studenci siódmego semestru studiów pierwszego stopnia na krakowskim Wydziale Architektury. Studenci wraz z promotorem odwiedzili Zwierzyniec w celu wykonania wizji lokalnej oraz przeprowadzenia analiz urbanistycznych. W czasie tych wizyt mieli okazję poznać miasteczko, spenetrować zakątki, wczuć się w jego atmosferę. Spotkali się też z przedstawicielami urzędu gminy oraz społeczności lokalnej. Zapoznali się z charakterem miejsca, jego atutami, historią, kulturą, przyrodą. Przedstawiono im też problemy, z jakimi gmina się boryka i jakim musi stawić czoła. Studenci zwrócili uwagę na niski stopień uprzemysłowienia i urbanizacji Zwierzynca i koncentracji na rolnictwie oraz leśnictwie. Zauważyli, że miasto żyje przede wszystkim w sezonie letnim, kiedy odbywają się tam imprezy kulturalne takie jak Letnia Akademia Filmowa⁵, Rocowisko⁶, warsztaty wokalne⁷. W zakresie oferty turystycznej organizowane są spływy kajakowe oraz przebiega tędy Szlak Rowerowy Polski Wschodniej. Zimą jednak miasto zamiera. Brakuje obiektów, które aktywizowałyby społeczność lokalną oraz wzmacniały u mieszkańców poczucie tożsamości, ale również stymulowały napływ turystów. W turystyce bowiem można upatrywać gospodarczo-społecznego rozwoju regionu, a co za tym idzie – polepszenia warunków materialnych mieszkańców. Zwierzyniec zawdzięcza swój urok przede wszystkim ogromnemu zalesieniu i pięknej przyrodzie Roztoczańskiego Parku Narodowego, jednak wiele terenów zielonych jest niezagospodarowanych i zdewastowanych. Studenci wykonali analizy: komunikacyjną, cieków wodnych, zieleni, usytuowania obiektów zabytkowych. Dokonali waloryzacji fragmentów miasta, wyciągnęli

wnioski i opracowali wytyczne projektowe. W porozumieniu z władzami miasta zdecydowano o wykonaniu na wskazanych działkach projektów zabudowy usługowej i mieszkaniowej, która mogłaby się przyczynić do poprawy wizerunku miasta, uatrakcyjnienia go i zaktywizowania we wszystkich porach roku. Działania te wpisują się w założenia Strategicznego Planu Terytorialno-Funkcjonalnego w ramach inicjatywy „Aktywne Roztocze”⁸.

3.1. PRZYSTAŃ NAD ZALEWEM RUDKA⁹ (il. 1)

W celu uporządkowania przestrzeni przy zachodnim brzegu zalewu Rudka na rzece Wieprz zaprojektowano przystań wraz z towarzyszącą infrastrukturą. Obecnie na działce znajduje się nieutwardzony parking.

Zaprojektowano prostą bryłę, ustawioną równolegle do linii brzegowej. Cechę charakterystyczną obiektu stanowią drewniane słupy wyeksponowane na elewacji. Nawiązują one do pni drzew rosnących w Roztoczańskim Parku Narodowym. W budynku znajduje się sala wielofunkcyjna dedykowana wydarzeniom związanym z tym miejscem. W parterze jest też hala przeznaczona na przechowywanie, naprawę i konserwację sprzętu wodnego.

Obiekt posiada podwójną fasadę szklaną. Rozciąga się więc z niego nieograniczony widok na jezioro i przyrodę Roztocza. Zastosowano tu konstrukcję szkieletową w oparciu o słupy żelbetowe.

3.2. AMFITEATR LETNI¹⁰ (il. 2)

Działkę przeznaczoną na amfiteatr stanowi niezagospodarowany płaski obszar, w którego południowej części nad wodą przebiega nasyp ziemny. Teren porasta niska zieleń łąkowa.

Projekt obejmuje stworzenie koncepcji amfiteatru letniego dla ok. 800 widzów wraz z otoczeniem. Miejsce to miałyby się stać wizytówką miasta, aktywizującą lokalną społeczność i napędzającą turystykę. Odbywające się latem wydarzenia muzyczne miałyby godną i ciekawą oprawę. Muzyka byłaby słyszana zarówno z widowni, jak i z przeciwległego brzegu założenia wodnego. Bogaty program funkcjonalny zaplecza dla artystów i publiczności również stymulowałby kontakty społeczne w tym miejscu. Stworzono w tym celu lekką, „skrzydlatą” formę, w której zaproponowano użycie systemu zadaszenia z użyciem poduszek powietrznych ETFE.

3.3. KRYTE LODOWISKO¹¹ (il. 3)

Działka wybrana dla projektu krytego lodowiska w Zwierzyńcu stanowi niezabudowany nieużytek w bezpośrednim sąsiedztwie Zwierzyńczyka¹². Z zapisu Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego wynika, że wszelka działalność inwestycyjna z nią związana wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków¹³.

Projekt zakłada stworzenie obiektu aktywizującego społeczność miasta żyjącego przede wszystkim latem, również w okresie zimowym. Budynek ma być magnesem przyciągającym turystów, co byłoby elementem napędzającym rozwój tego rejonu. Odpowiedzią na takie wyzwanie stał się projekt całorocznego lodowiska, wpisującego się w otaczający krajobraz. Wnętrze przenika się tu z zewnątrz, architektura z naturą. Użytkownik lodowiska ma widok na wodę. Budynek swoim kształtem ma przypominać połamaną bryłę lodu. Wewnątrz znajdują się: hala lodowiska, zaplecze socjalno-administracyjne, widownia mogąca pomieścić ok. 200 widzów. Konstrukcja obiektu oparta jest na połączeniu żelbetu z drewnem klejonym.

3.4. KRYTY BASEN¹⁴ (il. 4)

Basen zlokalizowano w Zwierzyńcu przy ul. Armii Krajowej. Po przeciwnej stronie ulicy, przy której znajduje się działka, rozciąga się park. Basen będzie ogólnodostępny oraz dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych. Bryła budynku jest minimalistyczna z licznymi przeszkleniami, przez które użytkownicy obiektu mogą oglądać park. Każdą elewację zdobi ażurowa konstrukcja ze stali nierdzewnej, nawiązująca formą do natury. Główną inspiracją przy tworzeniu ozdobnej okładziny budynku były drzewa i cała przyroda Roztocza. W dzień przez szczeliny między „gałęziami” elewacji wpada do wnętrza słońce, budując fantazyjne światłocieniowe kompozycje, w nocy zaś światło ze środka przenika na zewnątrz budynku, dając wrażenie leśnych prześwitów. Kolorystyka budynku utrzymana jest w tonacji szaro-biało-czarnej. Szkielet konstrukcyjny stanowią żelbetowe elementy. Nad halą basenową zaprojektowano stropodach z dźwigarów z zaimpregnowanego drewna klejonego. Gra fasad, które wyglądem przypominają gałęzie drzew, pnie czy też uwite przez ptaki gniazda, nadaje lekkości i urozmaica prostą bryłę budynku.

3.5. BUDYNEK WIELORODZINNY Z USŁUGAMI W PARTERZE¹⁵ (il. 5)

Obiekt ma być zlokalizowany w Zwierzyńcu w pobliżu ul. Jasnej na wąskiej działce, której otoczenie stanowią inne budynki wielorodzinne o podobnej kubaturze. Zaprojektowano czterokondygnacyjny budynek wielorodzinny z usługami w parterze. Proponowane usługi to klub fitness, zakład fryzjerski i kawiarnia. Trzy pozostałe kondygnacje zostały przeznaczone na mieszkania, które podzielono na dwa typy: jednopoziomowe o powierzchni około 70 m² i dwupoziomowe o powierzchni około 130 m². Mieszkania są funkcjonalne, a budynek energooszczędny.

Inspiracją dla formy była miejscowa drewniana architektura, jak również sąsiadujące otoczenie. Dla uzyskania większej lekkości bryłę rozczłonkowano, przedzielając ją szklanymi klatkami schodowymi. Użyto kolorów czarnego i białego. Aby nadać budynkowi nowoczesny, bardziej dynamiczny wygląd w charakterystyczny sposób „przekrzywiono” jego dachy.

3.6. HOTEL PRACOWNICZY¹⁶ (il. 6)

Obiekt zlokalizowany ma być na działce o powierzchni 2755 m² na zachodzie miasta przy ulicy Zdrowotnej. Inwestycja w tym miejscu wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków¹⁷. Zaprojektowano budynek składający się z przenikających się dwóch kontrastujących ze sobą brył. Modernistyczna forma strefy wejściowej została zestawiona z klasyczną dwukondygnacyjną częścią hotelową, krytą dachem dwuspadowym. Powierzchnia zabudowy to 598 m², a całe założenie obejmuje dodatkowo zaprojektowany na zachodzie taras, z którego roztacza się widok na pola i lasy Rostocza.

Główna bryła hotelu pokryta jest drewnianą, ażurową okładziną, która jest odsunięta od ściany i podświetlona. Ma to dać efekt lekkości i „bajkowości” w nawiązaniu do uroków „Magicznego Rostocza”¹⁸. Hotel jest dostosowany dla osób niepełnosprawnych. Zastosowane rozwiązania techniczne gwarantują energooszczędność obiektu, zaś „zielone” parkingi zapewniają odpowiednią powierzchnię terenów czynnych biologicznie. Obiekt o takiej funkcji, tak w opinii mieszkańców, jak i władz miasta, jest w tym miejscu bardzo wskazany.

4. PODSUMOWANIE

Zwierzyniec jest niezwykle klimatycznym, urokliwym miasteczkiem wpisującym się w naturę Rostocza. Żyje latem, zimą zaś zamiera. Będąc obserwatorem zewnętrznym, przybywającym tu na chwilę, można pomyśleć, że ta pozasezonowa ospałość Zwierzynca jest nawet jego atutem. Przyjeżdżając z tętniących życiem miast, ze zgiełku ulic, z pędu dnia codziennego, możemy się tu wyciszyć, poobcować z przyrodą, po prostu odpocząć. Jednak ludzie odwiedzający miasteczko na dłużej w celach turystycznych zaczynają szybko szukać rozrywek i propozycji odpoczynku aktywnego. Latem te wymagania wydają się być spełnione, jakkolwiek i na ten czas można uatrakcyjnić ofertę turystyczną, dostosować ją do większej liczby odbiorców i przede wszystkim rozpropagować. Jesień, zima, a nawet i wiosna w Zwierzyncu czekają na pobudzenie. Napływ turystów i zaktywizowanie samych mieszkańców niewątpliwie wpłynęłoby na rozwój gospodarczy miasta. Stworzone nowe miejsca pracy byłyby dostosowane do wszystkich sezonów roku. Poprawa warunków bytowych mieszkańców, ale i ich utożsamianie się z wizerunkiem atrakcyjnego turystycznie miasteczka powinno też zapobiegać odpływowi ludzi w poszukiwaniu miejsc pracy. Władze Zwierzynca, identyfikując problemy, zwróciły uwagę na konieczność aktywizacji rejonu. Współpraca z Wydziałem Architektury Politechniki Krakowskiej polega na przygotowaniu przez studentów oferty dla miasta, obejmującej projekty architektoniczne: całorocznego lodowiska, krytego basenu, amfiteatru nad wodą, przystani nad Zalewem Rudka, hotelu pracowniczego oraz budynku wielorodzinnego z usługami w parterze. Projekty studenckie mogą stanowić element promocji Zwierzynca, a ich realizacja niewątpliwie przyczyniłaby się do ożywienia miasta we wszystkich czterech porach roku.

II. 1. Przystań nad Zalewem Rudka w Zwierzyniec (Autor projektu dyplomowego: Monika Kraus, promotor: dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, prof. PK, promotor pomocniczy: dr inż. arch. Bogdan Siedlecki, Kraków 2017)

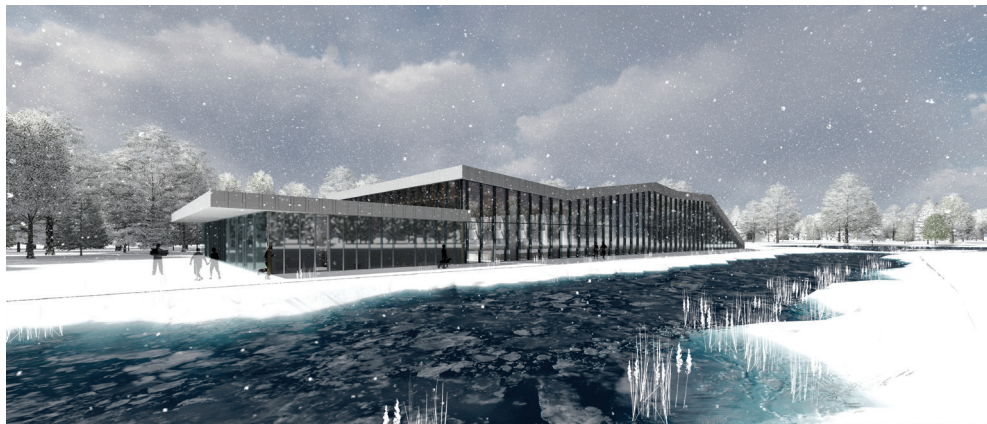
III. 1. A pier on the Rudka lake in Zwierzyniec (author: Monika Kraus)

II. 2. Amfiteatr letni w Zwierzyniec (Autor projektu dyplomowego: Joanna Skoczeń, promotor: dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, prof. PK, promotor pomocniczy: dr inż. arch. Bogdan Siedlecki, Kraków 2017)

III. 2. Summer Amphitheater in Zwierzyniec (author: Joanna Skoczeń)

II. 3. Kryte lodowisko w Zwierzyńcu (Autor projektu dyplomowego: Konrad Piowar, promotor: dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, prof. PK, promotor pomocniczy: dr inż. arch. Bogdan Siedlecki, Kraków 2017)

III. 3. Indoor ice rink in Zwierzyniec (author: Konrad Piowar)

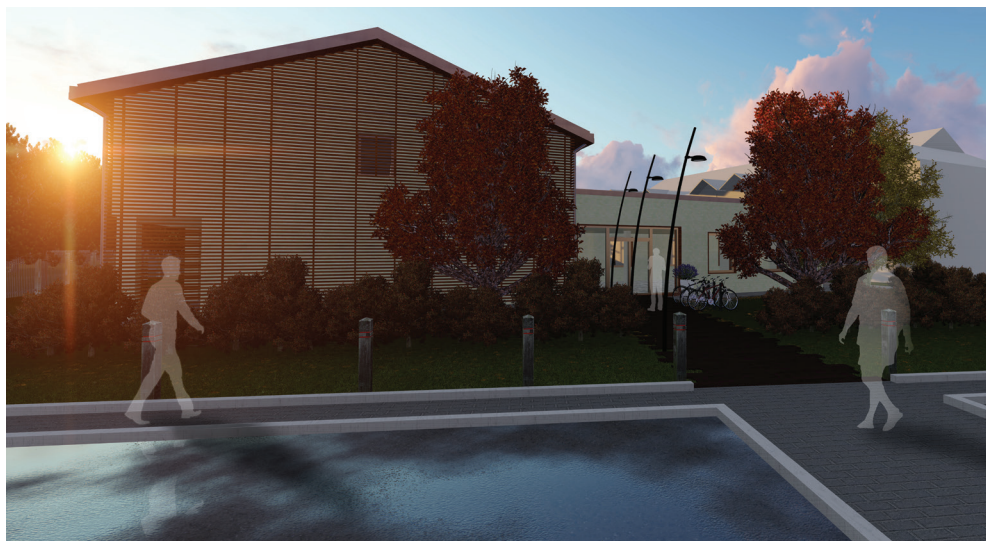
II. 4. Kryty basen w Zwierzyńcu (Autor projektu dyplomowego: Magdalena Sendor, promotor: dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, prof. PK, promotor pomocniczy: dr inż. arch. Przemysław Markiewicz, Kraków 2017)

III. 4. Indoor swimming pool in Zwierzyniec (author: Magdalena Sendor)

II. 5. Budynek wielorodzinny z usługami w parterze. Zwierzyniec (Autor projektu dyplomowego: Małgorzata Kozela, promotor: dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, prof. PK, promotor pomocniczy: dr inż. arch. Przemysław Markiewicz, Kraków 2017)

III. 5. Multifamily building with services on the ground floor. Zwierzyniec (author: Małgorzata Kozela)

II. 6. Hotel pracowniczy w Zwierzyniec (Autor projektu dyplomowego: Marcin Musiałek, promotor: dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, prof. PK, promotor pomocniczy: dr inż. arch. Jarosław Huebner, Kraków 2017)

III. 6. Staff hotel in Zwierzyniec (author: Marcin Musiałek)

PRZYPISY

- ¹ <http://www.zwierzyniec.info.pl> (dostęp: 17.03.2017).
- ² www.magicznyzwierzyniec.pl (dostęp: 18.03.2017).
- ³ www.inwestycje.zwierzyniec.vipserv.org/strategia/prob.pdf (dostęp: 18.03.2017).
- ⁴ Porozumienie nr A-0/46/2016 z dnia 15.12.2016 roku o współpracy Miasta i Gminy Zwierzyniec, reprezentowanego przez burmistrza gminy Jana Skibę, z Politechniką Krakowską im. Tadeusza Kościuszki, reprezentowaną przez dziekana Wydziału Architektury prof. dr. hab. inż. arch. Jacka Gyurkovicha.
- ⁵ <http://laf.net.pl> (dostęp: 18.03.2017).
- ⁶ <http://www.kultura-zwierzyniec.pl/rockowisko-2016> (dostęp: 18.03.2017).
- ⁷ <http://www.kultura-zwierzyniec.pl/kategoria/warsztaty-wokalne> (dostęp: 18.03.2017).
- ⁸ <https://zwierzyniec.e-biuletyn.pl/upload/pliki/0uchwala223.pdf> (dostęp: 18.03.2017).
- ⁹ Autor projektu dyplomowego: Monika Kraus, promotor: dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, prof. PK, promotor pomocniczy: dr inż. arch. Bogdan Siedlecki, Kraków 2017.
- ¹⁰ Autor projektu dyplomowego: Joanna Skoczeń, promotor: dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, prof. PK, promotor pomocniczy: dr inż. arch. Bogdan Siedlecki, Kraków 2017.
- ¹¹ Autor projektu dyplomowego: Konrad Piwowar, promotor: dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, prof. PK, promotor pomocniczy: dr inż. arch. Bogdan Siedlecki, Kraków 2017.
- ¹² Zwierzyńczyk powstał jako projekt pt. Odtworzenie zabytkowego układu wodno-pałacowego w Zwierzyńcu wraz z zagospodarowaniem turystycznym, RPO Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013, Oś Priorytetowa VII: Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna, <http://www.magiczneroztocze.pl> (dostęp: 29.03.2017).
- ¹³ Miejscowy Planu Zagospodarowania Przestrzennego, <http://www.zwierzyniec.info.pl> (dostęp: 29.03.2017).
- ¹⁴ Autor projektu dyplomowego: Magdalena Sendor, promotor: dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, prof. PK, promotor pomocniczy: dr inż. arch. Przemysław Markiewicz, Kraków 2017.
- ¹⁵ Autor projektu dyplomowego: Małgorzata Kozela, promotor: dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, prof. PK, promotor pomocniczy: dr inż. arch. Przemysław Markiewicz, Kraków 2017.
- ¹⁵ Autor projektu dyplomowego: Marcin Musiałek, promotor: dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, prof. PK, promotor pomocniczy: dr inż. arch. Jarosław Huebner, Kraków 2017.
- ¹⁶ Miejscowy Planu Zagospodarowania Przestrzennego, <http://www.zwierzyniec.info.pl> (dostęp: 29.03.2017).
- ¹⁷ <http://www.magiczneroztocze.pl> (dostęp: 29.03.2017).

BIBLIOGRAFIA

- Kosiński W., *Miasto i piękno miasta*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2011.
- Kosiński W., *Paradygmat miasta 21 wieku – od polis do metropolis*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2016.
- Cabaj L., *Zwierzyniec i okolice*, Wydawnictwo Fotopress, Zamość 2013.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Zwierzyniec. Tekst jednolity (załącznik nr 1 do Uchwały Nr LV/354/10 Rady Miejskiej w Zwierzynicy z dnia 28 stycznia 2010 r.*, Burmistrz Zwierzynicy, Zwierzyniec 2009.
- <http://www.zwierzyniec.info.pl> (dostęp: 17.03.2017).
- www.magicznyzwierzyniec.pl (dostęp: 18.03.2017).
- www.inwestycje.zwierzyniec.vipserv.org/strategia/prob.pdf (dostęp: 18.03.2017).
- <http://laf.net.pl> (dostęp: 18.03.2017).
- <http://www.kultura-zwierzyniec.pl/rockowisko-2016> (dostęp: 18.03.2017).
- <http://www.kultura-zwierzyniec.pl/kategoria/warsztaty-wokalne> (dostęp: 18.03.2017).
- <https://zwierzyniec.e-biuletyn.pl/upload/pliki/Ouchwala223.pdf> (dostęp: 18.03.2017).
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego, <http://www.zwierzyniec.info.pl> (dostęp: 29.03.2017).
- <http://www.magiczneroztocze.pl> (dostęp: 29.03.2017).
- Porozumienie nr A-0/46/2016 z dnia 15.12.2016 roku o współpracy Miasta i Gminy Zwierzyniec, reprezentowanego przez burmistrza Gminy Jana Skibę, z Politechniką Krakowską im. Tadeusza Kościuszki, reprezentowaną przez dziekana Wydziału Architektury prof. dr. hab. inż. arch. Jacka Gyurkovicha.

Michał Jania (jania.michal@gmail.com)

Studia doktoranckie, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Struktura urbanistyczna Smart City

Smart City, urban structure issue

Streszczenie

Prezentacja wyników badań dotyczących możliwości rozpoznania struktury Smart City poprzez wskaźniki urbanistyczne i analizę wizualną. Analiza miasta Songdo w Korei Południowej i porównanie go z innymi strukturami nierealizowanymi jako Smart City. Przedstawienie stworzonego algorytmu wykorzystującego dostępne publicznie dane, generującego trójwymiarowe modele miast i ich podział funkcjonalny. Próba odpowiedzi na pytanie, czy Smart City jest nowym, unikalnym trendem w urbanistyce.

Słowa kluczowe: Smart City, Songdo, Struktura urbanistyczna, Parametryzacja

Abstract

Research presentation of the Smart City structure recognition possibility by urban indicators and visible factors – built environment. Examination of Songdo Smart City in South Korea, and comparison with other cities that weren't designed as Smart City. Presentation of parametric algorithm which is using open source data, written to get the results of examination. Trial to answer is the Smart City new, unique trend in creation of urban environment, or only way of city administration.

Keywords: Smart City, Songdo, Urban Structure, Parametric Design

1. WSTĘP

Pojęciem, które w przeciągu kilku ostatnich lat jest najczęściej powtarzane w kontekście kierunku rozwoju współczesnych zespołów urbanistycznych, jest bez wątpienia „Smart City”. Założenia te z powodzeniem powstały w krajach tak zróżnicowanych jak Brazylia, Stany Zjednoczone, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Korea Południowa czy Szkocja.

To właśnie w południowo-wschodniej Azji, w jednym z najbardziej rozwiniętych technologicznie państw na świecie – Korei Południowej, został zrealizowany największy projekt finansowany ze środków niepublicznych, zakładający stworzenie od podstaw pełnowartościowego, nowoczesnego miasta, które miało być modelowym przykładem Smart City. Chodzi o Songdo, miasto zlokalizowane w odległości około 65 km od centrum Seulu na powierzchni ponad 2800 ha terenu odzyskanego od Morza Żółtego.

Według głównych założeń inwestorów – spółki Gale International¹ and POSCO E&C JV oraz architektów: NSIC – twórców Master Planu oraz wielu innych biur architektonicznych takich jak min. początkowo OMA, a docelowo KPF Architects² i Kunwon Architects odpowiedzialnych za projekt IBD Songdo, tylko w dzielnicy IBD miało znajdować się 3 mln m² powierzchni mieszkaniowej, 5 mln m² powierzchni biurowej i ok. 1 mln m² powierzchni usługowo-handlowej³, a 65-piętrowa wieża – Północnoazjatycka Wieża Handlu miała stać się najwyższym budynkiem w Korei Południowej⁴. Cały projekt miał być zrealizowany w latach 2003–2020. W mieście dodatkowo miały znaleźć się także elementy tworzące indywidualny charakter struktury miejskiej, a w rzeczywistości symbole będące charakterystyczne dla innych sławnych miast – paryski bulwar, weneckie kanały czy nowojorski Central Park, a dodatkową atrakcją miało być między innymi rozległe pole golfowe.

Warto zaznaczyć, że aż 106 budynków, o łącznej powierzchni 2,2 mln m², miało spełniać standardy certyfikacji LEED przyznawanej przez U.S. Green Building Council. Dzięki temu wspomniana powierzchnia biurowa w Songdo stanowi obecnie 40% całkowitej certyfikowanej przez LEED powierzchni biurowej w całej Korei Południowej. Budżet przewidziany na realizację w przeciągu 10 lat tej inwestycji miał sięgać 40 miliardów dolarów, pozycjonując je jako jedno z najdroższych w historii przedsięwzięć budowlanych objętych jednym spójnym projektem.

Inwestycja została wyposażona w najnowsze technologie teleinformatyczne, np. umożliwiające wideokonferencje pomiędzy wszystkimi najważniejszymi instytucjami, organami miejskimi, a także poszczególnymi mieszkańcami. Zdecydowanie bardziej kluczowa okazała się jednak związana z rozwojem dostępu do Internetu i GPS możliwość obserwacji, śledzenia mieszkańców, pozyskiwania danych, pozbawiona powiązania z ich tożsamością, możliwość analizy oraz wyciągania wniosków mających docelowo wpłynąć na zwiększenie komfortu życia. Wspomniana technologia została określona mianem – Internet of Things (IoT).

Jako architekt i urbanista staram się odpowiedzieć na pytanie jak bardzo na rzeczywisty odbiór środowiska zbudowanego ma wpływ typologia struktury urbanistycznej i jej założenia

programowe. Czy Smart City charakteryzuje się szczególnymi wskaźnikami urbanistycznymi, czy może być świadomie odbierane na płaszczyźnie przestrzennej. Czy istnieją podstawy, żeby stwierdzić, że Smart City jest następnym po postmodernizmie w urbanistyce i ruchu New Urbanism, nowym i autonomicznym sposobem kształtowania miast, czy pozostanie jedynie zjawiskiem związanym z postępowaniem rozwiązań teleinformatycznych i centralnym zarządzaniem strukturami miejskimi i ich elementami jak transport publiczny, usługi publiczne, energetyka, media i inne.

2. METODA BADAWCZA

W badaniach wykorzystane zostały udostępnione na dane, na podstawie których został wygenerowany trójwymiarowy model miasta Songdo, a następnie przeprowadzone zostały wizualne analizy struktury zabudowy i badania poszczególnych fragmentów miasta w celu określenia indywidualnych wskaźników urbanistycznych takich jak: intensywność zabudowy (I_n), powierzchnia ogólna (P_{og}), powierzchnia terenu inwestycji (T_n), powierzchnia zabudowy (P_{zab}), średnia ważona liczba kondygnacji (k), udział powierzchni zabudowy w badanym terenie (G_{zab}), liczba mieszkańców (L_m), gęstość zaludnienia (G_m), powierzchnia ogólna na 1 mieszkańca (W_m), których analiza w sposób pośredni prowadzi do odpowiedzi na powyżej przedstawione pytania.

Poniżej przedstawione zostały zależności pomiędzy poszczególnymi wskaźnikami:

$$I_n = \frac{P_{og}}{T_n} \quad k = \frac{P_{og}}{P_{zab}} \quad G_{zab} = \frac{P_{zab}}{T_n} = \frac{I_n}{k} \quad W_m = \frac{P_{og}}{L_m} \quad G_m = \frac{L_m}{T_n} = \frac{I_n}{W_m}$$

2.1. METODA GENEROWANIA MODELU TRÓJWYMIAROWEGO

Na podstawie zaimportowanej z portalu openstreetmap.org bazy danych dotyczącej prezentowanego obszaru (il. 1) został wygenerowany trójwymiarowy model miasta. Algorytm generujący został stworzony w programie Grasshopper będącym parametrycznym rozszerzeniem programu Rhino.

Stworzony algorytm (il. 2) składa się z 4 części. Na początku określona została ścieżka donpliku .xml. Określona została także zamknięta krzywa, dzięki której istnieje możliwość uruchamiania algorytmu dla mniejszych fragmentów bazy.

Wybrane dane wprowadzane są do filtrów pozwalających na wybór informacji. Do każdej z kategorii przydzielana jest indywidualna barwa a następnie przeprowadzany jest proces generowania, w pierwszej kolejności płaszczyzn płaskich, następnie na ich podstawie tworzenia kubatur o właściwej dla danego obiektu ilości kondygnacji, dodatkowo sumowane są powierzchnie zabudowy i powierzchnie użytkowe wszystkich obiektów objętych badaniem. Całość została zaprezentowana w formie graficznej (il. 3).

Kolejna część algorytmu dotyczy obliczania udziałów procentowych wspomnianych powyżej powierzchni o poszczególnych funkcjach w stosunku do całkowitej badanej sumy powierzchni. W tej części przeprowadzane są także obliczenia wybranych wskaźników urbanistycznych

Ostatnią część stanowi wygenerowanie wykresu kołowego będącego interpretacją graficzną wyników badań. Ostatecznie po wykonaniu algorytmu w przestrzeni roboczej programu generowany jest trójwymiarowy model badanego obszaru (il. 4).

W celu weryfikacji prawdziwości wygenerowanego na podstawie bazy danych trójwymiarowego modelu struktury urbanistycznej zostało wykonane porównanie zdjęcia satelitarnego, które zostało wykonane w 2017 roku, pobranego z portalu Google Maps (il. 5) z analogicznym ujęciem perspektywicznym modelu (il. 6).

Z grafik wynika, że pomimo nieznacznych rozbieżności w kształcie niektórych budynków, model przedstawia faktyczny stan zainwestowania i może służyć do przeprowadzenia badań, których wyniki będą prawdziwą interpretacją środowiska zbudowanego, a baza danych, na podstawie której generowany jest model jest stale aktualizowana i nie posiada nieaktualnych treści.

3. ANALIZA STRUKTURY URBANISTYCZNEJ MIASTA SONGDO

3.1. LOKALIZACJA I ROZWÓJ

Na ilustracjach 7 i 8 przedstawione zostało porównanie grafik wykonanych na bazie zdjęć satelitarnych udostępnionych przez firmę Google w aplikacji timelapse. Pierwsza z nich przedstawia sytuację z 1986 roku, a druga z roku 2016.

Ilustracje ukazują zmiany i rozwój struktur urbanistycznych na przestrzeni 30 lat. Należy mieć na uwadze, że prace związane z realizacją omawianej inwestycji zostały rozpoczęte w roku 1993. Na lokalizację Songdo miało wpływ wiele czynników, jednak najbardziej strategiczną była decyzja o budowie portu lotniczego Incheon, który stał się głównym lotniskiem Korei Południowej i bramą na świat, powodującą rozwój ekonomiczny.

3.2. ANALIZA STRUKTURY ZABUDOWY

Wygenerowany model miasta umożliwia przeprowadzenie analizy struktury urbanistycznej (il. 9). Na rysunku została przedstawiona w formie rzutu typologia zrealizowanej zabudowy. Na ilustracji pozbawionej informacji dotyczącej wysokości budynków można błędnie ocenić sposób i charakter zainwestowania terenów. Na pierwszy plan wysuwają się budynki wielko powierzchniowe, usługowe, kulturowe, konferencyjne, a ich kumulacja w środku i otoczenie rozdrobnioną zabudową mogłyby sugerować, że to właśnie tam znajduje się centrum miasta otoczone kilkukondygnacyjną zabudową mieszkaniową. Na południu, gdzie również jest zabudowa wielkopowierzchniowa, mogłyby znajdować się obiekty

przemysłowe, produkcyjne. Taka interpretacja sugeruje, że miasto zostało zaprojektowane w oparciu o idee strefowości, i model miasta przemysłowego Toniego Garniera⁵.

Interpretowane jako mieszkaniowe, punktowe zespoły zabudowy przypominają swoją strukturą urbanistyczną modernistyczne osiedla powstałe w oparciu o założenia pierwszej karty Ateńskiej i proklamowane przez Le Corbusiera hasła „słońce, przestrzeń, zieleń”⁶. Ciężko doszukać się tutaj charakterystycznych dla postmodernistycznej struktury urbanistycznej kwartałów zabudowy z półprywatnymi wnętrzami, placów, czy wyraźnie zaakcentowanych fasadami traktów ulic.

Wykonana analiza zacienienia (il. 10) pozwala na bardziej świadomy odbiór. Obszary wstępnie oceniane jako zainwestowane w mniejszym stopniu stanowią główną tkankę miejską. W centrum zlokalizowane są niskie pawilony, bardzo dobrze doświetlone, wkomponowane w teren rekreacyjny. Przedstawiony schemat poddaje pod wątpliwość ideę strefowania, wskazując, że zarówno zabudowa biurowa, jak i mieszkaniowa kreowane są w bardzo podobny sposób, niską zabudowę stanowią ewentualne hale produkcyjne, obiekty handlowe, budynki edukacji czy pawilony usługowe. Nie sposób doszukać się dzielnicy willowej. Tak mocna koncentracja zabudowy wysokiej jest charakterystyczna dla idei miasta oszczędnego, wydajnego, ekonomicznego, a Songdo wydaje się być jej reprezentantem.

Powstaje pytanie, czy Songdo bliżej do modernizmu czy postmodernizmu. Czy postulowane przez autorów projektu powiązanie środowiska miejskiego z naturalnym powstało na bazie teorii miasta ogrodu Ebeneza Howarda⁷, czy większą inspiracją stały się działania braci Johna i Fredericka Olmsted? Pojawiają się opinie, że miasto zostało zaprojektowane na kształt Nowego Jorku. Niestety taka ocena wydaje się być błędna ze względu na omawianą, odmienną strukturę zabudowy, morfologie ulic i skalę założenia, a jedyne, co wiąże te dwa miasta, to fakt posiadania w swoim centrum parku i nagromadzenie wysokiej zabudowy. Sami projektanci wskazują jedynie na fakt inspiracji Manhattanem, co w żaden sposób nie powinno być podstawą do tak powierzchownej oceny. W koreańskim przykładzie całość została zaprojektowana od zera, przestrzeń została zaprogramowana w najbardziej wydajny, efektywny, efektowny ale także komfortowy i zdrowy sposób.

W celu przeprowadzenia analizy środowiska zbudowanego został wyodrębniony fragment, ograniczony szerszymi traktami ulic, który otrzymał roboczą nazwę jednostki sąsiedzkiej. Na analizie zacieniania (il. 11) wyraźnie widać, że typologia zabudowy różni się względem siebie na obrzeżach i wewnątrz. Budynki zlokalizowane bliżej drogi pomimo swojego punktowego charakteru posiadają kilkukondygnacyjną podbudowę, która charakterystyczna jest dla funkcji usługowej i handlowej, a z niej wyrastają punktowo wysokościowce mieszczące funkcje biurowe. Budynki wewnętrzne są już typowymi punktowcami mieszkalnymi, zakomponowanymi w przestrzeni zielonej. Zlokalizowany w samym centrum badanej struktury budynek o większej powierzchni pełni funkcje edukacyjną i skierowany jest do mieszkańców jednostki.

Taka analiza może prowadzić do wniosku, że jednostka przyjmuje formę urbanistycznego megakwartału, obrys kształtuje zabudowa definiująca w dolnych kondygnacjach pierzeje

ulicy, stając się naturalną barierą akustyczną, natomiast wewnątrz, stanowi rozproszona zabudowa punktowa, która zlokalizowana jest w półprywatnej przestrzeni względem reszty miasta.

Przedstawiony wniosek wskazywałby na innowacyjne podejście w planowaniu, na swoistą fuzję postulatów modernistycznych z postmodernistycznymi możliwą poprzez zmianę skali, w którym charakterystyczne dla danych trendów rozwiązania znalazły zastosowanie – monofunkcyjna, punktowa lub liniowa, wolna zabudowa modernistyczna, została zamknięta w postmodernistycznym, wielofunkcyjnym, systematyzującym zabudowę kwartale. Na tej podstawie można powiedzieć, że przysłowiowy kwartał staje się autonomiczną jednostką – miastem w mieście, dzięki czemu istnieje możliwość swobodnego rozwoju miasta poprzez multiplikację jednostek w ramach spójnego projektu – elementu łączącego – kręgosłupa w formie parku, bulwarów, terenów rekreacyjnych (il. 12).

Posiadanie cyfrowego modelu miasta daje możliwość tworzenia ujęć z perspektywy człowieka wewnątrz badanej struktury. Wykonane ujęcia przedstawiające widoki z zewnątrz (il. 13) i wewnątrz (il. 14) omawianej jednostki, wydają się potwierdzać sformułowaną w wyniku przeprowadzonych analiz tezę o organizacji zabudowy przy zewnętrznych granicach badanej jednostki w sposób pierzejowy oraz o bardziej rozproszonej zabudowie wnętrza.

3.3. WSKAŹNIKI I BADANIA URBANISTYCZNE W SONGDO – CAŁE MIASTO

Badania mające na celu otrzymanie wskaźników urbanistycznych zostały wykonane dla całego miasta i jego fragmentów, co pozwoli na analizę wartości w różnych skalach – całej struktury urbanistycznej, dzielnicy i kwartału zabudowy oraz określenie dla nich udziału procentowego powierzchni poszczególnych funkcji w kontekście sumy powierzchni zabudowy budynków jak i sumy powierzchni całkowitej budynków znajdujących się na badanym terenie, ich wyniki zostały zaprezentowane w formie dwóch wykresów kołowych.

Wyniki badania całego miasta (il.15) uwzględniające wielkość populacji na poziomie 250 tys.:

Pow. terenu inwestycji	Pow. ogólna	Int. zab.	Średnia ważona liczba kondygn.	Udział pow. zabudowy	Pow. wolna od zabudowy na 1 m ² pow. ogólnej	Pow. ogólna na mieszkańca	Gęstość zaludnienia na km ²
2830 ha	14,75 mln m ²	0,52	9,44	5,53 %	1,8 m ²	62,44 m ²	5 305 os.

Na uwagę zasługuje istotna różnica pomiędzy wynikami w udziale procentowym powierzchni zabudowy i powierzchni całkowitej. Na wykresie nr 1 (il. 16) widzimy, że wyróżnić można 3 najważniejsze kategorie. Najwięcej zajęte jest przez zabudowę usługowo-biurowo-handlową – 34%, następnie przemysłowo-produkcyjną – 27%, (przemysł zaawansowany, niegenerujący większych zanieczyszczeń czy szkód w środowisku), a 22% stanowi zabudowa mieszkaniowa.

Inaczej przedstawia się sytuacja na wykresie nr 2 (il. 17). Pomimo że wspomniane powyżej 3 główne kategorie są identyczne, ich kolejność oraz różnica w wyniku jest inna. Liderem z wynikiem 63% jest zabudowa mieszkaniowa, następnie zabudowa usługowo-biurowo-handlowa – 18%, a zabudowa przemysłowo-produkcyjna jedynie 10%.

Analizując wyniki z wartościami wskaźników urbanistycznych, jak intensywność zabudowy – 0,52, udział powierzchni zabudowy – 5,53% i gęstość zaludnienia ok. 5,3 tys. ludzi na km², można stwierdzić, że projektanci postanowili poszukać balansu pomiędzy terenami rekreacyjnymi, parkowymi i obszarami zainwestowanymi przez zastosowanie punktowej zabudowy wysokościowej, przede wszystkim mieszkaniowej, która pomimo że nie zajmuje najwięcej miejsca, to jej powierzchnia stanowi zdecydowanie dominującą funkcję. Z powyższych wyników nie bylibyśmy w stanie ocenić zorganizowania struktury. Dzięki widokom z modelu możemy stwierdzić że twórcy, kierując się ideą miasta oszczędnego i wydajnego, postanowili dążyć do jej maksymalnej koncentracji.

3.4. WSKAŹNIKI I BADANIA URBANISTYCZNE W SONGDO – DZIELNICA IBD

Wewnątrz miasta znajduje się dzielnica biznesowa – IBD Songdo. Zakres opracowania został przyjęty zgodnie z jej granicą a dyspozycja przestrzenna została zaprezentowana na ujęciu (il. 18). Wyniki odnoszą się do obecnego stanu zainwestowania, a nie do docelowych założeń projektowych.

Wyniki badania uwzględniające wielkość populacji na poziomie 101 tys.:

Pow. terenu inwestycji	Pow. ogólna	Int. zab.	Średnia ważona liczba kondygn.	Udział pow. zabudowy	Pow. wolna od zabudowy na 1 m ² pow. ogólnej	Pow. ogólna na mieszkańca	Gęstość zaludnienia na km ²
600 ha	5,4 mln m ²	0,97	14	6,85%	1,035 m ²	62,44 m ²	11 001 os.

Na wykresach nr 1 i nr 2 (il. 19 i 20) widzimy diametralną różnicę pomiędzy wynikami udziału procentowego danej funkcji w sumie powierzchni zabudowy i całkowitej. Najwięcej powierzchni – 60%, zajmuje zabudowa usługowo-biurowo-handlowa, a jedynie 30% mieszkaniowa, następnie funkcje związane z oświatą – 7% i obiekty zamieszkania czasowego – 2%.

Inaczej przedstawia się sytuacja na drugim wykresie (il. 20). Widzimy, że suma powierzchni całkowitej mieszkaniowej stanowi 71%, a suma powierzchni usługowo-biurowo-handlowej to 23%, oświata zajmuje 4% a obiekty zamieszkania czasowego 1%. Wyniki te, wskazywałyby na rozróżnienie zabudowy pomiędzy mieszkaniową – wysokościową, punktową, a zabudową usługowo-biurowo-handlową, niższą, rozległą, charakterystyczną, centrów kongresowych i obiektów handlowych.

Warto zauważyć wzrost wartości intensywności zabudowy, średniej ważonej liczby kondygnacji i gęstości zaludnienia. Wyniki te oznaczają, że dzielnica w tym momencie jest dwukrotnie bardziej zurbanizowana względem całego miasta.

Należy zwrócić uwagę, że podobnie jak przy koncentracji zabudowy dla całego miasta takie rozwiązanie zostało zastosowane także przy kształtowaniu struktury badanej dzielnicy, na pierwszy plan wybija zabudowany kwartał na północy a został on zbalansowany polem golfowym i dużym parkiem ze zbiornikiem wodnym, który domknięty jest centrum konferencyjnym.

3.5. WSKAŹNIKI I BADANIA URBANISTYCZNE W SONGDO – DZIELNICA IBD – KWARTAŁ ZABUDOWY

Najintensywniej zabudowaną część dzielnicy stanowi kwartał zabudowy (il. 21) mogący być interpretowany w przestrzeni jako autonomiczna jednostka sąsiedzka posiadająca własny ośrodek oświaty, elementy węzłów usługowo handlowych i dominującą, w aspekcie analizy wizualnej ujęcia perspektywicznego modelu, zabudowę mieszkaniową.

Wyniki badania kwartału dzielnicy IBD, wielkość populacji na poziomie 29 tys.:

Pow. terenu inwestycji	Pow. ogólna	Int. zab.	Średnia ważona liczba kondygn.	Udział pow. zabudowy	Pow. wolna od zabudowy na 1 m ² pow. ogólnej	Pow. ogólna na mieszkańca	Gęstość zaludnienia na km ²
133 ha	3,4 mln m ²	2,56	15	16,65 %	0,32 m ²	62,44 m ²	16 014 os.

Pomimo wrażenia gęsto zabudowanego terenu, wysokiej wartości intensywności zabudowy – ok. 2,5 i gęstości zaludnienia przekraczającej 16 tys. osób na 1 km², powierzchnia zabudowy stanowi jedynie 16,65% powierzchni. Uwzględniając że znajdują się tam trakty komunikacji, wciąż większość terenu otrzymuje możliwość zainwestowania na cele rekreacyjne lub parkowe, wpływając bardzo korzystnie na jakość życia mieszkańców. Przestrzenie te jak opisuje prof. Gehl dają „możliwość spotykania sąsiadów i współpracowników, często w związku z codziennym przemieszczaniem się, stwarza to nieocenioną okazję do nawiązywania i późniejszego podtrzymywania znajomości w sposób luźny i niewymagający”⁸.

Porównanie wyników kwartału (il. 22, 23) do ich odpowiedników dla całej dzielnicy IBD wskazuje, że pomimo różnic w sumach poszczególnych powierzchni o różnych funkcjach, wartości udziałów procentowych względem siebie pozostają zbliżone. Taka analiza może prowadzić do wniosku, że twórcom zależało na tym, żeby w różnych skalach został zachowany balans pomiędzy poszczególnymi funkcjami oraz występowało zjawisko zrównoważonego rozwoju.

4. ANALIZA STRUKTURY URBANISTYCZNEJ WYBRANYCH ZESPOŁÓW MIEJSKICH NA TLE ZABUDOWY SONGDO

Zrozumienie wyników przedstawionych badań, wartości poszczególnych wskaźników urbanistycznych byłoby trudne bez porównania do przestrzeni objętych jednym, spójnym projektem, niebędących określane mianem Smart City. Powstaje pytanie, czy autorzy pierwszego, zrealizowanego od podstaw Smart City – Songdo, około 60 lat po publikacji założeń Karty Ateńskiej i powstałych w licznych realizacji modernistycznych struktur urbanistycznych, szczególnie w Europie wschodniej i w USA oraz późniejszej ich krytyce ze strony urbanistów kształtujących ruch postmodernistyczny w urbanistyce, mogli chcieć dać szansę realizacji ideałom, które przyświecały Le Corbusierowi, wykorzystując najnowsze technologie i unikając błędów z przeszłości, korzystając z faktu, że budują miasto na obszarze pozbawionym kontekstu, mając na uwadze postulaty Kevina Lyncha, który pisał, że strukturę miejską charakteryzuje trójwymiarowa rozciągłość i czterowymiarowa pojemność⁹.

4.1. OSIEDLE TYSIĄCLECIA W KATOWICACH, POLSKA

W tym celu analizie poddane zostało katowickie osiedle tysiąclecia (il. 24) autorstwa architektów: Henryka Buszki, Aleksandra Franty, Mariana Dziewońskiego i Tadeusza Szewczyka wzniesione w latach 1961–1990. Przykład ten wydaje się być najbardziej reprezentatywny ze względu na skalę i charakter inwestycji. Na powierzchni 188 ha powstała struktura, w której mieszka około 23 500 ludzi.

Wyniki wskaźników urbanistycznych¹⁰ dla Osiedla Tysiąclecia uwzględniające przybliżoną wielkość jego populacji na poziomie 23,5 tys.:

Pow. terenu inwestycji	Pow. ogólna	Int. zab.	Średnia ważona liczba kondygn.	Udział pow. zabudowy	Pow. wolna od zabudowy na 1 m ² pow. ogólnej	Pow. ogólna na mieszkańca	Gęstość zaludnienia na km ²
188 ha	1,975 mln m ²	1,05	4,83	18,0 %	0,78 m ²	Ok. 55 m ²	12 480 os.

Porównując wyniki z wartościami dla dzielnicy IBD w Songdo, należy dojść do wniosku, że pomimo zbliżonej intensywności zabudowy i gęstości zaludnienia na 1 km² zabudowa w Smart City jest wyższa, a jej powierzchnia zabudowy około 2,5 razy niższa.

Odnosząc się do wyników dla kwartału zabudowy w Songdo, który zamieszkuje zbliżona liczba ludzi, należy zauważyć, że udział powierzchni zabudowy dla obydwóch struktur jest zbliżony jednak pozostałe wartości są znacząco różne. Intensywność zabudowy w badanym kwartale podobnie jak średnia ważona liczba kondygnacji jest wyższa niż w Osiedlu Tysiąclecia, a to powoduje wzrost gęstości zaludnienia o około 30%.

Wyniki te potwierdzają kierowanie się twórców Songdo zasadami zrównoważonego rozwoju, ideami miasta wydajnego i oszczędnego, których główną cechą jest maksymalna koncentracja w celu pozostawienia możliwie dużej powierzchni wolnej od zabudowy.

4.2. STUYVESANT TOWN – PETER COOPER VILLAGE, MANHATTAN, NOWY JORK, USA

Poszukując odpowiedzi na pytania postawione na wstępie, należy odpowiedzieć, w jaki sposób były lub są obecnie kształtowane większe struktury urbanistyczne, w miejscach posiadających najwyższe wartości gęstości zaludnienia na świecie, które mogły służyć za przykład dla Songdo.

W tym celu analizie poddany został zaprojektowany przez Roberta Mosesa i wzniesiony w latach 1942–1947 zespół znajdujący się na Manhattanie – Stuyvesant Town – Peter Cooper Village (il. 25). Jest to jeden z niewielu istniejących w tym miejscu przykładów realizacji na powierzchni około 39 ha w formie zorganizowanej struktury urbanistycznej, zaprojektowanych w duchu modernizmu budynków wielorodzinnych zatopionych w zieleni, która otoczona jest charakterystyczną dla Nowego Jorku zabudową.

Wyniki wskaźników urbanistycznych dla Stuyvesant Town – Peter Cooper Village uwzględniające wielkość populacji 20 250¹¹:

Pow. terenu inwestycji	Pow. ogólna	Int. zab.	Średnia ważona liczba kondygn.	Udział pow. zabudowy	Pow. wolna od zabudowy na 1 m ² pow. ogólnej	Pow. ogólna na mieszkańca	Gęstość zaludnienia na km ²
39 ha	0,94 mln m ²	2,4	13	22%	0,32 m ²	Ok. 43 m ²	51 910 os.

W tym przypadku ze względu na brak sąsiadującej większej przestrzeni wolnej od zabudowy powyższe wyniki porównane zostaną z wartościami wskaźników dla kwartału dzielnicy IBD w Songdo.

Na uwagę zasługuje wysoka wartość gęstości zaludnienia, która jest niespełna 3,5-krotnie wyższa niż w Smart City. Pomimo drastycznej różnicy, intensywność zabudowy i średnia liczba kondygnacji nie wykazują wyraźnych rozbieżności. Znacząco wzrósł (o około 29,5%) udział powierzchni zabudowy w badanym terenie oraz spadła powierzchnia ogólna przypadająca na 1 mieszkańca.

Jest to jeden z najbardziej wydajnych projektów struktur modernistycznych ze względu na swoją dużą gęstość zabudowy i fakt, że przez tyle lat osiedle nie zostało zrównane z ziemią a w jego miejscu nie powstały drapacze chmur. Świadczy to o bardzo dobrym warsztacie twórców projektu, który spełnia oczekiwania nawet po 70 latach w miejscu architektonicznej rewii mody.

4.3. RIESELFELD, FRYBURG, NIEMCY

Ze względu na charakter zabudowy w Songdo do tej pory analizowane były przykłady będące reprezentantami trendu modernizmu w urbanistyce. Aby analiza Smart City mogła doprowadzić do wysunięcia pełnych wniosków, badaniu została poddana dzielnica będąca przykładem postmodernistycznym, odwołująca się do wzorców zabudowy kwartałowej, budującej pierzeje ulicy i place miejskie.

Rieselfeld w niemieckim Fryburgu (il. 26) swój obecny kształt zawdzięcza wynikowi konkursu na projekt jednostki mieszkaniowej autorstwa min. architekta Heinricha Böwera. Pierwsze budynki były oddawane w 1994 roku, a dzielnice zamieszkuje 9 tys. ludzi. Twórcom zależało na stworzeniu koncepcji realizującej założenia zrównoważonego rozwoju i powiązania zabudowy z naturą. Bazując na analizie wizualnej, można zauważyć zabudowę kwartałową, budowanie pierzei arterii komunikacyjnych, podkreślenie centrum w formie placu miejskiego oraz tereny parkowe otaczające obiekty o funkcji edukacyjnej.

Wyniki wskaźników urbanistycznych uwzględniające przybliżoną wielkość populacji na poziomie 9 tys.:

Pow. terenu inwestycji	Pow. ogólna	Int. zab.	Średnia ważona liczba kondygn.	Udział pow. zabudowy	Pow. wolna od zabudowy na 1 m ² pow. ogólnej	Pow. ogólna na mieszkańca	Gęstość zaludnienia na km ²
82,4 ha	0,79 mln m ²	0,96	5	20,05 %	0,83 m ²	Ok. 85 m ²	10 923 os.

Wyniki ze względu na skalę i charakter obszaru nawiązujący do modelowej jednostki sąsiedzkiej, będą porównywane do wskaźników dla całej dzielnicy IBD Songdo oraz Osiedla Tysiąclecia.

W zestawieniu z IBD na uwagę zasługuje podobna intensywność zabudowy oraz gęstości zaludnienia, jednak fakt, że średnia ważona liczba kondygnacji jest około trzykrotnie niższa sprawia, że udział powierzchni zabudowy jest ponad trzykrotnie wyższy niż, co sprawia, że dzielnica posiada zdecydowanie mniej terenów rekreacyjnych, parkowych.

W porównaniu do śląskiego osiedla można stwierdzić, że w ujęciu matematycznym obydwie struktury urbanistyczne są zbliżone, niemiecka dzielnica jest jedynie o 2% bardziej zabudowana. Jest to ciekawy wynik, gdyż na podstawie analizy wizualnej, powstaje wrażenie, że postmodernistyczna struktura zorganizowana w formie kwartałów i ich półprywatnych wnętrz jest bardziej zabudowana, bardziej miejska niż zatopione w ogólnodostępnej z założenia rekreacyjnej, parkowej przestrzeni zielonej.

5. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Nie sposób porównać Songdo z innym miastem. Skala przedsięwzięcia inwestycyjnego i fakt realizacji na terenie pozbawionym kontekstu sprawia, że można mówić o nowym zjawisku w urbanistyce. Ciężko odpowiedzieć na pytanie, czy analizowane azjatyckie miasto będzie rozliczone przez historię jako najbardziej reprezentatywny przykład trendu Smart City w urbanistyce, o ile taki zostanie kiedykolwiek wyodrębniony.

Na uwagę zasługuje zwrócenie się projektantów bardziej w stronę założeń modernistycznych, które zostały skrytykowane, uznane za pozbawione ludzkiej skali niż w stronę chętnie stosowanych, rozwiązań postmodernistycznych, kwartałowych oraz sposób kreowania miasta w oparciu o mniejsze, autonomiczne jednostki sąsiedzkie, spięte ze sobą za pomocą rozległych terenów parkowych i rekreacyjnych.

Decyzje projektowe z pewnością były podejmowane w oparciu o szerokie analizy ekonomiczne. Jednak finalnie w założeniu miało powstać miasto idealne XXI w. pozbawione wad, zaprogramowana i kontrolowana maszyna – kraina szczęścia, będąca przykładem dla innych, w jaką stronę powinien następować zrównoważony rozwój miast.

Powstaje obawa, że realizowane w wyniku jednego projektu miasta będą do siebie bardzo podobne, staną się bardziej wydajne, a mniej zaskakujące, charyzmatyczne i pełne niepowtarzalnego uroku. W związku z tym należy spróbować odpowiedzieć na pytanie jaka jest rola architekta, urbanisty jako ambasadora zurbanizowanej przestrzeni Smart City wobec społeczeństwa. Wtedy być może okaże się, czy to pojęcie można zdefiniować i zamknąć w sztywne ramy konkretnej typologii zabudowy, czy stanie się ono doktryną przyświecającą tworzeniu projektów struktur miejskich poprzez bardzo elastyczne dopasowanie się do zmiennych, na całym świecie innych potrzeb przyszłych mieszkańców, o czym w swoich esejach pisał Christopher Alexander¹². Czy świadomość słów Winstona Churchilla, że najpierw my kształtujemy budynki, a później budynki kształtują nas, a nawet całe społeczeństwa, spowoduje bardziej indywidualne i zdrowe podejście do kreowania struktur urbanistycznych, czy dzięki temu „Smart City” stanie się nowym trendem w kreowaniu miast, czy zostanie określone mianem chwytliwego sloganu, za którym widnieje lobby informatyczne gromadzące olbrzymią ilość cennych i wartościowych dla wielu korporacji marketingowych informacji o każdym z nas.

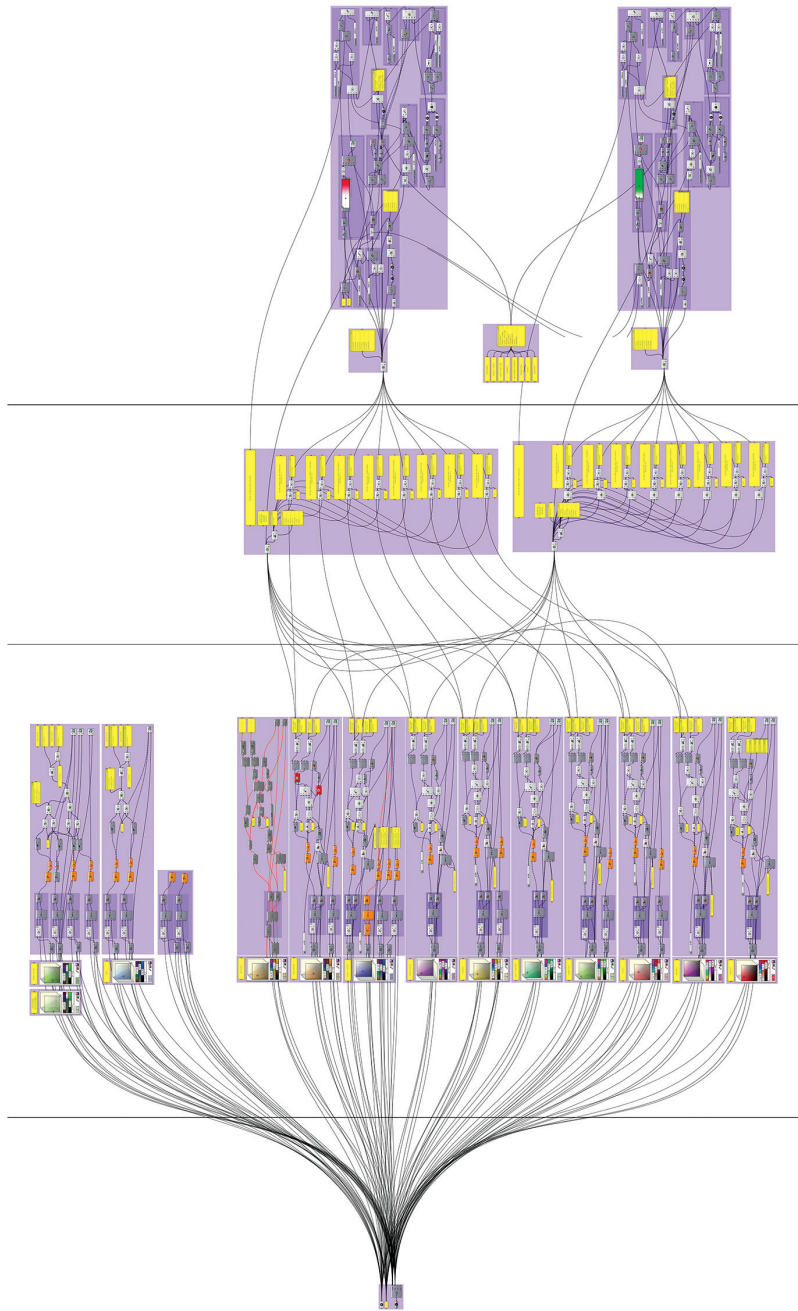

WCZYTYCIE BAZY DANYCH
OKREŚLENIE GRANIC
BADANEGO OBSZARU

GENEROWANIE POWIERZCHNI,
CIĄGÓW KOMUNIKACYJNYCH
I BUDYNKÓW Z PODZIAŁEM
FUNKCJONALNYM

OBLICZANIE WARTOŚCI
WSKAZNIKÓW
URBANISTYCZNYCH
BADANEGO OBSZARU

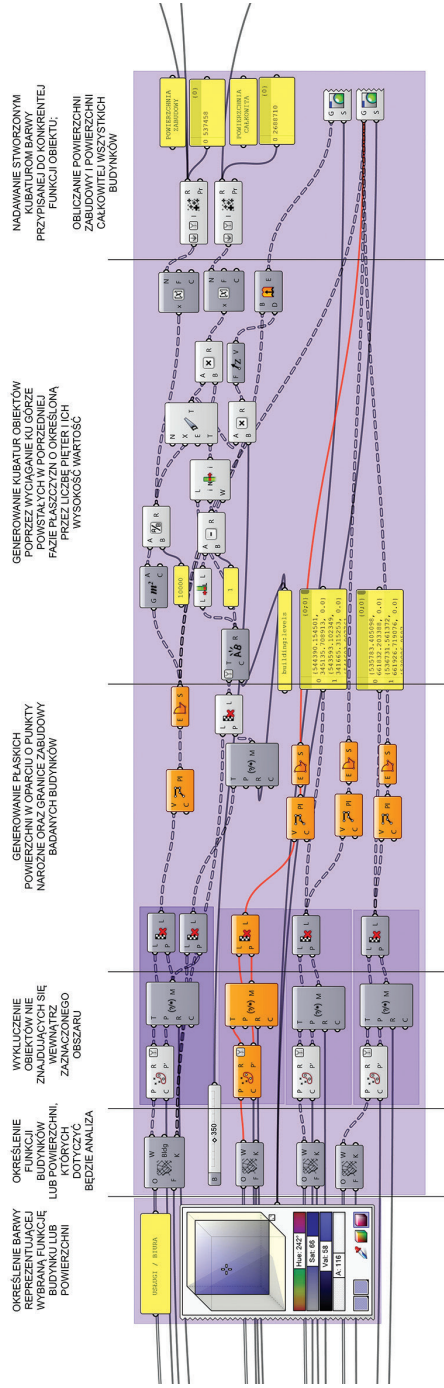
PRZEDSTAWIENIE WYNIKÓW OBLICZONYCH
WSKAZNIKÓW I WIELKOŚCI W FORMIE
WYKRESÓW KOŁOWYCH

II. 2. Przedstawienie graficzne całości stworzonego algorytmu (praca autorska)

III. 2. Entire created algorithm graphic representation

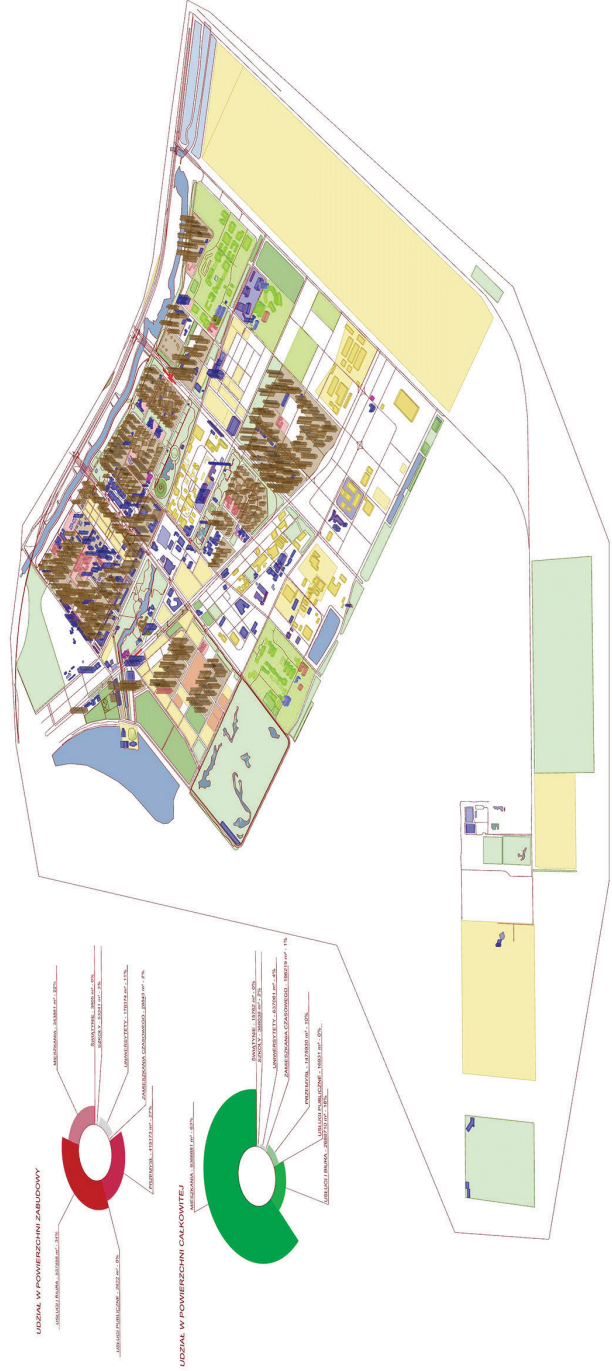

Il. 3. Przedstawienie graficzne fragmentu stworzonego algorytmu, etap liczenia powierzchni poszczególnych budynków i przypisywania im reprezentacji graficznej (praca autorska)

Ill. 3. Part of created algorithm graphic representation, phase of counting buildings specific total areas and adding colour representation to generated buildings

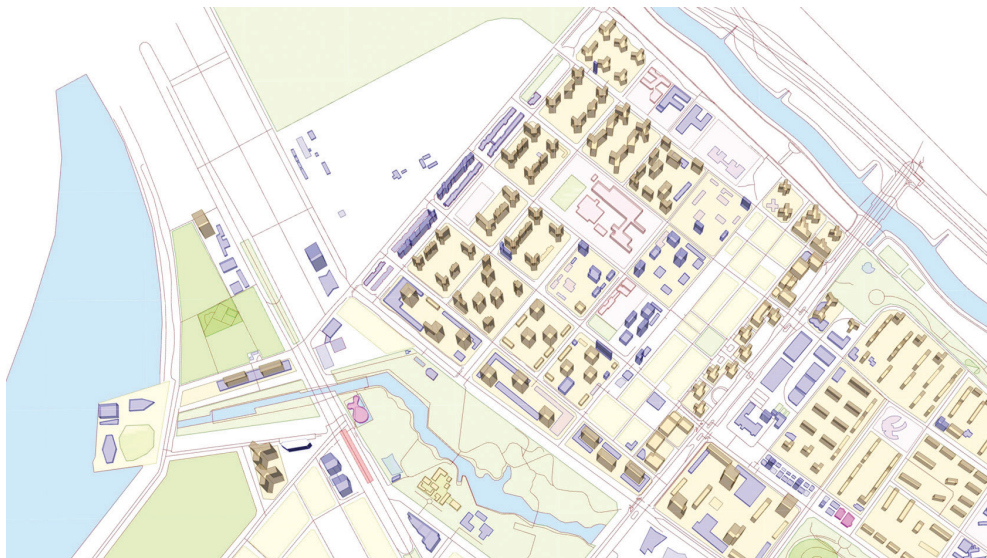
II. 4. Widok z lotu ptaka całego zakresu wygenerowanego trójwymiarowego modelu miasta Songdo i wykresów kołowych (praca autorska)

III. 4. Bird`s-eye perspective view of Songdo City generated model and pie charts

II. 5. Zdjęcie satelitarne fragmentu miasta Songdo ukazujące stan aktualny
(źródło: www.maps.google.pl)

III. 5. Present satellite imagery of part of Songdo City

II. 6. Ujęcie perspektywiczne z wygenerowanego trójwymiarowego modelu miasta Songdo
(praca autorska)

III. 6. Perspective view of Songdo City generated model

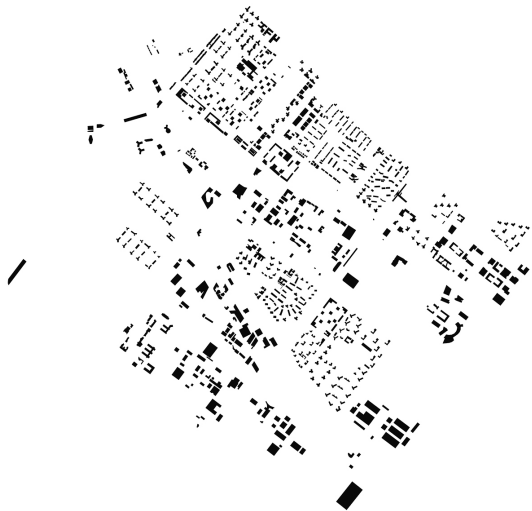
II. 7. Zdjęcie satelitarne z 1986 roku przedstawiające historyczny stan linii brzegowej (źródło: www.earthengine.google.com/timelapse)

III. 7. Satellite imagery from 1986 of Seoul's bay historic coast line

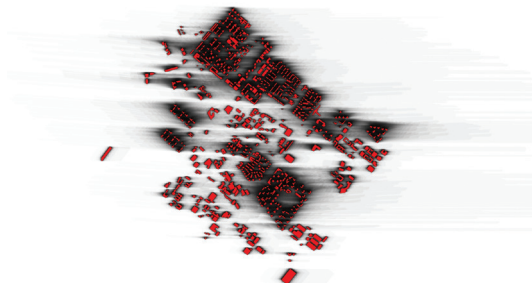
II. 8. Grafika ze zdjęciem satelitarным z 2016 roku przedstawiająca lokalizację miasta Songdo i obecną linię brzegową (źródło: www.earthengine.google.com/timelapse)

III. 8. Satellite imagery from 2016 of Seoul's bay present coast line and localisation of Songdo City

II. 9. Struktura zabudowy miasta Songdo
(praca autorska)

III. 9. Urban structure scheme of Songdo City

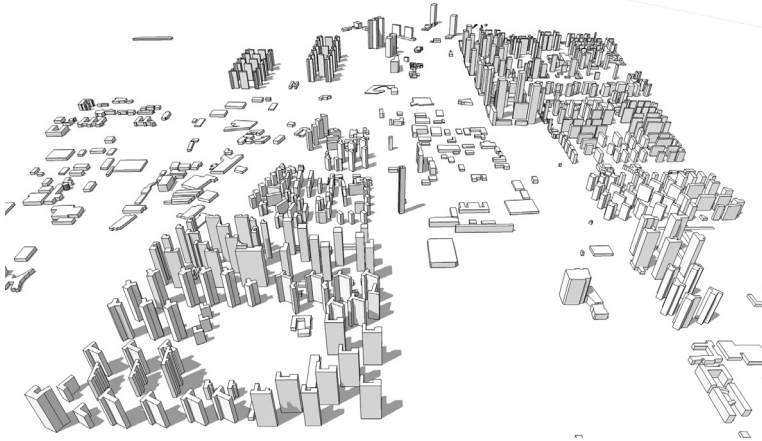
II. 10. Analiza zacienienia w mieście Songdo wykonana w dniu równonocy wiosennej
(praca autorska)

III. 10. Shading analysis of Songdo City on 21st of march

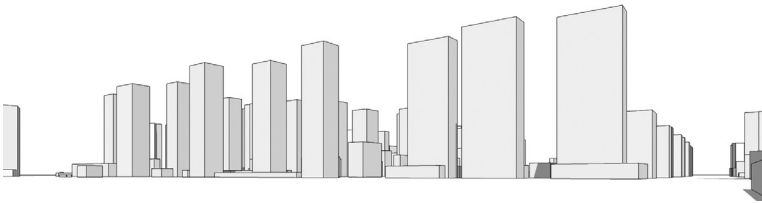
II. 11. Analiza zacienienia w kwartale zabudowy w mieście Songdo wykonana w dniu równonocy
wiosennej (praca autorska)

III. 11. Shading analysis of Songdo`s City urban block on 21st of march

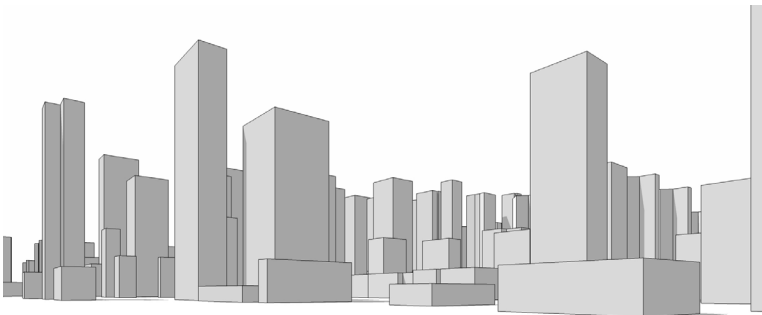
II. 12. Ujęcie perspektywiczne z lotu ptaka modelu miasta Songdo (praca autorska)

III. 12. Bird`s-eye perspective view of Songdo City generated model

II. 13. Ujęcie z perspektywy człowieka z zewnątrz analizowanej jednostki sąsiedzkiej w mieście Songdo (praca autorska)

III. 13. Human-eye perspective view from exterior of examined neighbourhood unit in Songdo City

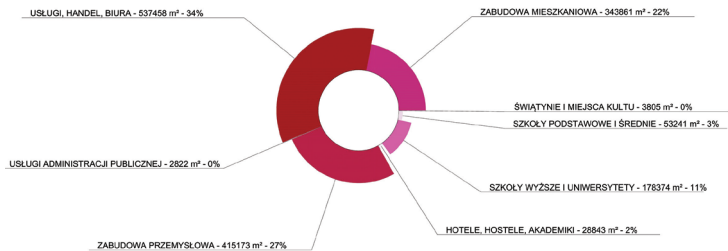
II. 14. Ujęcie z perspektywy człowieka wnętrza analizowanej jednostki sąsiedzkiej w mieście Songdo (praca autorska)

III. 14. Human-eye perspective view from interior of examined neighbourhood unit in Songdo City

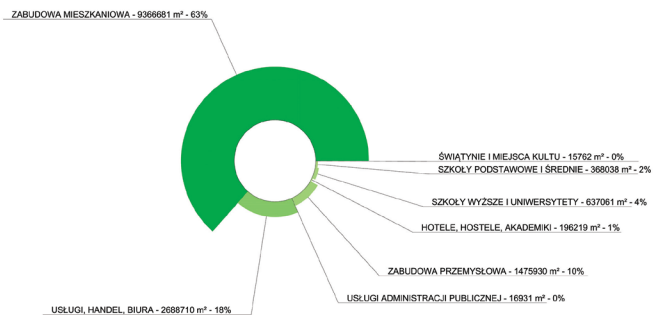
II. 15. Widok z lotu ptaka trójwymiarowego modelu całego miasta Songdo
 III. 15. Bird's-eye perspective view of whole Songdo City generated model

UDZIAŁ W POWIERZCHNI ZABUDOWY

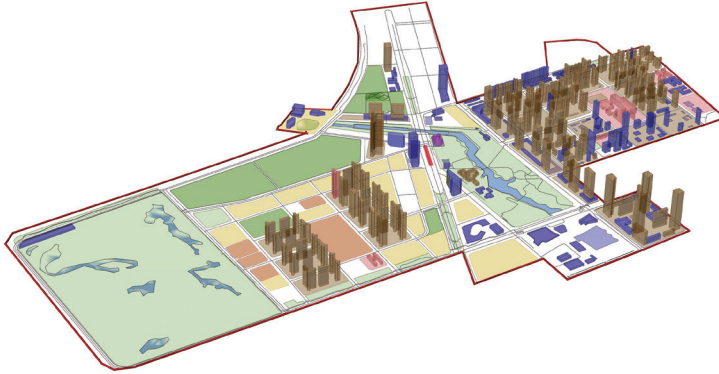

II. 16. Wykres (nr 1) udziału funkcjonalnego powierzchni zabudowy dla całego miasta (praca autorska)
 III. 16. The pie chart (nr 1) of function participation in total gross covered area of buildings in whole city

UDZIAŁ W POWIERZCHNI CAŁKOWITEJ

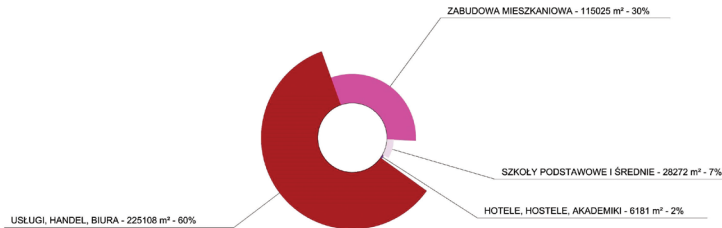
II. 17. Wykres (nr 2) udziału funkcjonalnego powierzchni całkowitej dla całego miasta (praca autorska)
 III. 17. The pie chart (nr 2) of function participation in total gross floor area of buildings in whole city

II. 18. Ujęcie perspektywiczne trójwymiarowego modelu dzielnicy IBD Songdo (praca autorska)

III. 18. Bird`s-eye perspective view of Songdo City International Business District generated model

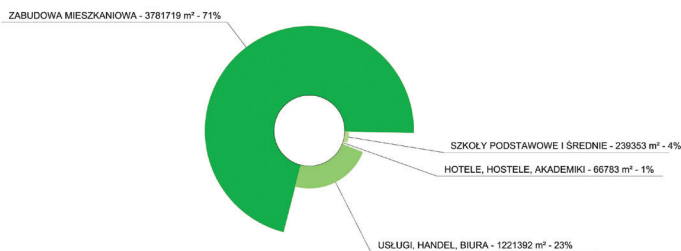
UDZIAŁ W POWIERZCHNI ZABUDOWY

II. 19. Wykres (nr 1) udziału funkcjonalnego powierzchni zabudowy dla dzielnicy IBD (praca autorska)

III. 19. The pie chart (nr 1) of function participation in total gross covered area of buildings in Songdo IBD

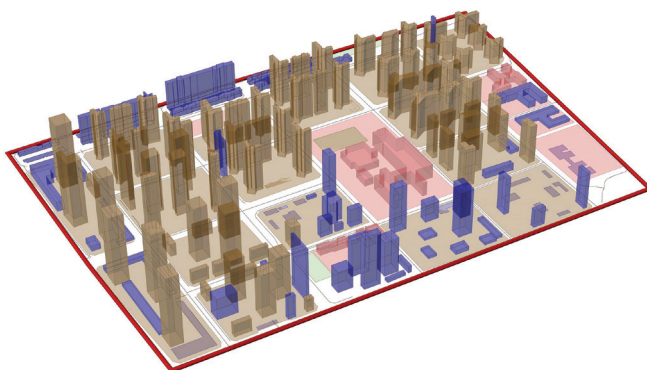
UDZIAŁ W POWIERZCHNI CAŁKOWITEJ

II. 20. Wykres (nr 2) udziału funkcjonalnego powierzchni całkowitej dla dzielnicy IBD (praca autorska)

III. 20. The pie chart (nr 2) of function participation in total gross floor area of buildings in Songdo IBD

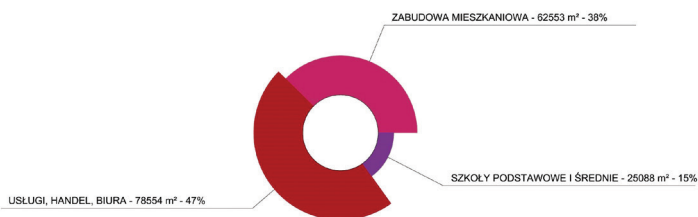

II. 21. Ujęcie perspektywiczne trójwymiarowego modelu kwartału zabudowy w dzielnicy IBD Songdo (praca autorska)

III. 21. Bird's-eye perspective view of Songdo City International Business District's urban block generated model

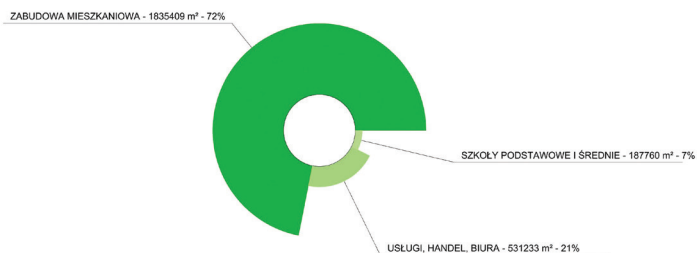
UDZIAŁ W POWIERZCHNI ZABUDOWY

II. 22. Wykres (nr 1) udziału funkcjonalnego powierzchni zabudowy dla kwartału zabudowy w dzielnicy IBD Songdo (praca autorska)

III. 22. The pie chart (nr 1) of function participation in total gross covered area of buildings in Songdo IBD's urban block

UDZIAŁ W POWIERZCHNI CAŁKOWITEJ

II. 23. Wykres (nr 2) udziału funkcjonalnego powierzchni zabudowy dla kwartału zabudowy w dzielnicy IBD Songdo (praca autorska)

III. 23. The pie chart (nr 2) of function participation in total gross floor area of buildings in Songdo IBD's urban block

II. 24. Grafika ze zdjęciem satelitarnym z 2017 roku przedstawiająca na trójwymiarowym ujęciu charakter i strukturę zabudowy Osiedla Tysiąclecia w Katowicach, Polska (źródło: www.google.pl/maps)

III. 24. Graphic with satellite imagery from 2017 of Settlement Unit in Katowice, Poland

II. 25. Grafika ze zdjęciem satelitarnym z 2017 roku przedstawiająca na trójwymiarowym ujęciu charakter i strukturę zabudowy Stuyvesant Town – Peter Cooper Village, Manhattan, Nowy Jork, USA (źródło: www.google.pl/maps)

III. 25. Graphic with satellite imagery from 2017 of Stuyvesant Town – Peter Cooper Village, NY, USA

II. 26. Grafika ze zdjęciem satelitarnym z 2017 roku przedstawiająca na trójwymiarowym ujęciu charakter i strukturę zabudowy dzielnicy Rieselfeld we Fryburgu, Niemcy (źródło: www.google.pl/maps)

III. 26. Graphic with satellite imagery from 2017 of Rieselfeld neighbourhood in Freiburg, Germany

NAZWA BADANEJ STRUKTURY URBANISTYCZNEJ	POW. TERENU INWESTYCYJI	POW. OGÓLNA	INTENSYW. ZABUDOWY	ŚREDNIA WĄŻONA LICZBA KOND.	UDZIAŁ POW. ZABUDOWY	POW. WOLNA OD ZABUDOWY NA 1m ² POW. OGÓLNEJ	POW. OGÓLNA NA MIESZKAŃCA	GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA NA km ²
SONGDO, KOREA PŁD, CAŁE MIASTO	2830 ha	14,75 mln m ²	0,52	9,44	5,53%	1,8 m ²	ok. 62 m ²	5 305 os.
SONGDO, KOREA PŁD, DZIELNICA IBD	600 ha	5,4 mln m ²	0,97	14	6,85%	1,035 m ²	ok. 62 m ²	11 001 os.
SONGDO, KOREA PŁD, KWARTAŁ ZABUDOWY	133 ha	3,4 mln m ²	2,56	15	16,65%	0,32 m ²	ok. 62 m ²	16 014 os.
OSIEDLE TYSIĄCLECIA W KATOWICACH	188 ha	1,975 mln m ²	1,05	4,83	18,00%	0,78 m ²	ok. 55 m ²	12 480 os.
STUYVESANT TOWN, PETER COOPER VILLAGE, NY, USA	39 ha	0,94 mln m ²	2,4	13	22%	0,32 m ²	ok. 43 m ²	51 910 os.
RIESELFELD, FRYBURG, NIEMCY	82,4 ha	0,79 mln m ²	0,96	5	20,05%	0,83 m ²	ok. 85 m ²	10 923 os.

II. 27. Zestawienie zbiorcze wartości poszczególnych wskaźników urbanistycznych badanych struktur (praca autorska)

III. 27. Urban indicators of examined urban structures tabulation

PRZYPISY

- ¹ <http://www.galeintl.com> (dostęp: 11.05.2017).
- ² <https://www.kpf.com/projects/new-songdo-city> (dostęp: 11.06.2017).
- ³ Dane na podstawie informacji zamieszczonych na portalu: <http://songdoibd.com/about> (dostęp: 12.05.2017).
- ⁴ Informacja nieaktualna, obecnie najwyższy budynek Korei Południowej znajduje się w Seulu.
- ⁵ C.K. Pawłowski, *Tony Garnier – Pionnier de l’urbanisme du XXème siècle*, Les Créations du Pélican, Lyon 1993.
- ⁶ J. Jenger, *Le Corbusier. L’architecture pour émouvoir*, Gallimard, Paris 1999.
- ⁷ H. Ebenezer, *Garden Cities of Tomorrow*, London 1902.
- ⁸ J. Gehl, *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych*, wyd. RAM, Kraków 2009, s. 19.
- ⁹ K.A. Lynch, *The image of the City*, The MIT Press, 1960.
- ¹⁰ Prezydent Miasta Katowice, *Raport o stanie miasta Katowice*, Katowice 2005.
- ¹¹ Na podstawie danych z portalu internetowego: <https://nextdoor.com/neighborhood/stuyvesanttowneast--new-york--ny> (dostęp: 11.06.2017).
- ¹² C. Alexander, *A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*, Oxford University Press 1977.

BIBLIOGRAFIA**Wydawnictwa książkowe**

- Alexander C., *A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*, Oxford University Press 1977, ISBN 0-19-501919-9.
- Brook D., *A History of Future Cities*, Nowy Jork, W.W. Norton & Co Inc., 2013.
- Gehl J., *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych*, wyd. RAM, Kraków 2009.
- Hollis L., *Cities Are Good For You, The Genius Of The Metropolis*, Bloomsbury Publishing 2013, ISBN 978-14-0882-662-1.
- Howard E., *Garden Cities of Tomorrow*, London 1902.
- Jenger J., *Le Corbusier. L’architecture pour émouvoir*, Gallimard, Paris 1999.
- Lynch K.A., *The image of the City*, The MIT Press, 1960.
- Pawłowski C.K., *Tony Garnier – Pionnier de l’urbanisme du XXème siècle*, Les Créations du Pélican, Lyon 1993.
- Townsend A.M., *Smart Cities: Big Data, Civic Hackers, and the Quest for a New Utopia*, W.W. Norton & Company, Inc. 2013, ISBN 978-0-393-34978-8.

Wejchert K., *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Arkady, Warszawa 2008, ISBN 83-213-4494-2.

Zuckerman E., *Rewire, Digital Cosmopolitans In The Age Of Connection*, Nowy Jork, W.W. Norton & Co Inc. 2013, ISBN 978-03-930-8283-8.

Artykuły publikowane w internecie:

Arup Connect, *How Should We Implement Smart Cities*, ArchDaily, 2014, <http://www.archdaily.com/476803/how-should-we-implement-smart-cities> (dostęp: 07.06.2017).

AD Editorial Teamt, *AD Essentials: Smart Cities*, ArchDaily, 2015, <http://www.archdaily.com/769341/ad-essentials-smart-cities> (dostęp: 07.06.2017).

Lindsay G., *5 Global Cities of the Future*, INC, 2015, http://www.greglindsay.org/articles/5_global_cities_of_the_future (dostęp: 07.06.2017).

Lindsay G., *Cities of the Sky*, WSJ, 2011, http://www.greglindsay.org/articles/cities_of_the_sky (dostęp: 07.06.2017).

Lindsay G., *The New New Urbanism: New Songdo & Creating Cities From Scratch*, Fast Company, 2010, http://www.greglindsay.org/articles/the_new_new_urbanism_creating_cities_from_scratch (dostęp: 07.06.2017).

Lindsay G., *Not-So-Smart Cities*, The New York Times, 2011, http://www.greglindsay.org/articles/not-so-smart_cities (dostęp: 07.06.2017).

Wakefield J., *Tomorrow`s cities: Wthat`s like to live in a smart city?*, BBC News, 2013, <http://www.bbc.com/news/technology-23757739> (dostęp: 07.06.2017).

Strony internetowe

www.earthengine.google.com/timelapse (dostęp: 11.05.2017).

www.galeintl.com (dostęp: 11.05.2017).

www.google.pl/maps (dostęp: 11.05.2017).

www.kpf.com/projects/new-songdo-city (dostęp: 11.06.2017).

www.newcities.org/cityquest-songdo-south-korea-conceptualized-ultimate-smart-sustainable-city (dostęp: 11.06.2017).

www.nextdoor.com/neighborhood/stuyvesanttowneast--new-york--ny (dostęp: 11.06.2017).

www.openstreetmap.org (dostęp: 20.05.2017).

www.songdoibd.com (dostęp: 12.05.2017).

www.thenational.ae/business/economy/songdo-blazes-smart-city-trail (dostęp: 11.06.2017).

Elżbieta Kusińska (ekusinska@pk.edu.pl)

Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego, Instytut Projektowania Urbanistycznego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Kształtowanie miejskich przestrzeni publicznych zgodnie z potrzebami lokalnych społeczności

Creating urban public spaces according to local communities needs

Streszczenie

W artykule przedstawiono problemy współczesnych miast, które są związane z urbanizacją i nadmiernym rozwojem ruchu samochodowego. Nowe lub rewitalizowane przestrzenie publiczne, jakie powstają w miastach, są często wynikiem współpracy lub nacisków wywieranych przez lokalne społeczności. Nowe realizacje to najczęściej tereny zielone o charakterze rekreacyjnym – tego potrzebują mieszkańcy miast. Inwestycja w tereny zielone o różnej skali i charakterze jest opłacalna dla władz miejskich i inwestorów – podnosi nie tylko jakość życia mieszkańców, ale ma realny ekonomiczny wpływ na wartość nieruchomości i rozwój biznesu.

Słowa kluczowe: miejskie tereny zielone, potrzeby społeczności, projektowanie dla mieszkańców, przestrzenie społeczne w mieście

Abstract

The article shows problems of modern cities, which are connected with urbanisation and increasing car traffic. New urban public spaces emerges often with coordination or with pressure from local community. New implementations are often recreational green areas – this is the basin need of citizens. Investing in green, in large or small scale, is profitable business for government and investors – it rises quality of human urban life as well as real property value and business development.

Keywords: urban greenery, social needs, designing for local community, urban social spaces

1. WSTĘP

Miasta w XX wieku uległy gwałtownym i różnorodnym przekształceniom, które miały wiele różnorodnych przyczyn: rozwój technologii i industrializacja, wydarzenia historyczne, jak wojny światowe wskutek, których prawie całkowicie zniszczonych zostało wiele miast europejskich. Idee modernistyczne, dotyczące funkcjonalnego kształtowania miasta, wcielano w życie zarówno w odbudowywanych po wojnie europejskich ośrodkach miejskich, jak i stale rozwijających się miastach amerykańskich. Powojenny rozwój przemysłu wymusił rozwój dróg i środków transportu, a rozwój motoryzacji i upowszechnienie się indywidualnego ruchu samochodowego doprowadziło do znacznych zmian w strukturze urbanistycznej miast.

Układ komunikacyjny w modernistycznej koncepcji miasta, w której poszczególne funkcje były od siebie odseparowane, odgrywał ważną rolę łącznika pomiędzy poszczególnymi fragmentami XX-wiecznych metropolii¹. Szybkie, szerokie i wygodne arterie komunikacyjne miały za zadanie ułatwiać ludziom przemieszczanie się pomiędzy strefą zamieszkania a miejscem pracy, nauki czy rozrywki lub wypoczynku. W drugiej połowie XX wieku mieszkańcy krajów Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych mogli sobie pozwolić na zakup auta dla praktycznie każdej rodziny. Spowodowało to wzrost ilości samochodów na drogach oraz coraz większe zapotrzebowanie na miejsca do ich parkowania. Rozwój komunikacji kołowej spowodował inne negatywne zjawiska: duże zanieczyszczenie powietrza w miastach, hałas, zmniejszenie bezpieczeństwa dla pieszych itp. Również układ urbanistyczny wielu miast niekorzystnie się zmienił, został poprzecinany arteriami komunikacyjnymi, które podzieliły przestrzeń dawnych dzielnic miejskich, nie wchodząc w żadne związki z zabudową. Wielopasmowe drogi prowadzono często na estakadach ponad budynkami, prawie zawsze bez żadnego towarzyszącego im ruchu pieszego. Odbudowywane po zniszczeniach wojennych miasta europejskie zyskiwały zupełnie nowe układy komunikacyjne, projektowane zgodnie z ideami ówczesnych czasów, segregującymi ruch pieszego od kołowego i nadającym priorytet komunikacji samochodowej². Ówczesne miasta amerykańskie również podążały w tym kierunku, ale tam rozwój układów komunikacyjnych był skutkiem rozległej struktury przestrzennej oraz odmiennego charakteru zabudowy mieszkaniowej. Rozlewające się przedmieścia z jednorodnymi domami musiały być dobrze skomunikowane z centrum miasta, a odległości, jakie przy tym były pokonywane, nie dawały dobrych szans na rozwój komunikacji zbiorowej w wielu miastach Stanów Zjednoczonych³.

Samochody i rozwój układu komunikacyjnego były jednym z wielu elementów urbanizacji, ale można stwierdzić, że najbardziej bezpośrednio wpłynęły na jakość życia mieszkańców miast. Zastawione samochodami chodniki, zatłoczone ulice, hałas i spaliny zaczęły być coraz bardziej uciążliwe dla ludzi i nie przynosiły prognozowanych korzyści. Te negatywne zjawiska zaczęły wywoływać dyskusje w społeczeństwach poszczególnych krajów, a stosowane rozwiązania urbanistyczne coraz częściej poddawano krytyce.

W 1961 roku Jane Jacobs opublikowała książkę *Śmierć i życie wielkich miast Ameryki*, która według autorki była atakiem na ówczesnie obowiązujące metody projektowania miast [4, s. 193]. Publikacja była efektem doświadczeń pisarki, mieszkanki Nowego Jorku, która wraz z lokalną społecznością wystąpiła przeciwko przebudowie dzielnicy Greenwich Village. Według koncepcji władz dzielnica miała być przebudowana zgodnie z ideami Le Corbusiera: szerokie i proste estakady drogowe miały przecinać ten fragment miasta, a pośród zieleni powstałyby wysokie punktowce dla dawnych mieszkańców⁴. Lokalna społeczność Greenwich Village podniosła bunt, ponieważ ich dzielnica była dobrze zorganizowanym i żyjącym fragmentem miasta z wieloma parkami, lokalnymi sklepami i bezpiecznymi ulicami. Publiczne protesty, spotkania z projektantami oraz naciski na władze miejskie doprowadziły do szerokiej debaty na temat kształtu urbanistycznego Nowego Jorku i przyszłości innych jego dzielnic. Na skutek szeroko zakrojonej akcji społecznej, do której zaangażowano również media, udało się obronić dzielnicę przed przebudową, a lokalną społeczność przed wysiedleniami. Była to jedna z pierwszych akcji przeprowadzonych z sukcesem przez lokalną społeczność, która stała się impulsem do podobnych działań dla innych mieszkańców miast. Jane Jacobs pisała: „Od największej nawet brzydoty i bałaganu gorszy jest fałszywy ład, wprowadzony bez poszanowania lub kosztem prawdziwego porządku miasta, które walczy o przetrwanie i poszanowanie”⁵. Była to charakterystyka ówczesnie prowadzonej „rewitalizacji” obszarów miejskich, w której priorytety zyskiwały szybkie trasy komunikacyjne bez uwzględnienia jakichkolwiek potrzeb lokalnej społeczności.

2. MIEJSKIE PRZESTRZENIE PUBLICZNE ZAPROJEKTOWANE PRZY WSPÓŁUDZIALE LOKALNYCH SPOŁECZNOŚCI

Obecnie, kiedy zdefiniowano i spopularyzowano idee zrównoważonego rozwoju i zrównoważonego projektowania, głos społeczności, dotyczący kształtu przestrzeni miejskiej, staje się coraz ważniejszy. Wzrost świadomości społecznej, dotyczący dobrych warunków do życia w mieście, spowodował, że różne formalne i nieformalne grupy społeczne uczestniczą często w procesie projektowania nowych przestrzeni publicznych. W okresie ostatnich kilkadziesiąt lat powstało wiele nowych realizacji, dostosowanych do potrzeb lokalnej społeczności. Warto tu zwrócić szczególną uwagę na rewitalizację miejskich przestrzeni publicznych z dwóch powodów: przywracają one stan sprzed okresu dominacji ruchu kołowego oraz pokazują, czego tak naprawdę brak w obecnym stanie przestrzeni miejskiej.

2.1. HEINER-METZGER PLAZA, NEU ULM

Heiner-Metzger Plaza przez wiele lat służył jako plac dla samochodów przed dworcem kolejowym. Miejsce było chętnie wykorzystywane na parking, ponieważ Neu Ulm posiadało szybkie połączenia kolejowe z pobliskim większym miastem, do którego mieszkańcy

dojeżdżali do pracy. Na początku XXI wieku miasto podjęło decyzję o rehabilitacji części śródmieścia, która miała na celu połączenie kompozycyjne i funkcjonalne Neu Ulm z przebiegającym obok niego Dunajem⁶. Przebudowa placu przed dworcem stała się jedną z części tego projektu, a przeniesienie parkingu do części podziemnej dało szansę na stworzenie nowej atrakcyjnej przestrzeni publicznej w centrum miasta. Z inicjatywy burmistrza do procesu projektowego zaangażowano oprócz architektów również lokalną społeczność. Celem tej współpracy było stworzenie programu zagospodarowania dla placu, a wiodącą wytyczną było hasło: „Miejsce spotkań dla różnych pokoleń” i „Przestrzeń do zabawy”⁷. Urząd miejski zorganizował cykl warsztatów, w których uczestniczyła młodzież szkolna i projektanci z biura Atelier Dreiseitl, którzy wypracowali propozycje różnych rozwiązań do przedstawienia lokalnej społeczności. W trakcie warsztatów wymyślono miejsca do rekreacji: szachy, ściankę wspinaczkową, stół z piłkarzykami oraz niewielki zbiornik wodny przeznaczony do zabawy. Efektem tej współpracy był projekt, w którym znajdowały się różne strefy rekreacyjne rozmieszczone na placu oraz miejsca do odpoczynku pod drzewami. Zaprojektowano także założenie wodne o charakterze rekreacyjnym i estetycznym jako nowy punkt orientacyjny w mieście. Ważnym aspektem w zagospodarowaniu placu było zastosowanie zasad zrównoważonego projektowania. Założenie wodne jest częścią systemu zagospodarowania wód opadowych SUDS⁸ – woda jest gromadzona, oczyszczana, a następnie ponownie wykorzystywana do zasilania fontanny.

W trakcie budowy do działania zostały zaangażowane również lokalne firmy, które podarowały część materiałów budowlanych. Projekt, który odpowiadał potrzebom lokalnej społeczności, i zaangażowanie różnych grup społecznych w proces powstawania Heiner-Metzger Plaza sprawiło, że powstało miejsce, z którego chętnie korzystają mieszkańcy, ale też estetycznie wykonane, z unikalnymi formami przestrzennymi. Sukces Heiner-Metzger Plaza stał się sukcesem wszystkich, mimo że inwestorem było miasto i to od władz miejskich wyszedł impuls do zaproszenia społeczności o współdecydowaniu o kształcie i formie przestrzeni publicznej w mieście. Heiner-Metzger Plaza jest placem znajdującym się w śródmieściu – mógłby pozostać przestrzenią reprezentacyjną przed dworcem kolejowym, jednak mieszkańcy wskazali inne zagospodarowanie dla tego obszaru, nadając mu funkcję rekreacyjną w otoczeniu zieleni i wody, co nie jest częstym rozwiązaniem funkcjonalnym dla głównych miejskich placów.

2.2. HIGH LANE PARK, NOWY JORK

High Lane Park w przeciwieństwie do powyżej opisywanej realizacji powstał jako oddolna inicjatywa – jest efektem zaangażowania lokalnych miejskich aktywistów oraz społeczności. Jest to park nietypowy, powstał na zniszczonym i zdegradowanym terenie nieczynnej kolei towarowej, przebiegającej na estakadzie pomiędzy budynkami przez kilkanaście przecznic Manhattanu. Kolej była wykorzystywana do lat 80. XX wieku, jednak wskutek rozwoju

transportu drogowego stała się nierentowna i ją zamknięto⁹. Przez prawie 20 lat cała infrastruktura niszczała, zarastała zielenią i została zasiedlona przez ptaki. W 1999 roku High Lane została przeznaczona do rozbiórki, jednak działacze lokalnej organizacji Friends of the High Lane¹⁰ podjęli próbę ocalenia starej linii kolejowej i przekształcenia jej w miejską przestrzeń publiczną¹¹. Działacze, mimo oporu burmistrza Nowego Jorku i właścicieli gruntów pod kolejką oraz deweloperów, podjęli próbę stworzenia projektu zagospodarowania dla tej przestrzeni. Do projektu zostało zaangażowanych wiele osób: artystów, projektantów oraz zwykłych obywateli. Rozpoczęta została kampania społeczna na rzecz ocalenia High Lane – drukowano ulotki i broszury, publikowano artykuły i wykorzystywano Internet do rozpowszechnienia tej idei.

Po dwóch latach udało się unieważnić decyzję o rozbiórce, a następnie został ogłoszony konkurs na zagospodarowanie wiaduktu. Nadrzędną ideą w projekcie tego parku było zachowanie jego surowej natury, która przez 20 lat, kiedy wiadukt niszczał, objęła w posiadanie ten teren. Konieczne było również zachowanie samej struktury kolejki, która na estakadzie wije się pomiędzy budynkami. Ten unikalny pomysł na stworzenie parku ponad poziomem terenu, którego kształt jest dość nietypowy, okazał się dużym sukcesem. Kolejne odcinki parku oddawano do użytku w latach 2009, 2011 i 2014. Inwestycja została częściowo sfinansowana przez władze Nowego Jorku, mieszkańców oraz fundację Friends of the High Lane [12]. Od samego otwarcia parku stał się on jedną z ciekawszych miejskich atrakcji – to przede wszystkim zasługa koncepcji zagospodarowania, która łączy elementy starej, zdegradowanej infrastruktury z zielenią oraz małą architekturą i obiektami sztuki. High Lane Park jest też żyjącą przestrzenią społeczną – fundacja, która opiekuje się parkiem organizuje warsztaty przyrodnicze i edukacyjne, koncerty, wydarzenia artystyczne, gry i zabawy dla dzieci, ćwiczenia w plenerze itd.¹³. Nowy Jork zyskał nową atrakcyjną przestrzeń publiczną, ale jej pojawienie się pociągnęło za sobą również inne zjawiska. Nieruchomości dookoła High Lane Park znacznie zyskały na wartości, w okolicy zaczął otwierać się biznes: sklepy, restauracje, galerie itd. Dookoła zaczęły powstawać nowe budynki mieszkalne, a miejsce to jest również chętnie odwiedzane przez turystów. Władze miejskie, mimo początkowego oporu, zaangażowały się w inwestycję High Lane Park. Oddolna inicjatywa i oryginalny pomysł kilku miejskich aktywistów stał się impulsem do ożywienia części miasta i sukcesu ekonomicznego dla wielu podmiotów.

3. WSPÓŁPRACA Z LOKALNYMI SPOŁECZNOŚCIAMI W POLSKICH MIASTACH

W Polsce działalność różnego rodzaju miejskich ruchów społecznych ze względów politycznych możliwa była dopiero od lat 90. XX wieku. Początkowo w większych miastach działania z lokalną społecznością inspirowane były przez artystów, takich jak np. Paweł Althamer. Tworzył on z mieszkańcami warszawskiego Bródna m.in. instalacje „Bródno 2000”¹⁴ oraz

park rzeźby na Bródnie. Największy odzew wśród mieszkańców Warszawy wywołała instalacja Joanny Rajkowskiej „Dotleniacz”, która powstała na placu Grzybowskim w 2007 roku. Na zielonym terenie placu w okresie letnim na kilka miesięcy zbudowano zbiornik wodny obsadzony zielenią i zaopatrzone w specjalne urządzenie wytwarzające mgłę i ozonujące powietrze. Dookoła na zieleńcu rozmieszczono miejsca do siedzenia i odpoczynku. Miejsce stało się tak bardzo popularne wśród okolicznych mieszkańców, że po kilku miesiącach pojawiły się głosy, aby zostawić instalację na stałe. Z inicjatywy społecznej zaczęto nawet zbierać podpisy o utrzymanie „Dotleniacza”, co z kolei wywołało sprzeciw władz miasta przeciwko takim działaniom¹⁵. Instalacja została rozebrana, ale dzięki niej ludzie zaczęli zdawać sobie sprawę, że mogą mieć jakiś głos w sprawie kształtu przestrzeni publicznej, która ich otacza. Okazało się, że wśród mieszkańców miasta istnieje potrzeba kontaktu z przyrodą, naturą, a sukces „Dotleniacza” uświadomił wszystkim, że często w mieście brak jest takich właśnie miejsc.

W Polsce ciągle jeszcze miejskie inicjatywy społeczne to domena wielkich miast, takich jak Warszawa, Kraków, Wrocław itd., w których prężnie działają miejscy aktywiści oraz różnorodnie organizacje społeczne. Wydaje się, że jesteśmy społeczeństwem słabo angażującym się w różnorodne działania na rzecz przestrzeni miejskiej. Z drugiej strony władze często traktują konsultacje społeczne jako „zło konieczne” i ograniczają je do niezbędnego minimum. Czas, który miały społeczeństwa Europy Zachodniej czy Stanów Zjednoczonych, aby dojrzeć do świadomości o współdecydowaniu o przestrzeni publicznej swoich miast, to kilkadziesiąt ostatnich lat.

Od kilku lat w niektórych polskich miastach wprowadzany jest budżet partycypacyjny, zarówno w dużych ośrodkach, jak i w małych miastach, takich jak np. Przemyśl. Ten pomysł na finansowanie projektów w przestrzeni publicznej, przeznaczonych dla mieszkańców miast, powstał w latach 90. XX wieku w Porto Allegre w Brazylii. Władze miasta pozwoliły tam mieszkańcom współdecydować o inwestycjach przeznaczonych dla całego miasta oraz poszczególnych dzielnic¹⁶. Z czasem ten sposób finansowania spopularyzował się w wielu krajach, jednak w Polsce na projekty z budżetu obywatelskiego przeznaczają się ok. 1% budżetu miejskiego. Pomimo że projekty w budżecie obywatelskim są często działaniami doraźnymi i nie wpisują się w szerszą politykę kształtowania przestrzeni publicznej przez władze samorządowe, to na podstawie zgłaszanych i wygranych projektów można zauważyć, jakie są najważniejsze potrzeby ich mieszkańców.

W Krakowie na budżet obywatelski mieszkańcy mogą głosować od 2014 roku. Są to zadania w zakresie ogólnomiejskim oraz przeznaczone dla poszczególnych dzielnic miasta. Niestety, pomimo wielu projektów frekwencja średnio wynosi ok. 7%. Cztery ostatnie edycje krakowskiego budżetu obywatelskiego przyniosły wiele zgłoszonych projektów, z których większość została zrealizowana. Na przestrzeni ostatnich kilku lat widać, że coraz więcej projektów, wybranych przez mieszkańców do realizacji, dotyczy utworzenia lub ulepszenia istniejących terenów zielonych i terenów przeznaczonych do odpoczynku i rekreacji. Jeszcze

w 2014 roku na 14 zadań ogólnomiejskich przeznaczonych do realizacji tylko trzy związane były z terenami zielonymi i rekreacją. W 2017 roku na 19 wybranych projektów przeznaczonych do realizacji już 12 dotyczy terenów zielonych – jest to m.in. budowa nowych parków i rozbudowa infrastruktury rekreacyjnej na istniejących terenach zielonych, zagospodarowanie miejskiego kąpieliska oraz sadzenie drzew w poszczególnych dzielnicach¹⁷.

Taki wzrost wybieranych przez mieszkańców Krakowa w budżecie obywatelskim projektów, dotyczących zwiększenia ilości terenów zielonych, na pewno wiąże się ze zwiększeniem świadomości społecznej w zakresie jakości życia w mieście z tak zanieczyszczonym powietrzem jak Kraków. Z drugiej strony miasto intensywnie zabudowuje się nowymi inwestycjami mieszkaniowymi i biurowymi bez znaczących nakładów na zwiększanie terenów zielonych. Dopiero w 2015 roku w Krakowie powołany został Zarząd Zieleni Miejskiej, który ma za zadanie zarządzanie i prowadzenie inwestycji związanych z zielenią publiczną. Jak ważne są takie tereny dla mieszkańców miasta, można zauważyć nie tylko obserwując wyłonione w plebiscycie projekty budżetu obywatelskiego. Na podstawie ankiet przeprowadzonych przez firmę Obido dla 45% ankietowanych osób podczas wybierania mieszkania bardzo ważna jest bliskość zieleni, parków i terenów rekreacyjnych i są gotowi więcej zapłacić za nieruchomości, która spełnia to kryterium¹⁸.

4. PODSUMOWANIE

W tekście przedstawiono różne sposoby wpływania społeczności na kształt przestrzeni publicznej w miastach. Przy współdziałaniu władz lub wręcz przeciwnie – w wyniku oddolnej inicjatywy społecznej w miastach powstają założenia odpowiadające potrzebom lokalnych społeczności. Te potrzeby są niezmiennie w czasie – obejmują najczęściej szeroko dostępne miejsca przeznaczone dla rekreacji i wypełnione zielenią lub wodą. Mieszkańcy nie postulują o budowę nowych galerii handlowych, biurowców i innych komercyjnych obiektów, ale o miejsca, gdzie mogliby spędzać wolny czas, wypoczywać, nawiązywać relacje sąsiedzkie, czuć się bezpiecznie. Dziś widać, że warto zwracać uwagę na inicjatywy społeczne. Dzięki nim nowe przestrzenie publiczne to najczęściej miejsca z terenami zielonymi i rekreacyjnymi. To pokazuje nam, jakie są współcześnie potrzeby ludzi żyjących w miastach i czego im najczęściej brakuje. Oddolne inicjatywy mogą również przynieść korzyści zarówno władzom miejskim, jak i prywatnym inwestorom. Zielone tereny rekreacyjne to atrakcyjne miejsca gromadzące lokalne społeczności, które podnoszą wartość nieruchomości i działek w ich pobliżu. Jak pokazują różne badania, ludzie poszukują takich mieszkań. Dodatkowo atrakcyjne zielone tereny rekreacyjne mogą stać się katalizatorem zmian dla najbliższego otoczenia – nowych sklepów, restauracji, kawiarni, zaplecza usługowego dla terenów zielonych itp.

II. 1. Zagospodarowanie przestrzenne Heiner-Metzger Plaza w Neu Ulm (źródło: Dreiseitl H., Grau D., *New waterscapes. Planning, Building and Designing with Water*, Birkhauser, Basel 2005)

III. 1. Development of Heiner-Metzger Plaza in Neu Ulm

II. 2. High Lane Park w Nowym Jorku (fot. Patrycja Haupt)

III. 2. High Lane Park in New York

PRZYPISY

- ¹ T. Jastrząb, *Przestrzenie publiczne we współczesnej architekturze i urbanistyce*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2004, s. 101.
- ² K. Pluta, *Przestrzenie publiczne miast europejskich. Projektowanie urbanistyczne*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2012.
- ³ P. Haupt, *Nowy Jork – miasto pieszych?*, „Środowisko Mieszkaniowe/Housing Environment”, nr 13/2014, s. 61.
- ⁴ W. Graham, *Miasta wyśnione*, Karakter, Kraków 2016, s. 185.
- ⁵ *Ibidem*.
- ⁶ E. Kusińska, *Woda w założeniach architektoniczno-urbanistycznych*, Wydawnictwo Katedry Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego, Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej, Kraków 2009.
- ⁷ H. Dreiseitl, D. Grau, *New waterscapes. Planning, Building and Designing with Water*, Birkhauser, Basel 2005, s. 140.
- ⁸ SUDS – Sustainable Urban Drainage System – zrównoważony system zagospodarowania wody opadowej, polegający na zatrzymaniu wody deszczowej w miejscu opadu i po oczyszczeniu ponowne jej zagospodarowanie do celów użytkowych.
- ⁹ P. Haupt, *op. cit.*, s. 64.
- ¹⁰ <https://budzet.krakow.pl/> (dostęp: 01.07.2017).
- ¹¹ M. Jagiełło-Kowalczyk, *Parki Nowego Jorku. Droga do sukcesu*, „Środowisko Mieszkaniowe/Housing Environment”, nr 16/2016, s. 127.
- ¹² *Ibidem*, s. 129.
- ¹³ *Ibidem*, s. 126.
- ¹⁴ Artysta z sąsiadami z bloku umówił się, żeby o określonej godzinie zapalili lub zgasili światła w mieszkaniach, aby na elewacji powstał świetlny napis 2000. Była to akcja, która wymagała ścisłego współdziałania wszystkich mieszkańców bloku, a wzięło w niej udział ok. 3000 osób.
- ¹⁵ T. Żylski, *Miejsca aktywności w natarciu*, „Architektura”, nr 08/2014, s. 25.
- ¹⁶ *Ibidem*, s. 22.
- ¹⁷ <https://budzet.krakow.pl/> (dostęp: 01.07.2017).
- ¹⁸ <http://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,21831919,inwestycja-w-zielen-oplaca-sie-i-mieszkancom-i-deweloperom.html> (dostęp: 10.07.2017).

BIBLIOGRAFIA

- Dreiseitl H., Grau D., *New waterscapes. Planning, Building and Designing with Water*, Birkhauser, Basel 2005, s. 140.
- Ewaluacja procesu wdrażania budżetu obywatelskiego w Krakowie. Raport końcowy*, Kraków 2016.
- Gehl J., *Miasta dla ludzi*, Wydawnictwo RAM, Kraków 2010.
- Graham W., *Miasta wyśnione*, Karakter, Kraków 2016.
- Haupt P., *Nowy Jork – miasto pieszych?*, „Środowisko Mieszkaniowe/Housing Environment”, nr 13/2014, s. 60–65.
- Jagięto-Kowalczyk M., *Parki Nowego Jorku. Droga do sukcesu*, „Środowisko Mieszkaniowe/Housing Environment”, nr 16/2016, s. 122–131.
- Jak przetworzyć miejsce. Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*, praca zbiorowa, Project for Public Spaces Inc., wydanie polskie: Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków.
- Jastrząb T., *Przestrzenie publiczne we współczesnej architekturze i urbanistyce*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2004.
- Kusińska E., *Woda w założeniach architektoniczno-urbanistycznych*, Wydawnictwo Katedry Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego, Kraków 2009.
- Pluta K., *Przestrzenie publiczne miast europejskich. Projektowanie urbanistyczne*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2012.
- Żylski T., *Miejscy aktywiści w natarciu*, „Architektura”, nr 08/2014, s. 22–32.

Źródła internetowe:

- <https://budzet.krakow.pl/> (dostęp: 1.07.2017).
- <http://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,21831919,inwestycja-w-zielen-oplaca-sie-i-mieszkancom-i-deweloperom.html> (dostęp: 10.07.2017).
- <http://www.thehighline.org/> (dostęp: 1.07.2017).

Filip Łekawski (f.lekawski@wp.pl)

Studia doktoranckie, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Rewitalizacja terenów pomilitarnych jako nowy wymiar współczesnego sensu miasta. Analiza przypadku Twierdzy Ehrenbreitstein w Koblencku

Revitalization of post military areas as a new aspect of the contemporary sense of the city. Case study of the Ehrenbreitstein Fortress in Coblenz

Streszczenie

Twierdza Ehrenbreitstein w Koblencku to zespół fortyfikacji pruskich wzniesiony z początkiem XIX wieku. Po deklasyfikacji twierdzy obiekty miały zostać rozebrane, jednak zauważono istotną wartość i znaczenie kulturowe. Podstawowymi celami artykułu jest poznanie prawidłowo funkcjonującego przykładu zrewitalizowanej twierdzy w Koblencku, jej wpływu na rozwój miasta na przestrzeni wieków, ale też określenie wartości przedsięwzięcia rewitalizacji w aspekcie ekonomicznym, społecznym i architektonicznym.

Słowa kluczowe: rewitalizacja, tereny powojenne (pomilitarne), sens miasta

Abstract

Ehrenbreitstein Fortress in Koblenz is a complex of Prussian fortifications erected at the beginning of the 19th century. After declassification of fortress, all buildings and elements were intended for demolition. Fortunately, value and cultural significance were noted. Main aim of article is to get acquainted with properly functioning example of the revitalized fortress in Koblenz and its influence on the development of the city over the centuries. There is also conducted an attempt to identify the value of the revitalization project in a sense of economy, social and architectural aspects.

Keywords: revitalization, post military areas, sense of city

1. WPROWADZENIE

Gwałtowny rozwój przemysłu, technologii oraz informatyki mający swój początek w II połowie XX wieku przyczynił się do bezpośredniego wzrostu i przyspieszenia światowej konsumpcji, a co za tym idzie postępu gospodarczego. To również czas całkowitej zmiany funkcjonowania sił zbrojnych, metod działania i możliwości logistycznych, które na zawsze zmieniły sposób prowadzenia wojen. W efekcie w XXI wieku wiele terenów, niegdyś niezbędnych do funkcjonowania i obrony państw, straciło swoje prymarne przeznaczenie i stało się nieużytkiem – są to obszary powojaskowe. Często są to tereny całkowicie opuszczone, zdegradowane i wykluczone z nowych inwestycji. Niestety takie podejście sukcesywnie obniża ich wartość w kontekście lokalnym i ponadlokalnym. O ile w przypadku założeń fortyfikacyjnych z okresów starożytności, średniowiecza czy renesansu nie ma powodu do zaniepokojenia, gdyż zostały już docenione i najczęściej są wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO (np. Twierdza Suomenlinna, Twierdza Tower w Londynie, Mont Saint-Michel), to XIX-wieczne pomilitarne układy przestrzenne pozostają zapomniane. W przypadku Polski te układy są wynikiem intensywnej działalności wojennych trzech zaborców: Prus, Austrii i Rosji. W konsekwencji w Polsce znajduje się znaczna liczba pozostałości różnych systemów fortyfikacji oraz obiektów wojskowych, które ulegają powolnej degradacji. Dlatego też istotne jest bliższe poznanie i zbadanie problemu¹.

Mimo iż polskie XIX-wieczne tereny pomilitarne nadal częściowo podlegają kontroli wojskowej i mają ograniczone możliwości dostępu, to w przeciągu ostatniej dekady stały się przedmiotem szybko postępujących zmian inwestycyjnych. Ponadto, obiekty i układy przestrzenne, które są wpisane do rejestru zabytków, mogą być bonifikatowane nawet w 50%. W tych dynamicznych okolicznościach ważna jest trafna diagnoza polskich obszarów pomilitarnych, na których planowane są inwestycje. Rozważania te powinny być rozpatrywane ze szczególnym uwzględnieniem *genius loci* i tożsamości miejsca, co dodatkowo może podnieść wartość przyszłych inwestycji.

Fortyfikacje nowożytnego wieku XIX reprezentują okres sztuki obronnej głównych twierdz i obszarów warownych. Są to systemy: kleszczowy, poligonalny, fortowy ześrodkowany, fortowy grupowy oraz fortyfikacji rozproszonej. Twierdze XIX wieku często były budowane wokół rdzenia, powstałego we wcześniejszych wiekach, jednak w kontekście przyjętego zakresu tematycznego zostaną pominięte. Można wyróżnić wiele szkół fortyfikacyjnych, zależnych od ustroju politycznego, jednak wszystkie bazowały na tych samych pryncypiach. Jednym z ważniejszych, jeśli nie najważniejszych, jest lokalizacja. Są bardzo dobrze usytuowane, przy strategicznych węzłach komunikacyjnych (lądowych oraz śródlądowych). W konsekwencji to obszary o szczególnych wartościach przyrodniczych i krajobrazowych (ujścia rzek, zróżnicowana topografia terenu, naturalne bariery w formie urwisk, skał, klifów i innych).

Jedną z dróg rozwiązujących problem degradacji XIX-wiecznych terenów powojaskowych jest rewitalizacja. Dzięki niej wiele obszarów zyskało nowe oblicza, które współcześnie są przykładem bardzo dobrego funkcjonowania przestrzeni zrewitalizowanych. Projekty te opierają się

na kompleksowym, korzystnym przekształceniu obszarów zdegradowanych w atrakcyjne przestrzenie urbanistyczne, architektoniczne, a przede wszystkim społeczne. Co więcej, polegają na zintegrowaniu ich z pozostałymi, dobrze funkcjonującymi częściami miasta, czego efektem jest jeden, spójny oraz funkcjonalny organizm miejski. Na świecie podobne obszary powojkowe są zagospodarowane i stanowią przykład godny naśladowania. Bywa, że były tereny wojskowe służące do celów wojennych są „wchłonięte” do struktury miasta, czego doskonałym przykładem są Pola Marsowe w Paryżu. Obszar, który pierwotnie był terenem ćwiczeń wojskowych i mógł być całkowicie zabudowany – nie został i stał się jedną z wizytówek stolicy Francji.

Podstawowymi celami artykułu jest przeanalizowanie prawidłowo funkcjonującego przykładu zrewitalizowanej twierdzy w Koblencji, jej roli w rozwoju miasta na przestrzeni wieków, ale też określenie wartości przedsięwzięcia rewitalizacji w aspekcie ekonomicznym, społecznym i architektonicznym. Wnioski z przeprowadzonego badania, będące dowodem na słuszność podjętych działań z zakresu interwencji planistyczno-architektonicznych na terenach powojkowych, mogą być również swego rodzaju drogowskazem w postępowaniu z polskimi XIX-wiecznymi terenami powojkowymi.

2. ANALIZA PRZYPADKU – TWIERDZA EHRENBREITSTEIN W KOBLENCJI

2.1. ZARYS HISTORYCZNY ROZWOJU MIASTA I TWIERDZY

Koblencja położona jest w zachodniej części Niemiec, w kraju związkowym Nadrenia-Palatynat, najbliższe większe miasta to Bonn (60 km) i Mainz (90 km). Geograficznie znajduje się przy ujściu rzeki Mozela do Renu. Miasto słynie z regularnych imprez, do ważniejszych należy zaliczyć: festiwal kwiatowy i wina (przełom kwietnia i maja), dni kultury twierdzy Ehrenbreitstein (maj), Old Town Festival (lipiec), Ren w płomieniach (sierpień, każda druga sobota), World Music Festival Horizonte – festiwal muzyki alternatywnej (lipiec). Tutaj można też znaleźć najwyższy gejzer zimnej wody na świecie. Koblencja jest bardzo dobrze funkcjonującym miastem pod każdym względem oraz ma bogatą ofertę usługowo-turystyczną.

Historia miasta na przestrzeni wieków jest burzliwa, ze względu na liczne konflikty zbrojne związane ze strategiczną lokalizacją. Pierwsze wzmianki na temat miasta pochodzą z 1000 roku p.n.e. (dzięki czemu uważa się Koblencję za jedno ze starszych miast Niemiec). Wzniesiono wówczas pierwsze elementy fortyfikacji na wzgórzu, obecnie nazywanym Ehrenbreitstein. W późniejszym czasie, a dokładnie w 55 roku p.n.e., rzymskie wojska dotarły do Renu i wybudowały pierwszy most pomiędzy Koblencją i Andernach. Przez okres panowania cesarstwa rzymskiego wiele razy wznoszono różnego rodzaju budowle i konstrukcje, a ich pozostałości można oglądać po dziś dzień. W okresie średniowiecza Koblencja została podbita przez Franków. Co ciekawe, to tutaj omówiono z karolińskimi dziedzicami przyszłość kraju, czego efektem był traktat z Verdun² (843 r.). W Koblencji w IX wieku odbywały się również liczne synody kościelne. W latach 1249–1254 arcybiskup Arnold II Isenburg wydał

polecenie stworzenia nowych murów miasta, co częściowo było związane z protestem obywateli, którzy sprzeciwiali się ciągłemu wzmocnieniu płaskowyżu fortecy Ehrenbreitstein. W XVII wieku spustoszenie wojny trzydziestoletniej dotarło również do Koblencki. Miasto było wielokrotnie zdobywane i odzyskiwane, czego efektem było bombardowanie starego miasta przez Francuzów. Wśród zniszczonych budynków była Stara Hala Kupców, która została zrekonstruowana w 1725 roku. Schyłek wieku XVII to stałe rozszerzanie i usprawnianie miasta. W 1786 roku arcybiskup Clemens Wenceslaus przekształcił architekturę budynków Ehrenbreitstein w barokowy pałac. Następnie wielokrotnie była zdobywana i przejmowana, kolejno przez Francuzów, Prusaków, Niemców. W XIX wieku uważany za jeden z silniejszych systemów obronnych w Europie. Jednak główne zmiany w strukturze miasta przysły podczas II wojny światowej, zostało zniszczone aż 87% zabudowy, w tym niestety część zabytkowego starego centrum (il. 1). W efekcie działań wojennych straciło życie 80% mieszkańców. W kwietniu 1945 roku populacja wynosiła nieco ponad 19 tysięcy. W wyniku zmian administracyjnych dotyczących włączenia sąsiednich wsi oraz strategii własnościowych, które stały się atrakcyjną ofertą dla potencjalnych nowych mieszkańców, do 1970 roku ludność wzrosła do 120 tysięcy. Wg danych z 2014 roku największą grupę zagranicznych mieszkańców stanowią Turcy (1525 osób), na drugim miejscu są Polacy (849 osób), na trzecim Rosjanie (572 osoby).

Twierdza Ehrenbreitstein to drugi co do wielkości system fortyfikacji (po Twierdzy Modlin). Projektantami twierdzy byli gen. Ernst von Aster oraz gen. Gustav von Rauch. Twierdza została wybudowana w latach 1817–1828 przez prusaków na wysokim wzgórzu nad Renem. W przypadku wojny miała być wyposażona w 80 dział oraz załogę liczącą 1500 żołnierzy. Po deklasyfikacji twierdzy (1890 r.), na mocy traktatu wersalskiego, obiekt miał zostać rozebrany, jednakże Henry Allen na Wojskowej Komisji ds. Fortyfikacji w Berlinie (1922 r.) zwrócił uwagę na znaczenie kulturowe twierdzy. W 1977 roku na terenie obiektu został odsłonięty pomnik upamiętniający żołnierzy Armii Niemieckiej poległych podczas pierwszej oraz drugiej wojny światowej.

2.2. STRUKTURA MIASTA A TWIERDZA W UJĘCIU HISTORYCZNYM

Struktura urbanistyczna jest zwarta w obrębie starego miasta, którego rdzeń stanowi twierdza wojskowa wraz z wzniesieniem Ehrenbreitstein (czerwony obrys – il. 2). Obecnie większość wałów fortyfikacyjnych została zniwelowana i zagospodarowana pod nowe funkcje, przede wszystkim mieszkaniową i usługową. Niewątpliwym atutem założenia jest zieleń, która w gęstej zabudowie dodaje „oddechu” i zmienia postrzeganie miasta.

Porównując ilustracje, na przestrzeni blisko 120 lat widać znaczącą różnicę w stopniu urbanizacji, która bezpośrednio przekłada się na intensywność zabudowy (il. 2 i 3). Powyższe zestawienie pokazuje, jak twierdza została wchłonięta do struktury miasta, m.in. poprzez naturalny rozrost i wysoki stopień inwestycji. Natomiast płaskowyż z cytadelą (il. 2) nie został zabudowany – wręcz przeciwnie, to otwarta przestrzeń, która obecnie służy jako teren do

uprawiania sportu i rekreacji dla mieszkańców Koblencki. Układ kompozycyjny jest mocno zdefiniowany przez naturalne bariery – dwie rzeki – oraz przez pierwotny system fortyfikacji Koblencki. Analizując Koblenckę, należy wziąć pod uwagę skutki II wojny światowej, w efekcie której zniknęła większość istniejącej zabudowy. Głównymi determinantami kompozycji miasta stały się nie tylko rzeki, ale też arterie komunikacyjne, które dzielą Koblenckę na dzielnice. Na zachód od miasta zlokalizowana jest autostrada autobahn A61 prowadząca m.in. do Frankfurtu i Kolonii. Transport kolejną umożliwia sprawne dotarcie do Bonn i Moguncji.

2.3. WSPÓŁCZESNE DZIAŁANIA REWITALIZACYJNE

Ze względu na malownicze położenie twierdza Ehrenbreitstein nazywana jest bramą do Górnej Doliny Środkowego Renu, a jej rangę doceniło UNESCO, wpisując całość regionu na listę światowego dziedzictwa³. Płaskowyż oddzielony „zielonymi” urwiskami dominuje nad otoczeniem, tworząc tym samym charakterystyczną linię horyzontu miasta (il. 4). Zróżnicowana topografia terenu oraz naturalne bariery były wyzwaniem dla władz Koblencki, która w procesie rewitalizacji za nadrzędny cel stawiała scalenie miasta. W konsekwencji zaproponowano kolejkę gondolową, która w sposób ekologiczny łączy historyczne centrum z płaskowyżem Ehrenbreitstein. Trasa została wytyczona nad Renem, co niewątpliwie czyni przejazd jedną z większych atrakcji dostępnych w mieście. Na szczególną uwagę zasługuje górna stacja kolejki linowej. Projekt został wykonany przez Doppelmayr – znaną firmę specjalizującą się w górskich kolejkach linowych (parametry techniczne pozwalają na transport 7600 osób na godzinę). Od 2010 roku kolejka jest największym powietrznym tramwajem w Niemczech.

W kwietniu 2011 roku miało miejsce wielkie otwarcie BUGA (Bundesgartenschau), co było największym przedsięwzięciem w historii Rheinland-Pfalz (il. 5 i 6). W pokazie na przestrzeni 7 miesięcy wzięło udział ponad 3,5 miliona osób, co czyni pokaz najbardziej udanym w historii BUGA (w okresie od wprowadzenia elektronicznego systemu liczenia w 1997 roku). Rząd Koblencki sam zgłosił miasto jako miejsce dla najbardziej znanego na świecie pokazu ogrodniczego.

Projekt zagospodarowania wzniesienia oraz obszarów przeznaczonych do Bundesgartenschau drogą konkursu został wykonany przez RMP Landschaftsarchitekten (w latach 2006–2011)⁴ na zlecenie BUGA Koblenz 2011 GmbH i.L. Budżet projektu wynosił 29 milionów euro, z czego 1,1 miliona euro przeznaczono na płaskowyż Ehrenbreitstein. Zgodnie z ideą architektów działania projektowe traktowane są jako preludium z długoterminowym efektem – od twierdzy po lokalne przestrzenie kultury i wypoczynku. Stworzono niezbędne warunki do rekultywacji dawnej bazy wojskowej. Budynek twierdzy zostały zaadaptowane pod nowe funkcje, znajdują się tam m.in.: Muzeum z 4 stałymi wystawami, wielofunkcyjne sale multimedialne (umożliwiające zorganizowanie konferencji), ogródek piwny, winiarnia, restauracja, hostel, platforma widokowa oraz górna stacja kolei gondolowej. W otoczeniu odnowionych, zabytkowych budynków na placu jest możliwość zorganizowania imprez plenerowych bądź cyklicznych pokazów upamiętniających poległych żołnierzy (np. symboliczny strzał z armat). Otwarty obszar przed cytadelą,

obecnie miejsce sportu i rekreacji, zostało zaprojektowane w sposób przejrzysty kompozycyjnie i funkcjonalny. Proste ścieżki łączą najważniejsze punkty komunikacji w przestrzeni, tzn. wjazd dla samochodów i parking, górną stację kolejki gondolowej, platformę widokową, wejście do budynków twierdzy; tworząc tym samym najszybsze połączenia. Ze względu na przewidywany ruch, w miejscach o większym natężeniu odpowiednio poszerzono trakty, co automatycznie zwiększa przepustowość danej ścieżki. Zagospodarowanie wewnętrznych pól, wytyczonych przez alejki, jest zróżnicowane rodzajem zieleni, a w paru miejscach proponowaną funkcją – fontanny, wystawy plenerowe. To podejście godne naśladowania, w szczególności w odniesieniu do rozwiązań przestrzennych gwarantujących elastyczność proponowanych funkcji. W przypadku całkowitego bądź częściowego zabudowania obszaru nie byłoby możliwości stworzenia ww. wydarzeń kulturalnych. Co ciekawe, twierdza, która była przeznaczona do rozbiórki, na przekór stała się istotą rozwoju miasta w kontekście nowej jakości przestrzeni miejskiej.

Wytyczono 3 główne obszary: płaskowyż twierdzy Ehrenbreitstein, Blumenhof–Deutsches Eck (ujście Mozeli do Renu – obszar 2,2 hektara) oraz Schlosspark (przed pałacem wyborczym – 8,6 hektara), z czego największym jest właśnie teren parku fortyfikacji – 27 hektarów – obszar zbliżony do cytadeli Twierdzy Modlin z pierwszym obwodem wałów – 34 hektary (il. 7). W opisie do planu znajduje się aż 90 atrakcji, m.in. gaj orchidei, winnice, sady i ogrody, miejsca rzadkich gatunków nietoperzy i innych zagrożonych gatunków. Zaproponowano wiele funkcji uzupełniających dla szerokiego przekroju odbiorców (tor dla rolkarzy, place zabaw dla dzieci, pawilony wystawiennicze itp.). Analizując plan BUGI 2011, można przywołać działania z zakresu akupunktury urbanistycznej⁵ w odniesieniu do „zielonych” traktów, gdzie poprzez strategiczne punkty miasta tworzy się wewnętrzny obwód ścieżki dydaktycznej, rekreacyjnej i wreszcie miejskiej.

Całkowity budżet realizacji projektu wyniósł 102 mln euro⁶, jednak przewiduje się, że wartość wydatków zainwestowanych w rozwój miasta wyniosła 500 mln euro. W efekcie rządowi Koblencji udało się poprawić wizerunek miasta oraz jakość świadczonych usług. W kontekście przywołanych liczb zysk rządu 13 mln nie jest imponujący, ale należy pamiętać, jak wysoce miasto zostało wypromowane na arenie międzynarodowej i w następstwie stało się nowym celem znacznej liczby turystów.

3. WNIOSKI

Twierdza Ehrenbreitstein i jej obecne funkcjonowanie jest bardzo dobrym przykładem wprowadzenia działań projektowych z zakresu rewitalizacji, które na stałe podwyższyły standard życia mieszkańców i zwiększyły znaczenie miasta w kontekście lokalnym oraz ponadlokalnym. Decyzje projektowe zostały podjęte świadomie i są formą „rozumiałego komunikatu przestrzennego”⁷. Przestrzenie otwarte, przed fortyfikacjami, które były tworzone na potrzeby taktyki i strategii prowadzenia bitew, obecnie mogą się stać pretekstem do zostawienia przestrzeni, ale już na potrzeby czasów współczesnych. Pomijając turystyczne

walory miejsca, to rola zrewitalizowanej twierdzy w strukturze miasta ma przede wszystkim znaczenie społeczne. Jest to miejsce aktywizacji sportowej mieszkańców, ale też kulturowej, co wydaje się być dobrym połączeniem do budowania relacji rodzinnych i interakcji społecznych z innymi mieszkańcami Koblencji. Należy pamiętać o szczególnej roli użytkowników przekształcanego terenu – jako działania oddolne, muszą być włączani w proces przemiany (partycypacja mieszkańców powinna się odbywać na jasno przedstawionym zamierzeniu projektowym, które będzie determinantą powodzenia przedsięwzięcia), co zaktywizuje społeczność lokalną, a w następstwie poprawi jakość korzystania z przestrzeni. Brak rewitalizacji prowadzi do negatywnego oddziaływania na miasto, czego dowodem jest np. część fortów w Krakowie.

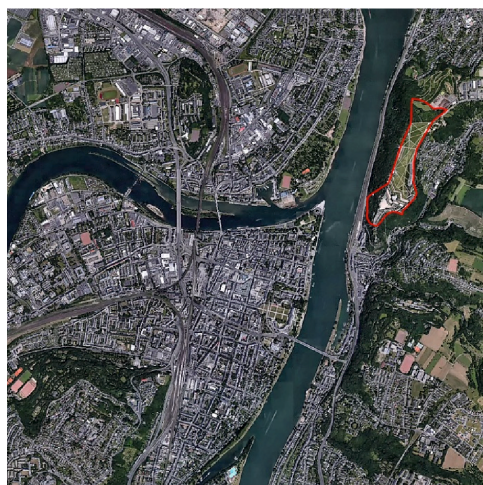
Primum non nocere – po pierwsze nie szkodzić – jedna z naczelnych zasad w medycynie. Można jednak stosować to pryncypium w innych dziedzinach nauki, a w szczególności w architekturze i urbanistyce. Zilustrowaniem tej zasady jest właśnie Twierdza Ehrenbreitstein w Koblencji, która dowodzi, iż można osiągnąć sukces komercyjny, nie zabudowując intensywnie terenu inwestycji. Co więcej, elementy fortyfikacji same już są w sobie wartością, dlatego nie ma potrzeby tworzenia nowych. W kontekście przyszłych inwestycji podjęte działania planistyczno-architektoniczne są prawidłowym ustosunkowaniem się do idei zrównoważonego rozwoju. Proponowana strategia projektowa, z myślą o przyszłych pokoleniach, daje możliwość implementacji elastycznych rozwiązań przestrzennych. Świadomość ciągłej zmiany jest kluczowa i powinna być rozpatrywana w każdym podejmowanym zamierzeniu inwestycyjnym. Ponadto w skali miejskiej działania rewitalizacyjne zaprezentowane w Koblencji mogą być rozumiane jako przewidywalna forma rozwoju miast oraz mogą być sposobem na rozwinięcie zielonych przestrzeni niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania struktur urbanistycznych. To punkt wyjścia dla wieloaspektowych interwencji planistyczno-architektonicznych służących polepszeniu kondycji miast.

Efekt dostosowania twierdzy w Koblencji do potrzeb dnia dzisiejszego może służyć jako mocny kontrargument w dyskusjach z deweloperami, którzy coraz częściej inwestują w obszary pomilitarne i nieustannie próbują dogęszczać zabudowę. W kontekście XIX-wiecznych terenów pomilitarnych ważne są działania projektowe wysoce zindywidualizowane, które w efekcie przerodzą się w niestandardowe i unikalne rozwiązania architektoniczno-przestrzenne. Rezultatem tych prac może być właśnie „nowy wymiar sensu miasta”, w którym nadrzędną rolę pełni społeczeństwo i budowanie relacji społecznych. Tereny powojkowe mogą się stać idealnym miejscem do wprowadzenia nowej jakości życia i przestrzeni, która w większości miast, mimo ciągłego polepszania, wydaje się być już zdefiniowana.

II. 1. Zdjęcie lotnicze z okresu II wojny światowej – pierwsze zniszczenia (źródło: Google Earth)

III. 1. Aerial photograph of the World War II period – first destructions

II. 2. Widok satelitalny centrum Koblencji, stan na 2009 rok (źródło: Google Earth)

III. 2. Satellite view of the center of Koblenz, as for year 2009

II. 3. Rysunek układu fortyfikacji Koblencji Mariusza Wojciechowskiego stan na 1890 rok (źródło: mariwoj.pl – dostęp: 20.11.2016)

III. 3. Figure of fortifications in Coblenz. Author Mariusz Wojciechowski, as for year 1890

II. 4. Widok od północy na płaskowyż twierdzy Ehrenbreitstein (źródło: Google Earth)

III. 4. Northern view at the Ehrenbreitstein plateau

II. 5. Widok z lotu ptaka od południa (źródło: de.wikipedia.org/autor fotografii: Wolkenkratzer – dostęp: 27.11.2016)

III. 5. Southern aerial view

II. 6. Widok z BUGA 2011 (źródło: <http://commons.wikimedia.org> – dostęp: 27.11.2016)

III. 6. BUGA 2011 photograph

II. 7. Plan BUGA 2011 (źródło: www.koblenzer-gartenkultur.de – dostęp: 27.11.2016)

III. 7. BUGA 2011 plan

PRZYPISY

- ¹ Jednym z dowodów na aktualność problematyki jest dokumentacja współfinansowana przez Unię Europejską o tytule: *Baltic Cultural and Tourism Route Fortresses, Results of transnational cooperation in INTERREG-III-B Project 2005–2007*, Appropriate Monumental use of Fortresses – Documentation and recommended proceeding, Saving of the Cultural Heritage Fortresses. W kategoriach prac badawczych warto odnieść się do prac: Anny Staniewskiej (2009), Katarzyny Pałubskiej (2006; 2007), Cezarego Głuszka (1998).
- ² Traktat zawarty w 843 roku w Verdun, który podzielił państwo Karola Wielkiego. Podział ten położył podwaliny pod powstanie w przyszłości Francji i Niemiec.
- ³ Oficjalnego wpisu dokonano w 2002 roku. To 65-kilometrowy odcinek Górnej Doliny Środkowego Renu biegnący wzdłuż Renu od Koblencki po Bingen.
- ⁴ Cały obszar rewitalizacji wynosi 64 hektary, natomiast plateau 16 hektarów, z czego 9 hektarów zaplanowano przez RMP Stephan Lenzen Landschaftsarchitekten. Biuro wygrało I nagrodę w konkursie z von Canal Architekten & Ingenieure.
- ⁵ Pojęcie również stosowane w pracy dydaktyczno-naukowej przez prof. Annę Frantę w kontekście interwencji planistyczno-architektonicznych, przez które rozumie się szeroko pojęte działania z zakresu poprawy jakości przestrzeni miejskiej w konkretnych punktach miasta, tworzące wspólnie system polepszenia kondycji miasta w sensie społecznym, estetycznym oraz funkcjonalnym.
- ⁶ Dane z internetowego archiwum Bundergartenshau 2011.
- ⁷ Jan Wrana, *Tożsamość miejsca, kryterium w projektowaniu architektonicznym*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2011, s. 172.

BIBLIOGRAFIA

Wydawnictwa książkowe

- Bogdanowski J., *Krajobraz warowny XIX/XX w.: dzieje i rewaloryzacja*, Kraków 1993.
- Pałubka K., *Analiza historyczno-przestrzenna oraz własnościowa pod kątem utworzenia parku kulturowego zespołu fortyfikacji XIX-wiecznej Twierdzy Warszawa*, mps. Opracowanie dla Urzędu m. st. Warszawy – Biura Stołecznego Konserwatora Zabytków, Warszawa 2007.
- Wrana J., *Tożsamość miejsca, kryterium w projektowaniu architektonicznym*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2011.
- von Berg A., *Archäologische Untersuchungen im Bereich der "Großen Traverse" auf der Festung Ehrenbreitstein, Koblenz (German)*; [in:] *Archäologie in Rheinland-Pfalz 2004*. Verlag Phillip von Zabern, 2005, ISBN 978-3805335515.
- Böckling M., *Festung Ehrenbreitstein (German)*. Schnell + Steiner, Regensburg, 2004, ISBN 978-3795414436.

Burgen, Schlösser, Altertümer Rheinland-Pfalz (ed.). Neue Forschungen zur Festung Koblenz und Ehrenbreitstein, Band 1 (German). Schnell + Steiner, 2005, ISBN 978-3795417642.
Deutsche Gesellschaft für Festungsforschung e.V. (ed.). Neue Forschungen zur Festung Koblenz und Ehrenbreitstein, Band 3 (German). Schnell + Steiner, 2012, ISBN 978-3795424756.
Wischemann Rüdiger, Die Festung Koblenz (German), 1978, ISBN 978-3795414436.

Czasopisma

Rewitalizacja Obszarów Miejskich, Praktyczny przewodnik: Jak opracować lokalny plan rozwoju?, Carl A. Heller.

Rozdziały

Weiss P., Die Bergung von Kulturgütern auf der Festung Ehrenbreitstein (German); in: Jahrbuch für westdeutsche Landesgeschichte 26, 2000, s. 421–452.

Prace zbiorowe

Baltic Cultural and Tourism Route Fortresses, Results of transnational cooperation in INTER-REG-III-B Project 2005-2007, Appropriate Monumental use of Fortresses – Documentation and recommended proceeding, Saving of the Cultural Heritage Fortresses.
Rewitalizacja miast w Niemczech, Tom 3, M. Bryx, A. Jadach-Sepioło (red.), Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2009.

Strony internetowe

<http://www.diefestungehrenbreitstein.de/> (dostęp: 28.11.2016).

<http://www.seilbahn-koblenz.de/> (dostęp: 28.11.2016).

<http://www.koblenz-touristik.de/kultur/sehenswertes-koblenz/festung-ehrenbreitstein.html> (dostęp: 07.12.2016).

<http://commons.wikimedia.org> (dostęp: 27.11.2016).

<http://www.rmpsl.la> (dostęp: 26.12.2016).

Piotr Mrowiec (pmrowiec@live.com)

Tatiana Pavliuc

Studia doktoranckie, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Cracow functional corridors as a possibility for the revitalization of the urban rail-related areas

Krakowskie korytarze funkcjonalne możliwością rewitalizacji miejskich obszarów kolejowych

Abstract

The industrial technological advance and progressive urban expansion throughout the centuries left the railways with their infrastructure and facilities as degraded and devastated areas in the well urbanized centers of many contemporary Polish cities. In Cracow, the rail lines became a difficult to cross spatial barrier and previously used warehouses lost their historical function and became abandoned. The presented study demonstrates the metropolitan rail's significant influence on the city's urban spatial structure. The aim is to discuss the problems and opportunities of rail-related areas revitalization as the proposal of urban design solutions are presented.

Keywords: spatial planning, metropolitan rail, urban revitalization

Streszczenie

Rozwój technologiczny przemysłu oraz postępująca ekspansja miast na przestrzeni wieków pozostawiły kolejnictwo wraz z jego infrastrukturą i obiektami towarzyszącymi jako zdegradowane i zdewastowane obszary w intensywnie zurbanizowanych centrach wielu współczesnych polskich miast. W Krakowie linie kolejowe stały się uciążliwą do pokonania barierą przestrzenną, a użytkowane wcześniej obiekty magazynowe utraciły swoją historyczną funkcję i zostały opuszczone. Przedstawione badania wykazują istotny wpływ kolei metropolitalnej na strukturę przestrzenną miasta. W celu omówienia problemów oraz szans i możliwości rewitalizacji obszarów kolejowych zaprezentowany zostanie projekt zagospodarowania przestrzennego miasta.

Słowa kluczowe: planowanie przestrzenne, kolej metropolitalna, rewitalizacja miasta

1. INTRODUCTION

The invention of the steam engine had a vast influence over different fields of the economy as well as on the image of early 19th century cities. Brand-new transportation system in the form of railways and train stations was an impulse for rapid urban development. In most cases, previously vacant suburban and rural areas were used to provide proper infrastructure together with diversified rail-related function. Train stations were intentionally built in the outstanding forms of distinguished architecture and presentable character. Prestigious boulevards connecting them to the city centres took shape. Along the rail line, industrial and warehousing clusters with necessary multifamily housing were formed. The railways stimulated urban expansion. That process stretched the cities' urban structures towards the rail-dedicated areas. By that time rail lines, although dominant in the landscape, were not a barrier for integrity nor for spatial arrangement of the cities.

Throughout the centuries, the share of rail within the transportation industry weakened significantly. Modern industry got independent of the rail services and, as a result, plenty of industrial buildings were left abandoned. Furthermore, the mass transportation systems matured, leaving behind complicated rail infrastructure or excessive functional buildings, which gave way to compact automatic and electronic systems. The process of degradation of areas along the rail lines and train stations began.

2. CRACOW'S HISTORICAL RAIL SYSTEM¹

In order to tighten economic influences within the Austro-Hungarian Empire, a rail route master plan leading from Vienna to Galicia, was approved for construction in 1834. With access to strategic resources of Silesian coal on the way, the Emperor Ferdinand's Privileged Northern Railway was meant to reach valuable salt mines in Bochnia and Wieliczka. In the vicinity of the Free City of Cracow, it was supposed to run south of the city and along the right bank of the Vistula river through Podgórze. A vital change to its path placed Lviv at the end of its course through an extension of over 300 km, but Cracow was still excluded from the upcoming rail line. Within the next ten years, plans for two other major railways in the region were introduced. Lines heading from Warsaw and Wrocław were about to meet with the Northern line by the western Galician border. In 1844, to establish train connection, a Cracow-Upper Silesia Railway was proposed, providing a linkage between the city and the upcoming railroads already being built. Construction of the train station in the north-east and a line leading west started immediately. In 1846, the city lost its independence and got annexed by Austria. The next year the first steam engine train appeared at the station in Cracow. Most significant was a direct connection to Vienna which started to operate in 1848 after all the railways got combined together.

For the purpose of the train station, a complex of essential buildings and infrastructure was established on the previous suburban² plantation lands and between Lubicz and Pawia streets. Buildings of various functions like characteristic steam locomotive depot with engine car turntable, multiple warehouses with loading ramps, a water tower with water crane and multifamily buildings provided proper service for the trains, as well as the accommodation for the railway company employees. A splendid passenger building was located in the south of the area. Designed by engineer Piotr Rosenbaum, it was arranged out of three functional sections of buildings with the train shed in the middle. The western passenger building with Neo-Renaissance style facade was composed of three 2-storey segments with entrances. The middle segment was noticeably taller and wider. They were structurally and functionally connected together by a setback of ground level hallways (Ill. 1). Spacious interiors accommodated waiting halls, ticket offices, a restaurant and railway station offices. For the passengers' convenience the two train platforms were covered with an iron-constructed, arched and entirely glazed roof spanning over three tracks and supported by ornamented cast iron pillars. The trains were entering the station through three architecturally unique arched gates rhythmically composed with arched windows of both northern and southern facades. A dedicated driveway led from the poplar tree lined Lubicz St. to an expansive horse carriage square by the main entrance. The building sat enclosed by the train station gardens.

From 1856, an advantageous connection from Cracow to Vienna via Trzebinia and Oświęcim finally became available. This connection omitted the Prussian rail network, saving travel duration time and distance. Also the extended east rail line to Dębica through Płaszów and Bochnia was completed. The demand for train services rapidly increased. Over time, the primary passenger building was expanded twice, doubling its ground floor square meterage. Around that time, constructors of the Eastern Railway were faced with previously nonexistent engineering problems. To avoid collision between the railway and the city road system, a street underpass was dug on Lubicz St. The rail bridge supported by structural retaining walls on each side of the street, was designed by architect Teodor Talowski and built in 1898. The walls were finished with decorative stone blocks; ornamented stairs provided access from the lowered street level, right to the train station square. This allowed for an uninterrupted traffic flow of the street under the prioritized railway and provided unobstructed pedestrian access. In the vicinity of the train station along Lubicz St. functional urban clusters evolved with Neo-Renaissance tenement apartment buildings for railway deputies and customs officers, as well as industrial ones with, for example, a brewery complex. Lubicz St. became an architecturally distinguished urban avenue.

Another challenge on the way was to cross the Vistula river. In place of wooden bridges, a remarkable stone and brick arched viaduct over the Old Vistula and an inventive, over 200 m long, steel truss bridge over the Vistula were successively opened in 1863 and 1864. Those bridges were prepared for future expansion of the rail line with additional tracks. Furthermore, to solve train traffic inconveniences, an alternative rail line encircling the city from the west

was built in 1888. An approximately 8 km long line connected industrial areas of Bonarka and Wieliczka's salt warehouses of Płaszów, located mostly south of the city and along the right bank of the Vistula. This rail line operated for over two decades and connected Bonarka, Podgórze and Płaszów train stations to the network. With numerous freight side tracks, railways influenced the local industry and strengthened the economy. A track within the modernized riverbanks of Vistula and plans for a near-future river harbour facilitated and increased inland waterways shipping of coal and salt. In 1913, the dedicated cargo train station with an excess of branch lines and complicated system of sidetracks with loading ramps and storehouses started to operate in the north of the city (in the Krowodrza district along the 'old' Western Railway).

First horse-driven tram line built in 1881 stretched out north to south of the city, forming a communicational spine linking the essential historical parts of the city together. Starting from aside of the train station square, the line routed across the Cracow's main market square (Rynek Główny), alongside of Wawel Royal Castle and further through Kazimierz and until the Podgórski bridge over the Vistula. With the technological advances of electricity³, until 1912, seven electrified tram lines were available, all crossed together on the Rynek and coming from each side and every corner of it. Tramways operating throughout the structure of city's public spaces helped to integrate the city within its borders and became a primary city public transportation system.

The Galician rail network was constantly being improved, providing more connections with other cities in the region. In 1861 tracks reached Lviv. However, although most of the railways were single-track until the 1890s, in 1895 the express trains were able to reach Cracow from Vienna in approx. 6 hours and Lviv in 10 hours. Further expansions of the Galician railways connected the Empires of Austria, Germany, Prussia, Russia, Hungary and Romania. With the possibility to transfer goods from east to west and north to south, a European railway network evolved. At the intersection of those geographical axes, where the first pan-European transportation corridors started to form, there stood Cracow.

3. CRACOW FORTRESS

The remarkable geopolitical position of Cracow was historically emphasized by Tadeusz Kościuszko, who improved the defensive system of the city in the late 18th century. Fortifications, which began to be built in the second half of the 19th century, formed a system that was structurally and technologically revolutionary for the modern era. Fundamentally, the Cracow Fortress was a complex military system based on two functional rings of fortifications, designed as a strategic stronghold, able to confront militaristic movements from the north and east and particularly of Russian Empire towards Vienna.

The inner circle consisted primarily of a chain of bastions and defensive embankment walls built over the years 1855–1870. This was supplemented with the (discussed) western bypass

rail line, part of which ran atop the embankments, along with train station on Zwierzyniec and a dedicated steel truss road-rail bridge over the Vistula. With critical bastions and forts, this linear system rather tightly enclosed the urban structure of the city. Additionally, a protected safety zone forbade any construction in front of the defensive walls. Whereas the outer circle consisted of individual forts, in fact it was connected with a sophisticated road system built especially for the military purpose with a total length of over 100 km. The most impressive Kościuszko Citadel was built southeast of the city. It was constructed around an artificial mound built until 1823 as a monument in the memory of T. Kościuszko. The construction of the Cracow Fortress significantly transformed the image of the city (Ill. 2). As a technologically advanced and far-reaching in purpose system it became socially admired. In spite of a military compound, it became a tourist attraction. A monumental in landscape Kościuszko Citadel inspired an artist and painter, Stanisław Wyspiański, for a series of impressionistic landscapes titled *The Kościuszko Mound view from the window of the artist's studio* and completed in 1905⁴. These unique pictures of Kościuszko Citadel in a background and the inner embankments with train tracks seen upclose present the Cracow Fortress in its glory and splendour.

In 1906, the western embankments were dismantled and the area was flattened, which gave an opportunity for the city expansion. Six years later, preceded by the urban design and planning competition from 1910, the Greater Cracow Masterplan was settled. It proposed a refinement of the post-fortified areas into a chain of tree lined avenues with a median of orderly arranged urban greenery, forming a green belt of prominent boulevards with a combination of continuous public space along. Analogous transformation had happened before in Cracow, when the medieval city walls were taken apart in the early 19th century. Historical fortifications turned into the city's basic greenery system⁵. Multiple Vistula river regulation works conducted at the turn of the century resulted in covering up the riverbeds of the royal millrace of the Rudawa river and the Old Vistula. Boulevards built over the partially vaulted millrace canal and ground leveled river improved the road system and enriched the urban greenery. Buildings risen along the Retoryka St. and Dietla St. formed irregular urban clusters, naturally following the curvy line of the old riverbeds. A city park network formed together with the promenade along the refurbished Vistula riverbanks. These intertwined urban structures were noticed in the year 1912 by the famous Ebenezer Howard who commented on the city's richness of greenery and its ring-plan system, describing Cracow as a naturally evolved garden city⁶.

4. SCIENTIFIC GUIDELINES

Each of the discussed historical processes permanently transformed the image and the urban structure of the city. Although the evolution of fortification and river systems integrated the city structure, the rail system gradually became an inconvenient

transportation and spatial barrier in form of a dominant urban landscape edge splitting the constantly expanding city. However, the fortification transformation is a perfect example of a barrier breaking process accomplished to provide a practically organized public space. Consequently, the historical transformation processes shaped the urban spatial structure available and functioning in the contemporary city.

The modern revitalization process can use elements of unbuilt areas associated with historical fortification system, together with functionally deserted transportation areas. Properly conducted, it intensifies the breaking process of a rail line barrier. As a result of advantageous strategy implementation and necessary interventions, breaking the existing physical and spatial barrier of the rail lines is possible to accomplish. Therefore, effective and practical forms of architectural transformation preserve the valuable historical remnants of the fortifications and the rail heritage, generating beneficial impact over social experience and economic value of the city.

5. URBAN DIFFICULTIES IDENTIFICATION

The historical transformations processes awareness compiles a fundamental research background. Historical analysis operates as a necessary stage of **scientific research method** required for the following case study⁷. The presented study confronts the problematic aspects of the mid-urban context rail lines. The study objective is to overcome the urban spatial, functional and landscaping barrier of the rail lines. A site survey was conducted in the north of the Cracow's central train station over the urban areas along the historical and modern rail lines. Characteristic areas influenced by the rail system and further where noticeable landscape and functional connections happen were investigated. Exceptional attention focuses over the areas in between the railways, where the historical rail structures remained. Urban structures providing a functional connection with the city center and distant urban clusters overreaching the Opolska St. are included in the study. With the upcoming Cracow's metropolitan rail transportation system in mind, the following resources were analysed and presented in form of diagrams: land use, functional arrangement, heritage and landscape values, transportation network and environmental impact (Ill. 5).

Land use study indicates the absence of urban composition. Clusters of multistorey residential housing were marked as a source of significantly amplified urban traffic. General functional distribution is uneven. Commercial public services concentrate towards the historical city center. Additionally, rail lines inconveniently break the urban spatial structure and landscape into functionally and communicationally separated segments. Local recreation and public spaces occurrence is imbalanced and scattered. The lack of spatial consistency and diversified services creates unattractive urban space. Such situation creates disharmony of the city districts and divides the city into functional islands. Multifamily

housing complexes, deprived of accompanying organized public spaces and greenery, defunct socially and economically. Post-industrial and post-rail areas are a subject of urban degradation process. Functionally deserted objects contaminate the landscape and the environment. The two renovated buildings found among the historical cargo train station complex stand as an exception. In contrast, abandoned post-fortified buildings undergo devastation. Historical fortification system fades away which rises disturbing concerns. However, multiple heritage sites and buildings are located (Ill. 4). Natural greenery strips along the rail lines are characterized as hard to access unavailable areas. Heritage and natural environment preservation is postulated. North to south traffic arteries cross the rail lines and serve the inhabitants of the territories even beyond the northern third bypass ring-road (Opolska St.). Major communicational strings and axes improperly collide with the rail lines and have insufficient traffic capacity. Collisions generate heavy traffic and communication inconveniences mainly throughout hierarchy issues, traffic bottlenecks (ramped tunnels, etc.) and dead-end roads, for both car and pedestrian traffic. The identified problems indicate the road system inconsistency. This affects the urban noise pollution, as well as intensifies river and air pollution generated largely by the rail and car traffic.

The Łobzów train station is the only mid-urban station present at the area of investigation. Situated in-between the specific multistorey residential housing clusters in the north and the intensively redeveloped area along the Wrocławska St. and Kijowska Ave., it appears functionally marginalized. Particularly, it is structurally embedded in the railway embankment at the edge of noticeably different urban landscapes, therefore it is perceived as a spatial and functional barrier in the area. Although dominant, the train station itself fades away within the functionally abundant yet chaotic neighborhood. Whereas visible from ground level of surrounding streets, it is neither architecturally significant nor does it have an evident connection with the road system and pedestrian access. The entrance to the platform is available by a single and unappealing staircase, accessed from half way through the dark and narrow pedestrian under passage (Ill. 3). Insufficient signage and lighting, along with scare and fatigued station equipment (the absence of sitting benches and electronic timetable), reflects on the functionality and a sense of security over the passengers' comfort. Finally, the Łobzów train station is not architecturally adopted for passengers with disabilities and, above all, a wheelchair user inaccessibility is unacceptable.

6. CRACOW FUNCTIONAL CORRIDORS STRATEGY

Functional Corridors form a consistent structure which corresponds to and transforms (if necessary) the city's urban and spatial structure. The presented concept uses Transportation Corridors and Green Corridors as tools for urban design and spatial transformations. Initially, Corridors determine critical interventions and solve local collisions in terms of urban design

and urban spatial planning. Moreover, the CFC strategy rises the attention on problematic aspects of urban metropolitan mass transportation rail system and undertakes an attempt on breaking the rail lines' spatial barrier. As a long-term result, it demonstrates the program for the revitalization of degraded areas and integration of separated urban structures.

Cracow Functional Corridors masterplan provides a strategy for reasonable urban development and an effective urban activation. The CFC uses public spaces of presentable character, providing harmonious distribution of public and rail functions, accompanied by locally adequate commercial and service facilities. Urban functionality supplementation and diversification naturally stimulates urban structure development, resembling the historical transformation processes and reducing functional disproportions and partition of the city. Specific spatial resolutions, strengthen structural integrity and city's consistency, as the overall effect. The proposed tools provide the possibility to reinstate the post-rail areas in a continuous and progressive manner.

Corridors cross each other and combine together on many planes. At those intersections, the strategic interventions of center-forming functions occur. These stretch out from primary forms, such as a city square, a park (aerial), either rail-road and pedestrian bridge or a traffic string (linear), up to large scale urban spatial complexes (II. 8). An opportunity for economic and social development is being sought throughout the two major areas of urban spatial activation situated along the rail lines. The agricultural priority area serves the purpose of securing the urban greenery reserve zone. It is supposed to form, unobstructedly, a permaculture cultivation and non-profit, freely accessible community gardens. To a greater extent, such area impacts on adjacent residential clusters. The economic priority area is dedicated for mixed functions, preferably for the scientific research and innovative technology center. Provided with adequately scaled architecture, it creates an urban landscape transition zone, specifically for the buildings' height of the urban clusters. Additionally, the CFC program includes and encompasses vision for the revitalization of the post-industrial areas. Historical heritage preservation is a significant postulate for all of the above actions.

6.1. TRANSPORTATION CORRIDOR

The transportation corridor integrates rail, road, and pedestrian strings and traffic systems together. However, a railway as the functional corridor focuses on the urban metropolitan mass transportation rail system. The addition of suburban and mid-urban train stations optimizes the existing network. Through the evolution of metropolitan rail, the urban activation process becomes evident. Functional arrangement of the train stations is reexamined and balanced towards the points of intensified public interest. The train station, as a functional and spatial compound, is a significant node allowing for undisturbed (possibly shared) traffic and joining even the distant urban structures. Proposed train

stations' prominent architecture concept is required to spark anticipated transformations as a reference to the historical impact of the Cracow's train station. Increased rail availability, functional accessibility and modern equipment provide a sense of security, and finally, initiate the urban activation.

6.2. GREEN CORRIDOR

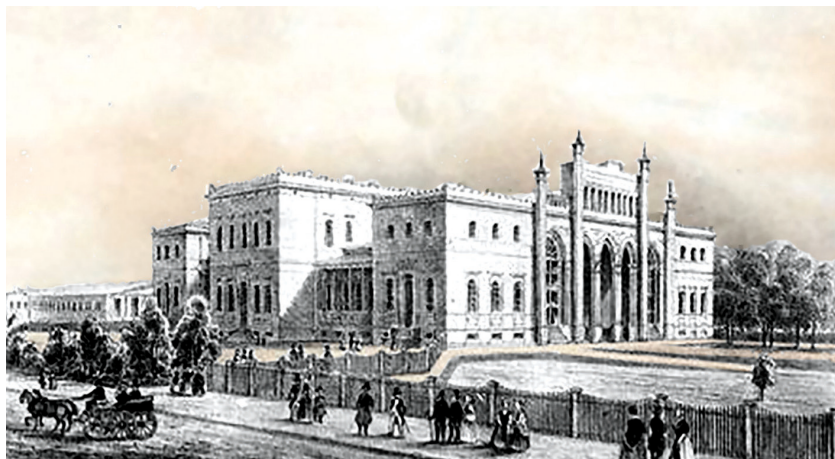
A Green Corridor is a modular structure formed of linear and aerial compounds. As a branch-like network, it connects major green areas of the city (Ill. 7). Application of both public and private greenery preserves the structural continuity and integrity. The Green Corridor concept uses local grass surfaces, tree lines, green walls and green roofs. Natural greenery strips along the rail lines are transformed and perform as a buffering greenery, absorbing noise pollution. Along those, bicycle greenways are proposed, following the rail lines, especially towards the city center. The Green Corridor is designed to take an outstanding form of the Green Bridge concept. Appropriately, it is a pedestrian, either cycling or both functions bridge, and architecturally a structure accompanied by organized greenery resembling a continuous city park (Ill. 6). An idea is to screen off an excessive structure in order to provide an impression of a naturally flowing urban, still, nevertheless a green landscape. In addition, it resembles a natural process where greenery appears over unused rail lines, sidetracks and infrastructure. However, natural greenery intrusion and dense vegetation, which cause damage to the infrastructure, are undesired. Altogether, the Green Corridor is supposed to protect and preserve natural environment and valuable landscape. The essential parts of the corridor are natural river and water systems forming a natural urban waterbody. Along with the trees canopy and rich ground level foliage providing a natural habitat and migration system for avifauna and small animals of any kind, the Green Corridor is an urban, natural, living organism.

7. CONCLUSIONS

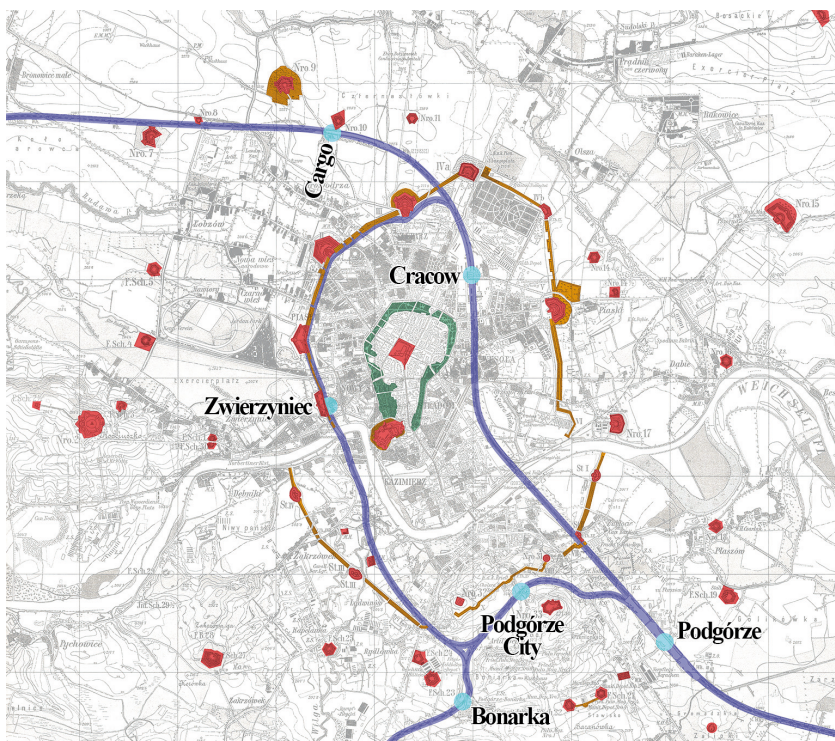
Throughout multiple interventions, the city becomes consistent and provides continuity of the urban structure by solving crucial problems and breaking significant barriers. The integration and urban activation of the post-industrial and post-rail areas with the modern city center is a critical process. Simultaneously, an appropriate use of public space in densely urbanized areas makes the city layout explicit. Functional diversification stimulates and controls urban evolution. The Cracow Functional Corridors strategy demonstrates the need and importance of the metropolitan rail in the city. However, it is vital to consider the historical urban evolution, which actually determined the contemporary layout of the city. Also, the modern rail system requires significant changes within the historical infrastructure

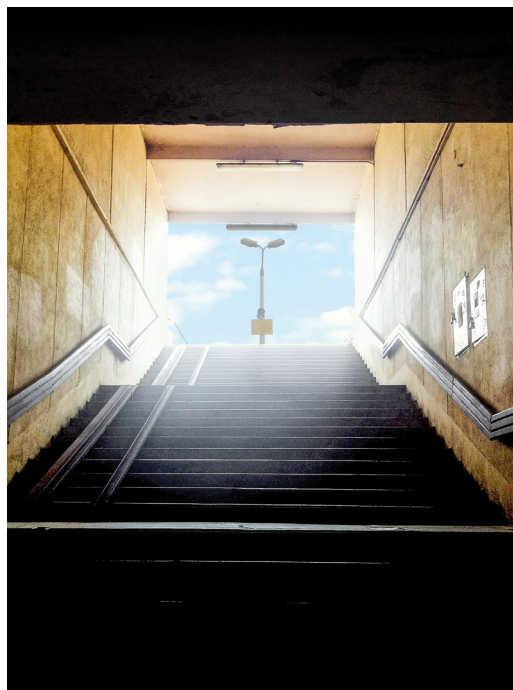
to operate properly. The improvements to the rail network and rail infrastructure enhance the city comfort and strengthen the rail transportation significance. A balanced system of the public space and the road and transportation networks brings back the structural integrity of the city. Proper integration of the train station merges the previously split urban clusters, creating a well composed and flawlessly operating system. By means of the revitalization and the activation strategies, the constructive urban composition of the city is achieved. The presented scientific research method can effectively provide research guidelines and urban design and planning solutions for the other relevant parts of the city. Cracow Functional Corridors may stand as an example of the possibilities for the revitalization of the urban rail-related areas in other cities undergoing the urban rail transportation system modernization.

III. 1. First 19th century Cracow historical train station
 II. 1. Pierwszy XIX-wieczny historyczny dworzec kolejowy w Krakowie

III. 2. Fortress Cracow and its railway system in early 20th century
 II. 2. Twierdza Kraków i jej system kolejowy na początku XX wieku

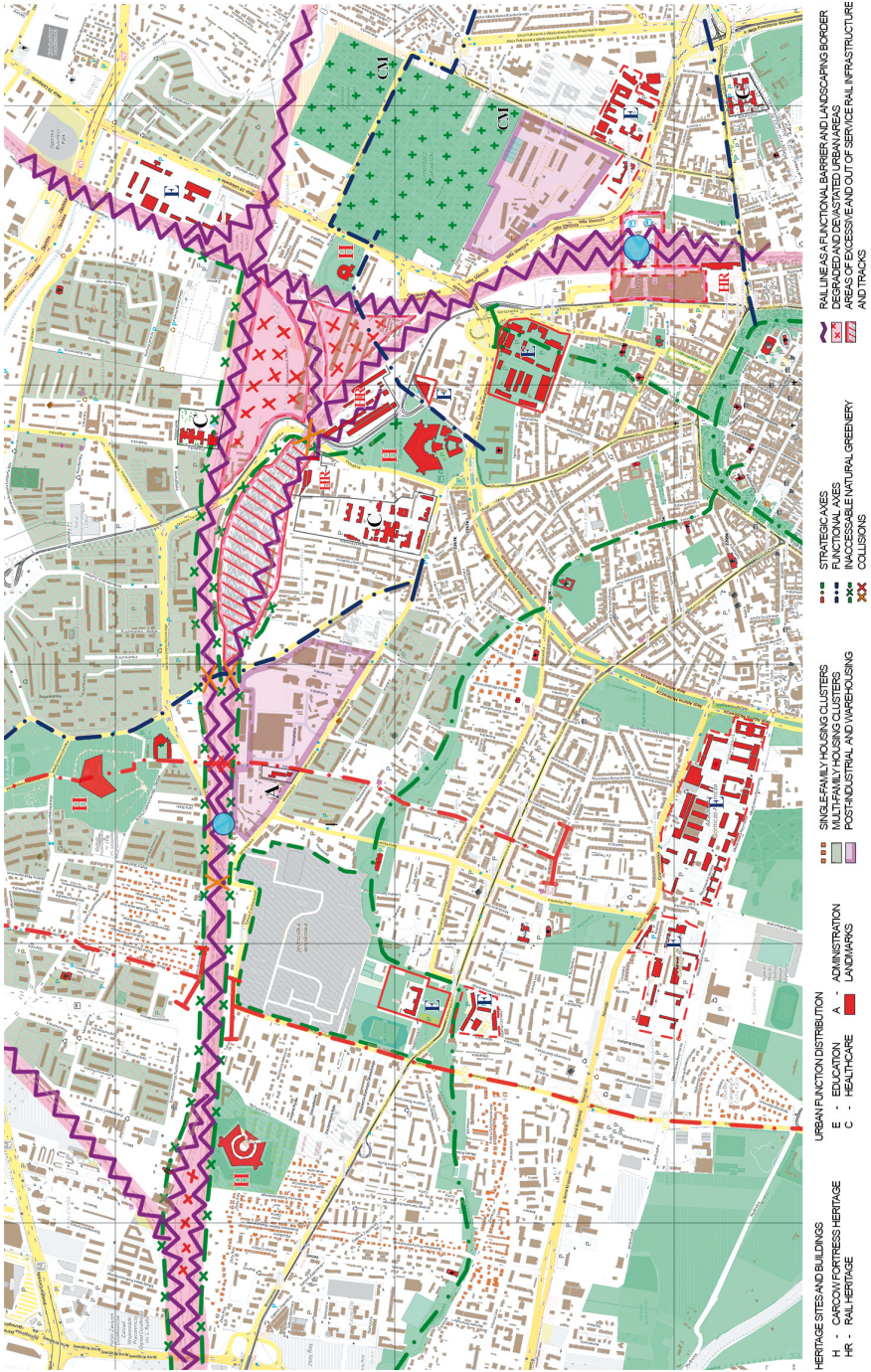

III. 3. Łódź train st. main entrance
II. 3. Stacja w Łodzi – wejście główne

III. 4. Railway heritage site
II. 4. Zabytkowy budynek kolejowy

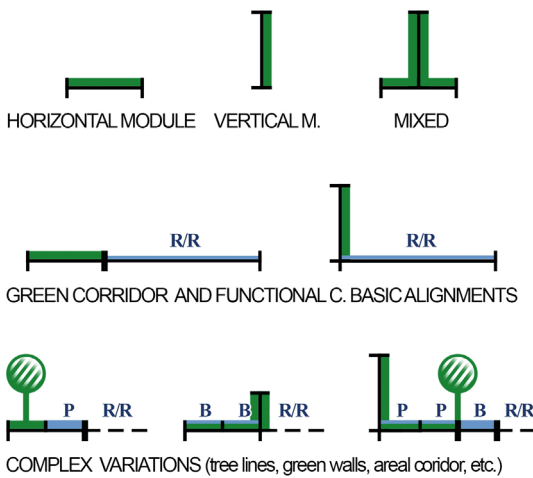

III. 5. Site survey diagram
 II. 5. Schemat badania terenu

III. 6. Green Bridge concept inspiration
 II. 6. Zielony Most – inspiracja koncepcji

R/R - railway or road system, P - pedestrians, B - bicycle greenway

III. 7. Green Corridor modular concept
 II. 7. Zielony Korytarz – koncepcja modułowa

III. 8. Cracow Functional Corridors Masterplan
 II. 8. Funkcjonalne Korytarze w Krakowie – plan ogólny

EDNOTES

- ¹ Analysis period stretches out from the early 18th century until the year 1914.
- ² According to the city's plan from the year 1831 the area was beyond the continuous dense urban structure. It was equipped with recently built manor house and several utility buildings for the agricultural purpose.
- ³ Technological innovations were in favour of development of the rail. For the passengers' comfort electrical lighting was available in long-distance steam trains from 1893. Such interstate routes were also equipped with a telegraph as a strategic domestic communication system.
- ⁴ Polish: *Kronika kilku dni z Widokami z okna pracowni na Kopiec Kościuszki*.
- ⁵ A city park referred to as Planty.
- ⁶ „Miasta-Ogrody”, *Architekt*, XIII. 8 (Aug. 1912), p. 82–83.
- ⁷ Scientific research and conceptual proposal were accomplished during the Urban Design Workshop I: *Barriers-Borders-Edges* (17 Oct.–29 Nov. 2014) held by the Urban Composition Department (A-31) of the Institute of Urban Design (A-3), College of Architecture, Cracow University of Technology. An obligatory course for the PhD Studies Programme of the academic year 2014/2015. Course supervisors: Associate Prof. Jacek Gyurkovich, Assistant Prof. Mateusz Gyurkovich.

REFERENCES

- Bertolini L., Spit T., *Cities on Rails – The redevelopment of railway station areas*, E&FN Spon, London 1998.
- Bogdanowski J., *Warownie i zieleń twierdzy Kraków*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1979.
- Bogdanowski J., *Fortyfikacje austriackie na terenie Galicji w latach 1850–1914*, Krakowski Oddział Towarzystwa Polsko-Austriackiego, Kraków 1993.
- Demel J., *Początki kolei żelaznej w Krakowie*, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1954.
- Frąckowiak M. (red.), *Kolejnictwo polskie*, Quixi Media, 2013.
- Gehl J., *Miasta dla ludzi*, RAM, Kraków 2014.
- Klimas M., Lesiak-Przybył B., Sokół A., *Wielki Kraków: Rozszerzenie granic miasta w latach 1910-1915: Wybrane materiały ze zbiorów Archiwum Państwowego w Krakowie*, Archiwum Państwowe w Krakowie, Kraków 2010.
- Lynch K., *The Image of the City*, MIT Press, Cambridge 1960.
- Mazan L., *150 lat dróg żelaznych w Galicji: 1847–1997*, Kolejowa Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1997.
- Mollison B., *Introdução à permacultura*, Novotempo, 2003.
- Wejchert K., *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Arkady, Warszawa 1974.

- Metzger J.P., *Como restaurar a conectividade de paisagens fragmentadas?*, [in:] *Restauração ecológica de ecossistemas naturais*, Botucatu: FEPAF, 2003, p. 49–76.
- Komorowski W., *Pierwszy krakowski dworzec kolejowy*, „Rocznik Krakowski”, 60, 1994, p. 75–94.
- Komorowski W., *Stacja kolejowa Kraków Główny Osobowy*, „Rocznik Krakowski”, 63, 1997, p. 89–118.
- Zaborska-Jagiełło A., *Dworzec Towarowy w Krakowie jako obszar strategicznej interwencji*, „Czasopismo Techniczne”, 1-A/2011, p. 185–194.

Katarzyna Pluta (katarzyna.pluta@pw.edu.pl)

Katedra Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego, Wydział Architektury,
Politechnika Warszawska

Modele i efekty współpracy „aktorów” współtworzących krajobraz współczesnego miasta, na przykładzie działalności Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej

Models and effects of cooperation of “actors” contributing to townscape of contemporary city, on the example of activities of The Chair of Urban Design and Rural Landscape at The Faculty of Architecture, Warsaw University of Technology

Streszczenie

Artykuł przedstawia kształtowanie modeli współpracy uczelni (Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej), samorządu lokalnego i biznesu – „aktorów” współtworzących krajobraz współczesnych miast oraz efekty współpracy. Do najważniejszych rodzajów współpracy należą: organizacja konkursów studenckich architektoniczno-urbanistycznych, organizacja studenckich warsztatów projektowych architektoniczno-urbanistycznych, organizacja naukowych wycieczek studialnych krajowych i zagranicznych, udział pracowników Katedry w warsztatach projektowych krajowych i międzynarodowych, wykłady.

Słowa kluczowe: współpraca, uczelnia, samorząd, miasto, projektowanie architektoniczne i urbanistyczne

Abstract

The article presents shaping models of cooperation of the University (The Chair of Urban Design and Rural Landscape of the Faculty of Architecture, Warsaw University of Technology), local government and business – “actors” contributing to townscape of contemporary cities as well as the effects of cooperation. The most important types of cooperation include: organization of architectural and urban student competitions, organization of architectural and urban design workshops for students, organization of scientific study trips in Poland and abroad, participation of the staff of The Chair of Urban Design and Rural Landscape in national and international design workshops, lectures.

Keywords: cooperation, university, local government, city, architectural and urban design

1. WSTĘP

Przedmiotem współpracy uczelni – Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej, samorządu lokalnego i biznesu – są problemy rozwoju miast, zwłaszcza dużych aglomeracji (takich jak Warszawa, Berlin, Paryż, Hamburg, Frankfurt) w zakresie ich zagospodarowania przestrzennego.

W przypadku wykonywania w ramach współpracy projektów zagospodarowania przestrzennego wybranych obszarów analizom i badaniom poddane zostają obszary, pełniące istotną rolę w strukturze przestrzennej miasta, kształtowaniu tożsamości dzielnicy bądź całego miasta. Jednocześnie są to często miejsca, które wymagają podjęcia konkretnych działań z powodu występujących na nich konfliktów przestrzennych, zaniedbań oraz powstania nowych współczesnych potrzeb użytkowania.

Głównymi efektami współpracy są projekty, publikacje w czasopiśmie, publikacje w formie druków zwartych, publikacje internetowe, wystawy, publiczne dyskusje prowadzące do formułowania wniosków i wytycznych dla realizacji.

Do najważniejszych osiągnięć Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej zaliczyć należy następujące rodzaje współpracy:

- 1) współpraca z Instytutem Planowania Miast i Regionów Technicznego Uniwersytetu w Berlinie (Institut für Stadt- und Regionalplanung, Technische Universität Berlin) (jednym z głównych efektów jest opracowanie przedmiotu pt. Seminarium fakultatywne WARSZAWA – BERLIN), 2002–2017.
- 2) współpraca ze Szkołą Główną Handlową i Urzędem Dzielnicy Mokotów (dwa równoległe konkursy dla studentów Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej: a) koncepcja miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu historycznego kampusu SGH wraz z otoczeniem, b) koncepcja zabudowy i zagospodarowania najbliższego otoczenia budynku głównego szkoły, tzw. Brama Mokotowa; główne efekty to: wystawa projektów, publiczna dyskusja, publikacja pt. *Historyczny Kampus Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie w studenckich konkursach urbanistycznych*, 2014 (il. 1–3).
- 3) współpraca z Fundacją Patriotyczną „Serenissima” (konkurs dla studentów II roku studiów inżynierskich Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej na projekt pomnika Bitwy Warszawskiej 1920 roku), 2015.
- 4) współpraca z Zarządem Transportu Miejskiego w Warszawie (konkurs dla studentów I roku studiów magisterskich na koncepcję zagospodarowania rejonu Dworca Południowego w Dzielnicy Mokotów m. st. Warszawy; główne efekty to: wystawa projektów, publiczna dyskusja, publikacje w czasopiśmie), 2015–2016 (il. 4–5).
- 5) współpraca z Uniwersytetem Warszawskim (konkurs dla studentów I roku studiów magisterskich pt. *Ulica Dobra jako oś integracji dzielnicy uniwersyteckiej*, jednym z głównych efektów była wystawa projektów), 2016–2017 (il. 6–7).

2. MODEL WSPÓŁPRACY TYPU UCZELNIA – UCZELNIA – SAMORZĄD – BIZNES NA PRZYKŁADZIE WSPÓŁPRACY KATEDRY PROJEKTOWANIA URBANISTYCZNEGO I KRAJOBRAZU WIEJSKIEGO WYDZIAŁU ARCHITEKTURY POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ Z INSTYTUTEM PLANOWANIA MIAST I REGIONÓW TECHNICZNEGO UNIWERSYTETU W BERLINIE (INSTITUT FÜR STADT- UND REGIONALPLANUNG, TECHNISCHE UNIVERSITÄT BERLIN)

2.1. WPROWADZENIE

Rozpoczęta w 1992 roku przez profesora doktora Klaus Künkla współpraca między Wydziałem Architektury Politechniki Warszawskiej a Instytutem Planowania Miast i Regionów Technicznego Uniwersytetu w Berlinie (Institut für Stadt- und Regionalplanung, Technische Universität Berlin) zaowocowała organizacją wspólnych Polsko-Niemieckich Warsztatów Projektowych dla studentów z obu uczelni. Warsztaty organizowane są co roku (od 2002 r.), a ich głównym celem jest opracowanie spójnej wizji zagospodarowania przestrzennego różnych fragmentów Warszawy i Berlina, które wymagają interwencji urbanistycznej.

Zebrane przez wiele lat doświadczenia, pozwoliły na ostateczne opracowanie w latach 2014 i 2015 autorskiego programu nauczania – przedmiotu pt. Seminarium fakultatywne WARSZAWA – BERLIN. Seminarium odbywa się w formie wykładów, dyskusji i warsztatów projektowych. W programie znajdują się także pozycje powiązane z tematem projektu, takie jak wycieczki studialne na temat najnowszych problemów rozwoju Warszawy i Berlina, wystawy i wizyty w instytucjach i innych miejscach, pogłębiające wiedzę na zadany temat. Seminarium prowadzone jest w języku angielskim.

W ramach seminarium powstają nowatorskie rozwiązania projektowe, zachowujące jednocześnie najbardziej wartościowe cechy środowiska naturalnego i zbudowanego danego miejsca. Jednocześnie Seminarium fakultatywne WARSZAWA – BERLIN jest dobrą okazją dla studentów z różnych krajów do wymiany wiedzy i doświadczeń w zakresie planowania rozwoju miast, rozwoju nowych umiejętności naukowo-badawczych i projektowych, nawiązywania międzynarodowych kontaktów oraz rozwijania umiejętności prezentacji rozwiązań projektowych i prowadzenia dyskusji w grupie międzynarodowej.

Dodać należy, że na opracowanie ostatecznej formy seminarium miało wpływ wiele doświadczeń związanych zarówno z prowadzonym przedmiotem, jak i z wieloma innymi aktywnościami podejmowanymi przez pracowników, takimi jak liczne prace naukowe i badawcze, udział w międzynarodowych wymianach naukowych, konferencjach i warsztatach, opracowanie i prowadzenie naukowych wycieczek dla studentów z wielu uniwersytetów zagranicznych, stypendia i wykłady zagraniczne.

Rezultatem prowadzenia przedmiotu Seminarium fakultatywne WARSZAWA – BERLIN są zarówno publikacje wyników seminarium (w postaci druków zwartych oraz opracowań

zawartych na stronach internetowych Instytutu Planowania Miast i Regionów Uniwersytetu Technicznego w Berlinie), jak i inne liczne publikacje pracowników związane z podejmowaną tematyką seminarium. Kilkakrotnie prezentacja wyników seminarium odbyła się w formie wystawy w Berlinie wraz z dyskusją z udziałem przedstawicieli Uniwersytetu Technicznego w Berlinie i innych instytucji (miejsca organizacji wystaw i dyskusji: Rathaus Kreuzberg i inne). Rezultatem prowadzenia seminarium jest także rozwój u studentów wyobraźni przestrzennej, pamięci wizualnej, umiejętności obserwacji i badania struktury funkcjonalno-przestrzennej współczesnych miast (w tym najnowszych założeń architektonicznych i urbanistycznych) oraz rozwój umiejętności kreacji przestrzeni.

2.2. CELE PRZEDMIOTU „SEMINARIUM FAKULTATYWNE WARSZAWA – BERLIN”

Miasta są ośrodkami rozwoju kultury i nauki, jak również głównymi czynnikami i miejscami rozwoju gospodarczego i postępu społecznego. Jako centra cywilizacji, miejsca koncentracji istotnych zasobów i sieci wpływów – prawidłowo zaplanowane i zarządzane – dają szansę rozwoju człowiekowi i chronią zasoby naturalne dzięki koncentracji ludzi przy jednoczesnym ograniczeniu ich wpływu na środowisko naturalne.

Niestety, w XXI wieku na obszarach miejskich nasiliły się procesy destrukcyjne, takie jak nadmierne rozrastanie się terytorialne miast oraz postępująca degradacja środowiska zurbanizowanego. Reakcją na te przemiany jest znaczny wzrost zainteresowania występującymi problemami rozwoju miast i podejmowanie prób ich rozwiązywania. Wśród najważniejszych działań wymienić należy: rewitalizację i rozwój wewnętrznych obszarów miast (w tym obszarów zaniedbanych, obszarów tracących znaczenie oraz terenów niezagospodarowanych), strategię podniesienia jakości środowiska zbudowanego, strategię kreacji wysokiej jakości przestrzeni publicznych, strategię respektowania odrębnej kulturowej tożsamości każdego miasta, czyli respektowania jego „genius loci”, strategię modernizacji sieci infrastrukturalnych i poprawy efektywności wydatkowania energii, strategię promocji społecznie akceptowanego miejskiego transportu.

Stąd podstawowym celem „Seminarium fakultatywnego WARSZAWA–BERLIN” jest przybliżenie jego uczestnikom problematyki dużych miast na przykładzie Warszawy i Berlina, przekazanie wiedzy na temat problemów ich rozwoju – w ujęciu historycznym i współcześnie, a następnie zastosowanie zdobytej wiedzy w rozwiązywaniu konkretnego problemu, będącego tematem zadania projektowego (za pomocą narzędzi takich jak projektowanie urbanistyczne, planowanie miejscowe czy kompozycja urbanistyczna).

Jednocześnie celem przedmiotu jest wymiana doświadczeń naukowych i projektowych między studentami z różnych ośrodków akademickich dzięki organizacji pracy w międzynarodowym zespole.

2.3. TEMATYKA I OGÓLNY OPIS PRZEDMIOTU „SEMINARIUM FAKULTATYWNE WARSZAWA – BERLIN”

Tematyka seminariów dotyczy ważnych obszarów Warszawy i Berlina, które wymagają interwencji urbanistycznej. Są to obszary, które w ostatnich latach podlegały znacznym przekształceniom, lub takie, które wymagają rewitalizacji i rewaloryzacji. Należą do nich obszary przemysłowe, kolejowe, nabrzeżne (brzegi wód otwartych), nieużytki miejskie, centra dzielnic, przestrzenie publiczne, tereny otwarte (w tym cenne obszary dziedzictwa naturalnego i kulturowego), zdegradowane obszary mieszkaniowe.

Analizy ogólne dotyczą kształtowania formy przestrzennej miasta, sposobu użytkowania terenów, systemów transportu, systemów terenów otwartych (w tym systemu przestrzeni publicznych). Niezwykle istotna jest identyfikacja najważniejszych cech wpływających na tożsamość danego miasta. Zakres analiz ogólnych obejmuje obszar miasta w jego granicach administracyjnych z uwzględnieniem problemów rozwoju obszaru metropolitalnego.

Analizy szczegółowe dotyczą problemów rozwoju przestrzennego wybranego obszaru w danym mieście. Obszar ten pełni istotną rolę w strukturze przestrzennej miasta, kształtowaniu tożsamości dzielnicy bądź całego miasta. Jednocześnie jest to miejsce, które wymaga podjęcia konkretnych działań z powodu występujących na nim konfliktów przestrzennych, zaniedbań oraz powstania nowych współczesnych potrzeb użytkowania. Stąd kolejnym etapem pracy jest projekt zagospodarowania przestrzennego tego obszaru. Zakres opracowania zależy od wielkości obszaru i jego charakteru. Ogólnie wymagane są: 1) analizy zagospodarowania przestrzennego miasta lub dzielnicy w skali wyjaśniającej istniejące problemy rozwoju przestrzennego, 2) inwentaryzacja stanu istniejącego obszaru w skali 1:2000 lub 1:1000, 3) projekt zagospodarowania przestrzennego obszaru w skali 1:2000 lub 1:1000 oraz detale rozwiązań w skali 1:1000 lub 1:500. Kolejnym etapem realizacji celów przedmiotu może być także opracowanie naukowe, wskazujące uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego badanego obszaru. Seminarium (dla studentów II sem. studiów magisterskich) podzielone jest na dwa etapy: I – zajęcia w formie cotygodniowych spotkań, II – międzynarodowe warsztaty projektowe w języku angielskim, w dwóch zblokowanych okresach tygodniowych, z których jeden tydzień odbywa się w Warszawie, a drugi w Berlinie.

Przykładowo na seminarium w roku akademickim 2014/2015 opracowano temat: Przyczółek Grochowski Housing Estate in Warsaw – Back to the City. Skupiono się na problemie zdegradowanego osiedla mieszkaniowego z lat 60. XX wieku, które stanowi istotne ogniwo w rozwoju myśli urbanistycznej tego okresu. Zadaniem studentów było opracowanie koncepcji przekształceń obszaru według wybranego/zaproponowanego scenariusza działań w celu przywrócenia osiedlu należnej mu roli w mieście.

W latach 2002–2015 zorganizowano następujące seminaria:

- 1) „Conception of development of The Stralau Peninsula in Berlin”, 2002, przygotowanie i prezentacja wyników warsztatów w formie wystawy w Berlinie w Wasserstadt GmbH (11 plansz 100x70), dyskusja z udziałem przedstawicieli Senatu Berlina, Uniwersytetu Technicznego w Berlinie i innych instytucji, Berlin 2002.
- 2) „Towards a Definition of the Southern Urban Fringe in Warsaw”, 2003.
- 3) „The city Centre of Pankow, Berlin – Urban Design in a Built-Up Area”, 2004, przygotowanie i prezentacja wyników warsztatów w formie wystawy w Berlinie w Rathaus Pankow, dyskusja z udziałem przedstawicieli Uniwersytetu Technicznego w Berlinie i innych instytucji, Berlin 2004.
- 4) „IMIELIN LAKE in Warsaw – urbanized suburb or city district?”, 2005.
- 5) „Urban Lock – nördliche Lohmühleninsel”, 2006, przygotowanie i prezentacja wyników warsztatów w formie wystawy w Berlinie w Rathaus Kreuzberg, dyskusja z udziałem przedstawicieli Uniwersytetu Technicznego w Berlinie i innych instytucji, Berlin 2007.
- 6) „Mokotów meeting point of Culture and Nature in Warsaw”, 2007 (il. 8).
- 7) „Ships & Shifts – Rethinking Neukölln Harbour”, 2008.
- 8) „Public Space of The Main Historical Axis of Natolin District in Warsaw (Przy Bażantarni Street – Pheasant street)”, 2009.
- 9) „Fly Over Bierpinsel: Post – Oil – Megastructure – Designing”, 2010.
- 10) „Public Space of Gandhi street in Ursynów district, Warsaw”, 2011.
- 11) „From Mono to Multi Qualifying Gropiusstadt in Berlin”, 2012.
- 12) „Przyczółek Grochowski – Housing Estate in Warsaw”, 2013.
- 13) „Fundamentals – The revision of Hobrechtplan 1914–2014”, 2014.
- 14) „Warsaw Breweries Site Development Strategy – Back to the City Center”, 2015.

2.4. PROWADZĄCY „SEMINARIUM FAKULTATYWNE WARSZAWA – BERLIN”

Od 2002 roku warsztaty projektowe (obecnie „Seminarium fakultatywne WARSZAWA – BERLIN”) prowadzili pracownicy Institut für Stadt- und Regionalplanung, Technische Universität Berlin: Prof. Dipl.-Ing. Elke Pahl-Weber, Dr.-Ing. Ursula Flecken, Dipl.-Ing. Nikolai Roskamm, Dipl.-Ing. Roland Klein-Knott, Dipl.-Ing. Florian Hutterer, Dipl.-Ing. Christoph Hoja, Dipl.-Ing. Toni Karge, oraz pracownicy Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej: prof. dr hab. inż. arch. Sławomir Gzell, dr hab. inż. arch. Katarzyna Pluta, prof. PW (opracowanie 5 tematów seminariów), mgr inż. arch. Katarzyna Kierczyńska-Królikowska (opracowanie 3 tematów seminariów)¹.

2.5. PODSUMOWANIE

Seminarium fakultatywne, cieszące się dużym zainteresowaniem studentów polskich i niemieckich, przyczynia się do interesującej wymiany poglądów między studentami i kadrami akademicką obu wyższych uczelni oraz samorządami lokalnymi na tematy współczesnego rozwoju miast stołecznych – ośrodków metropolitalnych, aspirujących do uzyskania znaczenia w skali globalnej. Dotychczasowe seminaria ujawniły zbieżności i różnice w procesach inwestycyjnych, planowania, projektowania tych miast i ich przekształceń, rewitalizacji i nowych kierunków rozwoju. Dotyczyło to zarówno rozwijania tożsamości kulturowych miast, jak i poszukiwania współczesnych oraz atrakcyjnych koncepcji przekształceń wybranych fragmentów miast, w tym nowych pomysłów transportu miejskiego (zwłaszcza szynowego, rowerowego), ale także rozwoju publicznych przestrzeni pieszych, decydujących o życiu miasta i współuczestniczeniu w nim jego mieszkańców.

Wprowadzenie autorskiego i wyróżniającego się programu nauczania – przedmiotu pt. „Seminarium fakultatywne WARSZAWA – BERLIN” i jego ostateczne opracowanie w latach 2014–2015 spowodowało istotną poprawę wyników kształcenia na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, w tym możliwość porównania polskich metod projektowania i nauczania z rozwiązywaniem podobnych zagadnień w środowisku europejskim.

Efektami współpracy z Instytutem Planowania Miast i Regionów Technicznego Uniwersytetu w Berlinie są liczne publikacje wyników seminariów, na przykład:

- 1) Pluta K., Podstata G., Roskamm N., Seelig S., *Urban Lock – nördliche Lohmühleninsel (Städtebaulicher Workshop zur Lohmühleninsel)*, Urban Design Workshop 2006²,
- 2) Gzell S., Pluta K., Roskamm N., *Mokotów meeting point of Culture and Nature in Warsaw*, Urban Design Workshop 2007³.

3. MODEL WSPÓŁPRACY TYPU UCZELNIA – FUNDACJA NA PRZYKŁADZIE WSPÓŁPRACY KATEDRY PROJEKTOWANIA URBANISTYCZNEGO I KRAJOBRAZU WIEJSKIEGO WYDZIAŁU ARCHITEKTURY POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ Z FUNDACJĄ PATRIOTYCZNĄ „SERENISSIMA”

3.1. WPROWADZENIE

W 2015 roku Katedra Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej zorganizowała we współpracy z Fundacją Patriotyczną „Serenissima” konkurs na projekt pomnika Bitwy Warszawskiej 1920 roku. W konkursie wzięło udział 160 studentów z Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej. Projekt był wykonany w ramach obowiązkowych zajęć z przedmiotu pt. „Elementy Kompozycji Urbanistycznej”, prowadzonego przez Katedrę Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej.

3.2. POMNIK BITWY WARSZAWSKIEJ 1920

Znaczenie Bitwy Warszawskiej 1920 dla narodu polskiego jest oczywiste i udowodnione. Wystarczy przypomnieć, że historycy zaliczają ją do kilkunastu najważniejszych wydarzeń w historii Europy, może nawet świata, które zmieniły bieg historii. Wydarzeń takich, będących dziełem Polaków, nie ma zbyt wiele, więc tym bardziej należy pamiętać o zwycięskiej Bitwie Warszawskiej w odpowiedni sposób utrwaląc i eksponować.

Bitwa odbywała się na przedpolach Warszawy, za jej wschodnimi rogatkami, i znajdujące się tam miejsca związane z przebiegiem bitwy są już dawno zaznaczone w przestrzeni. Odbywają się przy nich rozmaite uroczystości rocznicowe i inne uroczystości o zabarwieniu patriotycznym, żadne z nich nie ma jednak charakteru, powiedzmy, „miejsca centralnego”. Być może jest to sytuacja poprawna, bitwa nie była wydarzeniem punktowym, jej pole (raczej pola) to wielka przestrzeń i każdy jej fragment ma swoją lokalną kulminację. Z drugiej strony nie może się obejść bez pomnika głównego, chociażby monumentu w rodzaju krakowskiego Pomnika Grunwaldzkiego. Rozpatrywano rozmaite lokalizacje dla jego warszawskiego odpowiednika. Po pierwsze, analizowano tereny w dolinie Wisły, również z tego powodu, że bitwa warszawska nosi nazwę Cudu nad Wisłą. Jednakże żadne z przywoływanych miejsc nie wydało się odpowiednie. Po drugie, analizowano miejsca wzdłuż leżącej na Ochocie ulicy Bitwy Warszawskiej, ale i te lokalizacje nie są dostatecznie dobrze uzasadnione. Szukano także miejsc specjalnych, np. w pobliżu lokalizacji poprzednio wskazywanej dla Muzeum Historii Polski. Wszystkie wspomniane i analizowane lokalizacje mają jedną wspólną wadę: są peryferyjnie położone w stosunku do głównych przestrzeni publicznych Warszawy, gdzie, za przykładem innych miast, pomnik rangi, o jakiejś mówimy, powinien się znaleźć.

Z dotychczasowych rozważań wynika, że pomnik Bitwy Warszawskiej powinien znaleźć się w śródmieściu Warszawy. Tu sytuacja się komplikuje, ponieważ obszar ten jest wypełniony wszelkiego rodzaju pomnikami. Tylko wzdłuż Traktu Królewskiego jest ich kilkanaście (Kolumna Zygmunta III Wazy, pomnik Adama Mickiewicza, pomnik księcia Józefa Poniatowskiego, pomnik Bolesława Prusa, pomnik prymasa Stefana Wyszyńskiego, pomnik Mikołaja Kopernika, pomnik Charles'a de Gaulle'a, pomnik Wincentego Witosa, pomnik Ronalda Reagana, pomnik Stefana Roweckiego „Grota”, pomnik Romana Dmowskiego, nie licząc upamiętnień religijnych i pomników w bezpośrednim sąsiedztwie: pomnik Armii Krajowej i Polskiego Państwa Podziemnego, pomnik Fryderyka Chopina, pomnik Ignacego Jana Paderewskiego, pomnik Henryka Sienkiewicza). Ale to oznacza, że należy szukać w Warszawie nowych „osi pomnikowych” lub rozbudowywać istniejące, ale jeszcze nie wypełnione.

Do takich „osi pomnikowych” należy Oś Saska. Idąc od Krakowskiego Przedmieścia, mamy pomnik Józefa Piłsudskiego, krzyż upamiętniający mszę świętą celebrowaną przez papieża Jana Pawła II 2 czerwca 1979 roku, potem Grób Nieznanego Żołnierza i za ulicą

Marszałkowską pomnik Tadeusza Kościuszki. Drugą możliwością jest wzniesienie pomnika pomiędzy jednokierunkowymi jezdniami ulicy Marszałkowskiej.

Trzecia możliwość to wykorzystanie projektu przesunięcia wschodniej jezdni ulicy Marszałkowskiej w kierunku zachodnim, z usytuowaniem torowiska tramwajowego między nowymi jezdniami, i budowa pomnika na uzyskanym (odzyskanym dla miasta) terenie⁴.

Wydaje się, że można by połączyć (wzajemnie wykorzystać) prace nad rewaloryzacją Ogrodu, a przynajmniej jego zachodniej części, z budową pomnika Bitwy Warszawskiej w tym rejonie Ogrodu, ale nie jest to konieczne. Oczywiście niezbędne będą zmiany w projekcie rewaloryzacji Ogrodu, ale w zamian uzyska on niezwykle ważny element. Najważniejszą zmianą będzie przygotowanie placu (płaszczyzny) przeznaczonego na wszelkiego rodzaju zebrania większej ilości osób wokół pomnika.

Pomnik ulokowany w proponowanym miejscu będzie wyeksponowany ze wszystkich stron i będzie widoczny w krajobrazie miasta. Widok wzdłuż ulicy Marszałkowskiej od południa oraz od strony placu Bankowego nie będzie kończył się pustką wypełnioną drzewami Ogrodu, o niezbyt dostrzegalnej kompozycji. Pomnik stanie się dominantą, znakiem szczególnym, ogniskującym spojrzenia, co jest naturalną rolą takich budowli. Zielona ściana drzew z tyłu pomnika, czyli Ogród Saski, będzie dla pomnika odpowiednim tłem. Wnętrze urbanistyczne, jakie tam już się wytworzyło, uzyska znakomitą kulminację, co z punktu widzenia kształtowania miejskiej przestrzeni publicznej ma ogromne znaczenie. Jeśli chodzi o gabaryty, to pomnik, zajmując dość dużą przestrzeń z powodu płaszczyzny niezbędnej do organizacji wokół niego uroczystych spotkań z udziałem oddziałów Wojska Polskiego i licznych delegacji, nie musi wznosić się zbyt wysoko. Powinien raczej osiągnąć skalę, którą można nazwać ludzką, ułatwiającą kontakt z widzami, i powinien być zrozumiały dla każdej z oglądających go osób.

Przesunięcie wschodniej jezdni wraz z torowiskiem tramwajowym na zachód pozwoliłoby na powiększenie Ogrodu Saskiego o obecną wyspę pomiędzy jezdniami. Lokalizacja ta wzmocniłaby Oś Saską i zapewniłaby wyeksponowanie pomnika w jednym z najbardziej ruchliwych miejsc Warszawy. Pomnik widoczny byłby zarówno ze skrzyżowania ul. Marszałkowskiej z ul. Świętokrzyską, jak i z placu Bankowego.

Wszystkie te uwagi nie przesądzają kształtu pomnika, co powinno być wynikiem konkursu. Próbą takiego rozwiązania jest studencki konkurs, zorganizowany we współpracy z Fundacją Patriotyczną „Serenissima”, a w zasadzie z jej inicjatywy, w którym wzięło udział 160 studentów (studenci trzeciego semestru studiów I stopnia – cały drugi rok z Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej). Projekt był wykonany w ramach obowiązkowych zajęć z przedmiotu pt. „Elementy Kompozycji Urbanistycznej”, prowadzonego przez Katedrę Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej. Studenci mieli dwa tygodnie na wykonanie pracy⁵ (il. 9–11).

3.3. WNIOSKI

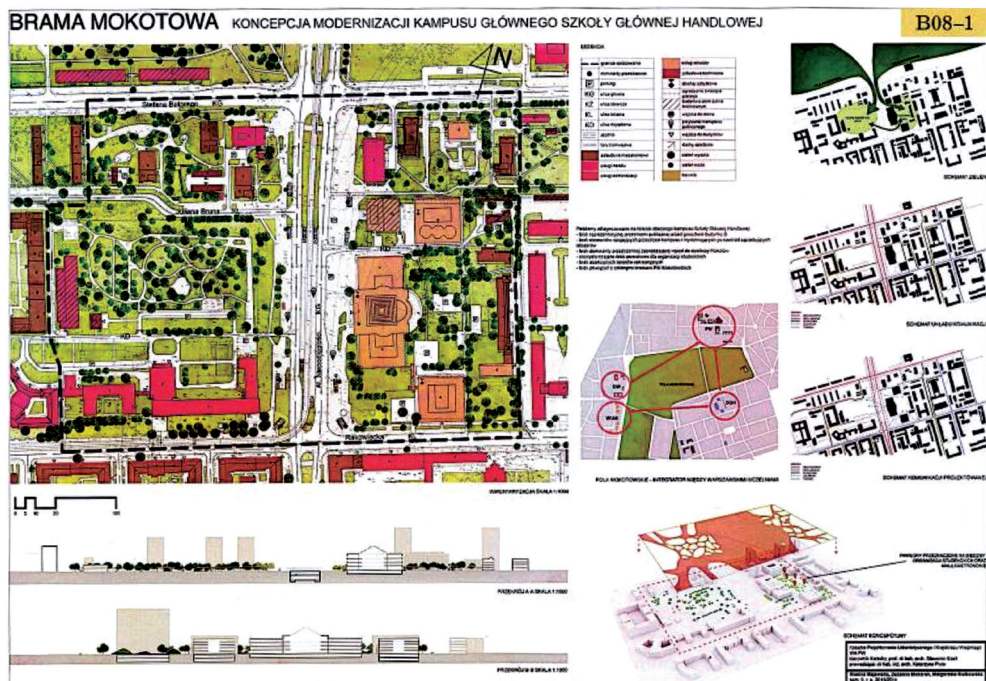
Zorganizowanie konkursu to wyróżniające się osiągnięcie organizacyjne, które wpłynęło na poprawę współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym w zakresie prowadzenia badań naukowych, dotyczących kształtowania struktury przestrzennej współczesnych miast, oraz w zakresie podkreślania i utrwalania pamięci o ważnych wydarzeniach w historii Polski i Europy.

4. PODSUMOWANIE

Katedra Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej często inicjuje różne formy współpracy lub odpowiada pozytywnie na propozycje współpracy zgłaszane przez instytucje, organizacje, stowarzyszenia i wszelkie formalne i nieformalne grupy mieszkańców miast⁶.

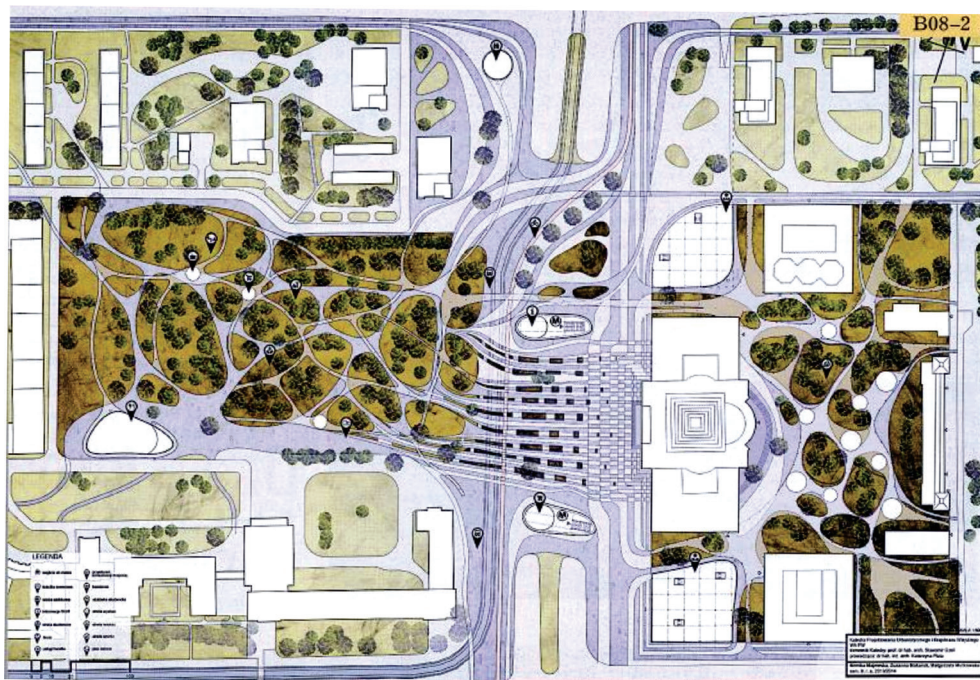
Można określić kilka głównych modeli współpracy: uczelnia – uczelnia – samorząd lokalny – biznes, uczelnia – samorząd lokalny, uczelnia – fundacja, uczelnia – uczelnia – biznes. Podkreślić należy, że dobra współpraca możliwa jest przy zaangażowaniu osób, którym zależy na współpracy i na jej wynikach. Należą do nich zarówno rektorzy i profesorowie uczelni wyższych, jak i burmistrzowie poszczególnych dzielnic Warszawy i innych miast oraz naczelnicy wydziałów architektury i budownictwa urzędów dzielnic. Wszystkim osobom zaangażowanym we współpracę z Katedrą bardzo dziękujemy.

W ramach współpracy powstają często znakomite projekty studenckie, ukazujące w trzecim wymiarze idee rozwoju różnych obszarów miast. Projekty te stanowią podstawę do twórczych publicznych dyskusji (wraz z udziałem lokalnych społeczności) oraz do formułowania wniosków i wytycznych do ich realizacji.

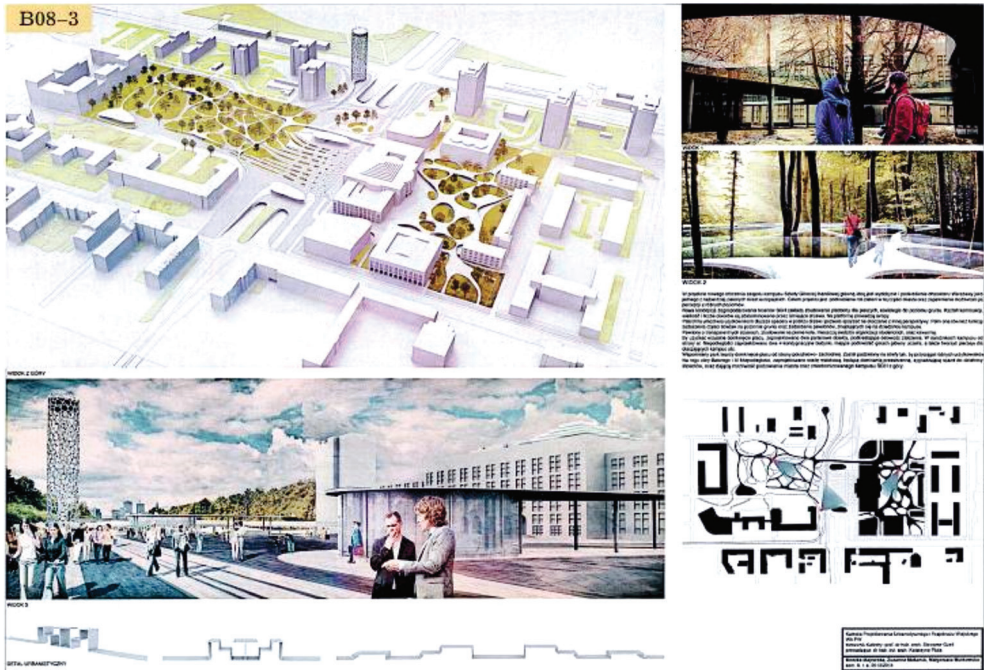
II. 1. Koncepcja zabudowy i zagospodarowania najbliższego otoczenia budynku głównego SGH – „Brama Mokotowa”, Warszawa, 2014, autorki: Monika Majewska, Zuzanna Makaruk, Małgorzata Mutkowska, prowadzący projekt: dr hab. inż. arch. Katarzyna Pluta (źródło: Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej)

III. 1. Concept of development of the closest surroundings of the main building of SGH – “Mokotów Gate”, Warsaw 2014

II. 2. Koncepcja zabudowy i zagospodarowania najbliższego otoczenia budynku głównego SGH – „Bramka Mokotowa”, Warszawa, 2014, autorki: Monika Majewska, Zuzanna Makaruk, Małgorzata Mutkowska, prowadzący projekt: dr hab. inż. arch. Katarzyna Pluta (źródło: Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej)

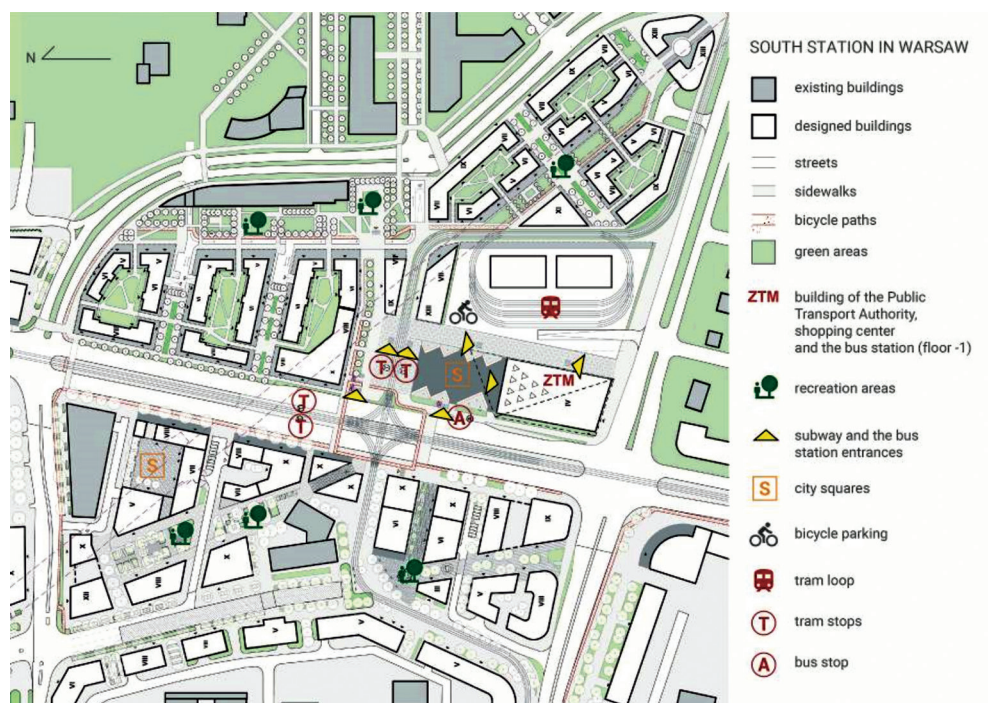
III. 2. Concept of development of the closest surroundings of the main building of SGH – “Mokotów Gate”, Warsaw 2014

II. 3. Koncepcja zabudowy i zagospodarowania najbliższego otoczenia budynku głównego SGH – „Brama Mokotowa”, Warszawa, 2014, autorki: Monika Majewska, Zuzanna Makaruk, Małgorzata Mutkowska, prowadzący projekt: dr hab. inż. arch. Katarzyna Pluta (źródło: Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej)

III. 3. Concept of development of the closest surroundings of the main building of SGH – “Mokotów Gate”, Warsaw 2014

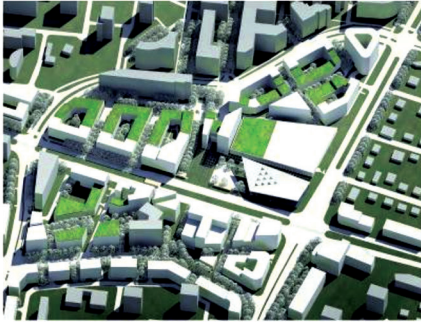

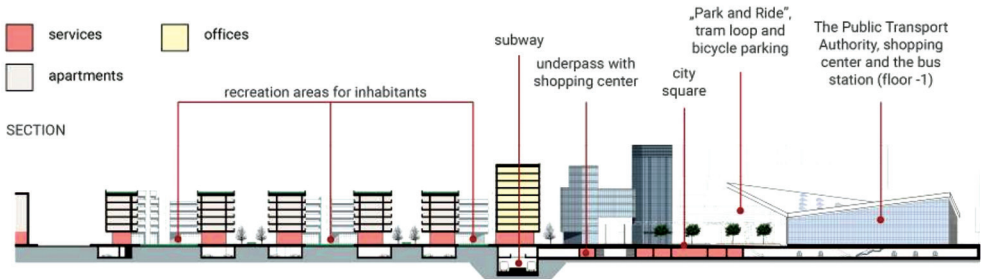
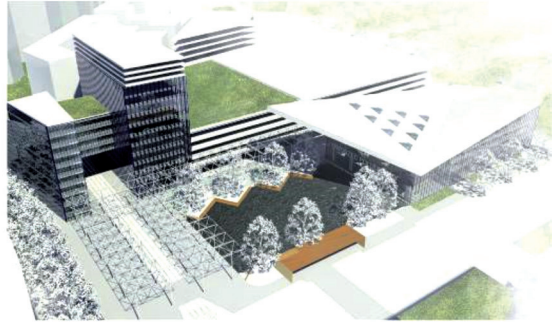
II. 4. Koncepcja zagospodarowania rejonu Dworca Południowego w Dzielnicy Mokotów m. st. Warszawy, Warszawa 2016, autorki: Agata Bosiacka, Urszula Mazanek, prowadzący projekt: dr hab. inż. arch. Katarzyna Pluta, prof. PW (źródło: Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej)

III. 4. Concept of development of "The South Station area in Mokotów District in Warsaw", Warsaw 2016

VIEW OF THE WHOLE AREA

VIEW OF THE MAIN SQUARE

Il. 5. Konceptcja zagospodarowania rejonu Dworca Południowego w Dzielnicy Mokotów m. st. Warszawy, Warszawa 2016, autorki: Agata Bosiacka, Urszula Mazanek, prowadzący projekt: dr hab. inż. arch. Katarzyna Pluta, prof. PW (źródło: Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej)

III. 5. Concept of development of "The South Station area in Mokotów District in Warsaw", Warsaw 2016

II. 6. Koncepcja pt. „Ulica Dobra jako oś integracji dzielnicy uniwersyteckiej”, Warszawa 2017, autor: Michał Purski, prowadzący projekt: dr hab. inż. arch. Katarzyna Pluta, prof. PW (źródło: Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej)

III. 6. Concept of development: “Dobra Street as the axis of integration of the university district”, Warsaw 2017

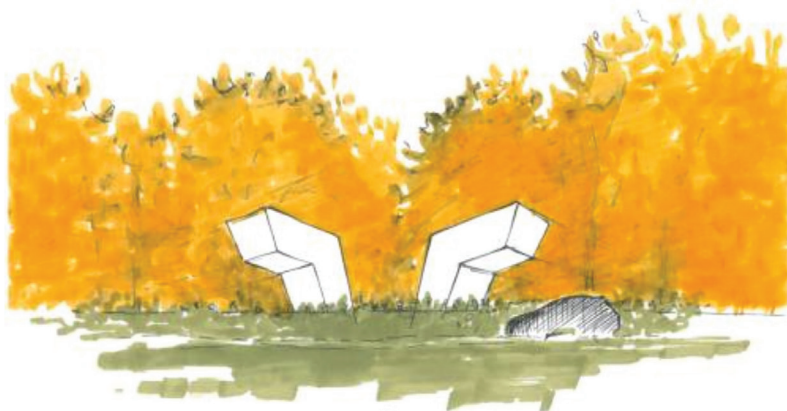
II. 7. Koncepcja pt. „Ulica Dobra jako oś integracji dzielnicy uniwersyteckiej”, Warszawa 2017,
autor: Michał Purski, prowadzący projekt: dr hab. inż. arch. Katarzyna Pluta, prof. PW
(źródło: Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego
Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej)

III. 7. Concept of development: “Dobra Street as the axis of integration of the university district”,
Warsaw 2017

II. 8. „Seminarium fakultatywne Warszawa – Berlin”, pt. „Mokotów meeting point of Culture and Nature in Warsaw”, Warszawa – Berlin 2007, autorzy: Armand Kokotkiewicz, Agata Sander, Monika Nyckowska, Piotr Kus (źródło: Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej)

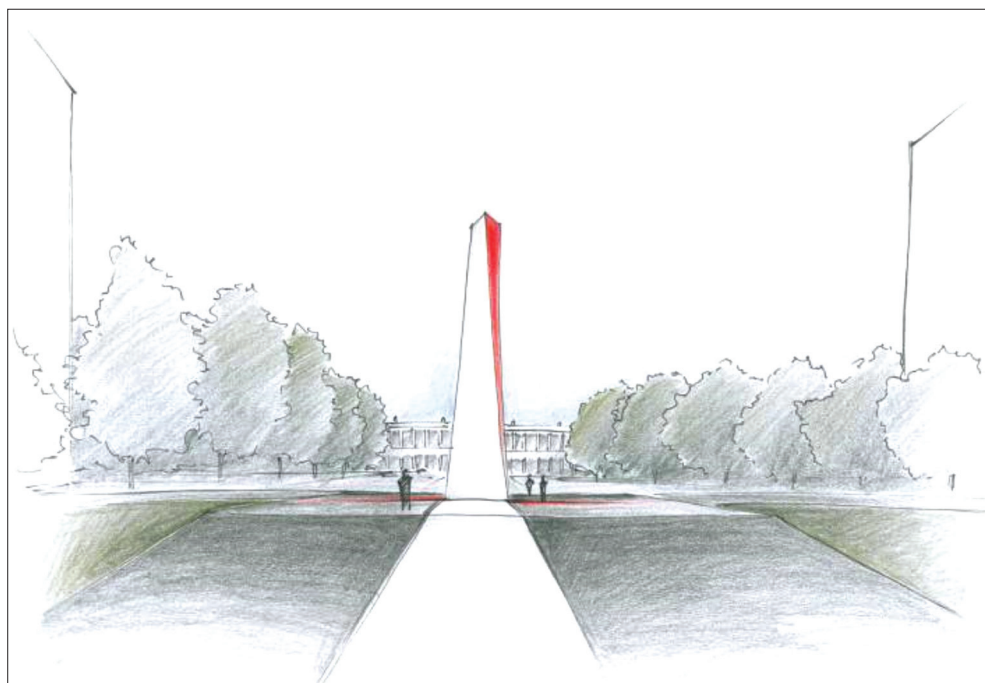
III. 8. Seminar Warsaw – Berlin, “Mokotów meeting point of Culture and Nature”, Warsaw – Berlin 2007

II. 9. Projekt pomnika Bitwy Warszawskiej 1920 roku, Warszawa 2015, autorka: Hanna Zbikowska
(źródło: Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego
Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej)

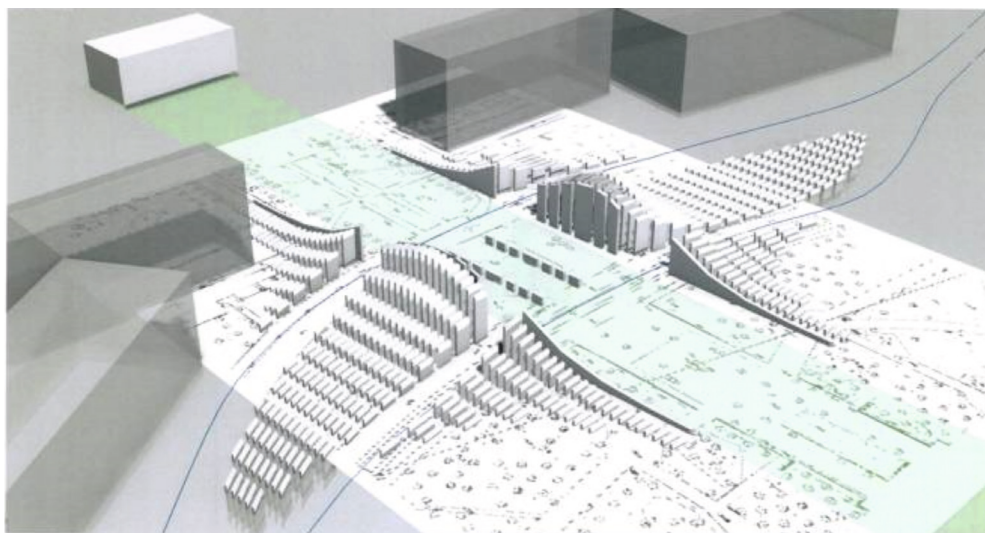
III. 9. Design of the Monument of the Battle of Warsaw 1920, Warsaw 2015

II. 10. Projekt pomnika Bitwy Warszawskiej 1920 roku, Warszawa 2015, autorka: Paulina Tomaszewska (źródło: Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej)

III. 10. Design of the Monument of the Battle of Warsaw 1920, Warsaw 2015

Projekt obiektu upamiętniającego Bitwę Warszawską znalazł tu rozwinięty do propozycji przestrzeni gloryfikującej zwycięstwo. Geometria założenia oparta została o ideę podkreślenia styku dwóch prostopadłych osi poprzez stworzenie placu kontrastującego z jedną, dynamiczno-monumentalną bryłą, przeciętą trasami komunikacyjnymi i osią widokową.

II. 11. Projekt pomnika Bitwy Warszawskiej 1920 roku, Warszawa 2015, autor: Łukasz Chaberka (źródło: Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej)

III. 11. Design of the Monument of the Battle of Warsaw 1920, Warsaw 2015

PRZYPISY

- ¹ Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2017.
- ² K. Pluta, G. Podstata, N. Roskamm, S. Seelig, *Urban Lock – nördliche Lohmühleninsel (Städtebaulicher Workshop zur Lohmühleninsel)*, *Urban Design Workshop 2006*, Fachgebiet Bestandsentwicklung und Erneuerung von Siedlungseinheiten, Institut für Stadt- und Regionalplanung, Technische Universität Berlin, Berlin 2006, s. 1–25.
- ³ S. Gzell, K. Pluta, N. Roskamm, *Mokotów meeting point of Culture and Nature in Warsaw*, *Urban Design Workshop 2007*, Institut für Stadt- und Regionalplanung, Technische Universität Berlin, Berlin 2007, s. 1–34.
- ⁴ Przesunięcie wschodniej jezdni ulicy Marszałkowskiej zostało skonkretyzowane w koncepcji rewaloryzacji Ogrodu Saskiego, powstałej w wyniku umowy zawartej w 1998 roku pomiędzy Gminą Warszawa – Centrum a Ośrodkiem Ochrony Zabytkowego Krajobrazu. Autorami koncepcji są architekci krajobrazu Wojciech Trzupek i Marek Szaniawski, przy współpracy Wojciecha Jarosińskiego, Ewy Kosiackiej i Agnieszki Matyszczuk, przy urbanistycznej konsultacji Grzegorza Chodkowskiego. Pracując nad jej koncepcją, autorzy przypomnieli zmienne losy Ogrodu Saskiego, w tym zmiany jego zachodniej granicy, co usprawiedliwiało np. nową lokalizację ulicy Marszałkowskiej.
- ⁵ Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2015.
- ⁶ S. Gzell, *Wstęp, [w:] Historyczny Kampus Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie w studenckich konkursach urbanistycznych*, Międzyuczelniane Zeszyty Naukowe, Wydział Architektury Politechniki Warszawskiej, Akapit-DTP, Warszawa 2014, s. 7.

BIBLIOGRAFIA

- Gzell S., Pluta K., Roskamm N., *Mokotów meeting point of Culture and Nature in Warsaw*, *Urban Design Workshop 2007*, Institut für Stadt- und Regionalplanung, Technische Universität Berlin, Berlin 2007, s. 1–34.
- Historyczny Kampus Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie w studenckich konkursach urbanistycznych*, Międzyuczelniane Zeszyty Naukowe, Wydział Architektury Politechniki Warszawskiej, Akapit-DTP, Warszawa 2014.
- Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2017.
- Materiały archiwalne Katedry Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2015.
- Pluta K., Podstata G., Roskamm N., Seelig S., *Urban Lock – nördliche Lohmühleninsel (Städtebaulicher Workshop zur Lohmühleninsel)*, *Urban Design Workshop 2006*, Fachgebiet Bestandsentwicklung und Erneuerung von Siedlungseinheiten, Institut für Stadt- und Regionalplanung, Technische Universität Berlin, Berlin 2006, s. 1–25.

Ewa Stachura (ewa.stachura@pwsz.raciborz.edu.pl)

Instytut Architektury, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu

Obszary współpracy między uczelnią, biznesem a samorządem w zakresie przekształceń przestrzeni zurbanizowanej

Cooperation of university, local government and business in the process of city space transition

Streszczenie

Celem artykułu jest identyfikacja i opis wzajemnych powiązań i obszarów współpracy między uczelnią, biznesem a samorządem. Ich współdziałanie jest warunkiem powodzenia podjętych zadań. Efektywność współpracy uczelni, biznesu i samorządu w zmieniających się warunkach ekonomicznych i społecznych wpływa bowiem na jakość uzyskanych rezultatów. Każdy z podmiotów formułuje strategię i cele działania, uwzględniając współdziałanie z partnerami. Kolejnym celem artykułu jest sformułowanie przesłanek do modelu współpracy, który uwzględniając różnice misji i zadań uczelni, biznesu oraz samorządu, wzmacniałby i przyspieszał działania na rzecz przekształceń przestrzeni zurbanizowanej. Włączenie społeczności lokalnych w opisane działania byłoby ważnym elementem realizacji celów zrównoważonego rozwoju. Istnieje bogata praktyka inicjowania i realizacji projektów na rzecz przestrzeni zurbanizowanej w różnej skali przy udziale trójkąta: uczelnia, biznes, samorząd. W artykule zaprezentowany zostanie *case-study*: Projekt placu Długosza w Raciborzu.

Słowa kluczowe: model współpracy, rozwój zrównoważony, przestrzeń zurbanizowana

Abstract

The aim of the paper is to identify and describe the interrelationships and fields of cooperation between university, local government and business. The effectiveness of this cooperation in constantly changing economic and social conditions influences the quality of results. Entities representing business, local government and university formulate their objectives and strategies separately but including future relationships with the partners. Another aim of this paper is to propose prerequisites for such a model of cooperation university – business – local government that might strengthen and accelerate city space transitions. Incorporating local communities into these activities may help achieving sustainable development goals. There is already a rich practice of initiating and implementing projects for the city space at various scales involving partners as university, business and local government. This paper will present one of them, a case study: Długosz Square Project in Raciborz.

Keywords: model of cooperation, sustainable development, urban space

1. CELE I WARUNKI WSPÓŁDZIAŁANIA UCZELNI WYŻSZYCH, BIZNESU I SAMORZĄDÓW W SKALI LOKALNEJ I REGIONALNEJ

Otoczenie społeczno-gospodarcze i kulturowe definiuje obszary współpracy uczelni, biznesu i samorządu oraz wpływa na jej formę oraz jakość uzyskanych rezultatów. Na przestrzeni wieków uczelnie wyższe pomnażały wiedzę, opisywały i poddawały analizie zjawiska występujące w otaczającym świecie oraz kształciły studentów – przyszłych specjalistów w ważnych społecznie zawodach oraz młodych adeptów nauki. Współdziałały ze swoimi odpowiednikami w innych miastach i krajach, tworząc płaszczyznę wymiany myśli, dyskusji hipotez badawczych, uzgadniania rezultatów badań naukowych, prowadzenia eksperymentów i wdrażania wynalazków. To właśnie dzięki osiągnięciom nauki powstał i rozwinął się przemysł, a społeczeństwa uległy głębokim przekształceniom. Nauka stanęła zatem wobec kolejnych zadań i wyzwań, a uczelnie podjęły zadanie kształcenia kadr dla przemysłu.

Wraz z rozwojem przemysłu w drugiej połowie XVIII wieku i wprowadzeniem produkcji mechanicznej rozpoczęła się sekwencja kolejnych tzw. rewolucji przemysłowych. Symbolem pierwszej z nich było wprowadzenie produkcji mechanicznej wspomaganą siłą wody i pary wodnej. Druga, na początku XX wieku, wprowadziła nową jakość (i efektywność) produkcji za sprawą wykorzystania energii elektrycznej i zastosowania linii produkcyjnej. Trzecia rewolucja przemysłowa, zwana rewolucją naukowo-techniczną, dokonana się w latach 70. XX wieku za sprawą wykorzystania technologii informatycznych i cyfryzacji produkcji.

Dziś jesteśmy świadkami czwartej rewolucji przemysłowej. *Przemysł 4.0* polega na integracji systemów oraz tworzeniu sieci i integracji ludzi ze sterowanymi cyfrowo maszynami, szeroko wykorzystującymi Internet oraz technologie informacyjne. Nieograniczony dostęp do informacji w dowolnym czasie, z dowolnego miejsca pozwala na opłacalną produkcję zindywidualizowanych wyrobów i krótkich serii produkcyjnych. Firmy mogą uzyskać elastyczność w dostosowaniu się do oczekiwań klientów, a więc także przewagę nad konkurencją¹. Powstały już i powstają nowe zawody, od pracowników wymaga się inaczej niż dotychczas skonfigurowanej wiedzy i umiejętności. Środowiska biznesowe oczekują zatem od uczelni wyższych przygotowania pracowników o zupełnie nowych kompetencjach.

W tle nowej rewolucji przemysłowej dokonuje się zmiana paradygmatu gospodarki liberalnej w kierunku rozwoju zrównoważonego². Konieczność ochrony zasobów ziemi i racjonalnego gospodarowania jej zasobami stają się bowiem warunkami przetrwania cywilizacji.

Przestrzeń zurbanizowana podlega dynamicznym przekształceniom na skutek intensywnych procesów urbanizacji. *Przemysł 4.0* i idea rozwoju zrównoważonego kształtują ramy tych przekształceń i nadają im kierunek. Dzięki nowej rewolucji technologicznej projektant – architekt/urbanista zyskał efektywne narzędzia wspomagające jego pracę. Komputerowe wspomaganie projektowania oferuje dziś narzędzia, które radykalnie zmieniają warsztat architekta, a także jego sposób myślenia o układach urbanistycznych, budynkach i procesie ich realizacji. Zwalniają go również z szeregu rutynowych czynności i oszczędzają czas, który

w procesie przygotowania projektu można przeznaczyć na kreację. Mowa tu o modelowaniu parametrycznym, które rozpowszechnia się i staje się regularnie stosowane w praktyce projektowej. Logika projektowania parametrycznego dobrze wpisuje się w procesy charakteryzujące czwartą rewolucję przemysłową: pozwala na zindywidualizowane podejście do zadań projektowych, przyspieszenie procesu projektowania, łatwość modyfikacji rezultatów, optymalizację formy urbanistycznej/architektonicznej oraz doboru i wykorzystania materiałów³. Co istotne, dzięki modelowaniu parametrycznemu można w sposób efektywny kształtować przestrzeń zrównoważoną.

Zasygnalizowane procesy, związane z czwartą rewolucją przemysłową, charakteryzują się różną intensywnością w poszczególnych krajach – najszybciej zachodzą w najwyżej rozwiniętych krajach Europy i w USA. Są one również widoczne, choć nie dominujące, w Polsce. Należy jednak przypuszczać, że wraz z dalszym rozwojem ekonomicznym i społecznym kraju absorpcja rozwiązań technologicznych charakterystycznych dla ery *przemysłu 4.0* będzie postępować w szybkim tempie.

2. UCZELNIA – BIZNES – SAMORZĄD: WZAJEMNE OCZEKIWANIA

Czwarta rewolucja przemysłowa stanowi ważną przesłankę kształtowania relacji między uczelnią, biznesem i samorządem. Funkcjonujące dziś powiązania okażą się niebawem niewystarczające i nie dość efektywne dla zapewnienia dalszego rozwoju jednostek terytorialnych, a zwłaszcza miast.

W europejskim kręgu kulturowym uniwersytety, począwszy od swojego powstania, były powiązane z miastami. Pierwotnie fundowane przez władców/mecenasów, a następnie z inicjatywy elit i środowisk twórczych, uczelnie zawsze pełniły ważną kulturową rolę w miastach i były stymulatorami ich rozwoju. Również i dziś obecność uczelni w mieście jest ważnym czynnikiem miastotwórczym, a jej rola, w porównaniu do czasów sprzed pierwszej rewolucji przemysłowej, uległa znacznemu poszerzeniu. Wzrosły również oczekiwania ze strony samorządu i biznesu w stosunku do uczelni „swoich”, czyli położonych w mieście – najczęściej stolicy regionu.

Miejskie samorzady oczekują od uczelni podejmowania zadań eksperckich oraz kształcenia kadr o wysokich kwalifikacjach, które zasiliłyby lokalny i regionalny rynek pracy. Są gotowe stworzyć system zachęt, skłonnych zatrzymać najlepszych absolwentów w mieście, zwłaszcza gdy reprezentują oni deficytowe zawody. Uczelnia jest także ważnym partnerem w realizacji strategii miasta: może kreować i wspomagać działania o charakterze innowacyjnym i przyczynić się do poprawy wizerunku miasta (il. 1). Co ważne, wspólne inicjatywy i działania miasta oraz uczelni mogą służyć zrównoważonemu rozwojowi miasta i regionu.

Środowiska biznesowe, podobnie jak samorząd, liczą na możliwość zatrudnienia absolwentów lokalnej uczelni pod warunkiem posiadania przez nich nowocześnie

skonfigurowanego wykształcenia, najlepiej o profilu praktycznym. Firmy oczekują ze strony uczelni generowania użytecznych dla nich rozwiązań innowacyjnych oraz kreowania i wdrażania wynalazków. Są gotowe do ścisłego współdziałania w tym zakresie, począwszy od formułowania zadań badawczych przez ich współfinansowanie i sprawną komercjalizację (il. 2). Przedsiębiorcy chętnie wykorzystują pracowników uczelni jako ekspertów i opiniodawców. Korzystają także z rezultatów prac studenckich kół naukowych.

Przegląd oczekiwań wobec uczelni wyższej ze strony samorządu i biznesu pozwala stwierdzić, że współpraca z tymi partnerami jest jednym ze stymulatorów rozwoju współczesnej uczelni. Dla uczelni (jako instytucji) jest niezwykle ważne, by była ona długofalowa i stabilna. Mogą to zapewnić oferowane przez samorząd i biznes pakiety rozwiązań organizacyjnych, prawnych i finansowych, które powinny wspierać rozwój infrastruktury uczelni, tworzyć ramy dla zamawianych przedsięwzięć badawczych, studiów, ekspertyz i opinii zleczanych pracownikom i studentom (il. 3).

Samorząd i przedsiębiorcy (jako potencjalni pracodawcy) to partnerzy uczelni, których rola w kształtowaniu oferty dydaktycznej jest bardzo istotna. Konsultowanie programów studiów, realizacja poszczególnych przedmiotów oraz rozbudowanych praktyk studenckich, m.in. w ramach studiów dualnych, to warunki pozwalające dostosować program studiów, a w efekcie kompetencje absolwentów do wymogów rynku pracy. Partnerzy uczelni mogą zatem mieć duży wkład w realizację jej celów strategicznych. Praktyka współpracy zależy od prowadzonych przez uczelnię badań naukowych i oferowanych kierunków studiów. Środowiska gospodarcze najchętniej współpracują z pracownikami i studentami informatyki, automatyki i robotyki czy inżynierii produkcji, władze samorządowe współdziałają natomiast z uczelnianym środowiskiem skupionym wokół problematyki społecznej (np. administracja, bezpieczeństwo państwa).

Niezwykle istotnym obszarem wspólnych działań uczelni, samorządu i biznesu jest kształtowanie przestrzeni zurbanizowanej w mieście i regionie. Ten niezwykle skomplikowany i długofalowy proces, który w rezultacie określa szanse rozwojowe miasta/regionu, wymaga współpracy w ramach interdyscyplinarnego zespołu specjalistów. W procesie tym powinni uczestniczyć architekci i adepci architektury – pracownicy uczelni i jej studenci.

Architekci skupieni wokół uczelni mogą efektywnie wspomagać władze miasta i lokalny biznes zarówno w formułowaniu problemów przestrzennych, jak i wskazywaniu sposobów ich rozwiązania. Jednym z ważnych nurtów takiej aktywności jest działalność doradcza i ekspercka: ocena już opracowanych studiów i projektów, dyskusja nad celami i zakresem planowanych opracowań, inicjowanie konkursów architektonicznych i pomoc w ich przeprowadzeniu (np. udział w jury). W pracach tych, na zaproszenie uczelni, mogą także uczestniczyć przedstawiciele SARP-u i Izby Architektów, co podnosi rangę przedsięwzięcia i zwiększa jego merytoryczną wartość. Dużą wartość edukacyjną i wizerunkową dla miasta i regionu mają organizowane wspólnie konferencje naukowe.

Istotną wspomagającą rolę w realizacji opisanych celów mają projekty studenckie rozwiązujące zagospodarowanie miejskich terenów, zwłaszcza tych trudnych: położonych

w centrach miast, obejmujących zespoły zabudowy cennej historycznie bądź obszary o dużej wartości krajobrazowej. Projekty studenckie stanowią znakomity materiał do dyskusji o optymalnych scenariuszach przyszłych działań na takich terenach lub wręcz podpowiadają gotowe rozwiązania. Studia i analizy wykonane w ramach takich projektów mogą trafnie wskazać najlepszą funkcję, rodzaj czy intensywność planowanej zabudowy. Takim przykładem będzie w tym opracowaniu studium przypadku – projekt placu Długosza w Raciborzu.

3. STUDIUM PRZYPADKU: PLAC DŁUGOSZA W RACIBORZU

3.1. ANALIZA UWARUNKOWAŃ HISTORYCZNYCH, PRZESTRZENNYCH I SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH

Racibórz – miasto znajdujące się na granicy Górnego Śląska i Opolszczyzny liczy 50 tys. mieszkańców. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu jest jedyną uczelnią w mieście. W jej ramach funkcjonuje Instytut Architektury, który od początku swego istnienia (2012) kładzie nacisk na ścisłą współpracę z miastem i lokalnym biznesem. Jednym z ważniejszych tematów podjętych przez pracowników i studentów PWSZ był projekt placu Długosza.

Racibórz w 2017 roku obchodzi swoje 800-lecie. Charakterystyczny średniowieczny układ urbanistyczny, zamknięty pierwotnie w obrębie murów, jest czytelny w dzisiejszym planie miasta. Okres prosperity po uruchomieniu linii kolejowej w drugiej połowie XIX wieku zaowocował powstaniem intensywnej zabudowy o większej skali zarówno w obrębie dawnych murów, jak i w nowych dzielnicach, które założono na obszarach dawnych wsi przylegających do granic Raciborza⁴. Fotografie z lat 20. i 30. XX wieku pokazują piękne, zamożne miasto, już wówczas zamieszkałe przez 50 tys. mieszkańców. Zniszczenia wojenne w 1945 roku dotknęły 85% zabudowy. Przestały istnieć całe kwartały zabudowy, obiekty przemysłowe, a także budynki o dużej wartości historycznej, w tym gotyckie i neogotyckie kościoły czy secesyjne kamienice. Pojedyncze zabytki z pietyzmem odbudowano i częściowo odtworzono zabudowę mieszkaniowo-usługową ścisłego centrum, stosując w architekturze najpierw formy charakterystyczne dla socrealizmu, a następnie, począwszy od wczesnych lat 60. XX wieku, formy modernistyczne⁵. Niektóre obszary centrum miasta po zniszczeniach wojennych pozostały niezabudowane do dnia dzisiejszego. Największym niezabudowanym terenem o powierzchni 0,8343 ha, narożnikiem przylegającym do rynku Starego Miasta, jest plac Długosza. Północną i południową pierzeję placu dzieli aż 190 m, co sprawia, że dla tak dużego obszaru, znajdującego się w obrębie murów miejskich, trudno zaproponować funkcję i znaleźć inwestora. Plac służy obecnie jako miejski parking, ale funkcja ta była od początku traktowana jako tymczasowa zarówno przez władze, jak i przez mieszkańców. Wraz

z poprawą gospodarczą w Polsce po 1990 roku otworzyły się nowe możliwości poprawy tej także ważnej przestrzeni publicznej w mieście.

Zgodnie z zapisami planu miejscowego obszar placu Długosza powinien docelowo pełnić funkcję usługową. W 2005 roku władze miasta postanowiły sprzedać znaczną część terenu prywatnemu inwestorowi. Rozpoczęły się procedury przetargu, w którym cena wywoławcza wyniosła około 16 mln złotych. Celem było przyciągnięcie poważnego inwestora, który mógłby zbudować na placu Długosza centrum handlowe. Zdaniem władz nowe centrum handlowe, zlokalizowane w centrum miasta, pomogłoby pobudzić lokalną gospodarkę i handel, a także ożywić okolicę. Jednak mimo systematycznego obniżania ceny w kolejnych przetargach nieruchomości nie znalazła nabywcy. W międzyczasie jednak centra handlowe obsługujące mieszkańców Raciborza wzniesiono w innych lokalizacjach, powróciła zatem kwestia zagospodarowania tak dużej przestrzeni publicznej w centrum miasta w inny sposób niż przez wzniesienie obiektu wielkogabarytowego. Mieszkańcy zapytani w sondażach o przyszłe wykorzystanie placu w większości odrzucali ideę intensywnej zabudowy placu, akceptując jednocześnie ewentualne urządzenie terenów rekreacyjnych.

W takim momencie, w 2014 roku rozpoczęła się współpraca Instytutu Architektury z władzami miasta i przedstawicielami biznesu, dotycząca zagospodarowania placu Długosza. Uznano, że zagospodarowanie tak ważnej przestrzeni, znajdującej się w sercu starego miasta, wymaga głębszej refleksji i kompetentnych studiów oraz analiz. Na ich podstawie miały powstać wytyczne do przyszłego – finalnego opracowania. Wnikliwe analizy historyczne przeprowadzone zostały przez pracowników i studentów we współpracy z Muzeum w Raciborzu, władzami miasta i mieszkańcami. Analiza materiałów archiwalnych, wizyty w terenie, spotkania i dyskusje z użytkownikami miasta doprowadziły do sformułowania następujących konkluzji:

1. Znaczenie pierwotnego układu przestrzennego

Pomimo zniszczeń wojennych i zmian, które zaszły w historycznym układzie starówki, powierzchnię obecnego placu Długosza należy podzielić na mniejsze sekcje, aby odzyskać pierwotną skalę i proporcje zabudowy. W tym sensie pierwotny układ urbanistyczny można by uznać za punkt wyjścia (pretekst) do ukształtowania przestrzeni placu i nadanie mu nowej, drobniejszej skali. Ślady dawnej zabudowy, wciąż obecne w przestrzeni (ukryte pod powierzchnią placu piwnice budynków i ich fundamenty), mogłyby stanowić podstawę za proponowania rozwiązań przestrzennych respektujących „genetyczny kod miasta”.

2. Skala nowej zabudowy

Rozwój miasta można opisać za pomocą sinusoidy, gdzie cykle rozwoju przeplatają się z okresami zastoju czy upadku. Bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej Racibórz zamieszkiwało 3000 osób. Porównanie z liczbą ludności w 1939 roku, która wynosiła ponad 50 tysięcy, ilustruje skalę spadku. W latach 70. XX wieku miasto miało aż 70 tysięcy mieszkańców, liczba ta

jednak w ostatnich 20 latach systematycznie spada i obecnie wynosi nieco poniżej 50 tysięcy. Liczba mieszkańców i kondycja gospodarcza miasta są ważnymi czynnikami determinującymi decyzje inwestycyjne. Po II wojnie światowej gęstość zaludnienia Starego Miasta uległa znacznemu zmniejszeniu. Odbudowano zabudowę obrzeżną ulic i placów, nie wypełniono jednak kubaturą wnętrz kwartałów, jak to się stało przed wojną. Wiele nowych zespołów mieszkaniowych, centrów handlowo-usługowych o różnej skali ulokowano w nowych dzielnicach. Planowanie dziś nowych obiektów kubaturowych na obszarze Starego Miasta jest obciążone znacznym ryzykiem i wymaga rzetelnej diagnozy przyszłych potrzeb przestrzennych inwestorów/użytkowników. Odtworzenie zwartej, intensywnej zabudowy placu Długosza może okazać się fiaskiem ze względu na brak inwestorów gotowych rozwinąć działalność w nowym kompleksie usługowym.

3. Charakter nowej formy architektonicznej

Większość budynków w Raciborzu po wojennych zniszczeniach została odtworzona w stylu eklektycznym. Obiekty zabytkowe starannie odbudowano zgodnie z informacjami archiwalnymi dokumentującymi ich pierwotną architekturę. W krajobrazie Starego Miasta widoczne są jednak także brzydkie modernistyczne bloki mieszkalne. Taka mozaika stylów utrudnia wszelkie interwencje architektoniczne: nie ma przeważającego stylu, który mógłby być zastosowany do ujednoczenia form urbanistycznych i architektonicznych. W tym przypadku metoda projektowania addytywnego, gdy każdy z wielu inwestorów zaangażowanych w przebudowę proponuje własne rozwiązania formalne, wydaje się kontrowersyjna. W takich warunkach skromna, „niewidzialna” architektura, a także koncepcje scenografii architektonicznej wydają się być akceptowalnymi rozwiązaniami.

4. Funkcja nowej zabudowy

Planowanie nowej funkcji dla placu Długosza skłania do zwrócenia się w stronę przeszłości. Przez wieki ta część miasta pełniła funkcję mieszkalną i handlową. Tradycyjne przemieszanie funkcji, charakterystyczne dla tej części centrum miasta w okresie przed II wojną światową (i wcześniej), jest już niemożliwe do odtworzenia. Największą barierę stanowi skala miasta: w Raciborzu niepotrzebne są nowe obiekty użyteczności publicznej czy kultury. Nowy kampus raciborskiej uczelni mógłby być uznany za opcję, ale fundusze na taką inwestycję byłyby trudne do zdobycia.

5. Znaczenie miejsca, jego wizerunek i znaczenie dla mieszkańców

Tożsamość miejsca w wymiarze lokalnym jest dla współczesnego człowieka ważniejsza niż zestaw uniwersalnych wartości, które sprawiają, iż czuje się on częścią globalnej społeczności⁶. Silna i wartościowa tożsamość przestrzenna wymaga ciągłego rozwijania. Zniszczenia wojenne, katastrofy i migracje (deportacje) powodują osłabienie poczucia przynależności do miejsca.

Starsi wiekiem mieszkańcy Raciborza, częściej niż młodzi, afirmują przedwojenną świetność miasta. Gromadzą i przechowują pamiątki: książki, obrazy, zdjęcia, dokumenty

archiwalne. Dla młodszych natomiast obecna forma przestrzeni to krajobraz za autentyczny. Identyfikacja ukształtowanego historycznie *kodu identyfikacyjnego tożsamości miejsca*⁷, a następnie stworzenie nowej tożsamości w sposób zrozumiały dla wszystkich użytkowników przestrzeni będzie wymagało pogodzenia dwóch różnych obrazów miasta.

3.2. OPIS PROPOZYCJI PROJEKTOWYCH DLA PLACU DŁUGOSZA W RACIBORZU⁸

A. Odtworzenie pierwotnej zabudowy z zachowaniem skali i pierwotnych linii zabudowy

Propozycja projektowa „A” powraca do pierwotnego układu placu, który został zniszczony podczas II wojny światowej (il. 4A). Odtwarza plac Marcellusa i układ ulic do niego przylegający. Choć kubatura budynków jest zbliżona do pierwotnej, to ich formę uproszczono w porównaniu z przedwojennym układem (il. 5A). Zaproponowano komercyjne wykorzystanie budynków i ich podział na moduły przestrzenne, które pozwoliłyby na sprawny wynajem powierzchni inwestorom. Część północna placu pozostaje bez zmian, gdzie zniszczone w czasie wojny budynki już wcześniej zastąpiono zielenią.

B. Zdefiniowanie nowych osi urbanistycznych

Przedwojenne Stare Miasto w Raciborzu składało się z heterogenicznych przestrzeni o różnym rozmiarze, charakterze, wydzielonych za pomocą miękko ukształtowanych linii ulic. Projekt „B” podejmuje próbę odtworzenia dawnej skali Starego Miasta. Proponuje trzy równoległe budynki przecięte przez dwie przekątne osie. Początkowe i końcowe punkty nowych osi są wyznaczone przez wieżę kościoła parafialnego (w północno-zachodnim rogu placu) i wieżę więzienną (na południu). Do pierzei wschodniej przylega nowy, niewielki plac, na którym usytuowano pomnik (il. 4B). Zaproponowany układ przestrzenny podkreśla dziedzictwo kulturowe, jednocześnie kreuje nowe wartości i pomaga w przestrzennej orientacji. Architektura nowych budowli ma charakter współczesny i jest zróżnicowana (il. 5B). Kompleks zaprojektowano jako kampus uniwersytecki.

C. Zagospodarowanie placu Długosza na bazie śladów dawnej zabudowy. Podkreślenie walorów krajobrazowych terenu

Po II wojnie światowej z placu Długosza usunięto tony gruzu, a jego powierzchnię wyrównano, przykrywając fundamenty i piwnice zburzonych budynków. Prace archeologiczne, prowadzone w sąsiedztwie placu, odsłoniły wiele cennych śladów przeszłości, które wzbogaciły wiedzę na temat historii Raciborza. Spodziewane bogactwo kondygnacji podziemnej placu Długosza zainspirowało autorów propozycji „C”, którzy zaproponowali na odsłonięcie wybranych piwnic i ścian fundamentowych. Stanowią one podstawę nowych, jednokondygnacyjnych, transparentnych budynków o kształcie sześcianu różnej wielkości. Są one połączone kładkami pieszymi poprowadzonymi nad odkrywkami (il. 4C). Sześcienne kostki miałyby

służyć aktywności biznesowej. Fragmenty zachowanej poniżej tkanki miejskiej zostałyby wykorzystane w architekturze małych barów i kawiarni ulokowanych wśród zieleni (il. 5C).

D. Korekta wielkości i kształtu placu

Projekt „D” próbuje skorygować rozmiar placu Długosza, proponując wydzielenie dwóch odrębnych przestrzeni: miejskiego placu (od strony północnej) i strefy zieleni powiązanej z zachowanym fragmentem murów obronnych od południa. W tym celu zaprojektowano długi, prostokątny budynek o skromnej architekturze, mieszczący w zamierzeniu autorów muzeum przyrodnicze. Jego północna elewacja stanowi jednocześnie ścianę placu o zmniejszonym rozmiarze (il. 4D). Ściany centralnej części budynku muzeum są ze szkła, dzięki czemu zwiedzający mogą podziwiać zarówno panoramę miasta, jak i renesansową wieżę więzienną. To w założeniu nowa brama do miasta. Również w tym projekcie wykorzystano podziemne ruiny jako inspirację dla zagospodarowania części parkowej założenia (il. 5D).

Cztery zaprezentowane rozwiązania projektowe uwzględniły i przełożyły na język projektu urbanistycznego i architektonicznego rezultaty analiz i szerokich konsultacji. Niestety, możliwości finansowe miasta nie pozwalają obecnie na odbudowę placu Długosza według jednej z opracowanych koncepcji.

Tymczasowe zagospodarowanie tej jakże ważnej dla mieszkańców miasta przestrzeni było przedmiotem konkursu zorganizowanego przez Urząd Miasta w Raciborzu. Konkurs na opracowanie koncepcji architektonicznej rozbudowy istniejącego budynku oraz aranżacji terenu wokół budynku na placu Długosza, w ramach zadania „Nadanie nowej funkcji społecznej zdegradowanej przestrzeni Centrum Miasta Racibórz”, rozstrzygnięto w 2016 roku. Pozwolił on wyłonić koncepcję, na podstawie której opracowany zostanie projekt realizacyjny. Dotychczasowe analizy i projekty dla placu Długosza były pomocne zarówno w czasie prac nad sformułowaniem warunków konkursu, jak też jasno określiły kryteria oceny złożonych projektów. W skład jury weszli pracownicy Instytutu Architektury PWSZ w Raciborzu, a III nagrodę w konkursie zdobyli studenci Instytutu Architektury raciborskiej PWSZ (il. 6).

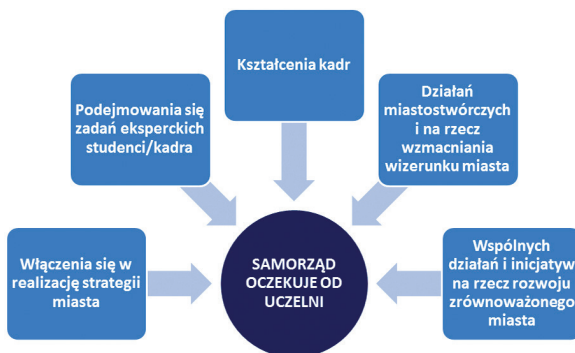
4. PODSUMOWANIE

Celem artykułu była diagnoza funkcjonowania trójkąta współpracy uczelnia – biznes – samorząd w skali lokalnej. Wykazano, że istnieje bardzo szerokie spektrum wzajemnych oczekiwań, a także realny potencjał współpracy instytucji i firm. Może on stymulować rozwój poszczególnych podmiotów, a jednocześnie przyczyniać się realizacji celów wspólnych. Relacje między partnerami i praktyka wzajemnej współpracy tworzą układ dynamiczny, który zmienia się pod wpływem zmian zachodzących wewnątrz podmiotów i czynników otoczenia.

Czwarta rewolucja przemysłowa generuje zupełnie nową, inną niż dotychczas, kombinację czynników określających kierunek rozwoju gospodarczego i społecznego w najbliższej

przyszłości. Już dziś zmienia funkcjonowanie gospodarki, tworzy nowe wyzwania dla instytucji edukacyjnych i władz każdego szczebla oraz redefiniuje powiązania między partnerami. Świadomość i właściwa interpretacja zachodzących procesów pozwala lepiej wykorzystać ich potencjał. Nowe zjawiska powinny być wnikliwie obserwowane i badane, co należy do zadań uczelni wyższych. Ich funkcje eksperckie w bliskiej perspektywie będą miały coraz większe znaczenie dla firm i instytucji.

Współpraca władz lokalnych, środowisk biznesowych i uczelni jest niezwykle istotna w przypadku przekształceń przestrzeni zurbanizowanej. W artykule pokazano, na przykładzie ważnej przestrzeni publicznej w mieście Raciborzu, jak kompetentne powinny być wstępne studia i analizy przygotowujące właściwy projekt urbanistyczny i architektoniczny. W przypadku współpracy partnerów na rzecz projektu placu Długosza w Raciborzu bardzo istotne okazało się wzajemne poszanowanie kompetencji i właściwy podział zadań. Stworzyły one warunki dla działań kreatywnych, które są warunkiem uzyskania wartościowych rezultatów. Dzięki rewolucji technologicznej przestrzeń kreacji w pracy projektanta będzie się stopniowo poszerzać. Ważne, by równoległe do tej zmiany jakościowej powstały warunki do implementacji projektów innowacyjnych.

II. 1. Oczekiwania samorządu wobec uczelni wyższej działającej na terenie miasta (E. Stachura)

III. 1. Expectations of the local authorities to the city university

II. 2. Oczekiwania firm wobec uczelni wyższej działającej na terenie miasta (E. Stachura)

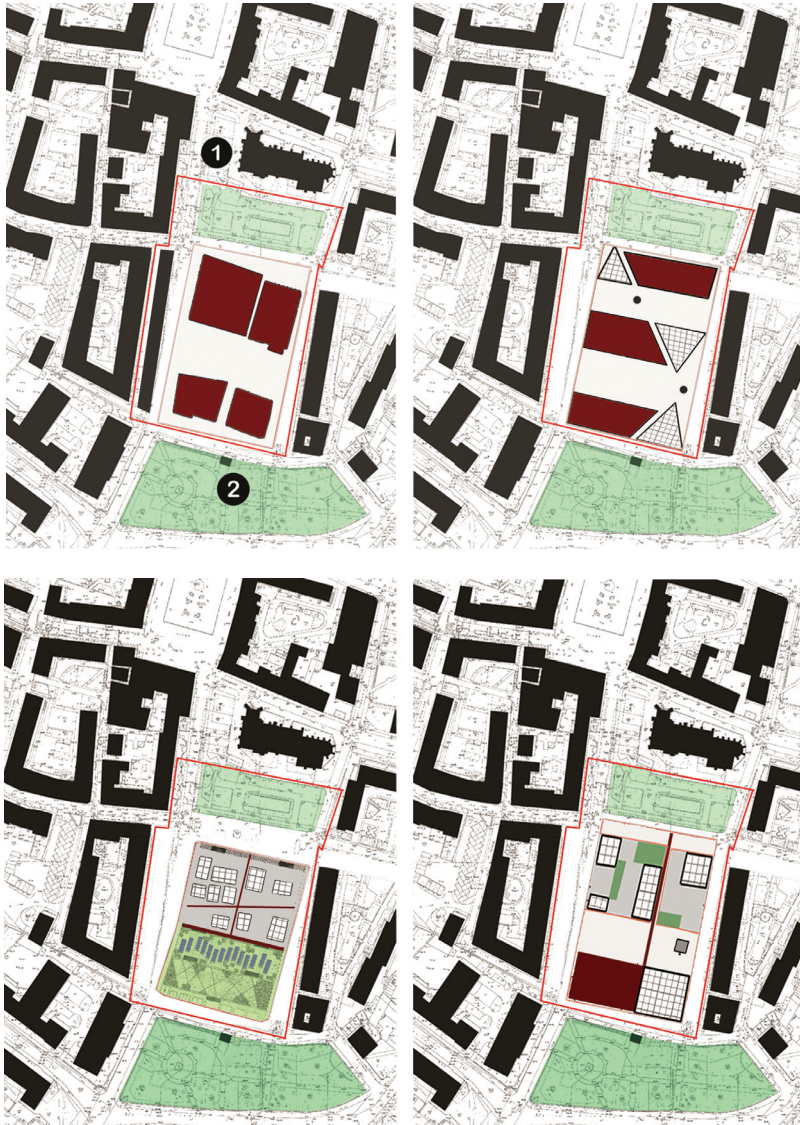
III. 2. Expectations of MSE business to the city university

BIZNESU	SAMORZĄDU
<ul style="list-style-type: none"> ▪ zatrudniania absolwentów ▪ współpracy w procesie kształcenia praktycznego studentów, realizacji studiów dualnych i rozbudowanego procesu praktyk ▪ formułowania zadań badawczych, współfinansowania i ich sprawnego wdrażania/komercjalizacji 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pakietu rozwiązań organizacyjno-prawnych i finansowych wspierających funkcjonowanie uczelni w perspektywie długofalowej w tym rozwiązań systemowych na rzecz zatrudnienia absolwentów na korzystnych warunkach
BIZNESU I SAMORZĄDU	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ wsparcia finansowego/zadaniowego ▪ studiów przypadku – do rozwiązania przez kadre/studentów ▪ włączenia się w realizację strategii uczelni 	

II. 3. Oczekiwania uczelni wobec podmiotów otoczenia – firm i instytucji (E. Stachura)

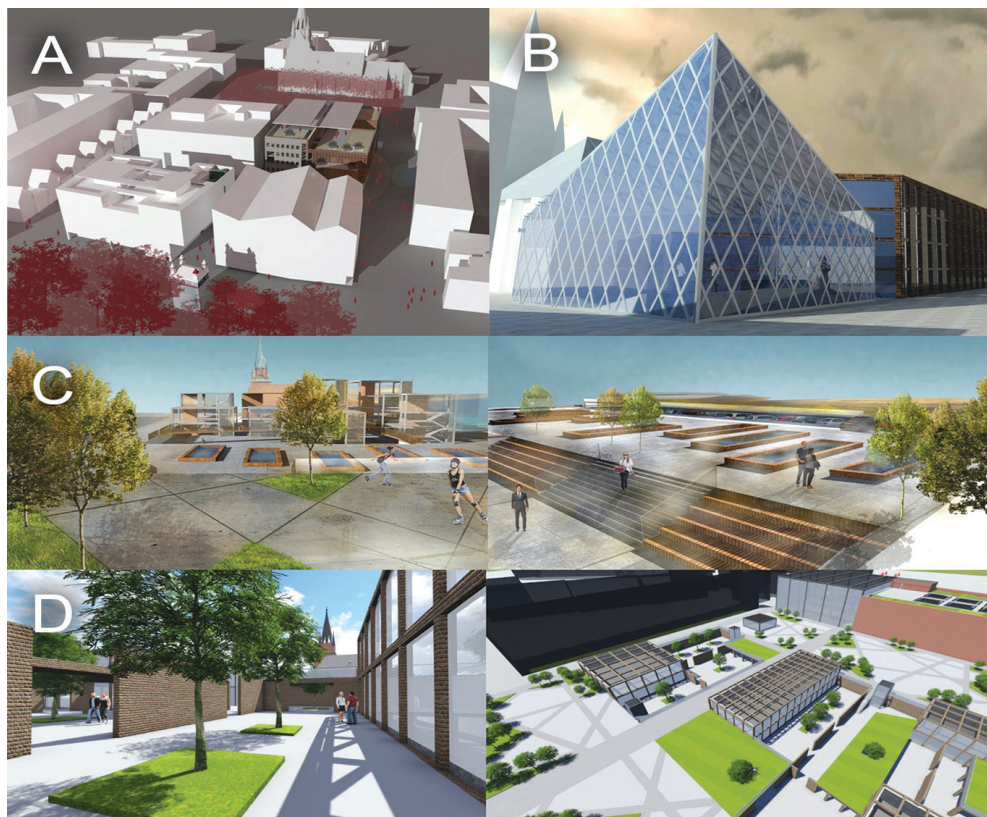
III. 3. Expectations of the university to entities representing local environment

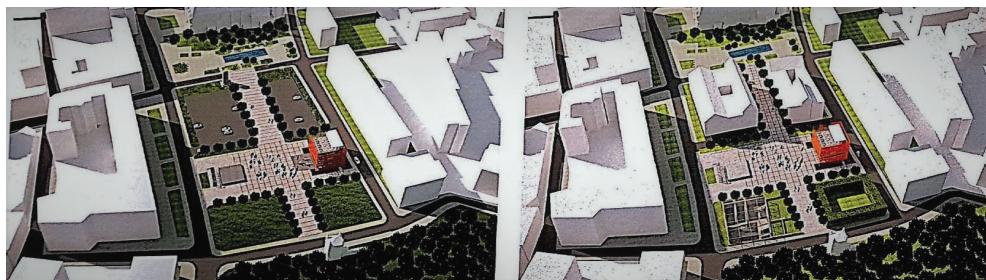
II. 4. Propozycje rozwiązania urbanistycznego dla placu Długosza w Raciborzu: A – odtworzenie pierwotnej zabudowy z zachowaniem skali i pierwotnych linii zabudowy, B – zdefiniowanie nowych osi urbanistycznych, C – zagospodarowanie placu Długosza na bazie śladów dawnej zabudowy i podkreślenie walorów krajobrazowych terenu, D – korekta wielkości i kształtu placu (E. Stachura)

III. 4. New urban layout for the Długosz Square in Raciborz proposals: A – Replicating development, respecting building lines and volumes, B – Defining new axes for the urban layout, C – Interpreting foundation walls footprints as the basic for the new square arrangement. Underlining landscape values of a square, D – Searching for the new shape of the Square

II. 5. Propozycje architektoniczne dla placu Długosza: A, B, C i D – odpowiednio dla czterech wersji projektu urbanistycznego (E. Stachura)

III. 5. Architectural design proposals for the Długosz Square: A, B, C, D (as marked on the picture 4)

II. 6. Fragment projektu konkursowego na zagospodarowanie placu Długosza, zgłoszonego przez studentów PWSZ w Raciborzu (III nagroda w konkursie) (E. Stachura)

III. 6. Awarded students' project submitted to the Competition for the development of the Długosz Square in Raciborz

PRZYPISY

- ¹ P. Newerla, *Dzieje Raciborza i jego dzielnic*, Wydawnictwo i Agencja Informacyjna WAW Grzegorz Wawoczny, Racibórz 2008.
- ² K. Lichtblau, Stich V, Bertenrath R., Blum M., Bleider M., Millack A., Schmitt K., Schmitz E., Schröter M., *Industrie 4.0 Readiness*, <http://www.plattform-i40.de/I40/Redaktion/EN/Downloads/Publikation/vdma-readiness.html> (dostęp: 1.09.2017).
- ³ M. Piasecki, *Architektura i nowe technologie*, „Architektura-Murator”, 10/2016 (265), s. 34–45.
- ⁴ P. Newerla, *Dzieje Raciborza i jego dzielnic*, Wydawnictwo i Agencja Informacyjna WAW Grzegorz Wawoczny, Racibórz 2008.
- ⁵ G. Wawoczny, *Zabytki powiatu raciborskiego*, Wydawnictwo i Agencja Informacyjna WAW Grzegorz Wawoczny, Racibórz 2007.
- ⁶ T. Burdzik, *Przestrzeń jako składnik tożsamości w świecie globalizacji*, „Kultura Historia Globalizacja”, nr 18, 2015, http://www.khg.uni.wroc.pl/files/2khg11_burdzik_t.pdf (dostęp: 1.09.2017).
- ⁷ J. Wrana, *Tożsamość miejsca, kryterium w projektowaniu architektonicznym*, Politechnika Lubelska, Lublin 2011, <http://bc.pollub.pl/Content/646/tozsamosc.pdf> (dostęp: 30.08.2017).
- ⁸ Autorzy projektów opisanych w tekście: A) Agata Kandora, Dominika Odelga, Aneta Skupch, Katarzyna Szymańska; B) Mateusz Małycka, Katarzyna Mańka; C) Martyna Dziurska, Karolina Krupa, Justyna Lebiecz; D) Łukasz Bizoń, Lidia Flak. Prowadzący: dr hab. inż. arch. Ewa Stachura, dr inż. arch. Henryk Zubel.

BIBLIOGRAFIA

- Burdzik T., *Przestrzeń jako składnik tożsamości w świecie globalizacji*, „Kultura Historia Globalizacja”, nr 18, 2015, http://www.khg.uni.wroc.pl/files/2khg11_burdzik_t.pdf (dostęp: 1.09.2017).
- Hermann M., Otto B., Pentek T., *Design Principles for Industrie 4.0 Scenarios: A Literature Review*, Technische Universität Dortmund Fakultät Maschinenbau, Working Paper, No. 01/ 2015, http://www.snom.mb.tu-dortmund.de/cms/de/forschung/Arbeitsberichte/Design-Principles-for-Industrie-4_0-Scenarios.pdf (dostęp: 25.08.2017).
- Lichtblau K., Stich V, Bertenrath R., Blum M., Bleider M., Millack A., Schmitt K., Schmitz E., Schröter M., *Industrie 4.0 Readiness*, <http://www.plattform-i40.de/I40/Redaktion/EN/Downloads/Publikation/vdma-readiness.html> (dostęp: 1.09.2017).
- Newerla P., *Dzieje Raciborza i jego dzielnic*, Wydawnictwo i Agencja Informacyjna WAW Grzegorz Wawoczny, Racibórz 2008.
- Piasecki M., *Architektura i nowe technologie*, „Architektura-Murator”, 10/2016 (265), s. 34–45.
- Wawoczny G., *Zabytki powiatu raciborskiego*, Wydawnictwo i Agencja Informacyjna WAW Grzegorz Wawoczny, Racibórz 2007.
- Wrana J., *Tożsamość miejsca, kryterium w projektowaniu architektonicznym*, Politechnika Lubelska, Lublin 2011, <http://bc.pollub.pl/Content/646/tozsamosc.pdf> (dostęp: 30.08.2017).

Małgorzata Wijas (wijasm@tu.kielce.pl)

Katedra Technologii Mechanicznej i Metrologii, Wydział Mechatroniki i Budowy Maszyn,
Politechnika Świętokrzyska w Kielcach

Sylwia Mochocka (smochocka@tu.kielce.pl)

Katedra Architektury i Urbanistyki, Wydział Budownictwa i Architektury,
Politechnika Świętokrzyska w Kielcach

Patrycja Haupt (phaupt@pk.edu.pl)

Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego, Instytut Projektowania
Urbanistycznego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Nowy pierwiastek w modelu współpracy fundacja – samorząd – człowiek – biznes

New element in university – foundation – self-government – human – business model

Streszczenie

W artykule przedstawiono model współpracy uczelni z organizacją pozarządową – fundacją. Określono cel, charakter oraz zasady powyższego współdziałania. Na podstawie przeprowadzonych remontów mieszkań pokazano efekt pracy studentów Politechniki Świętokrzyskiej oraz pracowników naukowo-dydaktycznych z Fabryką Remontów. Artykuł obrazuje wzajemne korzyści wynikające ze współdziałania oraz pokazuje końcowe efekty istnienia modelu współpracy uczelnia – fundacja – samorząd – człowiek – biznes.

Słowa kluczowe: fundacja, uczelnia, wnętrze, przestrzeń prywatna, społeczeństwo, architektura mieszkaniowa, zrównoważone projektowanie architektoniczno-urbanistyczne

Abstract

The article presents a model of cooperation between the university and the non-government organization, shows the aim, character and rules of this kind of interaction. The article presents effects of students' work led by their teachers. This work is an attempt to show the mutual benefits of synergies and final effects of the university – foundation – self-government – human – business model.

Keywords: foundation, university, interior, private space, society, residential architecture, sustainable architectural and urban design

1. WPROWADZENIE

Nauka na uczelni wyższej jest ostatnim etapem edukacji młodego człowieka. Poprzedza ona jego wejście na rynek pracy, dlatego powinna w jak najlepszy sposób przygotować go do przyszłego zawodu zarówno od strony teoretycznej jak i (lub przede wszystkim) praktycznej. W ostatnich latach można zaobserwować spadek jakości kształcenia, do którego w znacznym stopniu przyczynił się między innymi wzrost liczby studentów. Dodatkowo niedostateczna liczba godzin praktyki zawodowej sprawia, że studenci nie są wystarczająco przygotowani do zawodu. To z kolei ma przełożenie na brak zadowolenia przedsiębiorców z absolwentów uczelni wyższych (młodych pracowników).

Współpraca z otoczeniem społecznym i gospodarczym oraz relacje z sektorem przedsiębiorstw czy sektorem pozarządowym powinny stać się podstawą funkcjonowania uczelni wyższych. Realizacja tego typu współpracy niesie za sobą wiele korzyści między innymi dbałość o jakość kształcenia, możliwość wykorzystania teoretycznej wiedzy zdobytej przez Studentów w praktyce, a także realizację wspólnych przedsięwzięć dydaktycznych i naukowo-badawczych.

Odpowiednia współpraca uczelni wyższych z partnerami gospodarczymi prowadzi do pojawienia się na rynku pracy absolwentów, posiadających wiedzę teoretyczną wzbogaconą o jej praktyczne zastosowanie. Zgodnie z ustawą o szkolnictwie wyższym jednym z zadań uczelni jest kształcenie nowych umiejętności niezbędnych na rynku pracy oraz działanie na rzecz społeczności lokalnych i regionalnych¹.

Uczelnie, wychodząc temu naprzeciw, szukają nowych sposobów przekazania studentom praktycznej wiedzy. Odbywa się to między innymi poprzez zwiększanie godzin obowiązkowej praktyki w biurze o konkretnej specjalizacji oraz szukaniu nowych możliwości kontaktów ze środowiskiem biznesowym.

W 2016 roku Politechnika Świętokrzyska podpisała porozumienie o współpracy z Fundacją Fabryki Marzeń i tym sposobem studenci architektury i urbanistyki stali się nowym pierwiastkiem w modelu współpracy fundacja – samorząd – człowiek – biznes. Fundacja prowadzi działania na terenie całej Polski, a główną siedzibę ma w Kielcach. Praca fundacji (organizacji) opiera się na pomocy stypendialnej, pomocy w rozwoju osobistym oraz remontach. Mają one na celu „budowanie nowej, lepszej przyszłości, stawianie solidnych fundamentów dla rozwoju najmłodszych”. Służą poprawie warunków bytowych ludzi w trudnej sytuacji materialnej, opierając się na zaspokajaniu podstawowych potrzeb, w tym prawa do higieny i intymności. Wpływają na przywrócenie im marzeń i wiary w możliwość godnego życia². Podjęta przez fabrykę współpraca z uczelnią dotyczy Fabryki Remontów, której celem jest poprawa komfortu życia ludzi poprzez remont mieszkań, w których nie ma warunków do prawidłowego funkcjonowania oraz rozwoju i nauki dla dzieci, bo to właśnie w trosce o przyszłość najmłodszych są czynione kroki fundacji.

Wiek XXI niesie potrzebę życia w dobrych warunkach bytowych, tworzących odpowiednią przestrzeń do prawidłowego funkcjonowania, sprzyjających nauce i pracy,

poczucia fizycznego i psychicznego bezpieczeństwa, umożliwiającym budowanie lepszego jutra. Współczesny świat stwarza konkretne wymogi, a współczesny człowiek musi im sprostać. Mimo znacznej poprawie jakości życia w społeczeństwie nadal jest wiele rodzin, które z różnych przyczyn, często zdrowotnych, nie są w stanie stworzyć samym sobie i najbliższym odpowiednich warunków do życia. Zła sytuacja materialna sprawia, że brakuje im podstawowych środków do prawidłowego funkcjonowania, prawa do higieny i intymności, pozbawia godności i wiary w możliwość poprawy tej sytuacji.

Naprzeciw tym wymaganiom codzienności wychodzi Fundacja Fabryki Marzeń, niosąc pomoc potrzebującym. Fundacja „Fabryki Marzeń” jest organizacją, której działalność jest zwieńczeniem wieloletniej pracy na rzecz rozwoju tych, którzy z różnych przyczyn znajdują się w trudnej sytuacji. Jej działalność opiera się na modelu współpracy z wieloma partnerami (firmami, spółkami, stowarzyszeniami, organizacjami i instytucjami) – za każdą z nich stoją ludzie.

W świetle porozumienia między uczelnią a fundacją studenci architektury i urbanistyki, jako grupa doskonale wpisująca się w ten profil działalności, została jako pierwsza zaproszona do współpracy. Pierwszymi wolontariuszami zostali studenci ostatniego roku studiów. Posiadają oni największą wiedzę ogólną z zakresu architektury i budownictwa i mają za sobą zajęcia z przedmiotu Projektowanie architektury wnętrz. Będąc na ostatnim etapie studiów, mają okazję sprawdzenia zdobytej wiedzy w praktyce i przełożenia teoretycznego przygotowania na praktyczne zastosowanie.

Chętni studenci w charakterze wolontariuszy pod nadzorem architektów – pracowników naukowo-dydaktycznych stali się nowym pierwiastkiem w modelu współpracy fundacja – samorząd – człowiek – biznes. W marcu razem z Fabryką Remontów podjęli pracę nad generalnym remontem pierwszego mieszkania.

2. REMONT MIESZKANIA PRZY UL. URZĘDNICZEJ W KIELCACH³

Pierwszy przeprowadzony w ramach współpracy remont odbył się w Kielcach przy ulicy Urzędniczej. Mieszkanie należy do matki samotnie wychowującej dwie córki w wieku gimnazjalnym.

Prace rozpoczęto wizją lokalną oraz inwentaryzacją stanu istniejącego (il. 1). Przeprowadzono wywiad z rodziną w celu zapoznania się z ich oczekiwaniami wobec zamierzonego remontu. Kolejnym etapem były konsultacje z przedstawicielami Fundacji dotyczące budżetu przewidzianego na remont, czasu trwania oraz zakresu prac remontowo-budowlanych. Wolontariuszy podzielono na grupy, z których każda wykonała osobną koncepcję. Wspólnie wyłoniono projekt, który wychodził naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców oraz uwzględniał wcześniejsze założenia i ustalenia (il. 2). Wybrana koncepcja zakładała zmiany w układzie funkcjonalnym mieszkania. Nadrzędnym celem było wydzielenie dla każdego

Tabela 1

Charakterystyka mieszkańców, opis stanu istniejącego

Lokalizacja	Kielce, ul. Urzędnicza 1.
Typ lokalu	Mieszkanie w bloku wielorodzinnym
Powierzchnia	43 m ²
Opis funkcjonalny	2 pokoje, kuchnia, łazienka, przedpokój
Użytkownicy	3 osoby: matka i dwie córki – 14-letnia Julia i 16-letnia Michalina
Charakterystyka mieszkańców	Matka samotnie wychowująca dwie córki. Młodsza z córek dzieli z matką większy pokój. Starsza córka zajmuje osobny pokój
Opis stanu istniejącego	Dziurawe podłogi, brak umywalki, ciekące krany, urządzenia do wymiany. Kuchnia do remontu; brak okapu i niesprawną lodówkę. Podłoga w całym mieszkaniu do wymiany (w kuchni i przedpokoju wykładzina PVC, w pokojach stary parkiet)
Okres prac remontowych	kwiecień–maj 2017

z użytkowników prywatnej przestrzeni. Dokonano tego poprzez wyburzenie ściany działowej dzielącej kuchnię z dużym pokojem oraz wybudowanie jej w miejscu wydzielającym odrębny pokój dla młodszej córki oraz aneks kuchenny z salonem dla matki. Drugi pokój oraz łazienka z korytarzem pozostawały bez zmian (il. 3). W całym mieszkaniu wymieniono posadzkę, poprawiono instalację elektryczną, wyrównano i ponownie pomalowano ściany, skuto starą glazurę i położono nowe płytki (il. 5). Dodatkowo powiększono kuchnię, zapewniając funkcjonalne rozmieszczenie urządzeń oraz odpowiednią ilość blatu roboczego (il. 6). Przewidziano również brakujący okap i lodówkę. W łazience uwzględniono umywalkę, której wcześniej brakowało, oraz prysznic zamiast wanny (il. 7). Wszystkie pomieszczenia wyposażono w nowe meble, sprzęty i oświetlenie.

Studenci, oprócz prac projektowych, wykonali pewne prace wykonawcze, jak np. malowanie grafiki na ścianach w przedpokoju (il. 8) oraz wykorzystując swoje umiejętności plastyczne, wykonali szkice odręczne, które zawisły w pokojach dziewczynek (il. 9). Wyremontowane mieszkanie przekazano rodzinie 15 maja 2017 roku (il. 10, 11).

ZAKRES PRAC STUDENTÓW (ZADANIE STUDENTÓW)	
1.	Wizja lokalna. Inwentaryzacja stanu istniejącego.
2.	Wywiad z rodziną. Zapoznanie się z oczekiwaniami.

3.	Rysunki inwentaryzacyjne.
4.	Ustalenia z fundacją – omówienie zakresu prac oraz budżetu przewidzianego na remont.
5.	Wstępne koncepcje. Podział wolontariuszy na grupy. Każda z grup przygotowała osobną koncepcję. Wyłonienie jednej.
6.	Przedstawienie wybranej koncepcji fundacji, a następnie rodzinie.
7.	Uszczegółowienie koncepcji. Wizualizacje każdego pomieszczenia.
8.	Rysunki techniczne: rzut mieszkania, rys. wyburzeń, dyspozycje budowlane, rysunki mebli kuchennych na wymiar oraz szaf w zabudowie, rys. elektryki i wod.-kan. Zestawienie materiałów, powierzchni, urządzeń, mebli i oświetlenia.
9.	Projekt grafiki na ścianie w przedpokoju.
10.	Wykonanie grafiki.
11.	Koordinowanie wykonywanych prac.
12.	Wykonanie obrazów do zaprojektowanych wnętrz.

3. REMONT MIESZKANIA W BILCZY

W maju bieżącego roku rozpoczęto remont kolejnego mieszkania zlokalizowanego w miejscowości Bilcza koło Kielc. Mieszkanie należy do sześciuosobowej rodziny: rodzice, dwaj pełnoletni synowie oraz dwie córki uczęszczające do szkoły podstawowej. Głowa rodziny ze względu na zły stan zdrowia nie jest w stanie podjąć żadnej pracy. Matka wykonuje prace dorywcze (il. 4, 12, 13, 14).

Zadaniem projektowym jest wykonanie koncepcji dla części mieszkania przeznaczonej dla dziewczynek oraz wszystkich części wspólnych, tj. łazienki i kuchni. Nadrzędnym celem jest stworzenie prywatnych przestrzeni dla rodziców i córek. Koncepcja zakłada salon z aneksem kuchennym dla rodziców oraz wspólny pokój dla dziewczynek.

Praca wolontariuszy przebiega w taki sam sposób, jak podczas remontu poprzedniego mieszkania. Do prac projektowych dołączyli studenci młodszych lat kierunku architektury i wzornictwa przemysłowego. Odbyto wizję lokalną oraz inwentaryzację stanu istniejącego. Przeprowadzono wywiad z rodziną oraz konsultacje z przedstawicielami Fundacji dotyczące budżetu przewidzianego na remont, czasu trwania oraz zakresu prac remontowo-budowlanych. Zespół wolontariuszy przygotował jedną wspólną koncepcję, która przeszła wstępną akceptację w Fundacji. Projekt jest na etapie koordynacji międzybranżowych.

Lokalizacja	Bilcza
Typ lokalu	Mieszkanie w bloku wielorodzinnym
Powierzchnia	60 m ²
Opis funkcjonalny	3 pokoje, kuchnia, łazienka, przedpokój
Użytkownicy	6 osób: rodzice, dwaj pełnoletni synowie oraz dwie córki w wieku 10 i 12 lat
Charakterystyka mieszkańców	Schorowany ojciec, matka podejmująca prace dorywcze, dwie córki w wieku 10 i 12 lat, dwaj pełnoletni synowie. Dwa pokoje zajmowane są przez dorosłych synów, a trzeci przez rodziców z córkami.
Opis stanu istniejącego	Wykładzina leżąca na betonowej posadzce, zawilgocone ściany i sufity, pleśń w łazience, wadliwa instalacja elektryczna (brak oświetlenia w łazience), niesprawny piec i brak ciepłej wody, ciekące krany i niesprawne sprzęty kuchenne, budynek nieocieplony od zewnątrz
Data rozpoczęcia prac	Maj 2017

4. PODSUMOWANIE

Uczestniczenie w wolontariacie, którego działania są zbieżne z wykonywaniem przyszłego zawodu, niesie ze sobą szereg korzyści. Program kształcenia (w przypadku przedmiotu Projektowanie architektury wnętrza i nie tylko) daje teoretyczne przygotowanie. Student zapoznaje się z wiedzą teoretyczną (część wykładu) oraz ma konkretne zadanie projektowe, w którym określono cel, zamierzenie oraz często, ale nie zawsze, użytkownika. Wykonuje projekt koncepcyjny oraz opracowuje określony zakres oddania projektu bez szczegółowych rysunków technicznych. Współpraca z fundacją daje możliwość uczestniczenia w całym procesie projektowo-wykonawczym. Studenci, zanim przejdą do koncepcji, muszą odbyć wizję lokalną, inwentaryzację oraz wywiad z konkretnymi użytkownikami, którzy mają swoje oczekiwania związane z remontem. Istnieje też szereg wytycznych projektowych, jak np. budżet, szereg uwarunkowań i ograniczeń, z którymi trzeba się zmierzyć na etapie przygotowywania koncepcji, jak również często na etapie wykonawczym. Studenci współpracują z poszczególnymi wykonawcami, wykonują dla nich kompletne rysunki techniczne oraz prowadzą ustalenia, odbywają spotkania i rozmowy. Podejmują decyzje na bieżąco w trakcie trwania remontu. Napotykają na trudności w wykonaniu projektu koncepcyjnego. Śledzą cały proces i widzą różnice między projektem a wykonaniem. Nowo zdobyta wiedza oraz doświadczenie są przydatne podczas

każdego kolejnego projektu. Skraca czas pracy nad koncepcją, zmniejsza ryzyko popełnienia błędów projektowych.

Taki rodzaj współpracy przyczynia się do wzbogacenia predyspozycji i doświadczenia studentów.

Powiązanie oferty kształcenia szkół wyższych z przedsiębiorstwami oraz innymi organizacjami mogącymi pomóc przyszłemu absolwentowi w wejściu na rynek pracy powinno stać się nowym spojrzeniem na sposób zarządzania uczelnią.

Współpraca uczelni z biznesem może znacząco wpłynąć na poziom atrakcyjności absolwentów na rynku pracy. Natomiast rozpoznawalność uczelni wśród pracodawców jest istotnym kryterium jej oceny w rankingach, co z kolei wpływa na jej wybór przez przyszłych kandydatów.

Rodzaj współpracy opisany w artykule niesie za sobą przede wszystkim sieć kontaktów, rozpoznawalność uczelni, jak i organizacji, z którą współpracuje. Cały proces projektowy oraz wykonawczy jest nagrywany przez telewizję Politechniki Świętokrzyskiej oraz TVP Kielce. Na podstawie systematycznych nagrań powstaje materiał filmowy emitowany w telewizji lokalnej oraz krajowej.

Opisany w artykule model współpracy daje także wymierne korzyści dla Fabryki Remontów. Przed rozpoczęciem remontu fundacja ma do dyspozycji projekt koncepcyjny oraz komplet dokumentacji technicznej, na podstawie których mogą oszacować koszt inwestycji. Rysunki oraz zestawienia powierzchni, materiałów, urządzeń oraz sprzętów służą do porozumiewania się z poszczególnymi wykonawcami oraz są podstawą do przeprowadzenia całego remontu. Studenci sprawują nadzór nad całością prac remontowych, co sprzyja prawidłowej koordynacji międzybranżowej, eliminuje ewentualne błędy oraz skraca czas przepływu informacji oraz czas pracy.

Korzyści ze współpracy dla studentów:

- zastosowanie zdobytej wiedzy w praktyce;
- wyćwiczenie umiejętności prawidłowej aranżacji funkcjonalnej wnętrza;
- wskazanie związków teorii z praktyką projektową poprzez stosowanie produktów dostępnych na rynku;
- doświadczenie w konkretnej specjalizacji, jaką jest projektowanie wnętrza;
- poszerzenie wiedzy, nowe umiejętności;
- współpraca z branżystami i innymi uczestnikami procesu;
- realizacja projektu koncepcyjnego;
- zapoznanie się z trudnościami wynikającymi z realizacji zamierzonej koncepcji;
- uczestnictwo i poznanie procesu od koncepcji po realizację;
- odniesienie się do różnic między projektem a wykonaniem (efektem końcowym);
- atrakcyjniejsze portfolio-satysfakcja osobista;
- kreowanie wizerunku w mediach;
- większe prawdopodobieństwo zatrudnienia po studiach;

- lepsze wejście na rynek pracy;
- budowa sieci kontaktów w środowisku biznesowym.

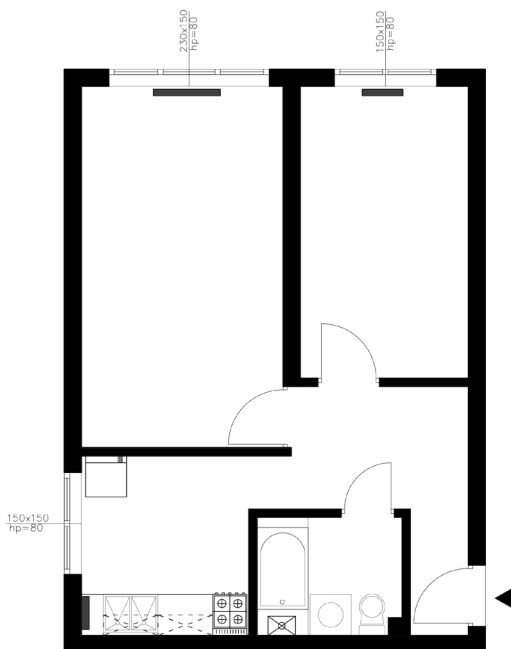
Korzyści ze współpracy dla uczelni:

- lepsze wejście absolwenta na rynek pracy;
- promocja uczelni, kreowanie wizerunku w mediach;
- wzrost rozpoznawalności uczelni wśród pracodawców oraz samych kandydatów;
- promocja uczelni, kreowanie wizerunku w mediach;
- wzrost zainteresowania przedsiębiorców absolwentami uczelni;
- możliwość rozwoju badań.

Korzyści ze współpracy dla fundacji:

- kompleksowy projekt całego założenia projektowego;
- pomoc studentów i ich opiekunów w rozwiązywaniu problemów oraz koordynacja pracy na każdym etapie remontu;
- promocja fundacji, kreowanie wizerunku w mediach;
- wykorzystanie uczelni jako źródła idei;
- zmniejszenie kosztów, szczególnie ważne przy charytatywnym profilu działalności;
- stworzenie sieci kontaktów ze środowiskiem akademickim.

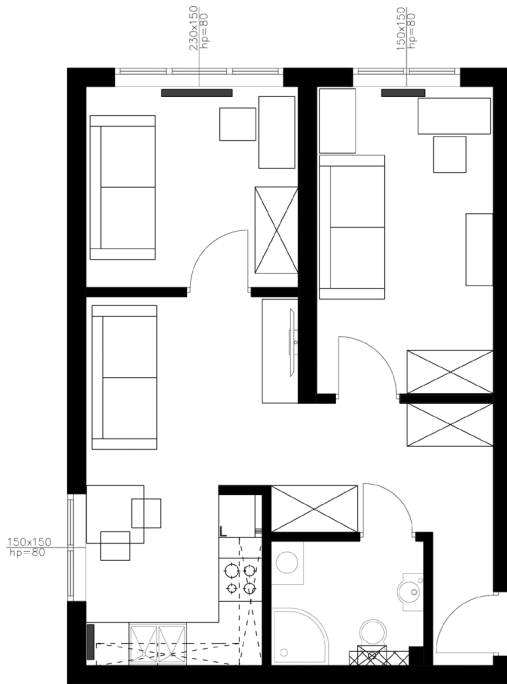
- II. 1. Inwentaryzacja mieszkania, ul. Urzędnicza,
Kielce (opr. Wolontariat PŚk)
- III. 1. Inventory, Urzednicza Street, Kielce

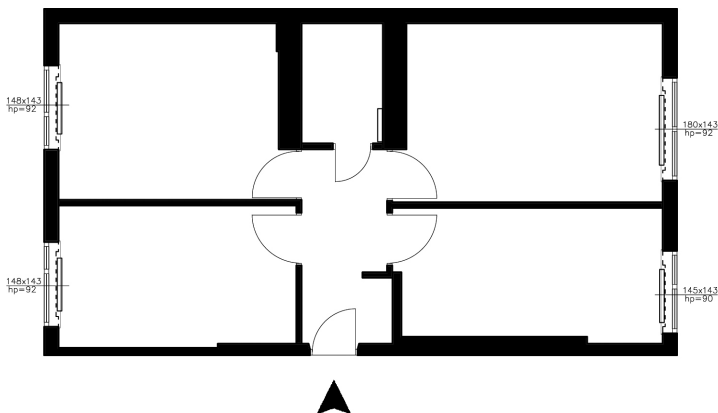
- II. 2. Koncepcja mieszkania, ul. Urzędnicza,
Kielce (opr. Wolontariat PŚk)
- III. 2. Conception, Urzednicza Street, Kielce

II. 3. Rzut – układ funkcjonalny mieszkania,
ul. Urzędnicza, Kielce (opr. Wolontariat PŚk)
III. 3. Site plan, Urzędnicza Street, Kielce

II. 4. Inwentaryzacja mieszkania, Bilcza (opr. Wolontariat PŚk)
III. 4. Inventory, Bilcza

II. 5. Prace remontowe (fot. M. Wijas)

III. 5. Renovations

II. 6. Kuchnia – ujęcie przed i po remoncie (fot. M. Wijas)

III. 6. Kitchen – before and now

II. 7. Łazienka – ujęcie przed i po remoncie (fot. M. Wijas)

III. 7. Bathroom – before renovation and now

II. 8. Grafika na ścianie w przedpokoju wykonana przez Studentów PŚk (fot. M. Wijas)

III. 8. Wall painting in the hall made by the students of The University of Technology Kielce

II. 9. Obrazy na ścianach wykonane przez Studentów (fot. M. Wijas)
III. 9. Sketches made by the students of The Univeristy of Technology
Kielce

II. 10. Nowy pokój młodszej dziewczynki
(fot. M. Wijas)
III. 10. The new room of the younger girl

II. 11. Pokój starszej dziewczynki (fot. M. Wijas)

III. 11. The new room of the older girl

II. 12. łazienka – przed remontem. Bilcza
(fot. L. Jańczy)

III. 12. Bathroom – before renovation. Bilcza

II. 13. Kuchnia – przed remontem. Bilcza (fot. L. Jańczy)

III. 13. Kitchen – before renovation. Bilcza

II. 14. Pokój dzienny – wspólna przestrzeń dla rodziców i córek. Bilcza (fot. L. Jańczy)

III. 14. Living room – common space for parents and both of daughters. Bilcza

PRZYPISY

- ¹ http://www.pwe.com.pl/files/1276809751/file/mir_3_2013_bryla_jurczyk_domanski.pdf (dostęp: 27.05.2017).
- ² <http://www.fabrykimarzen.org/nasze-fabryki> (dostęp: 27.05.2017).
- ³ <http://www.fabrykimarzen.org/aktualnosci/druga-przemiana-w-kielcach> (dostęp: 27.05.2017).

BIBLIOGRAFIA

- Bariery współpracy przedsiębiorców i ośrodków naukowych*, Raport MNiSW, Warszawa, listopad 2006.
- Bryła P., Jurczyk T., Domański T., *Korzyści współpracy uczelni wyższych z otoczeniem gospodarczym – próba typologii*, „Marketing i Rynek”, 4/2013, s. 14–19.
- Gronostajska B., *Zieleń w mieszkaniu-użyteczna, piękna i trwała*, Wydawnictwo PK, Kraków 2012.
- Model współpracy uczelni z otoczeniem biznesowym*, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice, grudzień 2010.
- Najlepsze praktyki w zakresie współpracy ośrodków naukowych i biznesu przy wykorzystaniu środków z UE*, Fundacja Aurea Mediocritas, Warszawa, grudzień 2008.
- Neufert E., *Neufert. Podręcznik projektowania architektoniczno-budowlanego*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2012.
- Przedsiębiorcza uczelnia i jej relacje z otoczeniem*, M. Pluta-Olearnik (red.), Wydawnictwo Difin, Warszawa 2009.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 29 września 2011 r. w sprawie warunków oceny programowej i instytucjonalnej, Dz. U. z 2011, nr.207, poz. 1232.
- Schneider-Skalska G., *Kształtowanie zdrowego środowiska mieszkaniowego*, Monografia 307, Wydawnictwo PK, Kraków 2004.
- Strategia Rozwoju Szkolnictwa Wyższego w Polsce do 2020 roku – drugi wariant*, Ernst & Young Business Advisory, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, marzec 2010.
- Zimny A., *Współpraca uczelni z przedsiębiorcami jako wyraz nowego podejścia do zarządzania szkołą wyższą*, Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, z. VII, 2013.
http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/1260/Pragmata_7_13.pdf (dostęp: 27.05.2017).
- <http://www.echodnia.eu/swietokrzyskie/wiadomosci/kielce/a/fundacja-fabryki-marzen-wyremontowala-mieszkanie-kolejnej-ubogiej-rodziny-z-kielce,12081424/> (dostęp: 27.05.2017).
- <http://www.fabrykimarzen.org/nasze-fabryki> (dostęp: 27.05.2017).
- <http://www.fabrykimarzen.org/aktualnosci/druga-przemiana-w-kielcach> (dostęp: 27.05.2017).
- http://www.pwe.com.pl/files/1276809751/file/mir_3_2013_bryla_jurczyk_domanski.pdf (dostęp: 27.05.2017).
- <http://teleexpress.tvp.pl/30879605/wyremontowali-dom> (dostęp: 27.05.2017).
- http://www.ue.katowice.pl/fileadmin/_migrated/content_uploads/09_15.pdf (dostęp: 27.05.2017)

PUA

ARCHITEKTURA

Piotr Broniewicz (piotrbroniewicz@hotmail.com)

Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego, Instytut Projektowania Urbanistycznego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Kreowanie marki za pomocą architektury

Brand creation using architecture

Streszczenie

Posiadanie rozpoznawalnej marki to jedna z podstawowych rzeczy na rynku, pozwalająca odnieść sukces. Oprócz tradycyjnych metod jej budowania, które można odnaleźć w podręcznikach do marketingu, bardzo istotne jest kształtowanie świadomego charakteru architektury, z jakim dana instytucja czy firma będzie kojarzona. Głębsze spojrzenie w historię pozwala zauważyć, że jest to trend nieprzemijalny. Czy warto więc wydawać znaczne sumy na inwestycje, które mogą wynieść nas ponad przeciętność?

Słowa kluczowe: architektura, architektura użyteczności publicznej, branding, marketing

Abstract

To own a recognizable brand is a key to the market success. Except typical methods, which could be found in marketing manuals, it's very important for an institution or company to create the architecture with which will be associated. Study of history shows that it is an unchangeable condition. Is it worth spending a lot of money on an above average Architecture?

Keywords: architecture, public buildings, branding, marketing

1. WSTĘP

Rozpoznawalność logotypów znanych marek często jest miarą ich sukcesu. Jeden symbol może wyrażać wiele wartości, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych. Stąd tak istotne jest dbanie o niego. Wielkie firmy posiadają znaki firmowe wyceniane na wiele miliardów dolarów. Ich użycie obwarowane jest licznymi przepisami, których naruszenie może skutkować sprawą sądową. Za fundament kreowania marki można uznać marketing. W anglojęzycznych opracowaniach naukowych charakteryzowany jest on za pomocą „czterech P”, wprowadzonych do literatury przedmiotu przez prof. E.J. McCarthy’ego w roku 1960, rozumianych jako Product, Place, Promotion oraz Price¹. W poniższym artykule poruszony zostanie problem miejsca (Place), odmiennie interpretowany niż w przytoczonej powyżej definicji, nie jako lokalizacji, a przestrzeni, będącej czynnikiem mającym istotny wpływ na kształtowanie charakteru danej firmy/organizacji. Jednym ze sposobów kreowania wybranej specyfiki przedsiębiorstwa jest stawianie na określone rozwiązania architektoniczne, na tle których może być eksponowane dane logo. Często sama architektura jest ściśle powiązana z danym koncernem. Czasem są to drobne akcenty, innym razem to całe założenia architektoniczne. Większość użytkowników samochodów bez trudu rozpozna charakterystyczne srebrne panele firmy Trimo, używane do wykończenia elewacji salonów Porsche. Podobnie będzie w przypadku sklepów Ikea, dzięki charakterystycznym żółto-niebieskim kolorom. Również wnętrza sklepów, restauracji, banków czy też kin zrzeszonych w sieciach podlegają pewnej unifikacji. Czerwień w KFC, rustykalne drewno z bielą w sklepach marki Salomon albo niewielkie punkty świetlne imitujące gwiazdy na sufitach w kinach sieci Cinema City. Oczywiście to tylko wybrane, najbardziej rzucające się w oczy detale. Każda duża firma posiada obszerne instrukcje, tzw. manual, który zawiera wytyczne informujące o materiałach, proporcjach, czcionkach, typie oświetlenia itp., mających zapewnić spójność architektoniczną miejsc związanych z daną firmą. Istotne jest utożsamianie logo tylko z określonymi rozwiązaniami architektonicznymi, bez względu na lokalizacje danej placówki. Często dochodzi wręcz do „zawłaszczenia” wybranych elementów, takich jak na przykład kolor, przez daną firmę. Świetnymi przykładami mogą tu być kolor czerwony oraz żółty w gastronomii kojarzony jednoznacznie z restauracją McDonald’s, a w branży motoryzacyjnej wyłącznie z firmą Ferrari.

W procesie kreowania wartości danej marki istotna jest ciągłość. Bardzo często w naszym kraju instytucje państwowe dokonują bardzo zdecydowanego rebrandingu. Zmiany te nierzadko mają podłoże polityczne. Ciężko się tu doszukać spójnej koncepcji, która widoczna jest w firmach prywatnych, gdzie można zaobserwować stopniową ewolucję logo. Nierzadko w świecie biznesu widzi się tak radykalne kroki, na jakie zdecydowało się np. województwo pomorskie, zmieniając diametralnie swoje dotychczasowe logo. Nowe, mocno krytykowane przez środowisko grafików, zupełnie odeszło od symboliki, na które stawiało poprzednie. Dobrym przykładem, na którym można zobaczyć, jak wygląda stopniowe przekształcanie znaku firmowego, są logo wielkich koncernów informatycznych: Google,

Microsoft czy Apple. Przy stosunkowo niewielkich zmianach, pozwalających użytkownikowi na błyskawiczne rozpoznanie, z jaką firmą ma do czynienia, unowocześniano i dostosowano do wymagań dzisiejszych czasów stylistykę logotypów. Nie zapomniano przy tym o wyborze charakterystycznych czcionek czy kolorów. Ogólnie rzecz ujmując, estetykę, która obejmuje całą grupę produktów oferowanych przez daną korporację. Osoba, która używa systemu operacyjnego Windows, bez trudu dostrzeże tę samą stylistykę graficzną zastosowaną w wyszukiwarce Bing, w poczcie Hotmail czy w konsoli X Box. Ułatwia to poruszanie się użytkowników w danym środowisku, pozwala na szybsze zaadaptowanie się do nowego produktu oraz, co ważniejsze, przyzwyczajają klientów do danego sposobu myślenia. W efekcie pozwala na budowanie wartości całości firmy (w opisanym przykładzie Microsoftu). Podobne spostrzeżenia nasuwają się po zapoznaniu z produktami firmowanymi przez inne globalne marki.

2. ARCHITEKTURA JAKO SYMBOL FIRMY/INSTYTUCJI

Równie ważna dla wyrażenia charakteru firmy jest architektura, z którą dana firma się utożsamia. Dopasowanie odpowiednich rozwiązań architektonicznych do oferowanej gamy produktowej pozwala już na samym początku określić grupę docelową, dla której stworzona została marka. Budynek lub wnętrze mogą już na samym początku zachęcić bądź odrzucić potencjalnego klienta. Luksusowe firmy postawią na inną architekturę, niż te skierowane na bardziej masową klientelę. Firmy sportowe będą podkreślać inne cechy niż te, na których skupią swoją uwagę firmę handlującą kosmetykami lub elektroniką. Biuro architektoniczne Herzog i De Meuron zrealizowało kilka budynków na zamówienie dużych korporacji. Obiekty te same w sobie stały się reklamą tych firm. Pokazują je jako innowacyjne, niebojące się stawiać na niestandardowe rozwiązania, a zarazem luksusowe, bo korzystające z usług znanych i rozpoznawalnych projektantów. Caixa Forum (il. 1) w Madrycie (siedziba Fundacji Banku Caixa wspierającej sztukę), sklep Prada w Tokio (producent luksusowej odzieży) czy Vitrahaus w Weil am Rhein (producent mebli) wpisują się w ten trend w sposób idealny, jednocześnie pokazując, że nie jest to domena tylko i wyłącznie określonej wąskiej grupy podmiotów z jednej branży. Firmy, które skierowane są do klientów masowych, oczywiście nie mogą sobie pozwolić na wznoszenie ikonicznych budynków w każdym mieście, gdzie pojawia się ich placówka, ale, jak już wspominałem we wstępie, one także przygotowują wytyczne dla projektantów. Dzięki temu we wszystkich sklepach, np. z odzieżą danej firmy, mamy do czynienia z taką samą barwą oraz natężeniem światła. Na ścianach zawieszane są określone grafiki, wybrane z wąskiej liczby przygotowanych przez dział marketingu, mające ukazać charakter danego brandu. Do wykończenia ścian używa się tych samych materiałów. Unifikacja rozwiązań architektonicznych sprawia, że firma pokazuje, że wszędzie dba

o swoich klientów w ten sam sposób. Architektura staje się tu elementem uzupełniającym do logo firmy².

Promowanie przez architekturę to również specjalność firm motoryzacyjnych. W ostatnich latach wiele z nich postanowiło wznieść swoje muzea. Ekspozycję przygotowano w taki sposób, aby pokazać wieloletnią tradycję danego producenta. Wystawy prezentują najróżniejsze pojazdy powstające w jego fabrykach na przestrzeni wieków, ukazane na tle wydarzeń historycznych. Swoją podróż przez budynek odwiedzający kończy zwykle w miejscu, gdzie każdy może stać się częścią historii firmy, czyli w salonie samochodowym. Trend ten jest bardzo dobrze widoczny w Niemczech, gdzie swoje główne siedziby ma wiele najbardziej znanych marek. BMW Welt w Monachium z charakterystycznym podwójnym stożkiem wykonanym ze stali i szkła (il. 2), projektu pracowni Coop Himmelblau z roku 2007, wchodzi w skład kompleksu mieszczącego muzeum, biura oraz fabrykę. Służy za przestrzeń wystawienniczą, gdzie producent prezentuje swoje najnowsze osiągnięcia z zakresu motoryzacji i designu. Sercem tego dekonstruktywistycznego budynku jest platforma zawieszona na poziomie pierwszego piętra, na której następuje przekazanie samochodu nabywcy, po czym opuszcza on gmach w nowym samochodzie marki BMW po rampie widocznej dla wszystkich odwiedzających. Podobne rozwiązanie zastosował koncern Volkswagen, który w swoim muzeum w Wolfsburgu umieścił zaprojektowane przez Henn Architekten dwie szklane wieże, mieszczące platformy z 800 samochodami, które za pomocą specjalnej windy zwożone są do miejsca odbioru przez właściciela. Proces ten jest widoczny nie tylko dla zwiedzających to ogromne założenie parkowo-muzealne, ale także ludzi, którzy znaleźli się w pobliżu Autostadt, dając sygnał, że firma ma się świetnie i w każdym momencie z jej murów wyjeżdża kolejny samochód (w ciągu doby ok. 400 samochodów) z kierowcą, który zdecydował się dołączyć do jej klientów. Ciężko o bardziej dosłowną reklamę niż ta, w której dwa 48-metrowe szklane walce są w zasadzie parkingiem wielopoziomowym, stanowiącym oprawę tego, co tutaj najważniejsze, czyli samochodów. Podobnie, choć może trochę mniej spektakularnie, proces ten wygląda na przykład w muzeum Mercedesa czy Porsche. Oba te budynki można zaliczyć do topowych przykładów architektury wystawienniczej. Zarówno UNStudio, projektując dla Daimlera w Stuttgarcie srebrny budynek inspirowany kształtem silnika Wankla (il. 3), jak i Delugan Meissl, opracowując unoszący się nad okolicą futurystyczny gmach muzeum w Zuffenhausen (il. 4), stworzyli obiekty, które przyciągają nie tylko entuzjastów motoryzacji, dbając o to, by wizytującym marki te kojarzyły się z topowym designem i innowacyjnością.

Bardzo interesującym zjawiskiem, które można zaobserwować np. w Hiszpanii, są fundacje zajmujące się wspieraniem kultury i sztuki oraz promujące dany obszar. Często za takim placówkami stoją samorządy, instytucje finansowe lub bogaci i wpływowi mieszkańcy danego regionu. Wiele z tych organizacji wznosi swoje siedziby przy współpracy z wybitnymi architektami. Przekłada się to na pobudzenie turystyki poszczególnych ośrodków miejskich czy też aktywizację miejscowej ludności. Sztandarowym przykładem przekształcenia oblicza

miasta za pomocą nowoczesnej architektury jest Bilbao z wzniesionym w 1997 roku wg projektu F. Gehry'ego Muzeum Guggenheima. Opisany wielokrotnie „efekt Bilbao” niewątpliwie był impulsem, po którym wiele miast postanowiło zbudować budynki, które miały pozwolić odnieść podobny sukces. Dzięki temu w Hiszpanii powstało wiele bardzo ciekawych realizacji – części udało się odnieść sukces i wpłynąć pobudzająco na dany region. Do najbardziej udanych inwestycji ostatnich lat trzeba zaliczyć realizację wspomnianej wcześniej Caixa Forum z Madrytu³ i z Saragossy⁴ (il. 5). W stolicy Hiszpanii architekci zrewitalizowali budynek dawnej elektrowni, zdecydowali się na podniesienie historycznego budynku, dzięki czemu uzyskali częściowo zacieniony plac w poziomie ulicy dostępny dla mieszkańców. Dodane elementy – w przeciwieństwie do ceglanej bryły zabytku – zostały wykończone kortenowymi panelami. Również architekci z Estudio Carme Pinos w swojej realizacji w Aragonii zdecydowali się na takie kreowanie formy, aby zdawała się przeczyć prawom fizyki i sprawiała wrażenie lewitowania całego budynku. Oba budynki przyciągają uwagę, stając się wizytówką fundacji Caixa, która stara wspierać się wszystkie gałęzie sztuki, w tym architekturę. Bardzo interesującym przykładem jest Centro Niemeyer, wzniesione w roku 2011 przy udziale fundacji księcia Asturii. Zespół budynków, zaprojektowany przez wybitnego architekta Oscara Niemeyera, spowodował, że niewielkie Avilés stało się ważnym punktem na mapie kultury północnej Hiszpanii, do miasta zaś zaczęły przybywać gwiazdy światowego formatu. Bogaty program funkcjonalny tego kompleksu pozwala na jednoczesne organizowanie wielu wydarzeń kulturalnych, trafiających do szerokiego grona odbiorców. Wymienione budynki zbudowały lub utwierdziły pozycję poszczególnych miast oraz regionów jako otwartych na sztukę i twórców, miejsc do życia dla ludzi kreatywnych i przedsiębiorczych. Stawiając na niepospolite realizacje i nietuzinkowych architektów, budują swoją markę jako miejsca, gdzie można zrealizować nawet najtrudniejsze projekty.

3. ARCHITEKTURA MIEJSCA PRACY

Projekty wnętrz biur wielkich korporacji są przykładem, który równie dobrze pokazuje, jak architektura potrafi stwarzać renomę danej firmy. Idąc z duchem czasu i dodając za Williamem J. McEwenem do wspomnianej we wstępie zasady 4P literę piątą, czyli ludzi (People)⁵, wielkie firmy postanowiły sprawić, żeby zatrudnieni spędzali jak najchętniej, jak najwięcej czasu w pracy. Starano się wyeliminować czynniki stresogenne, wprowadzając zamiast nich strefy relaksu i odpoczynku. Uwzględniono indywidualne potrzeby pracowników, biorąc pod uwagę, że każda osoba pracuje najefektywniej w innych warunkach. W wyniku współpracy architektów z psychologami, działami HR firm oraz konsultacji z pracownikami, udało się zrealizować wiele ciekawych przestrzeni biurowych. Wśród najbardziej znanych wymieniane są biura Google, choć równie ciekawe rozwiązania można znaleźć w placówkach innych korporacji, takich jak: Lego, LinkedIn, Avast, Kayak oraz wielu innych. Ogólnoświatowa tendencja

wskazuje na odejście od typowego biura na rzecz wielofunkcyjnej przestrzeni, elastycznie dostosowywanej do potrzeb pracowników. Często podczas projektowania ulega zachwianiu klasyczna proporcja pomiędzy strefą pracy a odpoczynku. Pracownicy mogą skorzystać z sal gimnastycznych, siłowni, bibliotek czy salek do prób muzycznych. Pomieszczenia socjalne przypominają restauracje lub modny pub, gdzie nad filiżanką kawy można wymienić się pomysłami z współpracownikami. Miejsca pracy swoim wyglądem przywołują na myśl np. brzeg morza lub sad pomarańczowy⁶. Pomiędzy piętrami biura zamiast windą lub schodami można poruszać się za pomocą zjeżdżalni⁷. Wszystko po to, żeby pracownicy poczuli się w swoim miejscu zatrudnienia komfortowo i mogli pracować jak najbardziej efektywnie. Widoczna staje się też ewolucja w sposobie pracy, zauważalna zwłaszcza w branżach kreatywnych, gdzie o sukcesie często decyduje praca zespołowa. Dobry projekt architektoniczny bowiem nie tylko umożliwia, ale także stymuluje pracę zespołową. Dodatkowym atutem jest fakt, że miejsca opisane powyżej są bardziej atrakcyjne dla przyszłych zatrudnionych, same w sobie stanowią zachętę. Oczywiście jest, że nie każda firma może pozwolić sobie na realizację tak ambitnych projektów jak te, za którymi stoją światowe korporacje, które ze swoich biur uczyniły wizytówkę jako miejsc „fajnych” do pracy. Naturalne jest, że ową „fajność” będziemy definiować w różny sposób dla różnych branż. To, co będzie określane w taki sposób przez informatyków, niekoniecznie znajdzie uznanie w oczach prawników. Rolą architekta w tym procesie jest dostosowanie odpowiednich rozwiązań do poszczególnych grupy docelowych, tak aby użytkownicy czuli się w danych wnętrzach komfortowo. Potwierdza to tylko stwierdzenie zawarte w tytule artykułu, że architektura kreuje markę i to nie tylko wśród klientów, ale także wśród pracowników.

4. ZAKOŃCZENIE

Przytoczone przykłady pokazują, że warto stawiać na dobrą architekturę. Pozwala ona stwarzać markę, równie mocno jak inne formy marketingu. Proces ten obserwujemy zarówno w przypadku firm, jak i instytucji państwowych. Dobrze zaprojektowana siedziba, biuro, sklep czy dowolna inna przestrzeń jest nie tylko wizytówką, ale przemyślaną i przynoszącą profity inwestycją. Często będąc reklamą oddziałującą mocniej i szerzej niż jej inne formy. Warto pomyśleć o architekturze jako świadomie ukształtowanej przestrzeni, z którą powinno być kojarzone przedsiębiorstwo bądź urząd. Myślenie takie, jak pokazują przytoczone wzorce, często pozwala na odniesienie sukcesu.

II. 1. Caixaforum Madryt (fot. P. Broniewicz)

III. 1. Caixaforum Madrid

II. 2. Wnętrze BMW Welt, po lewej stronie widoczny punkt odbioru aut (fot. P. Broniewicz)

III. 2. The interior of BMW Welt, a car pick-up point is visible on the left

II. 3. Wnętrze muzeum Mercedesa w Stuttgarcie, widoczny charakterystyczny kształt silnika Wankla (fot. P. Broniewicz)

III. 3. The interior of the Mercedes Museum in Stuttgart, a characteristic shape of Wankel engine is visible

II. 4. Muzeum Porsche w Zuffenhausen (fot. P. Broniewicz)

III. 4. Porsche Museum in Zuffenhausen

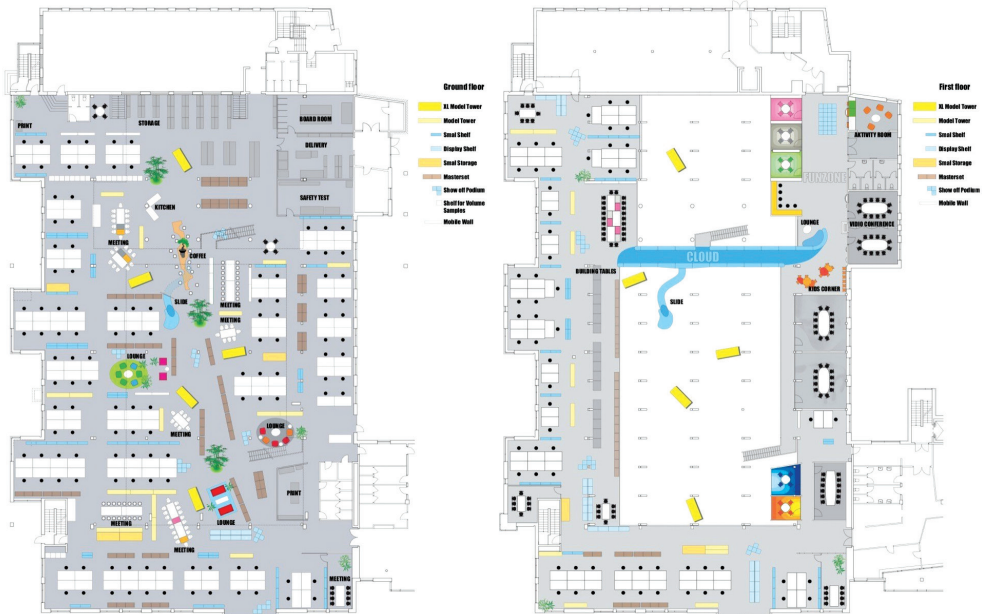
II. 5. Caixaforum Saragossa (fot. P. Broniewicz)

III. 5. Caixaforum Saragossa

II. 6. Biuro Google w Tel Awiwie (źródło: archdaily.com)

III. 6. Google Office in Tel Aviv

III. 7. Rzut przestrzeni biurowej LEGO PMD w Billund (źródło: archdaily.com)

III. 7. Projection of the office space of LEGO PMD in Billund

PRZYPISY

- ¹ M. Healey, *Czym jest Branding?*, ABE Dom Wydawniczy, Warszawa 2008.
- ² T. Morgan, *Merchandising. Projektowanie Przestrzeni Sklepu*, Arkady, Warszawa 2008.
- ³ Herzog i De Meuron; realizacja 2008.
- ⁴ Estudio Carme Pinos; realizacja 2014.
- ⁵ W.J. McEwen, *Married to the Brand: Why Consumers Bond with Some Brands for Life*, Gallup Press, Omaha 2005.
- ⁶ Google, Tel Awiw, Camenzind Evolution; realizacja 2012.
- ⁷ Lego PMD, Billund, Rosan Bosch i Rune Fjord; realizacja 2010.

BIBLIOGRAFIA

- Camenzind Evolution, <http://www.camenzindevolution.com> (dostęp: 13.05.2017).
- Delugan Meissl, <http://www.dmaa.at> (dostęp: 09.05.2017).
- Estudio Carme Pinos, <http://www.cpinos.com> (dostęp: 11.05.2017).
- Healey M., *Czym jest Branding?*, ABE Dom Wydawniczy, Warszawa 2008.
- Henn, <http://www.henn.com> (dostęp: 09.05.2017).
- Herzog & De Meuron, <http://www.herzogdemeuron.com> (dostęp: 11.05.2017).
- Rosan Bosch, <http://www.rosanbosch.com> (dostęp: 13.05.2017).
- McEwen W.J., *Married to the Brand: Why Consumers Bond with Some Brands for Life*, Gallup Press, Omaha 2005.
- Morgan T., *Merchandising. Projektowanie Przestrzeni Sklepu*, Arkady, Warszawa 2008.
- Unstudio, <https://www.unstudio.com> (dostęp: 12.05.2017).

Kazimierz Butelski (k.butelski@pk.edu.pl)

Magdalena Kozeń-Woźniak (mkozien@pk.edu.pl)

Marta Łukasik (marta.lukasik@pk.edu.pl)

Instytut Projektowania Architektonicznego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Architektura jako narzędzie rozwiązywania wybranych problemów społecznych – na przykładzie Leżajska, Niepołomic i Wieliczki

Architecture as a tool for solving selected social problems – on the examples of Leżajsk, Niepołomice and Wieliczka

Streszczenie

Realizowana w Pracowni Architektury Społeczno-Uługowej od lat metoda dydaktyczna polega na opracowywaniu projektów studialnych w małych miastach w celu zapoznania studentów ze specyfiką wprowadzania nowych form architektonicznych w zastane środowisko kulturowe. Cenne jest przy realizacji tego zadania nawiązywanie współpracy z społecznościami lokalnymi i współpraca przy realizacji projektu – od sformułowania wytycznych projektowych i zaproponowania lokalizacji dla wybranego tematu, aż po organizację wystawy i ocenę przedstawionych przez studentów propozycji projektowych. Te studialne prace mogą mieć znaczenie przy podejmowaniu w przyszłości decyzji lokalizacji obiektów użyteczności publicznej i ich wpływu na strukturę przestrzenną miasta, a także sprzyjać zrównoważonemu rozwojowi i wzmocnieniu potencjału ekonomicznego. Dotychczas nawiązano współpracę i realizowano projekty z przedstawicielami Leżajska, Niepołomic oraz Wieliczki.

Słowa kluczowe: Leżajsk, chasydzy, Instytut Judaistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, opieka, seniorzy, juniorzy, Laboratorium Akustyki Technicznej AGH

Abstract

The methodology taught from years in the Chair of Social and Public Building Design has been invented to develop study projects in small towns to familiarize students with the specificity of introducing new architectural forms into the existing cultural environment. It is extremely valuable to cooperate with local communities and to work together during this project – formulation of design guidelines and proposing locations for the chosen topic, up to the organization of the exhibition and evaluation of the students design proposals. These studies may have gave an important implications for the city in future decisions regarding the location of public buildings and their impact on the spatial structure. They can also foster the sustainable development and strengthening the economic potential. So far, cooperation has been established with such cities as Leżajsk, Niepołomice and Wieliczka.

Keywords: Leżajsk, Chasidic, Institute of Judaic Studies, Jagiellonian University, careers, seniors, juniors, Laboratory of Technical Acoustics AGH

1. LEŻAJSK ELIMELECHA – MUZEUM CHASYDÓW POLSKICH

Wierząc, że architektura może służyć rozwiązywaniu problemów społecznych, przeprowadziliśmy w naszym zespole dydaktycznym projekt poświęcony Leżajskowi i chasydom.

Do tego położonego w województwie podkarpackim miasta przyjeżdża corocznie kilkanaście tysięcy chasydów z całego świata, zwłaszcza w rocznicę śmierci cadyka Elimelecha, którego grób się tam znajduje. Wraz z ich przybyciem miasto na kilka dni zmienia swój charakter, słychać śpiew i widać tańce tysięcy tradycyjnie ubranych chasydów. Elimelech to charzmatyczny mistyk działający w Leżajsku, który jest ostatnim uznawanym przez wszystkie odłamy chasydyzmu przywódcą duchowym. Od czasów Holocaustu w Leżajsku nie ma już chasydów, przedstawicieli ruchu religijnego w obrębie judaizmu, powstałego na ziemiach polskich w okresie wojen polsko-tureckich¹. W okresie swojego powstania chasydyzm był niezwykle progresywny w stosunku do dotychczasowej tradycyjnej religii żydowskiej, co objawiało się manifestowaniem swojej religijności przez śpiew i taniec oraz transową modlitwę. Z biegiem czasu został on zaakceptowany przez innych przywódców religijnych i dzisiaj stanowi najbardziej tradycyjny i konserwatywny nurt judaizmu. W okresie międzywojennym chasydyzm był silnie krytykowany przez progresywistyczne środowiska żydowskie z Europy Zachodniej i utożsamiany z Żydami zamieszkującymi wschodnią Europę.

Leżajsk był kiedyś wielokulturowym miastem, w którym współżyły trzy główne narodowości: Polacy, Rusini i Żydzi. Od czasów II wojny światowej sytuacja ta uległa zmianie i jest zamieszkiwany obecnie przede wszystkim przez Polaków. Przybycie chasydów na uroczystości rocznicowe przywraca więc na chwilę historyczną strukturę społeczną miasta. Holocaust to jednak nie tylko proces unicestwienia narodu, ale również śladów kultury materialnej z nim związanych, w tym miejsc kultu religijnego, cmentarzy i budynków społecznych. To wymazywanie pamięci ma też inny wymiar i odbywa się przez podmianę wartości. Tam, gdzie struktury materialnej nie udało się zniszczyć i unicestwić, wprowadzono nowe, inne od pierwotnych funkcje. Ślady wielokulturowości miasta są jednak ciągle obecne, zwłaszcza w jego strukturze urbanistycznej. W miejscu, gdzie znajdował się cmentarz żydowski, ciągle ogrodzony murem, przetrwało kilka nagrobków i odbudowany murowany grób Elimelecha, nazywany Ohel², co w języku żydowskim oznacza namiot.

Współcześnie Leżajsk w okresie rocznicy też pokryty jest kilkoma wielkogabarytowymi namiotami, specjalnie postawionymi na tę okazję. Ponadto, aby przyjąć pielgrzymujących i zapewnić im możliwość noclegów i posiłków, wynajmuje się szkoły i restauracje zlokalizowane w Leżajsku.

Tymczasowość struktur i miejsc, symbolizowana przez namiot, jest jednym z istotnych do rozstrzygnięcia problemów projektowych. Historycznie kultura żydowska wywodzi się z Bliskiego Wschodu i związana jest z kulturą koczowniczą, w której namiot jako forma tymczasowa doskonale spełniał swą funkcję. Z drugiej jednak strony rozwój cywilizacji sprzyjał budowaniu stałych siedzib o cechach trwałości. Trwaniu stabilności i niezmienności

często nadawano wymiar symboliczny, czego dobrym przykładem jest słynna jerozolimska Ściana Płaczu. Kierunkiem rozwoju cywilizacji jest zatem budowanie trwałości związanej z poczuciem stabilizacji i bezpieczeństwa.

W projekcie tym przyświecała nam też idea propagowana przez prof. Bulińskiego, który uważa, że budynki powinny być budowane jako świadectwo czasów, w jakich powstają, i w żadnym razie nie powinny być kopiami historycznych rozwiązań. Zakładaliśmy zatem, że będą to rozwiązania cechujące się inwencją i nowatorstwem. Jednocześnie jednak musieliśmy mieć na uwadze konserwatywną naturę współczesnego chasydyzmu oraz cechującą ten ruch religijny swoistą introwertyczność wobec świata zewnętrznego.

W Leżajsku społeczność żydowska posiada w pobliżu grobu Elimelecha nieruchomości, jednak ich struktura przestrzenna i stan techniczny nie odpowiadały potrzebom, stąd zaplanowano budowę centrum kultury. Na tym tle powstały nieporozumienia i wzajemne pretensje z władzami miasta, wynikające z niezrozumienia skomplikowanej procedury administracyjnej związanej z uzyskiwaniem pozwoleń urbanistycznych i decyzji o pozwoleniu na budowę. Projekt samej inwestycji nie był również publicznie znany, co w społeczności lokalnej budziło różnorodne spekulacje. W efekcie, przystępując do projektu studialnego, spotkaliśmy się z dużą rezerwą z obu stron i nawet początkowo odmówiono nam udostępnienia map do celów tego projektu. Od początku ideę budowy Muzeum Chasydów Polskich w Leżajsku wspierało Muzeum Ziemi Leżajskiej, a jego dyrektor Andrzej Chmura objął patronat nad tym projektem.

Przygotowując projekt w Krakowie, udało się po uzyskaniu map spotkać z naczelnym rabinem Krakowa Eliezerem Gurarym³ i ustalić z nim, czy proponowana lokalizacja w sąsiedztwie cmentarza żydowskiego w Leżajsku nie narusza jego granic, co byłoby niezgodne z regułami judaizmu, zakazującymi jakichkolwiek interwencji w jego obrębie. Co ciekawe, pierwszy raz w historii Krakowa w okresie realizacji naszego projektu naczelnym rabinem został chasyd.

Nieoceniony wkład w przygotowanie merytorycznego projektu i budowę odpowiedniego programu oraz konstruktywną krytykę miała współpraca z Instytutem Judaistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wykłady o chasydyzmie prof. Michała Galasa, kierownika Zakładu Historii Judaizmu i Literatur Żydowskich, wprowadziły nas w mistyczny świat chasydów i ich przypowieści. Doktor architekt Piotr Lewicki z Biura Projektów Lewicki Łatak podzielił się z kolei z nami swoimi doświadczeniami projektowymi, wyniesionymi z prac nad pawilonem przygotowanym na święto Sukkot. W projekcie tym nowoczesna forma korespondowała z tradycyjnym religijnym postulatem budowy obiektu upamiętniającego mieszkanie w namiotach podczas ucieczki Izraelitów z Egiptu i wędrówki do Kanaanu.

Studenci otrzymali ramowy program obiektu, który zawierał salę wielofunkcyjną, sale ekspozycyjne, bibliotekę i część hotelową oraz część gastronomiczną. Program ten mógł ulegać modyfikacjom zaproponowanym przez projektantów i miał być maksymalnie elastyczny. Głównym założeniem programowym było stworzenie całorocznego centrum, służącego zarówno chasydom odwiedzającym Leżajsk, jak i samym mieszkańcom oraz turystom.

Nie zdefiniowano żadnej konkretnej działki przeznaczonej na ten budynek, a jedynie zdefiniowano obszar pomiędzy strukturą historycznej części miast a cmentarzem w okolicach ulicy Górnej i Dolnej. Teren ten, o zróżnicowanej morfologii, dawał różnorodne możliwości lokalizacji muzeum, których pełną paletę zobaczyliśmy w końcowej multimedialnej prezentacji każdego studenta.

Na początku jednak była praca zespołowa i budowa makiet urbanistycznych w grupach pięcioosobowych, co pozwoliło studentom dotknąć budynków, jarów i uliczek Leżajska. Równoległe z tą pracą i opisanymi powyżej wykładami prowadzili swoje własne badania nad tematyką projektu. W momencie ukończenia modelu i eseju dotyczącego swoich badań byli gotowi do dyskusji, która odbyła się na miejscu w Leżajsku. Po powrocie i weryfikacji swoich wyobrażeń ze stanem faktycznym przystąpili do opracowania swoich indywidualnych projektów. Główną strategią projektową była dyskusja o modelach indywidualnych muzeów, każdorazowo umieszczanych w modelu matce.

Końcowa prezentacja, poza częścią multimedialną, składa się z jednej planszy konkursowej, mającej przedstawić zasadniczą ideę projektową, oraz wydruku w formacie A3 rysunków wymaganych programem studiów. Na tej podstawie prace zostały ocenione przez zespół dydaktyczny według podanych wcześniej kryteriów.

Interesującym doświadczeniem, zarówno dla zespołu dydaktycznego, jak i dla studentów, był konkurs i ocena niezależnego jury w składzie: przewodniczący Andrzej Chmura – dyrektor Muzeum Ziemi Leżajskiej, dr hab. Michał Galas – kierownik Zakładu Historii Judaizmu i Literatur Żydowskich w Instytucie Judaistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, dr inż. arch. Piotr Lewicki – architekt z Biura Projektów Lewicki Łatak oraz dr inż. arch. Rafał Zawisza – prodziekan Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej, które dokonało oceny prac i przyznało na uroczystej gali sześć wyróżnień oraz trzy nagrody główne dla projektów:

I nagroda: Adam Łyko,

II nagroda: Piotr Łatak,

III nagroda: Iwona Pawlak i III nagroda równorzędna: Damian Strug.

Wszystkie nagrodzone i wyróżnione prace prezentowały wysoki poziom merytoryczny i były zasadniczo zgodne z wcześniejszą wewnętrzną oceną zespołu dydaktycznego, który jedynie w detalach rozkładał inaczej akcenty.

Otwarcie wystawy w Muzeum Ziemi Leżajskiej uświetnił swoją obecnością prezydent miasta Leżajska oraz główny architekt miasta. Fakt ten wskazuje na to, iż projekt spełnił swe założenie, ponieważ od początkowego dystansu do tej idei dokonał się zasadniczy zwrot ku jej poparciu, wyrażony żywym zainteresowaniem studenckimi propozycjami. Miasto ma bowiem obecnie do zaoferowania potencjalnym inwestorom kilkadziesiąt projektów różnych rozwiązań zarówno formalnych, jak i urbanistycznych.

Za sukces należy także uznać kontynuację tej wystawy w Krakowie w Żydowskim Muzeum Galicja między 10 marca a 30 kwietnia 2015 roku. Otwarcie krakowskiej wystawy towarzyszyła dyskusja na temat: „Nie tylko pamięć – architektura żydowska we współczesnej Polsce”. W debacie udział wzięli: dr hab. Michał Galas z Instytutu Judaistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz dr hab. inż. arch. Kazimierz Butelski oraz dr inż. arch. Magdalena Kozień-Woźniak z Pracowni Architektury Społeczno-Uslugowej Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej. Dyskusję prowadziła dr Edyta Gawron z Instytutu Judaistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego.

2. MŁODOŚĆ I STAROŚĆ W ARCHITEKTURZE – DOM SENIORA I DOM JUNIORA W NIEPOŁOMICACH

Studenci siódmego semestru pierwszego stopnia Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej otrzymali zadanie próby rozwiązania problemów społecznych osób starszych oraz porzuconych małych dzieci za pomocą interwencji architektonicznej. Projekty były realizowane w semestrze zimowym roku akademickiego 2015/2016 w Pracowni Architektury Społeczno-Uslugowej, pod kierownictwem dr. hab. inż. arch. Kazimierza Butelskiego, prof. PK. Zajęcia prowadzone były w grupach dr. hab. inż. arch. Kazimierza Butelskiego, prof. PK, dr hab. inż. arch. Magdaleny Kozień-Woźniak oraz mgr inż. arch. Marty Łukasik.

W związku ze zjawiskiem starzenia się populacji, które możemy zaobserwować nie tylko w Polsce, ale i na całym świecie, pojawia się potrzeba odnalezienia odpowiedzi na zadany problem społeczny. Zadaniem studentów było zaprojektowanie Domu Seniora. Aby zapoznać się z tematyką domu spokojnej starości, zorganizowana została wizyta w Domu Helców – krakowskim przykładzie miejsca opieki dla osób starszych. Należało wymyślić strukturę mogącą tworzyć przestrzeń do życia, przez co należy rozumieć strefę mieszkalną, wzbogacającą o miejsce do wypoczynku i rekreacji. Budynek miał również zapewnić rezydentom strefę opieki medycznej oraz zaplecze dla pracowników i administracji, a także niezbędną część gospodarczo-techniczną. Funkcją uzupełniającą w budynku stanowiła kaplica.

Z kwestią dotyczącą schyłku życia człowieka zestawiono temat małych, osieroconych dzieci. Ćwiczeniem projektowym była placówka opiekuńczo-wychowawcza, której celem byłoby zapewnienie całodobowej opieki i wychowania dzieciom od urodzenia do 3 lat, które częściowo lub całkowicie zostały pozbawione opieki rodziców lub opiekunów. Najczęściej dzieci umieszczane są w tego typu ośrodkach w wyniku interwencji policji, na podstawie postanowień sądu, ale również na prośbę rodziców, będących chwilowo w trudnej sytuacji życiowej i potrzebujących wsparcia. Obiekt taki docelowo zatrudniałby personel, który zajmuje się codzienną pielęgnacją małego dziecka, wychowaniem, diagnozowaniem stanu zdrowia i poziomu rozwoju, a w przypadku wykrycia nieprawidłowości podjęciem leczenia i rehabilitacją. Wiedząc, jak bardzo ważne są pierwsze lata życia dziecka, miejsce takie w naszej sugestii nie opierałoby się wyłącznie na zaspokajaniu podstawowych potrzeb dzieci. Dzięki odpowiednim

rozwiązaniom architektonicznym można stworzyć warunki do prawidłowego rozwoju fizycznego, psychicznego i umysłowego. Dom ten w swoim założeniu przeznaczony byłby dla 80 małych wychowanków. Wielospecjalistyczną opiekę zapewniałoby m.in. wychowawcy, psychologowie, lekarze, pielęgniarki i położne, rehabilitant, logopeda i pracownik socjalny.

Studenci mieli możliwość wyboru tematu spośród dwóch omówionych powyżej i zaprojektowania obiektu na zadanej działce. Problemem projektowym było z jednej strony znalezienie form przestrzennych dla wybranego zagadnienia, z drugiej natomiast zaprojektowanie wielofunkcyjnej przestrzeni, która w ciągu roku będzie mieć zastosowanie także na potrzeby lokalnej społeczności wybranego miasta.

Jako lokalizację zamierzenia wyznaczono Niepołomice, które dzięki swojej odległości od Krakowa stanowią zdaniem prowadzących przedmiot właściwe miejsce dla nowo projektowanego obiektu. Wybrana działka o powierzchni 4000 m² znajduje się w posiadaniu parafii rzymskokatolickiej im. Dziesięciu Tysięcy Męczenników. Na jej terenie znajduje się obecnie parking, a pozostałą jej część stanowi niezagospodarowany obszar zielony. Dzięki uprzejmości władz miasta udostępniony został podkład w formie mapy sytuacyjno-wysokościowej. Proces projektowy poprzedzony został przez analizę struktury przestrzennej i wizję lokalną. Dokumentacja fotograficzna oraz empiryczne zapoznanie się z charakterem miasta pozwoliło studentom na stworzenie modeli wyznaczonego fragmentu otoczenia działki w skali 1:500. Były one podstawą do badań i studiów nad sytuacją oraz analiz przestrzennych otoczenia. Stanowiły również punkt wyjścia do własnych koncepcji projektowych, przedstawionych w początkowej fazie w formie modeli indywidualnych. Modele te były oceniane w kontekście stworzonych wcześniej „modeli matek”. Kolejnym etapem było rozwiązanie zaakceptowanej wcześniej fazy modelowej projektu w formie koncepcji rysunkowej. Do dyspozycji studenci mieli ramowe programy funkcjonalne Domu Seniora i Domu Juniora, które stanowiły element wyjściowy do rozważań przestrzennych i funkcjonalnych. Rysunkowe rozwiązania obejmowały m.in.: urbanistykę, rzuty, przekroje, elewacje i widoki perspektywiczne. Podbudową teoretyczną do projektów były przygotowane przez studentów eseje na temat „Młodość i starość w architekturze”, które prezentowały ich pomysły podejścia do zadanego problemu. Całość projektu uzupełniał opis techniczny, zawierający formę, funkcję i konstrukcję oraz rozwiązania materiałowe zaprojektowanych obiektów. Część rysunkowa była zaprezentowana przez każdego studenta również w formie planszy konkursowej.

Formy współpracy pomiędzy uczelnią a przedstawicielami władz miasta realizowane były od sformułowania wytycznych projektowych i zaproponowania lokalizacji dla wybranego tematu, aż po organizację wystawy i ocenę przedstawionych przez studentów propozycji projektowych. Otwarcie wystawy prac konkursowych w Laboratorium Aktywności Społecznej w Niepołomicach uświetnił swoją obecnością mgr inż. arch. Adam Twardowski – zastępca burmistrza miasta i gminy Niepołomice. Wernisażowi towarzyszyła dyskusja na temat kontekstu i kondycji architektury małych polskich miast. Jury w składzie: mgr inż. arch. Adam Twardowski – zastępca burmistrza miasta i gminy Niepołomice, mgr Piotr Szewczyk – dyrektor Domu Pomocy

Spółecznej i Dziennego Domu Pobytu w Staniątkach, mgr Wojciech Biernat – kierownik Referatu Strategii i Rozwoju UMiG Niepołomice, dokonało oceny prac i przyznało na uroczystej gali nagrodę główną oraz pięć wyróżnień. Najwyżej oceniony został projekt Adama Peciaka. Wyróżnienia otrzymali: Jan Janik, Katarzyna Koryga, Klaudia Lekston, Anita Nowak, Jonathan Sanchez Lopez. Publiczna prezentacja studenckich prac dała szansę na szeroką dyskusję i obserwację reakcji społecznych na zaproponowane interwencje architektoniczne. Z niecierpliwością czekamy na dalszy wpływ takich koncepcji na strategię rozwoju miasta i na możliwą implementację przeprowadzonych przez studentów wyników analiz.

Temat ten był również przedmiotem inżynierskiego projektu dyplomowego dla wybranej grupy pięciu studentów, czego efektem były ciekawe i różnorodne koncepcje architektoniczne, dopracowane w stosunku do prac kursowych między innymi o projekt wybranego fragmentu projektu w skali 1:50.

Realizowana metoda dydaktyczna polega na opracowywaniu projektów w małych miastach w celu zapoznania studentów ze specyfiką wprowadzania nowych form architektonicznych w zastane środowisko kulturowe. Stąd niezwykle cenne jest nawiązywanie współpracy uczelni ze społecznościami lokalnymi i współdziałanie przy realizacji projektu. Te studialne prace mogą mieć dla miasta znaczenie przy podejmowaniu w przyszłości decyzji o lokalizacji obiektów użyteczności publicznej i ich wpływu na strukturę przestrzenną miasta. Mogą one także sprzyjać zrównoważonemu rozwojowi i wzmocnieniu potencjału ekonomicznego miasta, pokazując możliwości, jakie niesie współczesna architektura. Dla studentów zaś nauka ta jest bezcenna, ukazując im różnorodność i bogactwo polskiej kultury.

3. SALA KONCERTOWA W WIELICZCE

Wejście Polski do Unii Europejskiej dało szansę rozwoju nie tylko metropolii, ale również mniejszych miast i gmin. Pierwsze były inwestycje w infrastrukturę techniczną – budowano wodociągi, kanalizację, drogi i chodniki. Następnie wznoszono przede wszystkim sale gimnastyczne i szkoły. Nadszedł też czas dla kultury. Samorządy budują biblioteki i kina.

Przygotowując temat projektowy dla studentów siódmego semestru studiów pierwszego stopnia na kierunku architektura, postanowiono przyglądnąć się Wieliczce – miastu o bogatych tradycjach, historii i strukturze przestrzennej. W ciągu ostatnich kilkunastu lat w mieście przeprowadzono wiele inwestycji infrastrukturalnych. Obecnie w swoim programie władze miasta przedstawiają propozycje projektów do poszczególnych Programów Regionalnych Województwa Małopolskiego⁴. Są wśród nich inwestycje takie jak: budowa dróg i połączeń odbarczających miasto Wieliczkę oraz uporządkowanie ruchu w centrum miasta, budowa kanalizacji, budowa stacji uzdatniania wody „Bogucice” wraz z ujęciami wody, budową i przebudową sieci wodociągowych wraz z infrastrukturą towarzyszącą w gminie Wieliczka. W miejscowościach gminy powstały świetlice środowiskowe. W Wieliczce wybudowano Regionalne Centrum

Oświatowo-Sportowe oraz prowadzona jest budowa nowoczesnego kompleksu bibliotecznego wraz z salą kinową, mającego pełnić funkcję centrum kulturalnego.

Jako temat projektowy dla Wieliczki, mogący stać się kolejnym etapem w jej kulturowym rozwoju, zaproponowano salę koncertową. Pomysł został przedstawiony burmistrzowi miasta Arturowi Koziółowi oraz dyrektorce Szkoły Muzycznej I stopnia w Wieliczce Izabeli Szocie. Myśl o budowie sali koncertowej w Wieliczce spotkała się z dużym zainteresowaniem oraz pozytywną odpowiedzią na propozycję współpracy. W organizację zadania włączył się Wydział Kultury Urzędu Miasta i Gminy Wieliczka, który zaproponował przygotowanie wystawy prac studenckich w „Solnym Mieście” – Regionalnym Centrum Oświatowo-Sportowym w Wieliczce. Wystawa projektów studenckich miała w dyskusję o temacie włączyć lokalną społeczność.

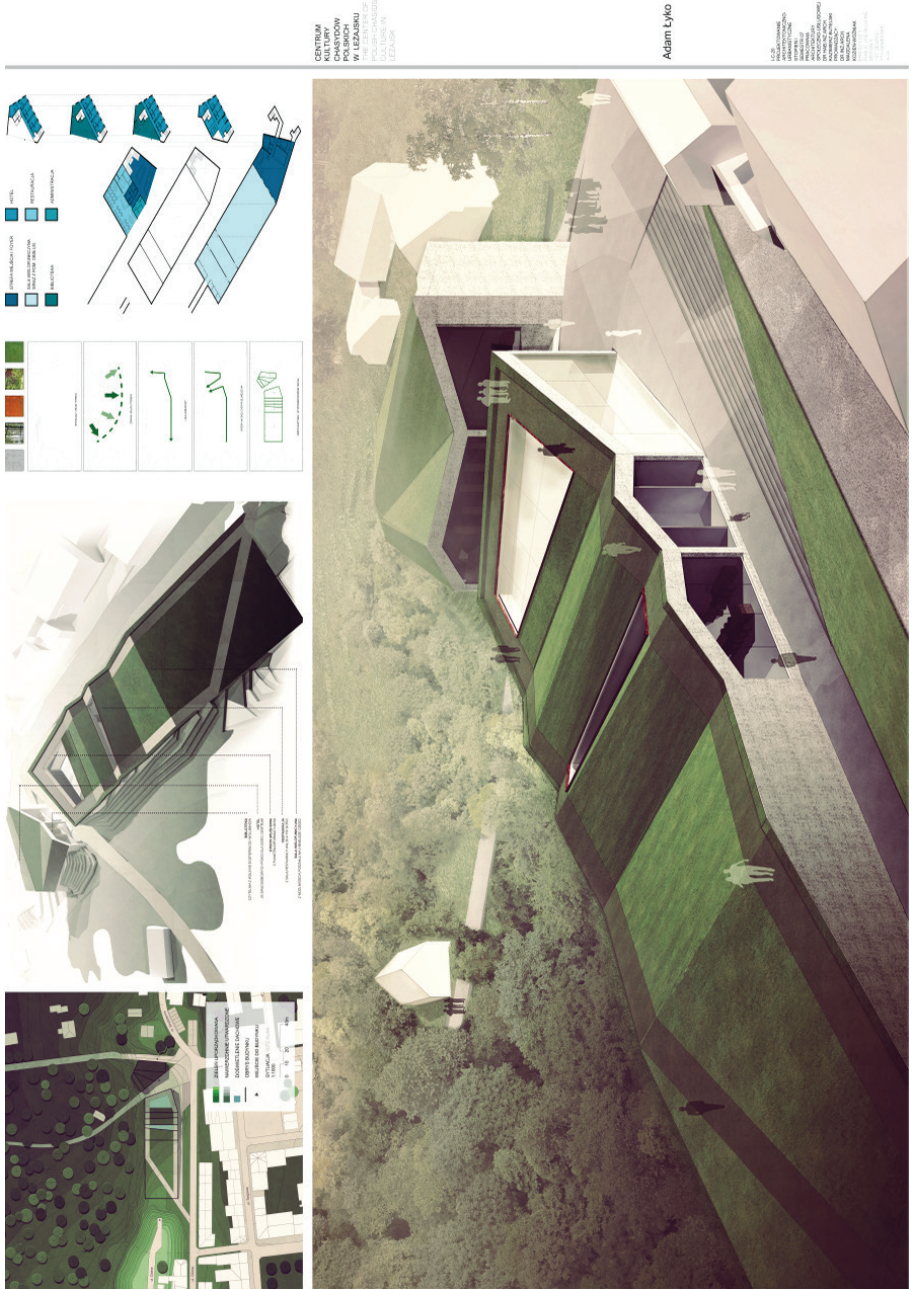
Wykonanie projektu sali koncertowej w Wieliczce stało się zadaniem studentów architektury ostatniego semestru pierwszego stopnia w semestrze zimowym roku akademickiego 2016/2017. Zajęcia prowadzone były w Pracowni Architektury Społeczno-Usługowej Instytutu Projektowania Architektonicznego Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej. Zajęcia prowadzone były w zespole: dr hab. inż. arch. Kazimierz Butelski, dr hab. inż. arch. Magdalena Kozień-Woźniak, mgr inż. arch. Marta Łukasik, mgr inż. arch. Magdalena Zapała.

Pierwszym zadaniem studentów było wykonanie w grupach kilku „modeli matek” dla fragmentu miasta pomiędzy terenami Kopalni Soli oraz zabytkowym klasztorem reformatów. Przez budowę modeli studenci poznawali miasto, jego strukturę topograficzną, urbanistyczną i transportową. Ta część pracy konsultowana była z profesorami wizytującymi z Libanu – prof. Maroun el-Daccache i prof. Halą Younes oraz z prof. Raimundem Feinem z Niemiec. W tej części studenci przeprowadzali także studia wnętrza sali koncertowej, określali jej gabaryty i kształt oraz podstawowe założenia akustyczne, czego podsumowaniem były konsultacje specjalistyczne z zespołem prof. Tadeusza Kamińskiego z AGH. W tej fazie studenci tworzyli robocze modele budynku sali.

Częścią procesu dydaktycznego był wyjazd studialny do Wieliczki, podczas którego studenci mieli okazję wysłuchać prezentacji na temat historii miasta oraz planach i kierunkach rozwoju Wieliczki, a pani Izabela Szota – dyrektor Szkoły Muzycznej I stopnia, wprowadziła ich w tematykę akustyki sal koncertowych i potrzeb użytkowników.

Druga faza prac projektowych dotyczyła opracowań w formie graficznej. Do dyspozycji projektanta był podkład mapowy oraz program funkcjonalno-użytkowy budynku. Każdy student zobligowany był do kompleksowego przedstawienia swojej idei projektowej w formie rzutów, przekrojów elewacji oraz wizualizacji budynku i wnętrza sali koncertowej.

Wybrane rysunki projektu studenci opracowali w formie plansz konkursowych, które zostały przekazane do Wydziału Kultury Urzędu Miasta i Gminy Wieliczka. Sąd konkursowy pod przewodnictwem burmistrza miasta Artura Koziół wyłonił zwycięzców. Prace wystawiono w hallu głównym „Solnego Miasta” – Regionalnego Centrum Oświatowo-Sportowego w Wieliczce, gdzie mogli je oglądać mieszkańcy i goście miasta. Studialne propozycje studenckie stały się w ten sposób polem dyskusji lokalnej społeczności o możliwych kierunkach rozwoju oraz znaczeniu jakości architektonicznej w przestrzeni miasta.

II. 1. Adam Łyko – do góry – nowe wejście na Cmentarz na osi Ohelu

III. 1. Adam Łyko – up – new entrance to the cemetery on the Ohel axis

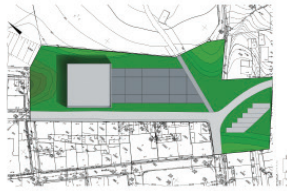

Il. 2. Piotr Łatak – do dołu – nowe zakończenie ulicy Dolnej

Ill. 2. Piotr Łatak – down – new end of Dolna Street

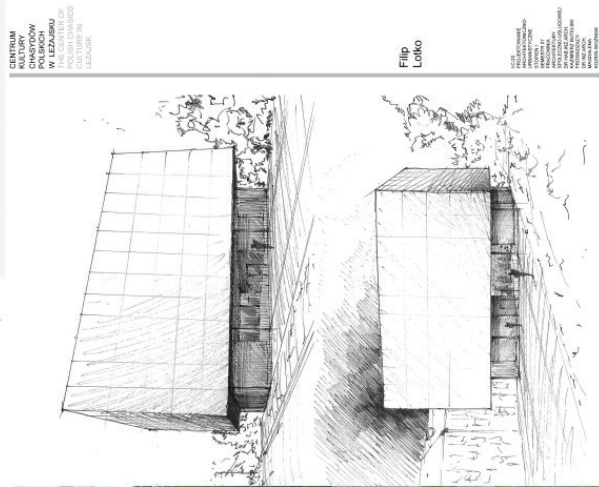
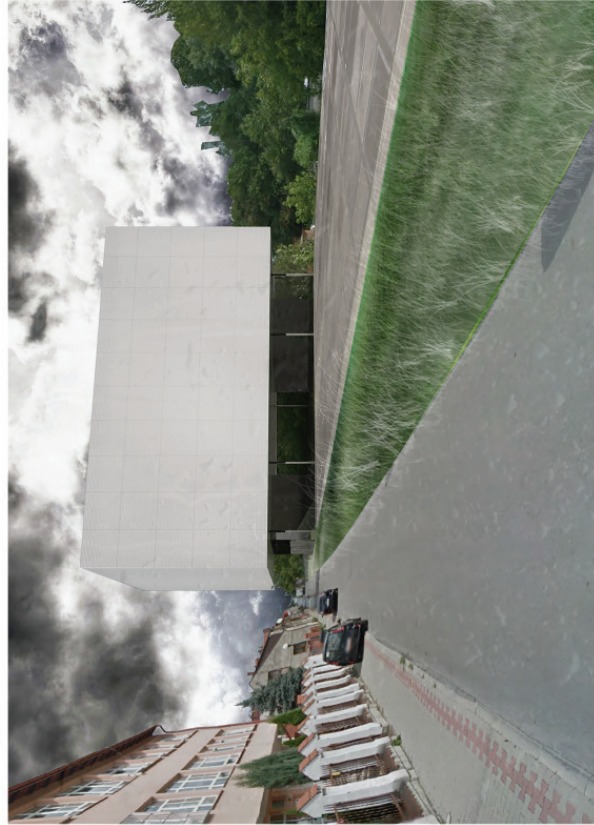
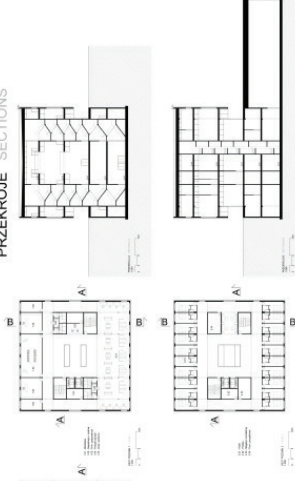
ZAGOSPODAROWANIE TERENU
SITE PLAN

RZUTY PLANS

PRZEKROJE SECTIONS

CENTRUM
CHASZCZYŃ
W ŁĘZISKU
THE CENTER OF
CHASZCZYŃ
CAL CENTER IN
ŁĘZISKU

Filip
Lotko

WYKONANIE
PROJEKTOWANIE
PROJEKTOWANIE
PROJEKTOWANIE
PROJEKTOWANIE
PROJEKTOWANIE
PROJEKTOWANIE
PROJEKTOWANIE
PROJEKTOWANIE
PROJEKTOWANIE
PROJEKTOWANIE

II. Filip Lotko – na terenie – budynek znak obok cmentarza i Ohelu
III. 3. Filip Lotko – on the ground – “sign building” next to the cemetery and Ohel

II. 4. Dyskusja w Muzeum Galicja „Nie tylko pamięć – Architektura żydowska we współczesnej Polsce”
 III. 4. Discussion in the Galicia Museum „Not Just Memory – Jewish Architecture in Contemporary Poland”

II. 5. Nagrodzeni studenci oraz dr hab. inż. arch. Kazimierz Butelski – kierownik Pracowni Architektury Społeczno-Użytkowej A24, mgr inż. arch. Marta Łukasik – Pracownia A24, mgr Wojciech Biernat – kierownik Referatu Strategii i Rozwoju UMIG Niepołomice, mgr inż. arch. Adam Twardowski – zastępca burmistrza miasta i gminy, zdjęcie dzięki uprzejmości UMIG Niepołomice

III. 5. Awarded students and PhD DSc Eng. Arch. Kazimierz Butelski, Headmaster in Chair of Social and Public Building Design A24, M.Sc. Eng. Arch. Marta Łukasik A24, M.Sc. Wojciech Biernat – Head of the Department of Strategy and Development, UMIG Niepołomice, M.Sc. Adam Twardowski – Deputy Mayor of the Town and Commune, photo courtesy of UMIG Niepołomice

MŁODOŚĆ I STANISŁAW
IV ARCHITECTURZE
W WIEPOLESZKACH

Adam
Peciak

ADAM PECAK ARCHITECTS
ul. Wesoła 10
01-644 Warszawa
t. 22 622 11 11
f. 22 622 11 12
www.adampeciak.com

II. Zwycięski projekt konkursowy autorstwa Adama Peciaka
III. 6. Winning competition design by Adam Peciak

SALA KONCERTOWA
W WIELICZCE
CONCERT HALL
IN WIELICZKA

MICHAŁ
DZIEDZIC
Name

PROJEKTOWAŁ
ARCHITECT
OPRACOWAŁ
DESIGNER
WYKONAŁ
DRAWN
OPRACOWAŁ
DESIGNER
WYKONAŁ
DRAWN
OPRACOWAŁ
DESIGNER
WYKONAŁ
DRAWN

II. 7. Projekt Sali Koncertowej w Wieliczce – Michał Dziedzic – laureat konkursu
 III. 7. Project of the Concert Hall in Wieliczka – Michał Dziedzic – laureate of the competition

II. 8. Wernisaż wystawy oraz wręczenie nagród – „Solne Miasto” w Wieliczce, 5 grudnia 2016
III. 8. Exhibition opening and awarding ceremony – „Solne Miasto” in Wieliczka, 5th December 2016,
photo courtesy of UMiG Wieliczka

PRZYPISY

- ¹ http://www.jhi.pl/psj/chasydyzm_polski.
- ² Pierwotny budynek był drewniany, następny murowany został zniszczony przez Niemców w czasie okupacji. Obecna forma jest wynikiem jego odbudowy w latach 60. XX wieku.
- ³ Rabin chasydzki z ruchu Chabad-Lubawicz.
- ⁴ Za: <http://www.wieliczka.eu/pl/201506/0/projekty-strategiczne.html>.

BIBLIOGRAFIA

http://www.jhi.pl/psj/chasydyzm_polski (dostęp: 22.05.2017).

Chasydyzm – od herezji do ultraortodoksji. Hasidism – from heresy to ultra-orthodoxy, [w:] *Czas chasydów. Time of the Hasidim*, Kraków 2005, s. 11–41.

Chabad: pomiędzy mistyką a mesjanizmem, [w:] *Światło i słońce. Studia z dziejów chasydyzmu*, pod red. Michała Galasa, Kraków 2006, s. 129–145.

Chasydyzm czy chasydyzmy? Główne aspekty dziejów mistyki żydowskiej na ziemiach polskich, [w:] *Żydzi w Lelowie. Obecność i ślady*, pod red. Michała Galasa i Mirosława Skrzypczyka, Kraków 2006, 41–58.

Wiśniewski T., *Bożnice Białostoczczyzny*, Białystok 1992.

Szafranowicz P., *Środowiska terapeutyczne – nowe podejście do problematyki przestrzeni obiektów służby zdrowia*, Gdańsk 2005.

Porębowicz S., *O miejsce dla starego człowieka w nowo powstających zespołach miejskich*, „Szpitalnictwo Polskie”, t. VIII, 6, 1964, s. 282–287.

<http://www.wieliczka.eu/pl/201506/0/projekty-strategiczne.html> (dostęp: 26.05.2017).

Kamisiński T., Rubacha J., Pilch A., *Badania struktur rozpraszających dźwięk dla potrzeb adaptacji akustycznej wewnątrz – A study of sound scattering structures for the purposes of room acoustic enhancement*, [w:] *XVI Konferencja Inżynierii Akustycznej i Biomedycznej: Kraków–Zakopane, 30 marca – 3 kwietnia 2009 – XVI Conference on Acoustic and Bio-medical Engineering*, Kraków 2009, s. 18–19.

Krzysztof Ludwin (ludwin@ludwin.pl)

Instytut Projektowania Architektonicznego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Kolorystyka obiektów architektonicznych i aspekty prawne z tym związane

The colors of architectural objects and related legal aspects

Streszczenie

W artykule zaprezentowano rzadko podnoszony do tej pory w Polsce problem kolorystyki w architekturze zewnętrznej oraz kwestię braku uregulowań tych zagadnień na poziomie ustawowym. Artykuł porusza pojawiający się coraz częściej problem dotyczący eklektycznej i nieprzemyślanej kolorystyki architektury zabudowy miast i wsi w Polsce, który wynika z braku decyzyjności na poziomie ujednoczonych procedur w ramach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Słowa kluczowe: kolor, kolor światła, estetyka, bodźce optyczne, kolor w architekturze

Abstract

This article presents the problem of coloring in external architecture rarely discussed in Poland and the lack of regulation of these issues at the statutory level. The article addresses growing problem of the eclectic and ill-considered color of urban and rural architecture in Poland, resulting from the lack of decision-making at the level of harmonized procedures within local spatial development plans.

Keywords: color, color light, aesthetics, optical stimulus, color in architecture

1. WSTĘP

Jednym z istotnym czynników wpływających na kształtowanie zrównoważonego środowiska miejskiego powinna być regulacja bardzo istotnego obecnie problemu w Polsce, jakim jest chaotyczna i eklektyczna kolorystyka przestrzeni miejskiej. Podstawą trudnej dyskusji na ten temat jest wskazanie luk prawnych dotyczących kolorystyki środowiska miejskiego oraz pozamiejskiego, a także przekonanie branż architektonicznych i budowlanych co do wagi istoty tego problemu. Pozwoliłoby to na ujednoczenie działań podmiotów prawnych i zachowanie spójności estetyki regionów.

2. ZARYS TŁA HISTORYCZNEGO DLA ZAGADNIEŃ KOLORYSTYKI W ARCHITEKTURZE

W większości opracowań na temat architektury pomija się zagadnienia kolorystyki jako mało istotne. Przykładowo, opiniotwórcy historycy sztuki z lat 80. XX wieku, Adam Kotula i Piotr Krakowski¹, którzy sugerowali w swoim opracowaniu *Malarstwo. Rzeźba. Architektura* istotny wpływ budownictwa angielskiego z XIX wieku na charakter architektury mieszkaniowej w Europie, także nie uwzględnili barw i kolorów w obrębie tematu. Jednakże wiktoriański styl, o którym zapewne myśleli Kotula i Krakowski, charakteryzował się dużą kolorystyczną różnorodnością. Następnie funkcjonalizm wprowadził² neutralne odcienie fasad budynków, za które uważano kolory: wszystkie odcienie szarości (zazwyczaj mieszanina kilku kolorów dopełniających), a także czarny i biały. Barwy podstawowe (żółty, czerwony i niebieski) także widoczne są w projektach twórców i uczniów Bauhausu jako wyraźny ślad działalności grupy De Stijl, a zwłaszcza lidera, Pieta Modriana. Opracowanie Johanneses Ittena *Sztuka barwy* zawiera jedynie, lub aż, bardzo dużo materiału w kręgu koloru, jednakże nie odnosząc się bezpośrednio do architektury – jest to raczej dostarczenie wiadomości naukowo uzgodnionych do ogólnego wykorzystania w wielu dziedzinach, także w budownictwie.

Powszechnie uważa się, że biały beton wprowadził Le Corbusier. Ten ambitny i egocentryczny projektant, który nie ukończył żadnej uczelni architektonicznej³, próbował z różnym skutkiem narzucić światu swój styl architektury białej. Ten fakt jest niezrozumiały dla wielu badaczy⁴, przede wszystkim dlatego, że Corbusier malował obrazy olejne, akwarele i murale, a nawet przyjaźnił się z Picassem. Obok każdej kolejnej pracowni architektonicznej przewidywał pomieszczenie na pracownię malarską⁵. Willa Savoye została zaprojektowana z zewnątrz jako biały prostopadłościan ze ścianami przeciętymi podłużnymi pasami okien. Jednakże wewnątrz Le Corbusier zaproponował bogatą kolorystykę ścian: żywa czerwień tapet, róż, bładoniebieski, jasna ochra, jasnoszary, filetowo-niebieski oraz kontrastowe odcienie kolorów występujących w naturze. Powszechnie, a wręcz stereotypowo uważany za „białego ortodoksa” Le Corbusier twierdził że „(...) kolor modyfikuje przestrzeń i aktywizuje wnętrza”⁶. Pogląd ten wyrażał w kontekście wnętrza, natomiast pozostał do końca zwolennikiem

białego betonu jako budulca swoich obiektów. Nie wszystkim się to podobało, o czym pisał Wojciech Kosiński:

W latach 1920–1924 Corbusier wraz z kuzynem Pierrem Jeanneretem wykonują większe zlecenie ze strony ambitnego, progresywnego przedsiębiorcy budowlanego Henry Frugesa w Pessac koło Bordeaux. Przedsięwzięciem jest zespół domów rodzinnych, które mają być symbolami nowoczesności. Tak właśnie zostają zaprojektowane oraz dokładnie, bezkompromisowo zrealizowane według nowatorskiej dokumentacji. W Pessac miały miejsce interesujące i pouczające wydarzenia, rzucające ciekawe światło na powszechną recepcję awangardowej architektury. Mieszkańcy, którzy nie zaakceptowali Corbusierowskich idei eksperymentowanych na domach, które stały się ich własnością, dokonali na własną rękę wielu drastycznych przebudów, które zniweczyły najważniejsze „tezowe” rozwiązania autorskie. (...) Nagminne były przemalowania białych ścian w „kolorki”⁷.

Innym, usytuowanym równolegle w historycznym tle, charakterystycznym przykładem „białej” modernistycznej architektury „okrętowej” z kolorowym wnętrzem jest dom Hansa Scharouna, wzniesiony w 1929 roku we Wrocławiu na fali odbudowy miast po I wojnie światowej, przeznaczony początkowo dla osób samotnych i bezdzietnych małżeństw. Wzorcowa kolorystyka wnętrza autorstwa Scharouna swoją gamą tonalną nawiązywała do tradycji Bauhausu – trendów kolorów żywych – aczkolwiek w tym przypadku koloryt, nieco rozbielony i złamany, prawdopodobnie w zamierzeniu miał uspokajać, a nie pobudzać (il. 1).

Po II wojnie światowej tradycje kolorystyki Bauhausu szerzej kontynuowano w Europie w Niemczech Wschodnich oraz w Holandii. W państwach obozu sowieckiego architektura socjalistycznego modernizmu zwykle charakteryzowała się niespójną i przypadkową kolorystyką. Powszechnie i bezładnie stosowano gamę brudnych żółci, brązów, zieleni. W okresie postmodernizmu sytuacja uległa niewielkiej zmianie. Do charakterystycznej formy wprowadzono kolor różowy na fasadach, a także żółty, czerwony, malując konstrukcje balkonów i detale. Ogólnie przeważał jednak monotony dyktat zabudowy blokowej, której estetyczna strona przegrywała na rzecz konkretnego powiększenia tkanki budowlanej. Mimo wszystko zdarzały się akcje artystyczne, gdzie wspólnie z artystami plastykami wypełniano „pustki” osiedlowych ścian i placyków kolorami (murale), płaskorzeźbami, rzeźbami i elementami małej architektury. Incydentalnie w latach 80. XX wieku decydowano się na eksperymentalną kolorystykę bloków mieszkalnych, tak jak w przypadku charakterystycznego Domu Stu Balkonów projektu Bohdana Lisowskiego przy ul. Retoryka w Krakowie, który pomalowany został kontrastowo w zestawie jasnoniebieskim i żółtym cytrynowym.

Od początku lat 90. XX wieku sytuacja w polskiej architekturze uległa wyraźnej zmianie. Wolny rynek dał architektom zielone światło do adaptacji światowych trendów i dokonań. Efekty są widoczne w postaci nieskrępowanego stosowania dowolnej kolorystyki, który to, skądinąd pozytywny fakt, staje się narastającym problemem. Brak jednolitych regulacji prawnych w skali kraju w tym kontekście skutkuje chaosem kolorystycznym wielu wnętrz urbanistycznych. Jedynie niektóre większe ośrodki miejskie zdecydowały się na

uporządkowanie kolorystyczne zespołów budynków w ścisłych centrach (Rzeszów, Wrocław, Gdańsk, Kraków).

3. KOLORYSTYKA ZABUDOWY MIAST I WSI W POLSCE – OGÓLNY ZARYS

Kolorystyka współczesnego budownictwa mieszkaniowego wielorodzinnego uzależniona jest przede wszystkim od preferencji projektantów. Jest to raczej stosowana intuicyjnie i tradycyjnie „bezpieczna” gama kolorystyczna, jak kolory ziemi: brązy – umbra palona, sjena palona, heban, terrakota; żółcienie – ochra, żółty cytrynowy, ugier, żółty „słonecznikowy”; zielenie – sepia, zieleń oliwkowa, khaki, odcienie zieleni „zgaszonej”. W efekcie nie zawsze osiąga się rezultat uzasadniający funkcję danego koloru. Zapomina się o dysharmonicznych właściwościach niektórych palet kolorystycznych (chaotyczne zestawianie ze sobą kolorów zimnych i ciepłych, sytuowanie czystych intensywnych kolorów obok siebie), o dominancjach w postaci czerwonych płaszczyzn koloru, użytych na detalach fasady (balkony, gzymsy, opaski wokół okien). Większość tego rodzaju decyzji podejmowanych jest przez zespół projektantów, nie zawsze przygotowanych merytorycznie pod kątem problemów kolorystyki⁸. Problem widoczny jest już na etapie prezentacji na planszach projektowych. Rzadko bowiem widuje się prawidłowe wizualizacje koncepcji projektowych w zestawieniu z aktualną kolorystyką budynków sąsiednich, a w tym właśnie tkwi sedno: w zwróceniu większej uwagi na zastany kontekst. Przykładem charakterystycznego wpisania się w kontekst jest zespół mieszkaniowy Angel City w Krakowie przy ul. Warszawskiej, gdzie zastosowano kolorystykę cegły, zapewne ze względu na sąsiedztwo Politechniki Krakowskiej.

Krajobraz zespołów mieszkaniowych w miastach sukcesywnie zmienia swój image z „ni-jakiej” na rzecz wysublimowanej i trafnej kolorystyki nowo powstających obiektów. Pojawiające się coraz częściej kompozycje kolorystyczne, złożone z delikatnych, „złamanych” odcieni, wskazują na progres w świadomości projektantów. Przez analogię do malarstwa sprawdzanie układu kolorystycznego w pierzei wnętrza urbanistycznego przypomina komponowanie martwej natury na płótnie podobrazia. Otóż kompozycja nie może wykluczyć ani jednego elementu układu. Ani jeden element układu nie jest wyalienowany i bezbarwny. Tak samo jak otoczenie wokół projektowanego obiektu nie jest bezbarwne, jak to się nierazko z premedytacją przedstawia na planszach koncepcyjnych (aby uniknąć kłopotliwego i nierozwiązanego problemu). Z drugiej strony nawet prawidłowa i atrakcyjna kolorystyka nie uratuje złej architektury lub odwrotnie – architektura może być zniekształcona złą kolorystyką. Użycie czarnych lub ciemnych kolorów w zabudowie mieszkaniowej zdarza się sporadycznie i „przytłacza” swoim widokiem pozytywne rozwiązania bryłowe. Takim budzącym wątpliwości przykładem są segmenty zabudowy mieszkalnej na os. Albertyńskim w Krakowie, które swoim wyglądem przypominają ciemne, groźne roboty. Wrażenie to potęguje dodatkowo mały dystans między budynkami o dużych gabarytach (il. 2).

Kolorystyka zabudowy mieszkaniowej w skali całej Polski nie wykazuje różnic koncepcyjnych. W odległych od siebie ośrodkach elewacje budynków mieszkalnych pokrywają podobne odcienie żółceni, zieleni i szarości. Jedynie koloryt domów jednorodzinnych wykazuje nieskrępowaną inwencję twórczą użytkowników, co prowadzi do kuriozalnych czasem zestawów tonalnych na elewacjach (il. 3).

Niestety, bardzo często architekci cedują decyzję o kolorze bryły domu na jego mieszkańców, co skutkuje przykładami dysharmonicznych zespołów domów nawet przy głównych trasach komunikacyjnych, jak na przykład na trasie z Krakowa do Warszawy (il. 4). Cała sytuacja wynika z braku społecznej „solidarności” między sąsiadami zespołów wiejskich, co na tle zdyscyplinowanych społeczeństw francuskich, włoskich, holenderskich i niemieckich stawia Polaków w złym świetle pod kątem gustu estetycznego i dyscypliny cywilizacyjnej.

Przeciwieństwem architektury mieszkaniowej masowej są projekty obiektów autorskich, których koncepcje wskazują na świadome decyzje kolorystyczne, stanowiące ściśle integralną część wizji całej bryły. O kolorystyce decydują zdecydowanie projektanci, zwykle wykorzystując paletę naturalnego materiału, a całość można nazwać mianem „ekokoloru” z żywymi akcentami. Jednakże w większości architektury domów jednorodzinnych występuje przewaga „bezpiecznej” standardowej kolorystyki fasad.

Zdecydowane decyzje kolorystyczne architektury użyteczności publicznej wpływają na uatrakcyjnienie i uporządkowanie optyczne pierzei tam, gdzie gama barwna fasad tkanki mieszkaniowej jest monotonna, a raczej „wycofana”. Zabudowa mieszkaniowa przeważa we wnętrzach urbanistycznych, a zbyt przypadkowe propozycje kolorystyczne doprowadziłyby do dużego niepokoju wśród użytkowników. Budownictwo użyteczności publicznej podlega innym, ostrzejszym procedurom niż mieszkaniowe. Często oczekuje się dodatkowo reprezentacyjności budynku z zewnątrz. Nie zawsze idzie to w parze z uwzględnieniem kontekstu. „Kolorystyka egoistyczna” obiektu nie jest rzadkim zjawiskiem w polskim pejzażu architektonicznym (il. 5). Natomiast wydaje się, że kolorystykę współczesnych biur i fabryk tworzy przede wszystkim najnowsza technologia high-techu szkła i metalu. Biurowce na całym świecie stopniowo stają się do siebie podobne. Coraz rzadziej spotykamy formy adekwatne dla regionu. Nie sprzyja to także procesowi rozpoznawania miejsca i związanej z tym tożsamości. Z drugiej strony mobilność projektantów, „globalizacja” stylistyki i trendów w architekturze pozwala na powstawanie uniwersalnych dzieł sztuki, które stanowią rozpoznawalny kod miejsca (najnowszy okres): Torre Agbar w Barcelonie, Bosco Verticale w Mediolanie lub 30 St Mary Axe w Londynie i Centrum Kongresowe ICE w Krakowie (zapewne za jakiś czas charakterystyczny budynek ICE także będzie kojarzony z Krakowem). Bowiem ciekawa i oryginalna elewacja, a więc jej kolorystyka, jako ta „skóra” na budynku, jest pierwszym bodźcem wzrokowym przede wszystkim dla przechodniów z bliskiej odległości oraz pierwszą prezentacją z dalszej perspektywy optycznej w fachowych i powszechnych czasopismach, przewodnikach i jako atrakcja turystyczna na kartkach pocztowych⁹.

Następna, obecnie nieunikniona kategoria architektury w polskim krajobrazie to supermarkety, „galerie”, budowane zgodnie z trendem szokowania widza banerami, reklamami, swoim światłem zmieniającym, zwłaszcza w nocy, pudełkową zwykle architekturę. Wyjątkami są obiekty w dużych ośrodkach miejskich, gdzie architekci wprowadzają nowe pomysły, zwracając szczególną uwagę na kontekst (w odróżnieniu od takich samych obiektów we Francji lub Włoszech, gdzie centra handlowe sytuuje się zwykle poza miastem): Galeria Kazimierz w Krakowie, Galeria Bronowice, M1, Galeria Krakowska, a także Bonarka i Plaza. Funkcje te pozwalają na ekstrawagancję koloru i formy wśród spokojnej gamy barw fasad zabudowy mieszkaniowej.

Reasumując, kolorystykę współczesnej architektury polskiej charakteryzuje paleta „bezpiecznych” kolorów natury: transparentne szkło, szarości, matowe czernie, grafity, ugry, czerwień ceglana klinkierowa, écru, żółcienie intensywne, zieleń oliwkowe i groszkowe, odcienie rozbielone różowe, beżowe. Sporadycznie powstają inwestycje o zdecydowanych odcieniach na elewacjach, jak Muzeum Ognia autorstwa Barbary i Oskara Grąbczewskich (il. 6). Z badań autora wynika, że współcześni architekci polscy stosują przede wszystkim kolorystykę zgodną z naturą materiału (określaną jako szczerłość materiałowa) i mają świadomość wpływu kolorystyki na psychikę użytkownika, ale zauważają brak aktualnych i osiągalnych pozycji specjalistycznych dla inżynierów architektów, które stanowiłyby konstruktywną pomoc w procesie projektowania¹¹.

4. ASPEKTY PRAWNE DOTYCZĄCE KOLORYSTYKI ZESPOŁÓW URBANISTYCZNYCH

Regulacje prawne kolorystyki miast i obszarów pozamiejskich posiada większość państw europejskich, a zwłaszcza we Włoszech i Francji palety kolorystyczne fasad i dachów są ściśle opisane dla danego regionu. W Polsce wciąż brak odpowiednich ustaw normujących problematykę kolorystyki zespołów architektonicznych oraz pojedynczych obiektów. Owszem, regulacje takie pojawiają się w aktach prawa miejscowego na podstawie ustawy z dnia 7 lipca 1994 roku¹¹, określającej sposób nadzoru administracyjnego nad procesem inwestycyjnym. Pojawia się zatem możliwość ustalenia obowiązku stosowania określonego rodzaju kolorystyki na podstawie pojedynczej uchwały rad gmin, powiatów i sejmików wojewódzkich. Reguluje to ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o Planowaniu i Zagospodarowaniu Przestrzennym¹². Zgodnie z tą ustawą miejscowy plan jest zobowiązany określić sposób sytuowania budynków w stosunku do dróg i innych terenów publicznych, granic w stosunku do przyległych obiektów budowlanych oraz kolorystykę budynków, w tym także dachy. Tak więc jeżeli miejscowy plan uwzględni problematykę kolorystyki regionu, wszelkie działania użytkowników w tej kwestii są obligatoryjnie ustalone przez urząd. Przykładowo procedury powyższe zastosowano w gminie Zielonki koło Krakowa lub w odległej gminie Biecz koło Gorlic, gdzie skorzystano z ogólnego wskazania gamy kolorystycznej możliwej do użycia na zewnątrz

objektów oraz na dachach. Jednakże nawet wtedy prawidłowa ocena barw adekwatnych dla architektury danego regionu nie jest jednoznaczna. Wydaje się zatem, że w praktyce – pomimo istnienia tych ustawowych możliwości – ustalenia kolorystyki zespołów budynków w celu prawidłowego kształtowania estetyki przestrzeni budowlanej pojawiają się wciąż bardzo rzadko. Przyczyna tkwi w zbytnej dowolności ustalenia odcieni fasad (a więc nadal kolorystyka może być dowolna), braku osób kompetentnych, specjalistów w kwestiach kolorów architektury oraz tym, że uchwalanie miejscowego planu jest przedsięwzięciem kosztownym, a rozmowy o kolorach domów wciąż są uważane za problem drugiej kategorii. W przypadku braku ustalenia miejscowego planu dla danego obszaru wydaje się decyzję o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, która zawiera wytyczne ustalające linię zabudowy, wielkości powierzchni zabudowy, szerokości elewacji frontowej, jej wysokości do gzymsu i kalenicy, kąta nachylenia dachu oraz układu połaci dachowych. Natomiast decyzja ta nie uwzględnia kolorystyki elewacji frontowej. Wynika z tego fakt, że nie ma skutecznych środków proceduralnych, które powstrzymałyby inwestorów od dowolnej inwencji twórczej w doborze kolorystyki budynków. Wyjątek szczególny stanowią obiekty zabytkowe, które objęte są ochroną konserwatorską¹³. Kompetencje konserwatora zabytków pozwalają na adekwatne w sprawie kolorystyki działania na podstawie materiałów historycznych¹⁴.

Reasumując, podświadome oddziaływanie estetyki koloru w architekturze wydaje się być ważne. Eklektyzm barwny architektury polskiej nie wystawia pozytywnego świadectwa o stanie skutecznych procedur problem ten legalizujących i regulujących w skali kraju, zwłaszcza że istnieje taka potrzeba ze względu na duże zróżnicowanie kolorystyki przestrzeni urbanistycznej w kontekście kulturowym i geograficznym. Pozostaje zatem zaufać architektowi, jego preferencjom i intuicji w tym zakresie. W 2007 roku na konferencji zorganizowanej przez Instytut Projektowania Architektonicznego Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej problem ten poruszył Wojciech Bonenberg. Na podstawie dwóch swoich projektów przedstawił koncepcję szarości bryły według preferencji projektantów oraz w przypadku drugiego budynku tęcze kolorowe zestawienia na elewacjach, spełniające gusta użytkowników obiektu. Pytanie brzmiało, czy projektować dla siebie, czy dla użytkowników. Według badań sondażowych, przeprowadzonych przez autora i opublikowanych w monografii *O kolorze w architekturze*¹³, zagadnienia kolorystyki w architekturze dla większości projektantów są istotnym problemem, ale sygnalizuje się także pozytywne zainteresowanie tematem barw i koloru oraz zdecydowaną chęć architektów do poszerzania wiadomości w tym kierunku.

5. PODSUMOWANIE

Reżim porządku i regulacji w architekturze jest w punktem wyjścia każdej koncepcji. Czytelność wizji, rozpoznawalność idei i funkcji, bezpieczeństwo skomunikowane z innymi ośrodkami miejskimi, harmonia lub dysharmonia estetyczna dzieła architektonicznego

wpływa na behawioralność użytkowników. Duży w tym udział ma kolorystyka zespołów architektonicznych. Z doświadczenia zawodowego autora wynika jednak, że kolor elewacji prywatnej posesji umieszcza się wciąż na końcowym etapie inwestycji. Fakt ten nie dziwi, zważywszy na wyniki ankiety CBOS pt. *Polacy o architekturze* [2010]: wygląd zewnętrzny budynku uzyskał w opinii respondentów zaledwie 12%, wyróżnianie się budynku wśród innych 1%, w stosunku np. do bezpiecznej okolicy 61%, niskich kosztów utrzymania 59%, funkcjonalności budynku wewnątrz 39%, dobrej komunikacji z innymi miejscowościami czy dzielnicami 30%, ilości zieleni i przestrzeni 30%, przestrzeni publicznej w okolicy, takiej jak: rynek, park, plac 5%. Przypadki zdominowania sąsiedztwa kolorystyką „krzykliwą” wynikają z jednostkowych upodobań do optycznego bodźca za wszelką cenę.

Niestety, zapisy prawne miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego pozostają „miękkie” i dające możliwość różnej interpretacji. Nie są znane przypadki orzeczeń sądów administracyjnych uchylających decyzje pozwoleń na budowę ze względu na niezgodną z zapisami MPZP kolorystykę obiektu. Także zmiana kolorystyki w trakcie realizacji budowy nie jest istotną zmianą w rozumieniu art. 36a ustawy prawo budowlane. Priorytetem jest zatem bezpieczeństwo użytkownika budynku. Artykuł 59a ustawy prawo budowlane wskazuje jednoznacznie na zakres kontroli – brak w nim elementów, które mają wpływ na estetykę budynku, takich jak kolorystyka lub detal. Jedynie służby konserwatorskie są jedyną instytucją w polskim systemie inwestycyjnym, mającą prawo egzekwowania przyjętych na etapie koncepcji założeń kolorystycznych budynków wpisanych do rejestru zabytków¹⁴.

Reasumując, wydaje się, że w Polsce nie istnieje, wbrew powszechnemu przekonaniu, prawo chroniące estetykę nowo powstających budynków. Zapewne wynika to z gustu polskiego społeczeństwa, ukształtowanego przez lata panowania „bylejakości” systemu komunistycznego. Według badań CBOS¹⁵ większość Polaków nie interesuje się estetyką budynków i przeważnie jest zadowolona z wyglądu przestrzeni architektonicznej, w której mieszkają.

II. 1. Park Hotel – modernistyczny budynek hotelowy we Wrocławiu przy ul. Kopernika 5, wybudowany jako dom mieszkalny dla osób samotnych i bezdzietnych małżeństw eksperymentalnego osiedla WUWA według projektu Hansa Scharouna. Zdjęcie przedstawia wzorcową kolorystykę autorstwa Scharouna (fot. K. Ludwin, 2017)

III. 1. Park Hotel – building in modernist style as a hotel in Wrocław at Copernicus 5 street, built as a residential home for single and childless couples, an experimental WUWA housing project designed by Hans Scharoun. The photo shows Scharoun's masterful color scheme

II. 2. Segmenty zabudowy mieszkalnej na os. Albertyńskim w Krakowie, które swoim wyglądem przypominają ciemne, groźne roboty (fot. K. Ludwin, 2016)

III. 2. Segment of residential development on Albertyński quarter in Cracow, which looks like dark, dangerous computer robots

II. 3. Osiedle w Jastrzębiej Górze. Koloryt domów jednorodzinnych wykazuje nieskrępowaną inwencję twórczą użytkowników, co prowadzi do kuriozalnych zestawów tonalnych na elewacjach (fot. K. Ludwin, 2012)

III. 3. Housing estate in Jastrzębia Góra. The coloring of single-family houses shows unfettered creative inventiveness of the users, which leads to bizarre tonal sets on the facades

II. 4. Przykład dysharmonii kolorystyki i formy zespołów domów przy głównej trasie komunikacyjnej z Krakowa do Warszawy (fot. K. Ludwin, 2013)

III. 4. An example of color disharmony and forms of home complexes on the main transport route, from Krakow to Warsaw

II. 5. Dom maklerski w Bielsku-Białej, ul. Stojałowskiego 27. „Kolorystyka egoistyczna” obiektu nie zawsze idzie w parze z uwzględnieniem kontekstu (fot. K. Ludwin, 2016)

III. 5. Brokerage House in Bielsko-Biała, at Stojałowski street 27. “The egoistic coloring” of an object does not always go hand in hand with context

II. 6. Muzeum Ognia w Żorach. Przykład architektury dominującej dzięki zastosowaniu zdecydowanych odcieni na elewacjach. Wykorzystano odbłaskowe i kolorystyczne właściwości miedzi, symbolizujące ogień. Autorzy: Barbara i Oskar Grąbczewscy (fot. K. Ludwin, 2017)

III. 6. Fire Museum in Żory. An example of dominant architecture thanks to the use of decisive shades on elevations. Reflected and colored copper properties is symbolizing a fire. Authors: Barbara and Oskar Grąbczewscy

PRZYPISY

- ¹ A. Kotula, P. Krakowski, *Malarstwo Rzeźba Architektura*, PWN, 1981.
- ² *Ibidem*.
- ³ A. Flint, *Le Corbusier*, Grupa Wydawnicza Foksal, Warszawa 2014.
- ⁴ *Ibidem*.
- ⁵ *Ibidem*.
- ⁶ *Ibidem*, s. 89.
- ⁷ W. Kosiński, *Miasto i piękno miasta*, Politechnika Krakowska, Kraków 2011, s. 143.
- ⁸ K. Ludwin, *O kolorze w architekturze*, Politechnika Krakowska, Kraków 2017.
- ⁹ B. Komar, J. Tymkiewicz, *Elewacje budynków biurowych. Funkcja, forma, percepcja*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2006.
- ¹⁰ K. Ludwin, *op. cit.*
- ¹¹ Prawo Budowlane Dz.U. z 2013 roku, nr 1409.
- ¹² Dz.U. z 2015 roku, nr 199.
- ¹³ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków.
- ¹⁴ K. Ludwin, *op. cit.*
- ¹⁵ *Ibidem*.
- ¹⁶ CBOS, *Polacy o architekturze*, Warszawa, październik 2010, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_134_10.PDF (dostęp: 30.05.2017).
- ¹⁷ K. Ludwin, *op. cit.*
- ¹⁸ CBOS, *op. cit.*

BIBLIOGRAFIA

- Flint A., *Le Corbusier*, Grupa Wydawnicza Foksal, Warszawa 2014.
- Itten J., *Kunst der farbe. Subjektives Erleben ind objektives Erkennen als Wege zur Kunst*, Otto Maier Verlag, Ravensburg 1961.
- Itten J., *Sztuka barwy*, d2d.pl s.c. Elżbieta Totoń i Robert Oleś, Kraków 2015.
- Komar B., Tymkiewicz J., *Elewacje budynków biurowych. Funkcja, forma, percepcja*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2006.
- Kosiński W., *Miasto i piękno miasta*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2011.
- Kotula A., Krakowski P., *Malarstwo. Rzeźba. Architektura*, PWN, Warszawa 1981.
- Ludwin K., *O kolorze w architekturze*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2017.
- CBOS, *Polacy o architekturze*, październik 2010 Warszawa, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_134_10.PDF (dostęp: 30.05.2017).
- Prawo Budowlane Dz.U. z 2013 roku, nr 1409.
- Dz.U. z 2015 roku, nr 199.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków.

Małgorzata Petelenz (malgorzatapetelenz@gmail.com)
Instytut Projektowania Urbanistycznego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

U progu biznesu – All seasons hotel – Koncepcja dla firmy Wiśniowski

The business project – All seasons hotel – Concept for Wisniowski company

Streszczenie

Tendencje rozwoju przemysłu hotelarskiego świadczą o nasilającym się dążeniu do poszerzania oferowanych usług. Króluje obiekty wielofunkcyjne, hybrydowe, o elastycznej ofercie, które są w stanie sprostać oczekiwanemu obrotowi finansowemu. Politechnika Krakowska, nawiązując współpracę z firmą Wiśniowski, umożliwiła studentom Wydziału Architektury stworzenie projektów koncepcyjnych hybrydowego hotelu nad Jeziorem Rożnowskim. Uczestnicy zmierzali się z wymaganiami wobec architekta od strony planowania biznesowego, starając się osiągnąć kompromis pomiędzy zasadami dobrego rzemiosła a ekonomią użytkowania.

Słowa kluczowe: hotel, współpraca, hybryda, biznes

Abstract

The trends in the development of the hotel industry are the evidence of an intensifying drive to expand the amount of services they offer. The dominant are the multifunctional, hybrid, flexible ones, which are able to meet the expected financial expectations. Cooperating with Wiśniowski company, the Cracow University of Technology enabled the students of the Architecture Faculty to create conceptual designs for a hybrid hotel by the Rożnowskie Lake. Participants were able to meet the architectural requirements from the business planning point of view, trying to reach a compromise between the principles of good craftsmanship and the economics of use.

Keywords: hotel, cooperation, hybrid, business

1. WSTĘP

„To, za co naprawdę płacisz, to okazja by na noc lub dwie stać się osobą, którą naprawdę chcesz być”¹. Tymi słowami rozpoczyna się jeden z popularniejszych brytyjskich seriali ostatnich lat – Hotel Babylon, traktujący o życiu codziennym gości i obsługi jednego z luksusowych londyńskich hoteli. Słowa te można odnieść także to determinant decyzji projektanta, którymi są tu ludzkie potrzeby i finanse.

Podkreśla także fakt, że pobyt w hotelu nie musi wiązać się jedynie z podstawowymi potrzebami, ale także z fantazjami, by znaleźć się w innej rzeczywistości, którą architekt ma okazję stworzyć.

W wyniku prowadzenia dialogu pomiędzy Wydziałem Architektury a samorządami miejskimi, a także przedstawicielami biznesu, powstało wiele innowacyjnych projektów studenckich, które służą nie tylko jako uczelniane koncepcje, ale także jako inspiracje dla potencjalnych inwestorów. W 2016 roku Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej nawiązał nawiązano współpracę z firmą Wiśniowski, w wyniku której powstały cztery studenckie koncepcje 5-gwiazdkowego centrum rekreacyjno-hotelowe w Gródku nad Dunajcem, nad Jeziorem Rożnowskim. Uczestnicy projektu mieli możliwość kontaktu z inwestorem i zmierzenia się z wymaganiami wobec architekta od strony ekonomii i biznesu.

Autorka, w poniższym artykule, prezentuje fragmenty pracy teoretycznej dotyczącej projektowania hoteli, w oparciu o literaturę i badania własne, a także przedstawia swoją koncepcję dla firmy Wiśniowski, która jednocześnie stanowiła projekt dyplomowy autorki².

2. ZARYS HISTORII HOTELARSTWA

Historia hotelarstwa sięga najwcześniejszych manifestacji kultury człowieka. Pierwsze podania z nim związane znajdujemy w Biblii. Starożytni Grecy budowali łaźnie i termy, by zapewnić odpoczynek i regenerację. Rzymianie jako pierwsi zapewniali schronienie podróżnych w misjach politycznych. Pompeje z kolei charakteryzowały się już skomercjalizowanym rynkiem hotelarskim. Wraz z upływem czasu sposoby komercyjnego przyjmowania gości przybierają formę coraz bardziej uprzemysłowioną.

Początek przemysłu hotelarskiego powinien być datowany na XV w. Francuskie prawo wymagało, aby lokale oferujące noclegi prowadziły rejestr gości, co pozwoliło na obserwowanie rozwoju tej dziedziny. Rozwijający się przemysł hotelarski w Europie zaczął łączyć się z innymi gałęziami biznesu, co zwiększało zysk oraz popularność obiektów o szerszej ofercie. Na początku XVIII wieku przy Placu Vendôme w Paryżu można było zobaczyć pierwszy przykład wielofunkcyjnego kompleksu mieszczącego butik, biura, apartamenty, hotele, przekształcając te ostatnie w bardziej dostępne i skomercjalizowane przestrzenie (do dziś: „Hôtel de Vendôme”)³.

Po II wojnie światowej rozwój przemysłu hotelarskiego nabrał prędkości i rozwijał się także poza granicami dużych miast. Powstawały pierwsze ośrodki narciarskie w Szwajcarii, np. Saint-Moritz, Gstaad w stanie Montana, a następnie – pierwsze morskie ośrodki rekreacyjne. W latach 70. odkryto sektor biznesowy jako okazję dla stworzenia hoteli nowej generacji. W tym czasie wielki rozwój można było zaobserwować w miastach Bliskiego Wschodu, takich jak Dubaj czy Abu Dhabi. Duża gama obiektów hotelarskich, które zapewniano, współpracowała z dobrze rozwiniętym sektorem lotniczym.

Z czasem trendy w hotelarstwie zaczęły zmieniać się, rozszerzając zakres usług. Gość o zróżnicowanych potrzebach: rodzina z dziećmi, biznesmen czy osoba starsza, stał się ważnym odbiorcą i potencjalnym klientem. Rozwój przemysłu hotelarskiego obserwujemy od jego początków po dzień dzisiejszy, a jedną z głównych widocznych tendencji rozwoju jest poszerzanie wachlarza usług oraz spectrum osób, dla których dedykowany jest hotel⁴.

Hotelarstwo to branża wysokiej konkurencji. Podróżowanie po całym świecie staje się coraz łatwiejsze i tańsze. Dziś podróżuje każdy, nie tylko osoba o wysokim statusie majątkowym. Z drugiej zaś strony można zaobserwować rywalizację wśród luksusowych kompleksów o najwyższym standardzie, zwłaszcza na terenach Bliskiego Wschodu, takich jak Abu Dhabi czy Dubaj. Tamtejsze inwestycje o dużej skali łamią światowe rekordy w wysokości budynku, kosztów, wielkości itp. Imponujące zasoby finansowe i wielkie przestrzenie w rozwijających się miastach dają możliwość „starchitektom” projektowania architektury prestiżowej. Wysoka częstotliwość nowych inwestycji hotelowych sprawia, że kraje Bliskiego Wschodu są liderami dzisiejszego komercyjnego przemysłu hotelarskiego.

Historia hotelarstwa świadczy o tym, że wraz z rozwojem dąży do poszerzania oferowanych przez siebie usług. Królują obiekty wielofunkcyjne, hybrydowe, o elastycznej ofercie, które same mogą stanowić atrakcję dla klienta lub opowiadają historię, która intryguje. Prowokuje to do powstawania obiektów w przeróżnych stylizacjach (il.1, 2)⁵.

3. TYPOLOGIA HOTELARSTWA

Typologia hotelu może być dokonana na podstawie różnych czynników, takich jak rozmiar, standard, funkcja, własność, grupa docelowa klientów itd.

Jedną z powszechnie stosowanych klasyfikacji hoteli jest przyznawanie gwiazdek, a zdobycie każdej z nich jest potwierdzeniem standardu hotelu. Wymagania dotyczące uzyskania gwiazdki są precyzyjnie określone, a dotyczą rozwiązań w dużej skali (np. funkcje całego kompleksu) jak i w małej (np. minimalny rozmiar pokoi, wielkość łóżek, a nawet ilość wiszących w szafach). Możliwe jest nagradzanie kompleksu tytułem hotelu 5-gwiazdkowego *deluxe* – jest to standard najwyższy (możliwe jest, w potocznym rozumieniu, usłyszeć też

o hotelach 6- lub 7-gwiazdkowych). Konieczne jest także zapewnienie najwyższego standardu w zakresie np. reprezentatywnej architektury, żywności, personelu, lokalizacji, wyposażenia, atrakcji itd.⁶

Nieraz typ hotelu jest ściśle związany z korzyściami, jakie przynosi jego lokalizacja. Hotel uzdrowiskowy kojarzy się z terenem rekreacyjnym: nad morzem, jeziorem, w górach itp. Hotel biznesowo-handlowy będzie profitował w połączeniu z dużymi miastami i centrami biznesowymi. Te z kolei mogą być obsługiwane także przez mniej popularne na świecie, ale częste w Japonii – hotele kapsułowe – np. jako rozwiązanie dla pracowników, którzy po całym dniu pracy w biurze spóźniają się na ostatni pociąg do satelitarnej miejscowości pod Tokio, w której mieszkają. Z kolei hotele lotniskowe są bazą noclegową dla tych, którzy zatrzymują się w podróży, a także dla załogi linii lotniczych⁷.

Istnieją cechy, które tworzą osobny rodzaj obiektów hotelowych. Hotele typu *Suite* oferują nie tylko tradycyjne pokoje, ale przede wszystkim całe apartamenty. Prowadzi to również do innego czynnika determinującego typ hotelu – długości pobytu. *Bed& Breakfast* i hotel standardowy proponują krótki pobyt, nawet na jedną noc. Ale hotele typu *Suite* i hotele *Extended Stay* zapewniają warunki do życia w hotelu przez długi czas. Możliwe jest podpisanie umowy na pokój/apartament na wyłączność np. na okres roku – to rozwiązanie powszechnie praktykowane przez biznesmenów i gwiazdy np. w trasach koncertowych. Obiekty te nazywane są również *Serviced Apartments*⁸.

Boatel (hotel dryfujący np. *Boater Riverdream* w Renmark, Australia), *Boutique hotel* (słynący z wyjątkowo dobrego smaku wnętrza, luksusu i wyrafinowania, np. *Queen Boutique Hotel* w Krakowie), czy hotele lodowe to inne przykłady typów hoteli ściśle związanych z charakterystycznymi cechami obiektu.

Lodowy hotel to miejsce, w którym można spędzić noc w temperaturze oscylującej pomiędzy 5–7 stopni Celsjusza, w budynku z lodu, śniegu i światła (np. *Icehotel*, *Marknadsvägen*, Szwecja).

Korzystanie z takiej usługi to przykład obrazujący jeden z trendów w projektowaniu hoteli. To właśnie wnętrza, a także związane z nim możliwości i doznania jest głównym celem przyjazdu gościa. Jest to trend przeciwny do tradycyjnego, w którym hotel traktowany jest jako baza noclegowa i przestrzeń do regeneracji przed i po aktywności „na zewnątrz”. Powstają nadal także obiekty ekstrawertyczne, które oferują niezwykłą perspektywę, aby docenić zalety otoczenia. Ta gałąź branży hotelarskiej ciągle rozwija się i jest niezwykle kreatywna (il. 3–5).

Kolejnym podziałem typologicznym – może mniej ważnym dla gości, acz najważniejszym w kwestii ekonomicznej – jest własność. Hotel może być pojedynczą inwestycją, prowadzoną przez prywatnego właściciela lub jednym z wielu w sieci hoteli, których działalność rozprzestrzenia się nawet na cały świat. Jedną z najpotężniejszych korporacji działających w tym sektorze jest brytyjska grupa hoteli *InterContinental*, która posiada 7 niezależnych firm hotelarskich⁹.

Czasami już sama forma hotelu może wskazywać na jego własność. Niektóre z sieci mają skłonność do tworzenia duplikatów swoich obiektów w różnych miejscach, niezależnie od tzw. *genius loci* lub zwyczajnie nie respektując otaczającego je środowiska (il. 6–8). Przeciwnieństwem tego zjawiska są hotele wyjątkowe, „szytą na miarę” dla danej lokalizacji. Wiąże się to z dużym zaangażowaniem i dbałością ze strony właściciela. Łatwiej jest o dobry przykład poza listą hoteli sieciowych. Jest to wybór między tanim *prêt-à-porter* lub wyrafinowanym *haute couture* w przemyśle hotelarskim.

Hotel Blow Up 50 50 w Poznaniu jest przykładem wyjątkowym. Łączy w sobie najlepsze cechy dobrego dizajnu, technologii i sztuki. Projekt został zainspirowany filmem Michelangelo Antonioniego „Powiększenie” (*Blow Up*). Wejście prowadzi przez *Blow Up Hall*, bez recepcji. Gość otrzymuje iPhone’a, prowadzącego go przez obiekt do właściwego pokoju, który – co zaskakujące – wybiera jego, nie na odwrót. *Hotel Blow Up 50 50* jest interaktywnym dziełem sztuki¹⁰.

3.1. HOTELE JAKO EKONOMICZNE HYBRYDY

Obrót finansowy w przemyśle hotelarskim jest ogromny. Rosnąca konkurencja, a także uwarunkowania społeczno-polityczne sprawiają jednak, że rynek ten jest także niestabilny i wiąże się z ryzykiem. Sektor hotelarstwa ma istotny wkład w gospodarkę europejską: w 2010 r. wspierał ją na około 16,6 mln miejsc pracy¹¹, a udział w produkcji wynosił ponad 8,1% całkowitej produkcji gospodarczej¹². Tak intensywny obrót kapitału sprawia, że wydajność finansowa w hotelach prestiżowych musi być dokładnie zaplanowana.

Główne źródło dochodów hotelu pochodzi z wynajmu pokoi. Jeśli kompleks spełnia potrzeby klienta na przestrzeni całego roku, dochód powinien być względnie uśredniony i możliwy do przewidzenia. Jeżeli jednak działalność hotelu jest związana z wybraną porą roku, często wzbogadza się ofertę hotelu o dodatkowe, wewnętrzne funkcje, niezależne od sezonu.

Salon fryzjerski, spa, basen, saunarium, zaplecze fitness i odnowy biologicznej, sklepy, bary, restauracje, usługi biznesowe lub centrum konferencyjne to niektóre z funkcji, które powinny być dostępne w pięciogwiazdkowym hotelu, który staje się wielofunkcyjną hybrydą. Standard wzrasta natychmiast, ale wartość inwestycji także. Kosztowna jest budowa, utrzymanie i wynagrodzenia osób zatrudnionych. Jeśli właściciel hotelu zdecyduje się na szeroki wachlarz oferowanych funkcji, musi stworzyć kompleks o dużej ilości pokoi hotelowych, aby inwestycja zwróciła się w formie wynajmu. Im większy hotel, tym więcej funkcji oferuje i odwrotnie¹³.

Przykłady wielkoskalowych hybrydowych obiektów hotelowych (il. 9).

4. UWARUNKOWANIA PROJEKTOWANIA ZESPOŁU HOTELOWEGO

Projektowanie hoteli może przebiegać w zależności od kontekstu lub w oderwaniu od niego. Przykładem nawiązującym do otoczenia może być Hotel Bostalsee (il. 10).

Czterogwiazdkowy hotel i kompleks spa, zaprojektowany przez studio GRAFT, usytuowany jest w Saarland, w Niemczech. Jest przykładem obiektu położonego w kontekście naturalnego krajobrazu. Znajduje się nad jeziorem, na stromym terenie, a otaczająca go architektura jest rozproszona i rzadka. Wielkość inwestycji jest adekwatna do charakteru miejsca i dostosowana do rzeźby terenu, w którym duża część geometrii budynku chowa się. Jest to obiekt, który czerpie to, co najlepsze z otoczenia i nie stara się go zdominować. Oferuje usługi związane z rekreacją na jeziorze, dla niewielkiej liczby gości – 100 pokoi¹⁴.

Innym przykładem jest Hotel Yas w Abu Dhabi, zaprojektowany przez Asymptote Architecture w 2010 roku. Jest to duża inwestycja, zawierająca, wśród dodatkowych funkcji, ponad 500 jednostek pokojowych. Pod mostem łączącym dwie hotelowe wieże biegnie tor wyścigowy Formuły 1, zapewniając gościom niepowtarzalny widok i charakterystyczną atrakcję. Kompleks hotelowy jest dominantą na wyspie Yas - inwestycji o wartości 36 miliardów dolarów¹⁵ (il. 11).

Architektura powinna być projektowana w zgodzie z otoczeniem. W środku dużego miasta, jakim jest Abu Dhabi, pojawia się hotel dostosowany do jego skali – *Hotel Yas*. W krajobrazie, w którym natura jest najcenniejszym czynnikiem otoczenia – Hotel Bostalsee – inwestycja znacznie mniejsza, cicha i subtelna.

Autorzy koncepcji dla firmy Wiśniowski znaleźli się w trudnym położeniu. Wolą inwestora było stworzenie co najmniej 500-pokojowego kompleksu hotelowego, w otoczeniu, które pozwala na budowę obiektu o połowę mniejszego. Jednak proces tworzenia architektury jest również sztuką kompromisu – tym razem pomiędzy zasadami dobrego rzemiosła a ekonomią użytkownika. Zamiarem inwestora było stworzenie kompleksu pełnego usług takich jak spa, baseny, gastronomia, centrum konferencyjne itp., które będą stanowić atrakcję dla gości przez cały rok. Najważniejsza z nich to sala wielofunkcyjna, która dzięki swej elastyczności może służyć nawet jako kilka jednocześnie funkcjonujących, konferencyjnych pomieszczeń lub jako sala koncertowa o powierzchni ponad 2000 m².

4.1. PROJEKT HOTELU ALL SEASONS, W GRÓDKU NAD DUNAJCEM (AUT. MAŁGORZATA PETELENZ)

Gródek nad Dunajcem jest niewielką miejscowością położoną w województwie małopolskim. Większość zabudowy w Gródku to budynki mieszkalne i towarzyszące im budynki gospodarcze. Układ przestrzenny jest chaotyczny. Intensywność zabudowy, jak i ilość przestrzeni publicznych maleje wraz z wzrostem odległości od centrum miejscowości.

Celem projektu było utworzenie ekonomicznie wydajnego kompleksu hotelowego, a także przestrzeni uczęszczanej również przez mieszkańców okolicy. Jako pierwszy etap realizacji

autorka zaproponowała więc promenadę wiodącą wzdłuż brzegu od centrum miejscowości lub od Hotelu Lemon Resort do miejsca nowej inwestycji. Drugi etap przewiduje przedłużenie linii promenady łączącej ją z zaproponowaną siecią transportu wokół jeziora (niezależny bus i sieć wypożyczalni rowerów). Promenada jest nie tylko przestrzenią komunikacyjną. Powinna być także wzbogacona o przestrzenie publiczne, małą architekturę i usługi (sklepy, kawiarnie, kąpieliska, stacje wypożyczenia rowerów itd.)¹⁶.

Kompleks zapewniający ponad 500 jednostek hotelowych to duża inwestycja, na dużym obszarze (49 823,3 m²), jednak w cichym otoczeniu. Głównym zamysłem projektantki było zarazem sprostanie wymaganiom Inwestora, jak i uszanowanie skali otoczenia.

Jedną z pierwszych zasad kreowania przestrzeni było utworzenie mniejszej kubatury w obszarach sąsiadujących z istniejącą zabudową i większej interwencji w przestrzeni od nich odsuniętej, odseparowanej zielenią wysoką. Styczność z najbliższą zabudową istniejącą ma miejsce w południowej części działki, która sąsiaduje z domami mieszkalnymi, 2/3-kondygnacyjnymi.

4.2. ZASADY PROJEKTOWANIA ZESPOŁU HOTELOWEGO

W zamysle przestrzennym zastosowano 3 główne sposoby podziału przestrzeni – dwa horyzontalne i jeden wertykalny.

Pierwszy podział horyzontalny wiąże się bezpośrednio ze skomunikowaniem działki z otoczeniem. Południowa jej część, dedykowana jest, poza ruchem pieszym, także ruchowi kołowemu i wiąże się z głównym placem. Nowa zabudowa stanowi kurtynę pomiędzy dwoma strefami. Pas znajdujący się w północnej części działki przeznaczony jest jedynie dla ruchu pieszego, zieleni, rekreacji i prowadzi dialog przestrzenny z jeziorem.

Kolejny podział horyzontalny związany jest z podziałem funkcjonalnym układu. Wjazd na działkę odbywa się z południowo-wschodniej części i ruch przesuwa się w kierunku zachodnim. W ten sposób również zmienia się charakter zabudowy – od najbardziej publicznego, po bardziej intymny. Części publiczne mają funkcjonować także niezależnie od działania hotelu, by zapewnić sobie szersze grono klientów i większy obrót finansowy.

Podział wertykalny przestrzeni, również wiąże się z podziałem funkcjonalnym. W partarach umieszczone zostały funkcje usługowe, by mogły być powszechnie dostępne. Pokoje hotelowe umieszczono w wyższych partiach budynków, by zapewnić jak najlepszy widok z okiem i uniknąć kolizji komunikacyjnej. Część hotelowa składa się z 516 pokoi różnicowanych pod kątem standardu, wielkości, wyposażenia i charakteru widoku z okna.

Złożoność całego kompleksu wymaga licznych powiązań funkcjonalnych i komunikacyjnych między jego częściami. Mała skala zabudowy otoczenia sugeruje, by zastosować możliwie jak najbardziej rozbitą bryłę. Dlatego też wszystkie budynki usługowe połączone są przestrzenią wspólną w części podziemnej. Od parteru w górę odczuwalne są jako odseparowane bryły. Przerwy między nimi pozwalają na komunikację i utrzymanie kontaktu

wzrokowego z jeziorem. Dzięki nim także część wiatrów wiejących od strony jeziora nie jest blokowana przez pełną elewację. Powyższy podział przestrzeni sprawia, że główna komunikacja wzdłuż wnętrza kompleksu odbywa się na poziomie –1.

Apartamenty wolnostojące to przykład rozdrobnienia formy w sąsiedztwie z niewielką zabudową istniejącą. Zostały przewidziane w zachodniej części działki – schowane w rzeźbie terenu i zieleni. Są alternatywnym wyborem dla gości, którzy chcą zatrzymać się w hotelu, ale preferują kameralne warunki pobytu. Istnieje 8 małych domów otoczonych zielenią. Znajdują się w najgłębszej części działki, najbardziej odległej od drogi, samochodów i obiektów użyteczności publicznej. Domy są połączone zadaszoną ścieżką prowadzącą do restauracji i najbliższych obiektów, jak pokój do medytacji, pokój jogi czy herbaciarnia.

Ze względu na dużą skalę hotelu sposobem do osiągnięcia również rodzaj intymnego charakteru miejsca jest utworzenie kilku mniejszych wnętrza urbanistycznych. Jedyna duża otwarta przestrzeń znajduje się w południowej części działki. Jej rozmiar ma przede wszystkim spełniać rolę funkcjonalną¹⁷.

Skala tak dużego założenia może być przytłaczająca dla gości. Przestrzenie społeczne i publiczne przede wszystkim mają za zadanie sprawić, by użytkownicy czuli się swobodnie i komfortowo. Forma zabudowy przypominająca w planie układ dłoni z rozszerzonymi palcami, daje możliwość podziału przestrzeni na kilka mniejszych, zielonych i rekreacyjnych wnętrza (pow biologicznie czynna – 35,22%).

Także promenada została wzbogacona o przestrzenie publiczne, jak otoczenie – plaża nowego zbiornika wodnego. Jezioro Rożnowskie jest atrakcyjnym miejscem dla turystów, jednak jest zaśmiecone, a poziom wody zmienia się w ciągu roku nawet o 6 metrów. W ofercie nowego kompleksu hotelowego, oprócz wewnętrznego basenu, pojawia się pomysł zwiększania funkcjonalności jeziora. Niezależny zbiornik wodny zasilany jest przez wodę z jeziora, wraz z oczyszczalnią. Ponadto poziom wody w nim może być kontrolowany i niezależny od poziomu wody jeziora.

5. PODSUMOWANIE

Tendencje rozwoju przemysłu hotelarskiego świadczą o nasilającym się dążeniu do poszerzania oferowanych usług. Królują obiekty wielofunkcyjne, hybrydowe, o elastycznej ofercie, które są w stanie sprostać oczekiwaniemu obrotowi finansowemu. Wnioski z pracy teoretycznej na temat projektowania hoteli, a także dyskusje z inwestorem, autorka potraktowała jako fundamenty, na których zbudowała projekt Hotelu All Seasons, który wpisuje się we wspomniany trend. Głównym założeniem było stworzenie wielkoskalowego kompleksu o szerokiej ofercie usług, przy jednoczesnym ukształtowaniu formalnym pozwalającym na dostosowanie się do kontekstu otoczenia. Przy pomocy rozwiązań przestrzennych dokonała także próby odpowiedzi na potrzeby mieszkańców Gródka nad Dunajcem, łącząc je z oczekiwaniami inwestora i własnymi przekonaniem.

II. 1. Wnętrze hotelu Ritz w Paryżu. Aut. Mikael Jansson dla Vogue w 2016
(źródło: <http://vogue.com/13446877/ritz-paris-grand-opening-versailles-chanel>)

III. 1. Hotel Ritz interior in Paris Aut. Mikael Jansson for Vogue in 2016

II. 2. Disney's Pop Century Resort Buena Vista Lake, Floryda, Stany Zjednoczone
(źródło: <https://disneyworld.disney.go.com/resorts/pop-century-resort>)

III. 2. Disney's Pop Century Resort Buena Vista Lake, Florida, USA

II. 3. Kakslauttanen Arctic Resort, Saariselka, Finlandia (źródło: <http://telegraph.co.uk>)

III. 3. Kakslauttanen Arctic Resort, Saariselka, Finland

II. 4. The Manta Resort – Pemba Island, posesja Psv-zanzibar, Tanzania
(źródło: <http://themantaresort.com>)

III. 4. The Manta Resort – Pemba Island, Psv-zanzibar estate, Tanzania

II. 5. Attrap'Reves Hotel (źródło: <http://attrap-reves.com/en>)

III. 5. Attrap'Reves Hotel

6.

8.

II. 6. Hotel Gołębiewski w Karpaczu (źródło: <http://golebiewski.pl>)

III. 6. Hotel Gołębiewski in Karpacz

II. 7. Hotel Gołębiewski w Mikołajkach (źródło: <http://tripbook.pl>)

III. 7. Hotel Gołębiewski in Mikołajki

II. 8. Hotel Gołębiewski w Wiśle (źródło: <http://pl.hotelopedia.org/hotel-golebiewski-wisla>)

III. 8. Hotel Gołębiewski in Wisla

hotel	Lavish Five-Star Cave Hotel, Shanghai	Crown's 6-star Melbourne Hotel, Melbourne
koszt	£345 mln	\$1.5 mld
jednostki hotelowe	380 pokoi, 19 kondygnacji – w tym dwie podwodne	: 90-kondygnacyjna "wieża światła" zapewni 388 pokoi i 680 pokoi luxury
koszt noclegu	od £200	od \$350
zapewnione usługi	Baseny, centrum sportowe, restauracje, sala bankietowa, sale konferencyjne	bar, restauracje i ogród na tarasie, zespół basenów, spa, kasyno, usługi publiczne w parterze
źródło	http://www.modernghana.com/news/471515/1/how-that-is-a-groundbreaking-design-the-lavish-345million-five-star-cave-hotel-being-built-in-an-abandoned-chinese-quarry.html	http://www.heraldsun.com.au/news/victoria/crowns-90storey-15b-queensbridge-hotel-tower-to-reshape-melbourne-cbd/news-story/28696b4b44e4b67f514d112248b23469

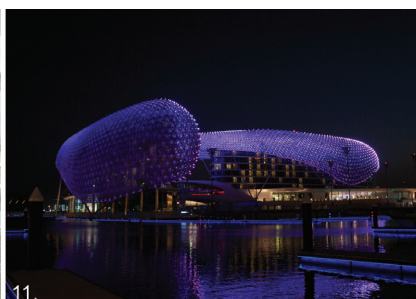
9.

II. 9. Przykłady wielkoskalowych hybrydowych obiektów hotelowych (rys. M. Petelenz)

III. 9. Examples of large-scale hybrid hotel facilities

10.

11.

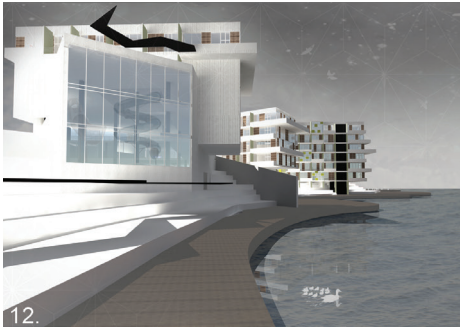
II. 10. Bostalsee Hotel (źródło: http://graftlab.com/portfolio_page/bostalsee)

III. 10. Bostalsee Hotel

II. 11. The Yas Hotel (źródło: <http://homesthetics.net/yas-viceroy-abu-dhabi-hotel-asymptote-architecture>)

III. 11. The Yas Hotel

12.

13.

II. 12. Projekt All Seasons Hotel, aut. Małgorzata Petelenz. Widok 3d na pieszą promenadę
(źródło: archiwum własne)

III. 12. Project All Seasons Hotel, by Małgorzata Petelenz. 3d view of the pedestrian promenade

II. 13. Projekt All Seasons Hotel, aut. Małgorzata Petelenz. Widok 3d z góry na cały kompleks
(źródło: archiwum własne)

III. 13. Project All Seasons Hotel, by Małgorzata Petelenz. 3d top view of the whole arrangement

14.

15.

II. 14. Projekt All Seasons Hotel, aut. Małgorzata Petelenz. Rysunek zagospodarowania terenu
(źródło: archiwum własne)

III. 14. Project All Seasons Hotel, by Małgorzata Petelenz. Site plan

II. 15. Projekt All Seasons Hotel, aut. Małgorzata Petelenz. Widok 3d na molo
(źródło: archiwum własne)

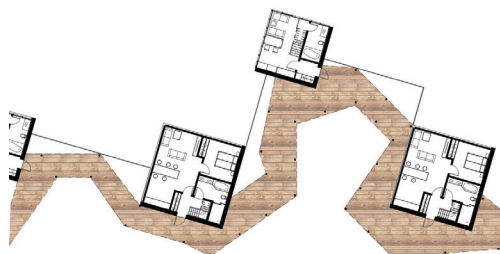
III. 15. Project All Seasons Hotel, by Małgorzata Petelenz. 3d view of the pier

16.

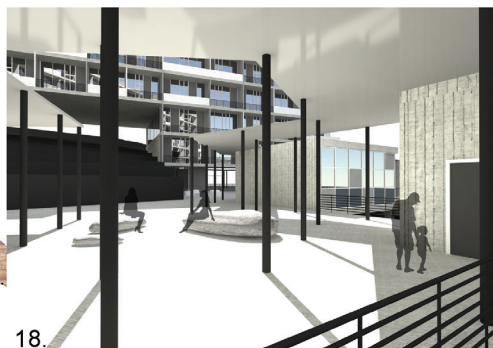

II. 16. Projekt All Seasons Hotel, aut. Małgorzata Petelenz. Schemat przekroju podłużnego
(źródło: archiwum własne)

III. 16. Project All Seasons Hotel, by Małgorzata Petelenz. Longitudinal section scheme

17.

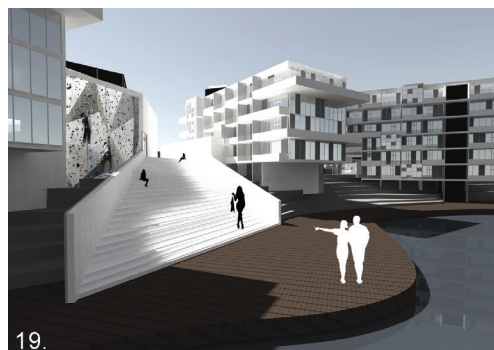
18.

II. 17. Projekt All Seasons Hotel, aut. Małgorzata Petelenz. Fragment planu domków wolnostojących (źródło: archiwum własne)

III. 17. Project All Seasons Hotel, by Małgorzata Petelenz. Fragment of the bungalows plan

II. 18. Projekt All Seasons Hotel, aut. Małgorzata Petelenz. Widok 3d zadaszonej przestrzeni wspólnej domków wolnostojących (źródło: archiwum własne)

III. 18. Project All Seasons Hotel, by Małgorzata Petelenz. 3d view of the roofed common space in the bungalow area

19.

20.

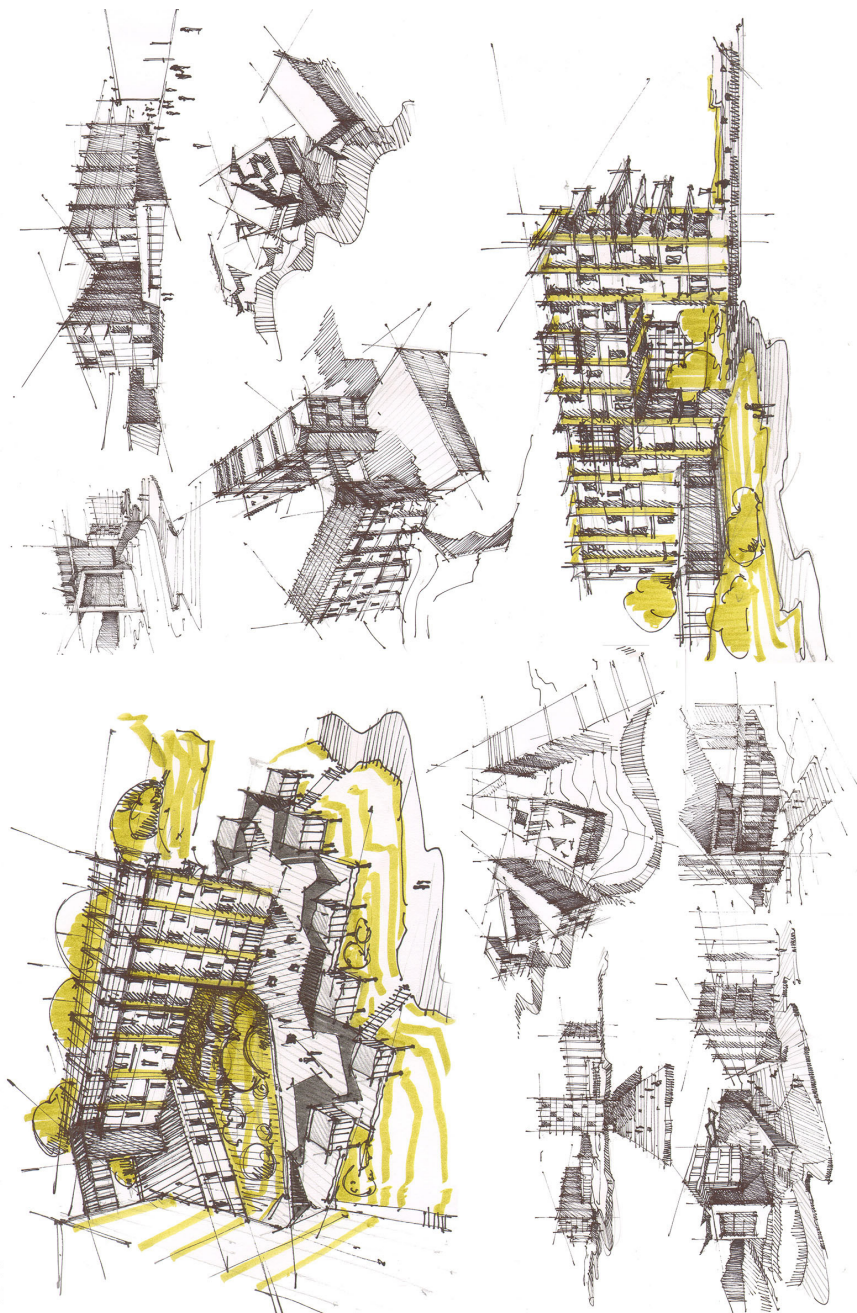
II. 19. Projekt All Seasons Hotel, aut. Małgorzata Petelenz. Widok 3d na pieszą promenadę, schody i ścianę wspinaczkową (źródło: archiwum własne)

III. 19. Project All Seasons Hotel, by Małgorzata Petelenz. 3d view of the pedestrian promenade, stairs and the climbing wall

II. 20. Projekt All Seasons Hotel, aut. Małgorzata Petelenz. Widok 3d na kawiarnię przy promenadzie (źródło: archiwum własne)

III. 20. Project All Seasons Hotel, by Małgorzata Petelenz. 3d view of the café on the promenade

21.

II. 21. Projekt All Seasons Hotel, aut. Małgorzata Petelenz. Konceptyjne szkice odręczne (rys. M. Petelenz)

III. 21. Project All Seasons Hotel, by Małgorzata Petelenz. Concept sketches

PRZYPISY

- ¹ „Hotel Babylon”, BBC 2006, S01E01.
- ² Projekt dyplomowy w języku angielskim, tytuł oryginalny: „All Seasons Hotel, Hotel, Congress Centre and Recreation Complex by the Rożnowskie Lake, Gródek nad Dunajcem”; autorka: Małgorzata Petelenz; promotorzy: dr hab. inż. arch. Mateusz Gyurkovich oraz Adolf Sotoca Garcia, PhD.Arch., Assoc. Prof. ETSAV; BARCELONA-TECH; rok 2016; Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej.
- ³ D. Johnson, *The Ritz Paris’s Grand Reopening: A First Look Inside the Newly Renovated Hotel*, Vogue Magazine, <http://www.vogue.com/13446877/ritz-paris-grand-opening-versailles-chanel> (dostęp: 20.04.2017); <http://www.hoteldevendome.com/fr> (dostęp: 25.04.2017).
- ⁴ Jednym z momentów, gdy ten rozwój został zatrzymany to czas I wojny w Zatoce Perskiej. Rok 1991 jest określany jako *black year* przemysłu hotelarskiego; <http://www.hospitalitynet.org/news/4017990.html> (dostęp: 20.04.2017).
- ⁵ D. Johnson, *The Ritz Paris’s Grand Reopening: A First Look Inside the Newly Renovated Hotel*, Vogue Magazine, <http://www.vogue.com/13446877/ritz-paris-grand-opening-versailles-chanel> (dostęp: 20.04.2017).
- ⁶ G.K. Vallen, J.J. Vallen, *Check-in Check-Out: Managing Hotel Operations*, Second Edition, Published by Prentice Hall, https://www.homeworkmarket.com/sites/default/files/q4/12/06/htm280_ch01.pdf (dostęp: 20.04.2017).
- ⁷ <http://setupmyhotel.com/train-my-hotel-staff/front-office-training/76-classification-of-hotels.html> (dostęp: 20.04.2017).
- ⁸ *Ibidem*.
- ⁹ Intercontinental Hotels & Resorts, Holiday Inn i Holiday Inn Express, Crowne Plaza, Indigo i dwie sieci hoteli Extended Stay: Staybridge Suites i Candlewood Suites. W całości, oferuje 647 tys. Pokoi na wszystkich kontynentach; <http://www.blowuphall5050.com> (dostęp: 01.05.2017).
- ¹⁰ *Ibidem*.
- ¹¹ Min. jedno miejsce na 13 miejsc pracy w Europie.
- ¹² *An assessment of the economic contribution of the hospitality sector across 31 countries*, 2013, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The_Hospitality_Sector_in_Europe/\\$-FILE/EY_The_Hospitality_Sector_in_Europe.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The_Hospitality_Sector_in_Europe/$-FILE/EY_The_Hospitality_Sector_in_Europe.pdf) (dostęp: 20.04.2017).
- ¹³ G.K. Vallen, J.J. Vallen, *Check-in Check-Out...*, *op.cit.*
- ¹⁴ <https://seezeitlodge-bostalsee.de> (dostęp: 20.04.2017); http://graftlab.com/portfolio_page/bostalsee (dostęp: 20.04.2017).
- ¹⁵ <http://www.asymptote.net/yas-slide-show> (dostęp: 20.04.2017); <http://www.dezeen.com/2009/05/14/the-yas-hotel-by-asymptote> (dostęp: 20.04.2017).
- ¹⁶ Inspirującym przykładem aktywizacji brzegu jeziora jest projekt nabrzeża Jeziora Paprocany.
- ¹⁷ Zapewnia wygodę i bezpieczeństwo komunikacji kołowej i dostawom technicznym do budynków.

BIBLIOGRAFIA

- An assessment of the economic contribution of the hospitality sector across 31 countries*, 2013, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The_Hospitality_Sector_in_Europe/\\$FILE/EY_The_Hospitality_Sector_in_Europe.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The_Hospitality_Sector_in_Europe/$FILE/EY_The_Hospitality_Sector_in_Europe.pdf) (dostęp: 20.04.2017).
- Błądek Z., *Hotele. Programowanie, projektowanie, wyposażenie*, Palladium, Poznań 2001.
- Jabłońska J., *Typologia wielkoskalowych wewnętrznych przestrzeni publicznych współczesnych hoteli*, „Architectus” 2015, 4(44), s. 61–70, http://www.architectus.arch.pwr.wroc.pl/44/44_06.pdf (dostęp: 20.04.2017).
- Johnson D., *The Ritz Paris’s Grand Reopening: A First Look Inside the Newly Renovated Hotel*, Vogue Magazine, <http://www.vogue.com/13446877/ritz-paris-grand-opening-versailles-chanel> (dostęp: 20.04.2017).
- O’Gorman K.D., *Origins of the Commercial Hospitality Industry: From the fanciful to factual*. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, ISSN 0959-6119 (in Press), <https://pure.strath.ac.uk/portal/files/260223/strathprints007647.pdf> (dostęp: 20.04.2017).
- Vallen G.K., Vallen J.J., *Check-in Check-Out: Managing Hotel Operations*, Second Edition, Published by Prentice Hall, https://www.homeworkmarket.com/sites/default/files/q4/12/06/htm280_ch01.pdf (dostęp: 20.04.2017).
- <http://www.asymptote.net/yas-slide-show> (dostęp: 20.04.2017).
- <http://www.attrap-reves.com/en> (dostęp: 17.04.2017).
- <http://blowuphall5050.com> (dostęp: 01.05.2017).
- <http://www.dezeen.com/2009/05/14/the-yas-hotel-by-asymptote> (dostęp: 20.04.2017).
- <https://disneyworld.disney.go.com/resorts/pop-century-resort> (dostęp: 14.04.2017).
- <http://www.golebiewski.pl> (dostęp: 17.04.2017).
- http://graftlab.com/portfolio_page/bostalsee (dostęp: 20.04.2017).
- <http://homesthetics.net/yas-viceoy-abu-dhabi-hotel-asymptote-architecture> (dostęp: 15.04.2017).
- <http://hospitalitynet.org/news/4017990.html> (dostęp: 20.04.2017).
- <http://hoteldevendome.com/fr> (dostęp: 25.04.2017).
- <http://pl.hotelopedia.org/hotel-golebiewski-wisla> (dostęp: 17.04.2017).
- <http://projects.vanartgallery.bc.ca/publications/Hotel/introduction-to-hotel-typologies> (dostęp: 20.04.2017).
- <https://seezeitlodge-bostalsee.de> (dostęp: 20.04.2017).
- <http://setupmyhotel.com/train-my-hotel-staff/front-office-training/76-classification-of-hotels.html> (dostęp: 20.04.2017).
- <http://telegraph.co.uk> (dostęp: 7.05.2017).
- <http://themantaresort.com> (dostęp: 7.05.2017).
- <http://tripbook.pl> (dostęp: 17.04.2017).
- <http://vogue.com/13446877/ritz-paris-grand-opening-versailles-chanel> (dostęp: 14.04.2017).

Katarzyna Zawada-Pęgiel (kzawada@pk.edu.pl)

Katedra Architektury Miejsc Pracy i Rekreacji, Instytut Projektowania Architektonicznego,
Politechnika Krakowska

Kształtowanie środowiska miejskiego na przykładzie wielofunkcyjnych zespołów o wiodącej funkcji biurowej

The urban environment creation – multifunctional business districts example

Streszczenie

Brak wystarczających środków finansowych sektora publicznego na pokrycie kosztów, w tym zarówno na przygotowanie, jak i realizację niektórych zadań miejskich w miastach Europy Zachodniej, przyczyniło się do poszukiwania nowych rozwiązań. Przedsięwzięcia takie realizowane są najczęściej na zasadzie współdziałania podmiotów publicznych, działających w ramach inwestycji celu publicznego oraz prywatnych inwestorów, promotorów, przedsiębiorstw. Proces realizacji wielofunkcyjnych zespołów biurowych, powstałych w ostatnich pięćdziesięciu latach, pokazuje złożone procesy realizacji i koordynacji działań związanych z kształtowaniem środowiska miejskiego. W artykule przybliżono go na podstawie szczegółowej analizy wielofunkcyjnego zespołu biurowego Potsdamer Platz.

Słowa kluczowe: środowisko miejskie, funkcja biurowa, proces realizacji

Abstract

The lack of sufficient public sector financial resources to cover the costs in Western European cities, including the preparation and implementation of some of the city tasks contributed searching new solutions. Such projects are usually carried out on the basis of cooperation between public entities operating within the framework of public and private investors, promoters, businesses etc. The process of implementing multifunctional office complexes has shown the complex processes of implementing and coordinating the activities related to shaping the urban environment in the last fifty years. The process of shaping and realization of the office complex is illustrated in the example of the multi-purpose Potsdamer Platz.

Keywords: urban environment, office function, process of developing

1. WSTĘP

Współczesna, wyspecjalizowana praca biurowa polega na szeroko rozumianych działaniach informacyjno-decyzyjnych, czyli pozyskiwaniu wiedzy potrzebnej do podejmowania racjonalnych decyzji. Możliwość natychmiastowego przekazu zarówno informacji, jak i decyzji w skali całego globu sprzyja rozwojowi wyspecjalizowanych ośrodków zarządzania we wszystkich dziedzinach światowej gospodarki, funkcjonujących w odległych od siebie miejscach. Wybór lokalizacji agend i przedstawicielstw znaczących firm i korporacji, oprócz nadrzędnego czynnika ekonomicznego, w tym dostępu do wysoko wykwalifikowanej rzeszy pracowników i niższych kosztów pracy, zależy od szeroko rozumianej atrakcyjności lokalizacji.

Zmiana charakteru pracy, a zarazem kwalifikacji pracowników epoki informacyjnej (poprzemysłowej), w porównaniu z pracownikami epoki przemysłowej, wpływa na inny tryb życia. Wysoko wykwalifikowani pracownicy biurowi, często bardzo dobrze uposażeni, oczekują wysokiej jakości życia. Wymagania dotyczą odpowiednich warunków zamieszkania, atrakcyjnych warunków wypoczynku i możliwości korzystania z zróżnicowanej oferty usług, a także komfortowych warunków pracy.

Komponowanie zespołów biurowych, także wielofunkcyjnych, daje możliwość kształtowania przestrzeni miejskiej. Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat w wyniku zmieniających się koncepcji i poglądów można wyróżnić kilka sposobów kształtowania i rozmieszczenia obiektów biurowych.

2. EWOLUCJA STRUKTUR BIUROWYCH W PRZESTRZENI MIASTA

W pierwszej kolejności firmy i przedsiębiorstwa adaptują kamienice zlokalizowane w obszarze śródmiejskim. Korzystna lokalizacja umożliwiała dobrą dostępność komunikacyjną, gwarantowała różnorodność usług oraz wpływała na wizerunek firmy. Obiekty początkowo przybierają formę płaskich brył, by stopniowo zwiększyć swoją wysokość. Forma pozbawiona detali, anonimowa, abstrakcyjna w dużej mierze wynikała ze względów reprezentacyjnych oraz z systemu organizacji pracy – układy celkowe dwu-, trzytraktowe, następnie wieloosiowe. Obiekty biurowe, lokalizowane przede wszystkim w centrach miast, niejednokrotnie wyższe od obiektów mieszkalnych i handlowych, zaczęły dominować w sylwetkach miast. Swoją wielkością oraz oddziaływaniem na otaczającą je tkankę zaczęły zaburzać dotychczasową strukturę.

Kolejny etap w ewolucji struktur biurowych to okres deglomeracji biur poza śródmieście. Zmiana dotychczasowego podejścia do lokalizacji biur spowodowana była falą krytyki i protestów różnorodnych środowisk. Intensywne nasycanie stref śródmiejskich funkcją biurową spowodowało naruszenie oryginalnej tkanki miejskiej, wyludnianie śródmieść, chaos przestrzenny i funkcjonalny. W założeniach przyjęto, że nastąpi decentralizacja funkcji biurowych. Tworzone

są także małe założenia urbanistyczne. Najczęściej zespoły lokalizowane były z jednostkami naukowo-technicznymi w przestrzeni zielonej z wygodnym dojazdem. Kształt obiektów lokalizowanych poza centrami miast przybierał postać zwartych i płaskich budynków, zazwyczaj 5–8-kondygnacyjnych o głębokich traktach. Rozwój oraz wzrost znaczenia aspektów społecznych, socjalnych, ekologicznych oraz humanizacja pracy wpływa na ukształtowanie przestrzeni związanych z pracą biurową. Inwestorzy oraz projektanci dążą do indywidualnych opracowań, z podkreśleniem integracji z naturą i przyrodą. Zazwyczaj budynki biurowe są rozczłonkowanymi niskimi obiektami formowanymi horyzontalnie. Z końcem XX wieku nadal widoczny jest duży nacisk inwestorów na umieszczanie administracji w strefach śródmiejskich miast. W celu ochrony śródmieść podejmowane są różnorodne działania zmierzające do ograniczenia dynamicznego i żywiołowego rozrostu funkcji biurowych. Działania ukierunkowane są na wyznaczenie terenów, gdzie można w sposób nieskrępowany wznosić obiekty administracyjne, a obszar, na którym się znajdują, będzie dobrze skomunikowany ze śródmieściem. Na przykład tworzenie dzielnicy o wiodącej funkcji biurowej La Défense w Paryżu albo przebudowa terenów zdegradowanych, poprzemysłowych w kierunku wielofunkcyjnych zespołów z przewagą funkcji biurowej, np. przebudowa byłych doków portowych w Londynie lub przebudowa zdegradowanych terenów w rejonie Potsdamer Platz w Berlinie, jak też tworzenie „parków biurowych”, gdzie strefa pracy współistnieje z terenami rekreacyjnymi.

3. ZNACZENIE FUNKCJI BIUROWEJ

Rozwój funkcji biurowych wpłynął na przeobrażenie struktury miast. Zagadnienie to dotyczy przeważnie dużych miast, zwłaszcza europejskich stolic. Obserwując przesunięcia w sektorach zatrudnienia, można stwierdzić, że biura zajęły miejsce przemysłu, stając się głównymi miejscami pracy (oprócz usług) w rozwiniętych gospodarczo krajach. Znaczenie funkcjonalne obiektów biurowych wynika z kilku czynników.

W relacjach z elementami struktury miejskiej funkcja biurowa w stosunku do otoczenia jest funkcją nieuciążliwą. Wytwarzany produkt jest produktem wirtualnym, niewymagającym fizycznego transportu surowców i produktów. Funkcja biurowa, sama w sobie nie stanowiąca uciążliwości, może być łączona z innymi funkcjami – usługami, mieszkalnictwem, rekreacją itd. Biura gromadzą dużą liczbę pracowników w konkretnym obszarze miasta. Dojazd i wyjazd z miejsca pracy skutkuje wzmocnionym ruchem kołowo-pieszym interesantów. Intensywność oraz nasilenie jest różne w określonych porach. Wpływ na natężenie i nasycenie stref mają także interesanci firm związanych z pracą biurową, powodując czasowe nasilenie ruchu pieszo-kołowego. W zależności od wykonywanego rodzaju pracy biurowej i świadczonych usług liczba i nasilenie interesantów jest zmienna. Największe natężenie zauważalne jest o dwóch porach: rano i po południu. Związane jest to bezpośrednio z dotarciem pracownika biura do pracy i z jego powrotem do miejsca zamieszkania.

Rozwiązania przestrzenne obiektów biurowych uzależnione są od lokalizacji i uwarunkowań, jakim podlegają budynki w danym miejscu, np. ograniczeniom przestrzennym (wysokość, kubatura) czy ekonomicznym (wysokiej cenie gruntów). Wysokość i kubatura obiektów biurowych uzależniona jest od obowiązujących aktów prawnych (różnych w zależności od kraju), obejmujących przestrzeń miasta, oraz prowadzonej polityki przestrzennej. Na formę budynków ma także wpływ rozwój techniki i nowoczesnych technologii.

Funkcja biurowa może być wyróżnikiem w panoramie i sylwecie miasta. Swoją formą, w kontekście już istniejących zespołów lub obiektów wysokich (zwłaszcza dotyczy to miast historycznych), może ją wzmocnić i podkreślić przez świadome jej komponowanie. Sytuacja może także być zgoła odmienna, kiedy może nastąpić degradacja panoramy i sylwety miasta. Może to nastąpić przez zastąpienie najbardziej charakterystycznych obiektów panoramy lub stworzenie nowego tła, często burzącego wizualny odbiór. Obiekty biurowe mogą przyjmować różne formy w różnych obszarach miasta i pomimo interesującej architektury mogą wprowadzić dysonans w tkance miasta. Często, dominując nad funkcją mieszkalną i usługową, zmieniają kompozycję oraz wygląd panoramy miasta. Sytuacja taka spowodowana jest brakiem kontroli nad rozrostem funkcji biurowych lub świadomie prowadzonej łagodnej polityki przestrzennej. Świadomość władz i dostrzeganie roli funkcji biurowych we współczesnym rozwoju ekonomicznym może być nastawione na zyski i wzrost ekonomiczny miasta, skutkując nieodwracalnymi zmianami w przestrzeni. Taką sytuację możemy zauważyć np. we Frankfurcie nad Menem. Rozmieszczone w sposób dosyć przypadkowy obiekty biurowe, często o wartościowej architekturze, nie są związane funkcjonalnie i kompozycyjnie z otoczeniem.

4. KOORDYNACJA DZIAŁAŃ ZWIĄZANYCH Z REALIZACJĄ FUNKCJI BIUROWYCH

Funkcje biurowe są w sposób różnorodny lokalizowane w przestrzeni miast. Różne podejście władz oraz społeczeństwa, w zależności od odmiennych kryteriów ekonomicznych, rozwoju społecznego i kulturalnego, stanu gospodarki, kręgu kulturowego czy wreszcie różnorodnej hierarchii wartości w stosunku do przestrzeni miast, jest także uzależnione od prowadzonej polityki przestrzennej w stosunku do funkcji biurowych.

W wielu europejskich miastach działania związane z koordynowaniem rozwoju i lokalizacją funkcji biurowych odbywać się może na różnych poziomach: lokalnym, regionalnym, centralnym. Koordynacja działań związanych z realizacją funkcji biurowych odbywa się na trzech poziomach opracowań planistycznych. Pierwszym opracowaniem jest strategia rozwoju miasta, w której określone zostają podstawowe kierunki rozwoju zespołu miejskiego oraz określona zostaje wizja miasta. Kolejny – drugi poziom opracowań planistycznych – obejmuje kierunkowe plany zagospodarowania, w których określone zostają zasady polityki przestrzennej. Trzeci etap koordynacji, obejmujący określenie przeznaczenia i możliwości

przekształcenia danego obszaru, zapisane jest w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Na tym etapie następuje uszczegółowienie realizacji, opracowanie planów, projektów realizacyjnych i określenie działań. Realizacja założeń polityki dotyczącej lokalizacji funkcji biurowej związana jest także z wprowadzaniem zachęt, jak i ograniczeń względem inwestorów. Zastosowane mogą być zachęty w zakresie administracyjno-podatkowym, jak również mogą zostać wprowadzone ograniczenia lub możliwości funkcjonalno-przestrzenne. Stosowane są uproszczone procedury związane z uzyskaniem zgody na realizację budynków biurowych, tworzone są tzw. strefy rozwoju, parki technologiczne. Tworzone są korzystne warunki dla inwestorów przez ustanowienie tzw. specjalnej strefy ekonomicznej (np. *Enterprise Zone* podczas budowy londyńskich doków). Natomiast ograniczenia polegają na wprowadzeniu dodatkowych opłat od wznoszenia budynków w niepożądanym strefach. Stosowanie zachęt do lokalizowania w konkretnie wyznaczonych miejscach obejmuje także działania przestrzenne, np. tworzenie korzystnych warunków infrastrukturalnych, rozwiązań komunikacyjnych. Ważną rolę w kształtowaniu struktury miasta ma także elastyczne lub restrykcyjne podejście w stosunku do samej formy przestrzennej obiektu lub zespołu obiektów. Przeprowadzane są studia związane z oddziaływaniem budynków wysokich (w tym biurowych) na strukturę miasta. Ze względu na walory historyczne i kulturowe miast na poziomie zapisów planu zagospodarowania określa się współczynnik intensywności zabudowy, wprowadza ograniczenia dotyczące stref lokalizacji oraz ograniczeń względem kubatury, gabarytów, wysokości.

W procesie przekształcania struktury miejskiej szczególnie ważny jest proces przygotowania projektów urbanistycznych. Utworzenie szczegółowych projektów daje możliwość uniknięcia niepożądanych efektów gry rynkowej, a także możliwość osiągnięcia zamierzonych rozwiązań przestrzennych. Dodatkowo działania te są poprzedzone konkursami urbanistyczno-architektonicznymi, a wybrane koncepcje dają podstawę do opracowania projektów realizacyjnych.

5. ANALIZA ZESPOŁU POTSDAMER PLATZ

Wśród wielu przykładów operacji urbanistycznych z udziałem funkcji biurowych znaczącą rolę odgrywa zespół Potsdamer Platz w rejonie Bramy Brandenburskiej, będący wielofunkcyjnym publiczno-prywatnym założeniem, powstałym po przebudowie zdegradowanych terenów po zburzeniu muru berlińskiego. Pierwszy etap działań obejmował zorganizowanie ideowego konkursu urbanistycznego. Koncepcja zabudowy, zaproponowana przez Heinza Hilmera i Christopha Sattlera, stała się podstawą do przygotowania planu zabudowy, zatwierdzonego przez organ wykonawczy jako podstawa do dalszych działań budowlanych. Kolejny etap dotyczył ogłoszenia konkursu na projekt realizacyjny podlegający wytycznym określonym w koncepcji planu zabudowania. Ustanowiono mniejsze zadania projektowe,

do których zaproszono innych uczestników. Dzięki współpracy jednostek określono założenia i przygotowano zasady projektowania. Po roku prac studialno-koncepcyjnych ukończono plan realizacyjny i określono zasady projektowania.

Cechą charakterystyczną zaproponowanego układu zabudowy są wnętrza urbanistyczne o sprecyzowanej formie, nawiązujące do tradycyjnego sposobu budowania miast w układzie ulic i placów (il. 1).

Plan realizacyjny, przygotowany przez zespół Renzo Piano i Christopha Kohlbeckera, utrzymał charakter zabudowy zgodnie z wytycznymi określonymi w planach regulacyjnych. Rozwiązanie przestrzeni publicznych wpłynęło na całościową i kompleksową rewitalizację zdegradowanego terenu. Jednoznacznie sprecyzowane przestrzenie publiczne i prywatne zostały odtworzone, powstała sieć ulic w oparciu o historyczny układ sprzed 1945 roku. Zwarta ośmio- i dziewięciokondygnacyjna zabudowa wyznaczyła ulice (Potsdamer, Bellevue, Link, Eichhorn, Schelling) i place (plac Poczdamski, Lipski, Marleny Dietrich). W celu zaznaczenia zespołu w skali miasta i otoczenia zaprojektowano kilka wysokich budynków, które dominując w układzie, nabierają znaczenia kompozycyjnego¹. Wysokie obiekty sprawiają wrażenie bramy wprowadzającej do zespołu, akcentują narożnik placu Poczdamskiego i wskazują historyczny początek drogi z Berlina do Poczdamu w skali miasta. Wieżowiec projektu Renzo Piano, usytuowany przy kanale Landwehry, domyka założenie od południa oraz staje się zamknięciem widokowym ulic. Układ został wzbogacony o dodatkowe przejścia i dzieli zabudowę na poszczególne bloki². Nieograniczony dostęp do parterów wszystkich budynków jest jednym z najważniejszych elementów koncepcji harmonijnego współistnienia przestrzeni publicznych i prywatnych na Potsdamer Platz. Ważnymi miejscami dla całości założenia są place: Marleny Dietrich oraz Sony Center. Oba stanowią miejsce spotkań i punkty centralne. Zespół realizuje także zasadę rozdzielania strefy pieszej i kołowej (dostępność zapewnia metro, strefa parkingów pod założeniem).

Plac Marleny Dietrich w rzucie ma kształt nieregularnego wieloboku. Nieregularność ta wynika z układu osi ulic dochodzących do placu (il. 2). Sama konstrukcja placu – układ budynków, przeszklone, a zarazem współgrające kolorystycznie elewacje, zróżnicowana wysokościami posadzka – sprawia wrażenie zarówno sceny, jak i widowni. Podobny efekt osiągnięto w centrum układu Sony Center (il. 3). Skala założenia i układ obiektów sprawia wrażenie dziedzińca, a zarazem placu miejskiego. Budynki otaczają owalne forum, na którym rozgrywa się spektakl życia miasta. Szczególnie interesującym elementem architektonicznym jest konstrukcja zadaszenia. Podobna do namiotu, owalna, ażurowa struktura, podwieszona nad wewnętrznym dziedzińcem kompleksu, nocą jest podświetlana tęczą kolorów. Dynamiczna konstrukcja, wpływająca na ciągłą zmianę w wyglądzie placu, wywołuje imponującą grę cieni, kolorów i nastrojów.

Omawiając problematykę kompozycji zespołów biurowych, należy zwrócić uwagę, w jaki sposób Potsdamer Platz jest postrzegany przez widzów, przechodniów, użytkowników.

W koncepcji zespołu świadomie zastosowano różnorodne elementy kompozycji przestrzennej. Została umiejętnie wykorzystana teoria postrzegania obiektów i zespołów z pozornym

skracaniem odległości, określeniem punktów widokowych, martwych pól. W sposób bardzo czytelny elementy struktury przestrzennej oddziałują na obserwatora. Powiązано pod względem widokowym nowo projektowany zespół z istniejącymi zespołami zabudowy i ulicami, wzbogacając perspektywę ulic i podnosząc w ten sposób atrakcyjność widokową. Osiągnięto to, domykając istniejące ulice wysokimi obiektami biurowymi przy Potsdamer Platz oraz przy Schellingstrasse. Zostały stworzone układy z zamierzoną sekwencją wewnątrz oraz zastosowano strefy graniczne z atrakcyjnymi widokami. Ulice, oparte na zasadzie budowy tradycyjnej ulicy, w proporcjach dostosowane do skali człowieka, wprowadzają do obszernych placów o zróżnicowanej architekturze, wywołując wrażenie dużego kontrastu skali, natężenia światła, przestronności i wielkości wnętrza. Rzeźby, zieleń niska i wysoka, mała architektura, zaakcentowanie narożników jednoznacznie określają przestrzeń, w której znajduje się obserwator, i wzbogacają kompozycję. Poszczególne place i ulice stwarzają wrażenie indywidualnych, ale zintegrowanych. Nie powodują dezorientacji. Wprowadzone elementy takie jak linie i płaszczyzny, kierujące oraz zamykające wzrok (stopnie, rampy, ciekły wodne, zróżnicowana posadzka pod względem kolorystyki i użytego materiału), elementy pionowe w postaci akcentów – rzeźb czy zieleni, a także barwa elementów detalu urbanistycznego i zróżnicowane światło (dzienne i sztuczne) dopełniają kompozycyjnie całe założenie. Płaszczyzny wodne, ujęte w geometryczne formy, wnoszą nową jakość w przestrzeń publiczną (il. 4), będąc nie tylko dopełnieniem wnętrza urbanistycznego i wartością estetyczną, ale przez zintegrowanie z systemem retencji wody deszczowej podnosząc walory ekologiczne przestrzeni miejskich.

Analizując przytoczony przykład pod względem kompozycyjnym, można stwierdzić, że założenie zostało zaprojektowane tak, by obiekty tworzyły różnorodne wnętrza urbanistyczne, ale było spójne kompozycyjnie i przestrzennie. Stworzone ciągi czasoprzestrzenne – trasy uliczne, place – dostarczają zmiennych wrażeń, dzięki czemu przestrzeń wydaje się atrakcyjna i ciekawa. Dominanty wskazują najważniejsze punkty założenia. Odczytywane jako „bramy” wskazują miejsca graniczne, a zarazem tworzą zamknięcia widokowe ulic w szerokim kontekście urbanistycznym. Otwarcia wewnątrz wypełnione są interesującymi i przyciągającymi wzrok widokami.

6. ORGANIZACJA PROCESU TWORZENIA ZESPOŁÓW BIUROWYCH – UDZIAŁ RÓŻNYCH PODMIOTÓW

Osiągnięcie maksymalnych efektów przestrzennych, ekonomicznych i społecznych jest trudnym przedsięwzięciem, wymaga bowiem skoordynowania skomplikowanych i wielokierunkowych działań. Znaczącą rolę w organizacji procesu tworzenia zespołów biurowych mają powoływane w tym celu specjalne jednostki koordynujące, zespoły specjalistów, których zadaniem jest przeprowadzenie zarówno od strony prawnej, finansowej, jak i przestrzennej i technicznej całego przedsięwzięcia. W różnych krajach proces ten różnie przebiega, jednakże zazwyczaj jest powoływana odpowiednia spółka, której zadaniem jest np. zakup i scalenie

ziemi, precyzyjne zdefiniowanie projektu architektoniczno-urbanistycznego w partnerstwie z radą miasta i współpracującymi architektami, odpowiedzialność za prace związane z wykonaniem infrastruktury technicznej, sprzedaż ziemi deweloperom pod budowę obiektów prywatnych i publicznych, a także nadzór projektowy, w tym przeprowadzanie konkursów zagospodarowania terenów należących do prywatnych inwestorów. W przypadku Potsdamer Platz, terenu należącego do inwestorów prywatnych, powołano w biurze do spraw planowania specjalny referat. Jednostka ta ściśle współpracowała z przedstawicielem inwestora i czuwała nad procesem przygotowawczym i realizacją przedsięwzięcia.

Realizacja dużych programów tworzenia nowych centrów, a także przebudowania fragmentów miast³ obejmuje zróżnicowane, wielokierunkowe, zintegrowane działania, w ramach których zaangażowanych jest wiele podmiotów. Brak dostatecznych środków finansowych sektora publicznego na całkowite pokrycie kosztów przygotowania i realizacji konkretnych działań przyczyniło się do poszukiwania nowych rozwiązań. Rozwiązaniem takim stało się partnerstwo publiczno-prywatne. Przedsięwzięcia takie realizowane są najczęściej na zasadzie współdziałania podmiotów publicznych, działających w ramach inwestycji celu publicznego, oraz prywatnych inwestorów, promotorów, przedsiębiorstw, firm itd. Mogą dotyczyć szeregu rozwiązań formalnych, przestrzenno-funkcjonalnych, kompozycyjnych, ekonomicznych, społecznych, np. działań związanych z promowaniem inwestycji, przygotowania terenu pod przyszłe realizacje i inwestycje infrastrukturalne poprawiające jakość przestrzeni.

Obiekty biurowe mogą być wybudowane przez inwestora dla własnych potrzeb lub przez dewelopera i przeznaczone pod wynajem. Obszar problemowy w ramach działań na podstawie partnerstwa publiczno-prywatnego obejmuje zazwyczaj sektory transportowy, mieszkaniowy, kulturowy, rekreacyjny itd. W przypadku Potsdamer Platz właścicielem terenu były dwie międzynarodowe korporacje: Daimler-Chrysler i Sony, które oprócz budowy obiektów biurowych i mieszkalnych zaangażowały się w powstanie przestrzeni publicznych oraz funkcji kulturowych – miejskich placów z kinami, restauracjami, muzeum, teatrem i budynkiem handlowym.

7. PODSUMOWANIE

Przebudowa terenów śródmiejskich, proces realizacji wielofunkcyjnych zespołów biurowych są trudnymi, złożonymi i długotrwałymi procesami. Organizacja całego przedsięwzięcia możliwa jest wtedy, gdy mamy do czynienia ze świadomym koordynowaniem rozwoju wielofunkcyjnych zespołów. Począwszy od planowania strategicznego, przygotowania opracowań planistycznych i projektowych, popartych wieloma wieloaspektowymi studiami, konkursami, prowadzeniem zintegrowanej polityki miejskiej, a także współpracą z wieloma jednostkami, przedstawicielami inwestorów, lokalną społecznością oraz innymi uczestnikami procesu. Koordynowanie wielu elementów w długiej i wieloaspektowej drodze przygotowawczej może przynieść oczekiwane, korzystne dla miasta efekty funkcjonalno-przestrzenne.

II. 1. Widok na Potsdamer oraz plac Marleny Dietrich (fot. Katarzyna Zawada-Pęgiel, 2008)

III. 1. View of Potsdamer and Marlena Dietrich square

II. 2. Widok na plac Marleny Dietrich od strony założenia wodnego, zaprojektowany jako plac miejski (fot. Katarzyna Zawada-Pęgiel, 2010)

III. 2. View of Marlena Dietrich Square from the water founding site designed as a town square

II. 3. Sony Center, plac, zaprojektowany jako miejsce spotkań i integracji pracowników i interesantów, przypomina zadaszone forum (fot. Katarzyna Zawada-Pęgiel, 2010)

III. 3. The Sony Center, a square designed as a meeting place for the integration of employees and visitors, resembles a covered forum

II. 4. Założenie wodne przy Marleny Dietrich (fot. Katarzyna Zawada-Pęgiel, 2010)

III. 4. The pond at the square at Marlene Dietrich

PRZYPISY

- ¹ Zespół dwóch wysokich biurowców (zachodni koniec ulicy Lipskiej), będących dominantami kompozycyjnymi, widoczny jest z wielu miejsc w Berlinie.
- ² W przeważającej części zrealizowany zespół to układ zwartych kwartałów nowoczesnych budynków autorstwa znanych i cenionych architektów: R. Rogersa, U. Laubera i W. Wohra, J.R. Moneo, H. Kollhoffa, A. Isozaki, O. Ungersa, H. Jahna.
- ³ W wielu przypadkach podejmowane działania są związane z przekształceniem terenów zdegradowanych, poprzemysłowych, znajdujących się na styku przedmieść i strefy śródmiejskiej, w kierunku wielofunkcyjnych zespołów miejskich o charakterze śródmiejskim, z dominującą funkcją biurowo-usługową. Np. realizacje przebudowy zdegradowanych terenów albo przebudowa terenów pokolejowych (rejon Paddington Station w Londynie) i terenów poportowych (Dockland w Londynie, Hafencity w Hamburgu), poprzemysłowych i innych.

BIBLIOGRAFIA

- Brzozowska K., *Partnerstwo publiczno-prywatne. Przesłanki, możliwości, bariery*, CeDeWu, Warszawa 2006.
- Gzell S., *Projektowanie urbanistyczne jako jedno z narzędzi równoważenia rozwoju miast – przykład placów Warszawy i Berlina*, [w:] *Trwały rozwój polskich miast nowym wyzwaniem dla planowania i zarządzania przestrzenią*, Heczko-Hyłowa E. (red.), Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2001, s. 133–156.
- Jarzębowski W., *Nowoczesne biuro. Organizacja i technika*, PWE, Warszawa 1980.
- Kopietz-Unger J., *Urbanistyka w systemie planowania przestrzennego*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2000.
- Palej A., *Miasta cywilizacji informacyjnej. Poszukiwanie równowagi pomiędzy światem fizycznym a światem wirtualnym*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2003.
- Pęski W., *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miasta*, Arkady, Warszawa 1999, s. 180–182.
- Tytek E., *Aspekt innowacyjności w pracy biurowej*, [w:] *Ergonomia pracy biurowej*, Złowodzki M., Pokorski J., Marek. T., Pietsch E. (red.), Kontekst, Kraków 2001.
- Zawada-Pęgiel K., *Wpływ rozwoju funkcji biurowych na przemianę struktury funkcjonalno-przestrzennej miast, ze szczególnym uwzględnieniem Krakowa*, rozprawa doktorska, mps, 2013.
- Złowodzki M., *Technologiczne i środowiskowe projektowanie architektury biur*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 1997.
- Pacholski L., Trzcieleński S., Borucki A., Sławińska M., *Cztery czynniki przekształceń organizacji i zarządzania współczesnym biurem*, [w:] *Ergonomia pracy biurowej*, Złowodzki M., Pokorski J., Marek. T., Pietsch E. (red.), Kontekst, Kraków 2001.

PUA

HISTORIA
ARCHITEKTURY
I SZTUKI PIĘKNE
W ARCHITEKTURZE

Martyna Bednarz (martyna.bednarz@gmail.com)

Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego, Wydział Architektury,
Politechnika Krakowska

Architektura Hundertwassera – sztuka na krawędzi kiczu?

Hundertwasser's architecture – art on the edge of kitsch?

Streszczenie

Kontrowersyjna forma realizacji architektonicznych Hundertwassera od lat budzi sprzeczne emocje odbiorców. Używając siły sztuki, postulował prawo człowieka do życia bliżej natury, porzucenie konformizmu oraz prawo do możliwości wyrażenia swojego indywidualizmu, zwłaszcza w „trzeciej skórze”, czyli mieszkaniu. Budynek zaprojektowany przez Hundertwassera stał się architektonicznymi ikonami Austrii, pomimo aury skandalu, jaka towarzyszyła ich powstawaniu.

Słowa kluczowe: sztuka w architekturze, kontrowersyjne realizacje architektoniczne, architektura organiczna

Abstract

The controversial form of Hundertwasser's architecture has been stirring contradictory emotions for years. Using the power of art, he postulated the right to live closer to the nature, to abandon conformism, and the right to express individuality, particularly in the „third skin” – house. Hundertwasser's buildings have become architectural icons of Austria, despite the aura of the scandal that accompanied them during formation.

Keywords: art in architecture, controversial architectural realizations, organic architecture

1. WPROWADZENIE

Moja obsesja związana z jakością obrazów przygotowała mnie do problemów jakości życia, godności pracy, poszanowania natury, moralnej higieny i ekologii

Hundertwasser

Słowo „kicz” wg *Słownika Języka Polskiego* to „wytwór o małej wartości artystycznej”¹. Przyglądając się realizacjom architektonicznym Hundertwassera, wymykającym się uznanym kryteriom oceny estetycznej, nasuwa się refleksja, że budynki tego artysty właśnie tym słowem można określić. Jednak zagłębiając się w ideologię i zapoznając ze znaczeniem, jakie artysta nadawał swym dziełom, można dostrzec przekaz, jaki niesie ze sobą sztuka Hundertwassera. Niestety, niekiedy kontrowersyjna forma budynków odbiera powagę postulatów głoszonym przez Hundertwassera, które pozostają aktualne do dzisiaj.

„Teoretyczna wizja Hundertwassera powstała wokół równania: natura + piękno = szczęście. W centrum tego systemu znajduje się człowiek: harmonia z naturą jest kluczem do szczęścia, a piękno jest ścieżką prowadzącą do niego. Piękno nie może istnieć bez sztuki, która jest sztuką życia”².

Hundertwasser, urodzony w Wiedniu jako Friedrich Stowasser, żył w latach 1928–2000. Artysta, wizjoner, ekolog, buntownik, naturysta. Jest wiele epitetów, którymi Hundertwasser był określany. Malarz, społecznik, architekt samouk, który pragnął stworzyć taką wizję świata, która spaja człowieka z naturą, dając mu w ten sposób szczęście i radość. Hundertwasser – twórca, którego projekty (zwłaszcza architektoniczne i urbanistyczne) były skandalem w XX-wiecznym Wiedniu, lecz przy wsparciu ze strony władz lokalnych wszystkie zakończyły się sukcesem, zarówno dla artysty, jak i dla miasta, stając się jednymi z największych jego atrakcji.

Nie można pisać o twórczości Hundertwassera nie odnosząc się do jego przekonań, zasad i ideologii dotyczącej życia, sztuki i piękna oraz tego, jakie relacje między nimi zachodzą. Moralista, zaangażowany w walkę poświęconą odtworzeniu związku pomiędzy człowiekiem a naturą³, miał własną wizję ukształtowania zdrowego społeczeństwa, stąd wiele rozważań dotyczących „pięciu skór”. Nośnikiem tej teorii były nie tylko wygłaszane manifesty, ale przede wszystkim sztuka. Sztuka pojmowana szeroko, także w ujęciu społecznym i „ludzkim” jako sztuka życia, piękno otaczające człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem natury. Ważne są również okoliczności powstawania budynków projektu Hundertwassera. Władze polityczne Wiednia zgłaszały się do niego nie jak do architekta, lecz artysty – uzdrowiciela, który swym kunsztem, utopijną wizją szczęścia ma urzeczywistnić je w fizycznej formie i ludzkiej skali środowiska miejskiego.

Hundertwasser architekturą zaczął zajmować się dopiero w wieku 55 lat, a jej skala miała znaczenie przede wszystkim w wymiarze społecznym. Chciał uzdrowić budynki od „choroby linii prostej”, a człowiekowi dać możliwość życia w zdrowej tkance „trzeciej skóry”, czyli

takiej przestrzeni mieszkalnej, która pozwoli na zaspokojenie podstawowej potrzeby kontaktu z naturą. Stąd postać każdej realizacji Hundertwassera. Forma wynika z założeń ideologicznych, o które twórca walczył kilkadziesiąt lat, zanim zaczął „uzdrowiać architekturę”.

Aby dobrze zrozumieć postulaty i założenia Friedensreicha Hundertwassera, nie można pominąć znaczenia teorii pięciu skór człowieka (il. 1).

Pierwsza skóra to naturalna powłoka naszego ciała – teoria, jaką zbudował na tej podstawie, mówi o tym, że nagość człowieka czyni go bezbronnym. Jednak „pierwotne ubranie”, które nosimy przez całe życie, daje nam prawo do kształtowania swojego własnego gustu oraz że prawo tworzenia ma uniwersalny charakter i wszyscy możemy być w jego posiadaniu.

Druga skóra to ubranie, czyli szczególna warstwa łącząca ludzkie naturalne „ja” z otoczeniem. Schowanie ubrań do szafy przez samego Hundertwassera oraz przywdzianie tych uszytych przez niego miało metaforyczny wydźwięk, pokazujący, jak dalece ważna jest wolność – tu podkreślana przez wolność odzienia własnoręcznie stworzonego. Kolejnym symbolicznym wymiarem drugiej skóry jest pozostanie w otwartości na innych, na wymiar społeczny i stosunki z nim związane (czyli czwartą skórę).

Trzecia skóra to dom, mieszkanie, otoczenie, w którym człowiek żyje i porusza się na co dzień. Przestrzeń, która przez swój kontakt z naturą ma być strefą bezpieczeństwa, szczęścia i piękna dla mieszkających w niej ludzi.

Czwarta skóra to wspomniane już wcześniej środowisko społeczne, budujące tożsamość człowieka. Hundertwasser miał na myśli nie tylko związki rodzinne czy więzi społeczne. Wybiegał w swej teorii dalej, łącząc ją z poczuciem tożsamości wspólnotowej i narodowej.

Piąta skóra to samo centrum zainteresowań artysty. To środowisko naturalne, ekologia ludzkości i planeta Ziemia – elementy determinujące jego działania i twórczość od wczesnego dzieciństwa. Odczuwał potrzebę ochrony natury, a jego teoria łącząca ją bezpośrednio ze sztuką, pięknem i jakością życia brzmi: „Natura jest najwyższą wartością i źródłem powszechnej harmonii. Współczesna sztuka coraz bardziej oddala się od wartości duchowych. Wyraża swoją brzydotę przez ciągłą agresję wizualną. Zanieczyszczenie brzydotą jest najbardziej niebezpieczne, bo zabija duszę”⁴.

2. REALIZACJE

L'art pour l'art jest zboczeniem; l'architecture pour l'architecture jest zbrodnią

Hundertwasser

Blisko trzydzieści lat swojej działalności twórczej poświęcał się przede wszystkim malarstwu, głoszeniu manifestów oraz rozszerzaniu programu społecznego. Idealistyczna krytyka artysty, dotycząca architektury, zaczęła materializować się po roku 1980, kiedy to rada

miejska Wiednia zaprezentowała makietę przyszłego Domu Hundertwassera, który stał się jego debiutem architektonicznym.

Budynek ten zapoczątkował lawinę zamówień na inne projekty, płynące zarówno ze strony rady miasta, jak i prywatnych inwestorów.

Największą realizacją w skali urbanistycznej jest założenie powstałe w Styrii – Rogner Bad Blumau – wioska gorących źródeł, która zyskała formę falujących zielonych pagórków. Jest to jedna z najważniejszych realizacji Hundertwassera (zaraz po wiedeńskich realizacjach Domu Hundertwassera, Hundertwasser Village, KunstHausVien oraz elektrociepłowni Spittelau), dopełniająca jego projekt społeczny, mający na celu uzyskanie całkowitej harmonii człowieka z naturą.

2.1. DOM HUNDERTWASSERA (HUNDERTWASSERHAUS) PRZY LOWENGASSE – WIEDEŃ

Wiele lat pracy poświęcił Hundertwasser na tworzenie projektów architektonicznych, lecz dopiero w 1983 roku położono kamień węgielny pod HundertwasserHaus przy Lowengasse – jego pierwszą realizację architektoniczną. „Dom – manifest”, „dom ze snów”, „oaza dla człowieka i natury na pustyni racjonalnej architektury”⁵. Budynek, który powstał na zamówienie rady miasta, miał być wzorcem ilustrującym jego pełen projekt społeczny, prawdziwą sztuką zrealizowaną na fragmencie tkanki miejskiej. Ważny jest też fakt, że mieszkania, na które Hundertwasser otrzymał zamówienie, miały być częścią prospołecznych działań miasta w ramach kompleksowego modelu socjalnej, zaplanowanej i zrównoważonej polityki kształtowania środowiska mieszkaniowego, którą Wiedeń realizował nieprzerwanie od końca I wojny światowej⁶. Realizacja założenia miała wprowadzić do tkanki miejskiej kompleks przestrzeni „pełnych szczęścia”. HundertwasserHaus to synteza, będąca wynikiem zbioru wieloletnich przemyśleń autora na temat mieszkania. Budynek jest między innymi ilustracją krytyki linii prostej, którą zwalczał w swoim malarstwie przez trzydzieści lat pracy twórczej.

HundertwasserHaus znajduje się w pierzei ulicy Lowengasse. Zwraca uwagę przechodniów, mieniąc się wielokolorową fasadą z nieregularnymi oknami, każdym o innej formie (il. 2). Wejście budynku jest czytelnie zaznaczone przez kolumnowy portyk podtrzymujący szerokie sklepienie. Każde mieszkanie otrzymało swój indywidualny kolor, co znajduje wyraz na frontowej elewacji. W centralnej części hallu znajduje się fontanna w kształcie koła z ceramicznym wykończeniem brzegów.

Także wewnątrz budynku Hundertwasser dał wyraz walce z linią prostą przez zastosowanie nierównych poziomów podłogi oraz falujące ściany. Artysta zadbał o infrastrukturę towarzyszącą kamienicy, uwzględniając takie usługi jak gabinet lekarski, wspólny ogród zimowy, pralnię, salę zabaw, „salę przygód”, kawiarnię, restaurację, sklepy oraz tarasy leśne. Kilka lat po oddaniu do użytku HundertwasserHaus w roku 1991 zaadaptowano na „wioskę” sąsiadujący z kamienicą garaż Kalke, tworząc Hundertwasser Village (il. 3) – miejsce spotkań,

kawiarnię, księgarnię oraz galerię sklepów. Przyczyniło się to do budowania wspólnoty lokalnej oraz zintegrowało mieszkańców, dając im świadomość, że przynależą do wybranej szczególnej grupy, mieszkającej „inaczej”.

W kamienicy znajduje się pięćdziesiąt mieszkań w pięciu kategoriach:

- osiem mieszkań o powierzchni 40 m²,
- czternaście o powierzchni 60 m²,
- dwadzieścia pięć o powierzchni 80 m²,
- dwa o powierzchni 117 m²,
- jedno o powierzchni 148 m².

W projekcie wykorzystano zielone dachy, tworzące zagajniki, a zgodnie z teorią autora same drzewa są tutaj kolejnymi mieszkańcami, wychylającymi się zza pofalowanej linii dachu. Wszystkie ogrody na tarasach dostępne są bezpośrednio z mieszkań, a obok nich lokatorzy mają dostęp także do zimowych ogrodów oraz szklarni. Fasady budynku są bogato zdobione ceramicznymi kafelkami, a dwie cebulowe kopuły – miedziana i złota, dominują nad całością założenia. Kolorowe emaliowane beczkowe kolumny, które zazwyczaj należą do układu konstrukcyjnego budynku, tutaj są potraktowane jako malowniczo przechylna dekoracja (il. 4), tworząc wraz z zielonymi dachami, „drzewami – lokatorami”, znak rozpoznawczy stylu Hundertwassera.

Budynek w krótkim czasie stał się ikoną postmodernistycznej architektury Wiednia, dając początek innym realizacjom architektonicznym Hundertwassera. Jest jednak ofiarą swojego sukcesu ze względu na liczbę turystów pragnących zobaczyć budynek. Stanowi to niebagatelny problem dla mieszkańców kamienicy – nie na tyle jednak duży, by kolejne osoby nie chciały tam mieszkać. Dowodem na to jest ilość wniosków napływająca na jedno zwalnijące się mieszkanie, a jest ich około sześciu. Można więc przyjąć, że Hundertwasser osiągnął przyświecający mu cel, czyli stworzenie „domu ze snów”, oazy, w której człowiek bez ograniczeń może spotykać się z naturą.

Budynek odniósł sukces jako dzieło sztuki i jest wart o wiele więcej niż kosztuje⁷. Stał się symbolem Wiednia i jest najczęściej odwiedzaną przez turystów atrakcją Wiednia obok Schönbrunn i katedry św. Stefana. Realizacja ta dała początek całej serii obiektów projektowanych przez Hundertwassera, a realizowanych dzięki miastu, takich jak: spalarnia śmieci Spittelau, KunstHausWien, Kalke Village czy fontanna Zwettl. Pojawiło się także wiele akcentów w stylu Hundertwassera, które stały się łącznikami na szlaku jego realizacji architektonicznych (il. 5).

2.2. KOMPLEKS ROGNER BAD BLUMAU, STYRIA

Największym założeniem architektonicznym, zrealizowanym według projektu Hundertwassera, jest kompleks budynków term – Rogner Bad Blumau, wioska gorących źródeł. Uważany za „model idealnego miasta”, zabudowany na zasadzie całkowitej harmonii między człowiekiem a naturą. Robert Rogner złożył artyście swoją ofertę w 1990 roku, a obiekt

został oddany do użytku w 1997 roku. Przez siedem lat trwały prace budowlane, jak i zawiązywanie się przyjaźni między twórcą a przedsiębiorcą, co miało wpływ na swobodę realizacji pomysłów Hundertwassera.

Cała jego twórczość nosi znamiona inspiracji architekturą organiczną, jednak w założeniu Bad Blamau osiąga ona największy rozmiar. Kompleks rozciąga się na 35 hektarach, a jego struktura zatopiona jest w zieleni, tworząc pagórki oraz wkomponowując się w krajobraz. Założenie jest odzwierciedleniem głównych postulatów Hundertwassera dotyczących mieszkania – „trzeciej skóry człowieka”. Wyrażają się one przez ukształtowanie poszczególnych części kompleksu w domy – kopce, domki leśne, dom – taras oraz domy – pagórki. Każdy budynek ma charakter organiczny i wykorzystuje typowe dla architektury Hundertwassera zielone dachy.

Całość kompleksu, mimo że powiązana w sposób swobodny, ukształtowana została tak, by pensjonariusze mieli szansę zarówno na nieograniczony kontakt z naturą, jak i na zawiązywanie więzi społecznych. Układ komunikacji został zaplanowany w podwójnym ciągu: indywidualnych szlaków, stref do odpoczynku, medytacji oraz obszarów wspólnej aktywności, integracji i miejsc do rozmów. Przestrzenie zapraszają użytkowników, jednak nie „wymuszają” korzystania z nich.

W głównym budynku (il. 8), zwieńczonym charakterystyczną dla twórcy złotą kopułą, znajduje się hall wraz z recepcją, pomieszczeniami administracyjnymi oraz 46 pokoi dla gości. Tuż za budynkiem głównym, w centralnym miejscu założenia, znajdują się termy, kompleks spa oraz zewnętrzne baseny.

Na zachodzie położone są trzy domy – pagórki: Dom Ceglany ze 100 pokojami gościnnymi (il. 6), Dom Kamienny (il. 7) z miejscem dla 150 gości oraz Dom Sztuki ze 100 pokojami hotelowymi. Domy – pagórki to sposób powiązania człowieka z naturą przez oddanie przyrodzie linii poziomej, a człowiekowi pionowej. „... związek człowiek – drzewo powinien mieć charakter religijny, jak twierdzi Hundertwasser: *Przetrwasz jeśli kochasz drzewo, jak siebie samego*”⁸.

„Domki leśne”, znajdujące się na południu kompleksu, są zlokalizowane pod ziemią, jednak pomimo tego są dobrze doświetlone dzięki istnieniu wewnętrznych dziedzińców. Ukształtowanie budynków sprzyja powstawaniu wspólnot dzięki zaprojektowanym przez Hundertwassera centralnym podwórkom przypominającym fosy. Było to rozwiązanie, które projektant zapamiętał ze swojej podróży po Turcji, gdzie zwiedzał prymitywne otwarte domostwa wbudowane w ziemię, a otwierające się na centralne placyki.

Domy – kopce (il. 9) zlokalizowane są w wysuniętej najdalej na południe części założenia. Przez emaliowaną fasadę w kształcie migdała „otwierają się” na całość kompleksu Bad Blamau. Światło dzienne wpada do wnętrza dzięki użyciu lekkich kopuł na zielonym dachu. Klimatyzacja i wentylacja jest utrzymana na odpowiednim poziomie dzięki zastosowaniu podwójnej warstwy ziemi oraz trawy. Kolejnym elementem integrującym użytkowników z naturą oraz „trzecią skórą”, czyli przestrzenią, w której aktualnie mieszkają, jest możliwość spaceru po dachu domu.

Niezwykłe założenie urbanistyczne w połączeniu z oryginalną architekturą sprawia, że miejsce stało się jedynym w swoim rodzaju. Stąd przyznana (przez Związek Niemieckich Dziennikarzy Turystycznych) Hundertwasserowi oraz Robertowi Rognerowi w 1998 roku nagroda Zastług Specjalnych dla Turystyki⁹.

Całość kompleksu zaplanowana została w drobnych szczegółach i zawiera w swej formie wszystkie przesłanki istotne dla Hundertwassera, czyli integrację człowieka z pięknem, jakim jest przyroda, organiczną formę architektury, bez stosowania linii prostych, układ urbanistyczny w naturalny i nie wymuszony sposób inicjujący kontakty społeczne oraz łączący założenie w foremną całość.

3. PODSUMOWANIE

Szczęśliwe przestrzenie zaproponowane przez lekarza architektury spełniają swe przeznaczenie dla zapewnienia szczęścia rodzajowi ludzkiemu w końcu uwolnionemu z racjonalnej tyranii funkcjonalizmu

Pierre Restany

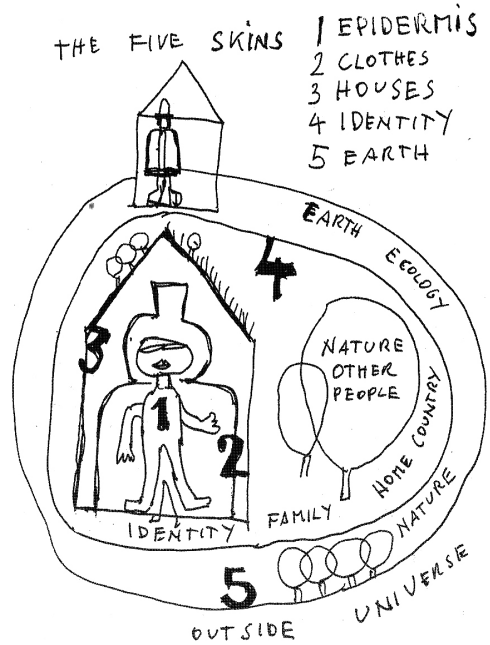
Wiele razy w słowach Hundertwassera pada słowo „piękno”. Jednak, czy w łatwy sposób można określić, co w zasadzie ten termin oznacza? Czy raczej: „poszukujemy takich określeń i definicji, ponieważ piękno jest czymś od wieków trudnym do określenia?”¹⁰. W odczuciu autorki odpowiedzi na te pytania trafnie próbuje ująć P. Zumthor w słowach: „... Piękno jest doznaniem. Rozum odgrywa przy nim poślednią rolę. Piękno, które wynika z naszej kultury i odpowiada naszemu wykształceniu, rozpoznajemy, jak sądzę, natychmiast. Widzimy uchwyconą, zagęszczoną do symbolu formę, kształt lub sposób ukształtowania, które nas poruszają, mają właściwość bycia wieloma rzeczami, ba, być może nawet wszystkim na raz: oczywiście, spokojne, opanowane, naturalne, godne, głębokie, tajemnicze, inspirujące, emocjonujące, ekscytujące...

Czy zjawisko, które mnie porusza, naprawdę jest piękne, tego nie można dowieść na podstawie samej formy, bowiem nie forma jako taka, tylko dopiero iskra, która zapala się pomiędzy mną a nią, wytwarza to szczególnie podniecenie i głębię ostrości uczucia, należące do przeżycia piękna”¹¹.

Odpowiedzią na pytanie zawarte w tytule niniejszej pracy mogą być słowa I. Sytky: „Najbardziej spektakularnym dowodem docenienia wartości dyskusyjnych obiektów jest ich niesłabnąca popularność. Ten aspekt, towarzyszący kontrowersyjnym budowlom, często stanowi istotny czynnik sprawczy ich realizacji, nierzadko wbrew tradycyjnie ujmowanym zasadom ochrony historycznego dziedzictwa czy krajobrazu”¹².

Postulaty, jakie wyraża przez swoją twórczość Hundertwasser, są z pewnością wciąż aktualne. Założenia, takie jak ekologiczne podejście do rozwoju miast i zdrowego życia ich

mieszkańców, tworzenie miejsc aktywności wspólnej, życia społecznego w przestrzeni o wysokich wartościach estetycznych, to czynniki bliskie współczesnym trendom architektonicznym i urbanistycznym. Natomiast forma wyrazu i kształtowania architektury przez sztukę nie może być uznana za wytwór o małej wartości artystycznej. Brak konformizmu, towarzyszący osobie twórcy, przekłada się na jego prace i choć krytyka płynąca ze strony współczesnych Hundertwasserowi architektów była ogromna, to dzięki kontrowersyjnej formie budynki odniosły sukces zarówno jako dzieła sztuki, jak i symbol wartości determinujących życie projektanta.

II. 1. Pięć skór człowieka (obraz Hundertwassera, źródło: P. Restany, *Siła Sztuki Hundertwasser Malarz – król o pięciu skórach*, TASCHEN, Kolonia 2003)

III. 1. The five skins (painting by Hundertwasser)

II. 2. Fasada HundertwasserHaus od strony ulicy Kegelgasse (fot. M. Bednarz)

III. 2. HundertwasserHaus facade view from Kegelgasse street

II. 3. Garaż Kalke, zaadaptowany na przestrzeń społeczną Hundertwasser Village, widok od ulicy Untere Weissgerberstrasse (fot. M. Bednarz)

III. 3. Kalke garage, adapter for social space Hundertwasser Village, view from Untere Weissgerberstrasse street

II. 4. HundertwasserHaus, widok od ulicy Lowengasse (fot. M. Bednarz)

III. 4. HundertwasserHaus, view from Lowengasse street

II. 5. Detale architektoniczne wyznaczające szlak Hundertwassera, ulica Weissgerberstrasse (fot. M. Bednarz)

II. 5. Architectural details designating Hundertwasser trail, Untere Weissgerberstrasse

II. 6. Dom Ceglany, Rogner Bad Blumau (fot. M. Bednarz)

III. 6. Brick House, Rogner Bad Blumau

II. 7. Dom Kamienny, Rogner Bad Blumau (fot. M. Bednarz)

III. 7. Stone House, Rogner Bad Blumau

II. 8. Dom Sztuki, Rogner Bad Blumau (fot. M. Bednarz)

III. 8. Art House, Rogner Bad Blumau

II. 9. Dom – Kopiec, emaliowana fasada, Rogner Bad Blumau (fot. M. Bednarz)

III. 9. Slit – eye House, enamelled facade, Rogner Bad Blumau

PRZYPISY

- ¹ *Słownik Języka Polskiego*, <https://sjp.pl/kicz> (dostęp: 03.07.2017).
- ² P. Restany, *Hundertwasser malarz – król o pięciu skórach*, TASCHEN, Kolonia 2003, s. 30.
- ³ *Ibidem*, s. 43.
- ⁴ *Ibidem*, s. 91.
- ⁵ *Ibidem*, s.47.
- ⁶ W. Froster, *Housing in Vienna. Innovative, social and ecological*, Architekturzentrum Wien, Wiedeń 2008, s. 12.
- ⁷ I. Sykta, *Cityscape scrapers – kontrowersyjne obiekty architektury współczesnej w krajobrazie miejskim jako elementy ogniskujące rozwój rekreacji i turystyki*, „Nauka Przyroda Technologie”, Nr 3/1/54, 2009, s. 6.
- ⁸ P. Restany, *Siła sztuki Hundertwasser Malarz – król o pięciu skórach*, TASCHEN, Kolonia 2003, s. 56.
- ⁹ A. Drapella-Hermansdorfer, *Świat wyobraźni Hundertwassera – Wiedeń i Bad Blumau*, [w:] *XII Seminarium z cyklu: „Krajobrazy XXI wieku: idee, strategie, realizacje” Austria, Włochy 12–18/19 września 2015*, Raport serii SPR nr W1A/S-013/15, Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2015.
- ¹⁰ G. Schneider-Skalska, *Zrównoważone środowisko mieszkaniowe; społeczne – oszczędne – piękne*, Wydawnictwo PK, Kraków 2012, s. 137.
- ¹¹ P. Zumthor, *Myślenie architekturą*, Karakter, Kraków 2010, s. 78.
- ¹² I. Sykta, *op. cit.*, s. 8.

BIBLIOGRAFIA

- Drapella-Hermansdorfer A., *Świat wyobraźni Hundertwassera – Wiedeń i Bad Blumau*, [w:] *XII Seminarium z cyklu: „Krajobrazy XXI wieku: idee, strategie, realizacje” Austria, Włochy 12–18/19 września 2015*, Raport serii SPR nr W1A/S-013/15, Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2015.
- Froster W., *Housing in Vienna. Innovative, social and ecological*, Architekturzentrum Wien, Wiedeń 2008.
- Restany P., *Siła Sztuki Hundertwasser Malarz – król o pięciu skórach*, Taschen, Kolonia 2003.
- Schneider-Skalska G., *Zrównoważone środowisko mieszkaniowe; społeczne – oszczędne – piękne*, Wydawnictwo PK, Kraków 2012.
- Słownik Języka Polskiego*, <https://sjp.pl/kicz> (dostęp: 03.07.2017).
- Sykta I., *Cityscape scrapers – kontrowersyjne obiekty architektury współczesnej w krajobrazie miejskim jako elementy ogniskujące rozwój rekreacji i turystyki*, „Nauka Przyroda Technologie”, Nr 3/1/54, 2009, s. 1–10.
- Zumthor P., *Myślenie architekturą*, Karakter, Kraków 2010.

Anna Kulig (architak@wp.pl)

Krystyna Romaniak (krystynaromaniak@gmail.com)

Instytut Projektowania Budowlanego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Badania naukowe zabytków platformą współpracy różnorodnych środowisk

Scientific research of monuments as a different environmental cooperation platform

Streszczenie

W ramach działalności naukowo-badawczej pracownicy Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej podejmują różnorodne zagadnienia związane z dziedzictwem architektury. Modernizacje, remonty, renowacje wymagają specjalistycznych umiejętności i znajomości technik już niestosowanych we współczesnym budownictwie, niemal zapomnianych. W pracy przedstawiono rezultaty badań obiektów historycznych, realizowanych przy współpracy z muzeami oraz firmami inwentaryzacyjnymi i komputerowymi. Przeprowadzono pomiary sklepień gotyckich, tworząc ich wirtualne rekonstrukcje, wykonane w technologii BIM.

Słowa kluczowe: sklepienia gotyckie, inwentaryzacja budowlana

Abstract

As part of the research activities, the employees of the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology undertake various issues related to the heritage of architecture. Modernizations, repairs, renovations require specialized skills and knowledge of techniques no longer used in modern construction, almost forgotten. The paper presents the results of research on historical objects realized in cooperation with museums, inventories and computer companies. Gothic vault measurements were made, creating virtual reconstructions with BIM technology.

Keywords: gothic vaults, construction inventory

1. WSTĘP

Zabytki architektoniczne, będące materialną spuścizną minionych epok, są wielkim zobowiązaniem całego społeczeństwa do zachowania ich i utrzymania w odpowiednim stanie. Konserwatorzy obiektów historycznych podejmują różnego rodzaju działania (konserwację, renowację, rekonstrukcje, zmianę funkcji itp.), których nadrzędnym celem jest przekazanie wartości obiektów kolejnym pokoleniom. Czynności te zgodne są z Konwencją w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, w której w artykule 5 zapisano:

W celu zapewnienia możliwie najskuteczniejszej ochrony i konserwacji oraz możliwie najbardziej aktywnej rewitalizacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego znajdującego się na ich terytorium Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji, będą się starały w miarę możliwości i odpowiednio do warunków właściwych dla każdego kraju [...] rozwijać studia i badania naukowe i techniczne oraz doskonalić metody interwencyjne, które pozwolą Państwu sprostać niebezpieczeństwom zagrażającym jego dziedzictwu kulturalnemu lub naturalnemu oraz przedsięwziąć odpowiednie środki prawne, naukowe, techniczne, administracyjne i finansowe w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewitalizacji i ożywiania lub odtwarzania tego dziedzictwa¹.

Problem konserwacji i restauracji jest złożony w praktyce ze względu na konieczność działań interdyscyplinarnych. Prawidłową pracą konserwatorską można wykonać, sumując wiedzę specjalistów różnych branż. Sposoby postępowania zależą od indywidualnego zabytku, dlatego nie ma jednej ogólnej zasady postępowania².

Modernizacje, remonty, renowacje wymagają specjalistycznych umiejętności i znajomości technik już niestosowanych we współczesnym budownictwie, niemal zapomnianych. Badacze architektury podejmują się ich rozpoznania i udokumentowania, formułując zalecenia i zasady prowadzenia prac budowlanych. Zaangażowanie w badania, ochronę unikatowych wartości przez nowe inwentaryzacje, atrakcyjne formy prezentacji, przygotowuje do działań w zabytkach o nieniszczącym charakterze. Wirtualne próby aranżacji, wielowariantowe koncepcje przekształceń ułatwiają dyskusje nad wyborem projektu oraz tworzą pomost porozumienia między inwestorem, projektantem i konserwatorem. Działania naukowe dotyczące zabytków mają charakter ponadczasowy, ich wyniki są często uniwersalne i użyteczne zarówno w czasie bieżącym, jak i przyszłym.

W pracy przedstawiono rezultaty badań obiektów historycznych, realizowanych przy współpracy z muzeami i różnymi firmami. Przeprowadzono pomiary wewnątrz budowli gotyckich, w tym sklepień gwiaździstych³, tworząc ich wirtualne rekonstrukcje, wykonane w technologii BIM. Uzyskane modele są źródłem kompleksowych informacji nie tylko o geometrii sklepień, ale również o dawnych konstrukcjach i technikach budowlanych.

Zasadniczym celem pracy jest prezentacja badań naukowych w odniesieniu do zróżnicowanych środowisk, w których one przebiegają. Prowadzone dociekania były przede wszystkim platformą współpracy firm związanych z nowoczesnymi technologiami oraz środowiska

konserwatorów zabytków. W pracy zaakcentowano korzyści płynące z wielozespołowej współpracy. Określono ponadto oczekiwania stawiane instytucjom pozauczelnianym w zakresie włączenia się w badania lub umożliwienia ich przeprowadzenia.

2. PRZEBIEG BADAŃ DOTYCZĄCYCH GEOMETRII SKLEPIEŃ GOTYCKICH

Potrzeba znajomości reguł rządzących geometrią sklepień gwiaździstych podyktowana jest kilkoma względami. Pierwszym z nich jest konieczność związana z rekonstrukcjami wnętrza obiektów gotyckich⁴. Niewłaściwa interpretacja źródeł może wpłynąć na błędne wykonanie odtworzenia sklepienia, zaburzającego kompozycję całości. Kolejnym problemem jest brak oryginalnych planów z czasu budowy sklepień oraz rozbieżności w odczytaniu ich kształtu. Ważna jest również potrzeba uaktualnienia inwentaryzacji zabytkowych sklepień, która ze względu na ich dużą wysokość do niedawna była trudna do wykonania.

Wymienione wyżej powody były impulsem podjęcia działań naukowo-badawczych, które przebiegały w kilku etapach, omówionych w kolejnych podrozdziałach.

2.1. KWERENDA ŹRÓDEŁ

Zagadnienia szczegółowe, dotyczące sklepień gotyckich, rzadko były podejmowane w polskiej literaturze. Brak ten dotyczył przede wszystkim opracowań naukowo-badawczych. Zagadnienie to poruszano w opracowaniach dotyczących konserwacji, odbudowy obiektów czy zespołów w formie lakonicznych informacji, zwięzłych uwag, często jedynie w przypisach i aneksach. Do dziś wiele kwestii budowlanych na temat sklepień pozostało nierozstrzygniętych⁵. O problemach realizacyjnych dotyczących odbudowy sklepień wspominała Hanna Pieńkowska, iż: „niestety często ze stratą dla oryginału prościej było całkowicie zburzyć sklepienie i od nowa je odbudować”⁶. Zdarzało się, że uzupełnione fragmenty sklepień zawałyły się, na przykład w kościele św. Jana w Gdańsku oraz w katedrze w Poznaniu. Problemy z rekonstrukcjami wiązały się z niezwykle złożoną budową przestrzenną zarówno podniebienia, jak i układu żeber. Nie istniała pełna klasyfikacja obejmująca wszystkie rodzaje, typy i warianty wzorów. Badacze dziejów architektury próbowali odtworzyć dawne metody i techniki budowy na podstawie różnorodnych śladów – ikonografii, inskrypcji⁷ – bowiem żadne oryginalne średniowieczne rysunki sklepień nie zachowały się w Polsce.

Bezcennym źródłem informacji na temat geometrii sklepień gotyckich okazał się XVII-wieczny traktat gdańskiego architekta Bartla Ranischa. Autor zawarł w nim unikatowy opis wznoszenia oraz inwentaryzację 45 typów sklepień, jakie występowały we wszystkich kościołach gdańskich⁸. Tekst starodruku, podzielony na 75 rozdziałów, poświęcony jest siedmiu monumentalnym kościołom: Mariackiemu, św. Jana, św. Trójcy, św. Katarzyny, św. Piotra i Pawła, św. Brygidy oraz sześciu o mniejszej skali. Do opisu konstrukcji dołączone są rysunki,

wśród których przeważają wykresy geometryczne przęseł sklepiennych, plany, rzuty, elewacje i rozrysy detali (il. 1). Z dzieła Ranischa korzystali architekci, projektanci rekonstrukcji sklepień, zniszczonych podczas II wojny światowej. Wzorowali się oni na rysunkach przedstawionych w pracy, nie analizując tekstu, napisanego w archaicznym, dziś niezrozumiałym języku. Pierwszym zadaniem badawczym było zatem odczytanie zapisu konstrukcji geometrii sklepień, użytego przez Ranischa. Zrozumienie tej notacji posłużyło do nowej interpretacji i przedstawienia go zgodnie z obowiązującą obecnie konwencją prezentacji obiektów trójwymiarowych. Na tej podstawie zbudowano pierwsze modele wirtualne sklepień, wykonane w programie AutoCAD (il. 2)⁹.

Równolegle prowadzono analizę porównawczą dostępnych źródeł: pisanych, ikonograficznych oraz niepublikowanych dokumentacji architektonicznych. Prowadzono również rozmowy z konserwatorami uczestniczącymi w odtworzeniu sklepień, zniszczonych w wyniku działań wojennych. Praca przebiegała w **bibliotekach, archiwach Narodowego Instytutu Dziedzictwa, muzeach i bezpośrednio w obiektach**. Korzystano również z informacji dostępnych on-line.

Odczytaną geometrię sklepień porównano z nowatorskimi (jak na tamte czasy) pomiarami wnętrza kościoła św. Jana w Gdańsku, wykonanymi przez **firmę fotogrametryczną Dephos** za pomocą skaningu laserowego¹⁰. Z zarejestrowanej chmury punktów zespół pracowników opracował mapę warstwicową oraz orthofotomapy i orthoplany (il. 3). Z map można odczytać deformacje i zaburzenia górnych fragmentów sklepień, wynikające z kilkunastoletniego osiadania konstrukcji. Jednocześnie dostrzega się zachowanie struktury i jednolitej techniki u nasad sklepień, a więc w miejscach połączenia z filarami i ścianami, które nie podlegały takim odkształceniom. Zestawiając wirtualne modele, zbudowane według wskazań Ranischa, z wynikami pomiarów cyfrowych, uzyskano zgodność kształtu analizowanego sklepienia. Uwiarygodniło to zapis podany przez XVII-wiecznego badacza i było impulsem do dalszych dociekań.

Kolejny etap działań naukowych wiązał się z obserwacjami, których głównym celem było zgromadzenie kompletnej informacji o stanie obecnym sklepień (dokumentacji fotograficznej, technicznej itp.), co wiązało się z bezpośrednią analizą kształtu i stanu zachowania w odniesieniu do przeszłości (zachowanych informacji z dziejów obiektów, w tym zniszczeń wojennych) oraz porównanie istniejących sklepień z wykonanymi modelami wirtualnymi. Analizę przeprowadzono zarówno w obiektach z oryginalnymi wnętrzami, jak i w tych, w których uległy one częściowemu lub całkowitemu zniszczeniu i były odbudowane. Zebrano bogatą dokumentację fotograficzną, która posłużyła do wykonania wstępnych klasyfikacji sklepień gotyckich¹¹. Miejscem prowadzonych badań były **kościół, muzea, zamki, archiwa konserwatorskie na Pomorzu, Dolnym Śląsku i w Krakowie** (il. 4). Najwięcej uwagi poświęcono kościołom i klasztorom gdańskim, ze względu na największą w skali Europy powierzchnię sklepień rekonstruowanych oraz ze względu na fakt wykonania dla nich nowatorskich modeli komputerowych.

Szczególnym obiektem zainteresowań naukowych stało się również **Muzeum Zamkowe w Malborku**. Powodem było niezwykle bogactwo sklepień gwiaździstych i palmowych oraz pozostające wówczas w ruinie sklepienie w kościele zamkowym. Nieistniejące sklepienie oraz wiedza na temat możliwego sposobu jego konstrukcji były impulsem do wykonania jego cyfrowego modelu. Postępowanie to zakończyło się sukcesem. Zaproponowane rozwiązanie w pełni dopasowało się do zachowanych zakończeń żeber sklepiennych. Uwiarygodniło to po raz kolejny poprawność stosowanej przez badaczy metody¹² (il. 5).

2.2. PROJEKT BADAWCZY FINANSOWANY PRZEZ NCN

Dalsze dociekania naukowe, dotyczące sklepień gotyckich, prowadzono w ramach projektu badawczego 2011/01/D/HS 2/202288, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki pod nazwą „Problem dokumentowania, modelowania i rekonstrukcji sklepień gotyckich”. Jednym z zadań podejmowanych w ramach przyznanych środków było wykonanie nowych inwentaryzacji wewnątrz obiektów zabytkowych w celu odczytania kształtu sklepień i określenia reguł geometrycznych stosowanych przez dawnych budowniczych. Pomiary przeprowadziła firma **BIMPoint**, która wykorzystwała do tego celu urządzenie pomiarowe Flexijet¹³. Sporządziła ona bardzo dokładne modele wykonane w technologii BIM (stosując program ArchiCAD). Przeprowadzono inwentaryzację oryginalnych sklepień w zabytkowych obiektach krakowskich: Collegium Maius (Libraria), kościół dominikanów (prezbiterium), kościół franciszkanów (krużganki) oraz w Malborku – Letni Refektarz w Muzeum Zamkowym¹⁴. W ramach projektu opracowano wiele wizualizacji fotorealistycznych oraz schematycznych przedstawień struktur sklepiennych, stosując nowoczesne techniki cyfrowe. Efektem końcowym badań była monografia¹⁵, w której przedstawiono reguły i sposoby konstrukcji przekryć gotyckich wewnątrz.

2.3. KONCEPCJA REKONSTRUKCJI SKLEPIENIA W KOŚCIELE ZAMKOWYM W MALBORKU I JEJ UŻYTECZNOŚĆ W PRACACH REKONSTRUKCYJNYCH

W 2014 roku **Muzeum Zamkowe w Malborku** uzyskało środki na dofinansowanie projektów do programu Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego w ramach Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweskiego Mechanizmu Finansowego na lata 2009–2014. Kwota, w wysokości 26 milionów złotych, miała być przeznaczona również na odbudowę sklepień w kościele zamkowym Najświętszej Marii Panny, które od czasów II wojny światowej pozostawały w ruinie. Ze względu na prowadzony temat badawczy, zgodny z potrzebami Muzeum, Anna Kulig została zaproszona do udziału w odbudowie jako konsultant. Wykonane studium sklepień wykorzystano do celów praktycznych (wykonawczych) oraz prezentacji wyników i dyskusji w gronie kustoszy. Opracowano wariantowe projekty odtworzenia sklepienia gwiaździstego w kościele zamkowym w Malborku

(il. 6), łącznie z różnymi propozycjami kolorystyki. Wykorzystując skaning laserowy ścian wnętrza kościoła oraz relikty żeber i pól wraz z fragmentami XIV-wiecznego wystroju rzeźbiarskiego, wykonano wirtualny model przęsła, dopasowanego do istniejących pozostałości. Propozycję tę upubliczniono, poddając szerokiej dyskusji i akceptacji, co wpłynęło na uściślenie geometrii sklepień w odniesieniu do kształtu historycznego.

3. PODSUMOWANIE

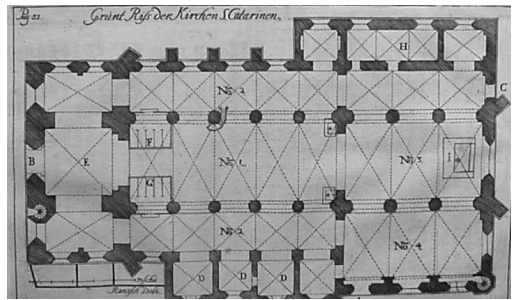
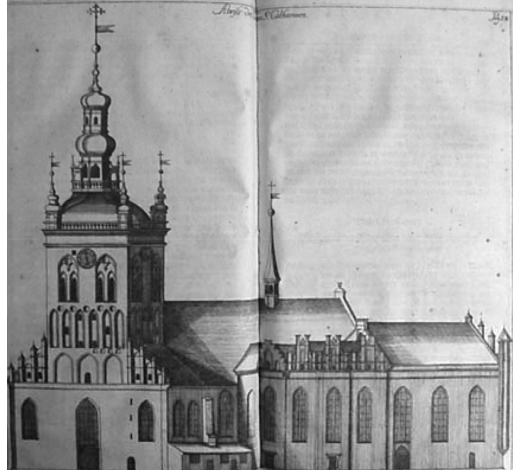
Zaprezentowane w pracy badania naukowe, dotyczące geometrii sklepień gotyckich, są przykładem działań toczących się zarówno na terenie uczelni, jak i w szeroko rozumianym środowisku. Sama materia analiz, w postaci sklepień, badana była na terenie niemal całej Polski (europejskie przykłady rozważono na podstawie publikacji i dostępnej dokumentacji). Bezpośredni kontakt i dostęp do obiektów zamkowych możliwy był dzięki życzliwości i otwartości wielu instytucji i środowisk. Do sukcesu badań przyczyniała się współpraca z różnymi firmami (Dephos, BIMpoint, Graphisoft, Autodesk), które swoim sprzętem i programami komputerowymi wspierały te działania. Korzyść z podejmowanej aktywności była obustronna: z jednej strony badacze mieli możliwość przeprowadzenia analiz, które poszerzyły dotychczasową wiedzę zarówno teoretyczną, jak i praktyczną na temat sklepień gotyckich, z drugiej strony – instytucje i różne środowiska mogły korzystać z wyników tych działań (na przykład Muzeum Zamkowe w Malborku uzyskało nową inwentaryzację sklepień Letniego Refektarza oraz korzystało z konsultacji w zakresie geometrii sklepień, rekonstruowanych w kościele zamkowym). Firma BIMpoint nawiązała dłuższą współpracę z Muzeum Zamkowym po zaprezentowaniu trójwymiarowego modelu inwentaryzowanego Letniego Refektarza.

Na podstawie wieloletnich badań, dotyczących obiektów historycznych, prowadzonych w różnych środowiskach, można zauważyć **problem wymiany informacji między wszystkimi stronami zainteresowanymi losami zabytków**. Rozproszenie środowiska oraz wąska specjalizacja badaczy powoduje, że ich kompetencje znane są nielicznemu gronu osób, najczęściej związanemu z wyższymi uczelniami. Stąd popierać należy wszelkie inicjatywy służące integracji zróżnicowanych środowisk i będące jednocześnie miejscem ich spotkania oraz przepływu informacji (konferencje, warsztaty itp.). Wzajemne poznanie potrzeb i oczekiwań wszystkich stron byłoby podstawą współpracy i umożliwiłoby wspólne staranie się o środki finansowe na badania, będące odpowiedzią na konkretne potrzeby środowiska¹⁶.

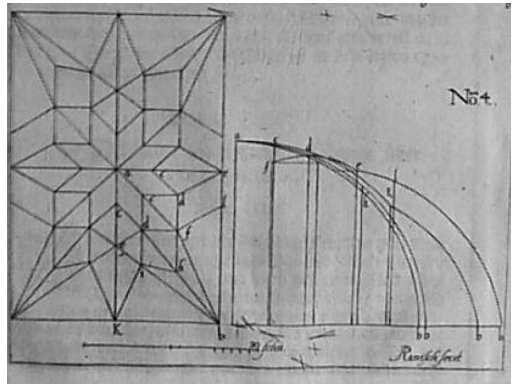
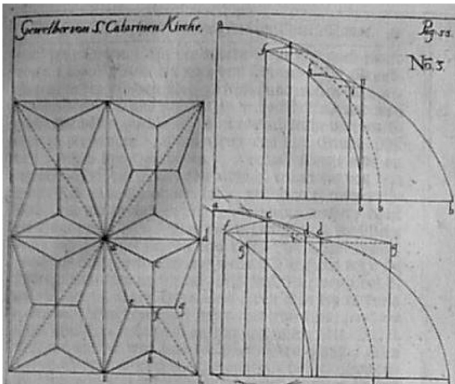
a)

b)

c)

II. 1. Traktat B. Ranischa: a) strona tytułowa, b) kościół św. Katarzyny w Gdańsku: elewacja i rzut, c) zapis konstrukcji żebier

III. 1. Treaty of B. Ranisch: a) front page, b) St. Catherine Church in Gdansk: elevation and projection, c) notation of the rib construction

a)

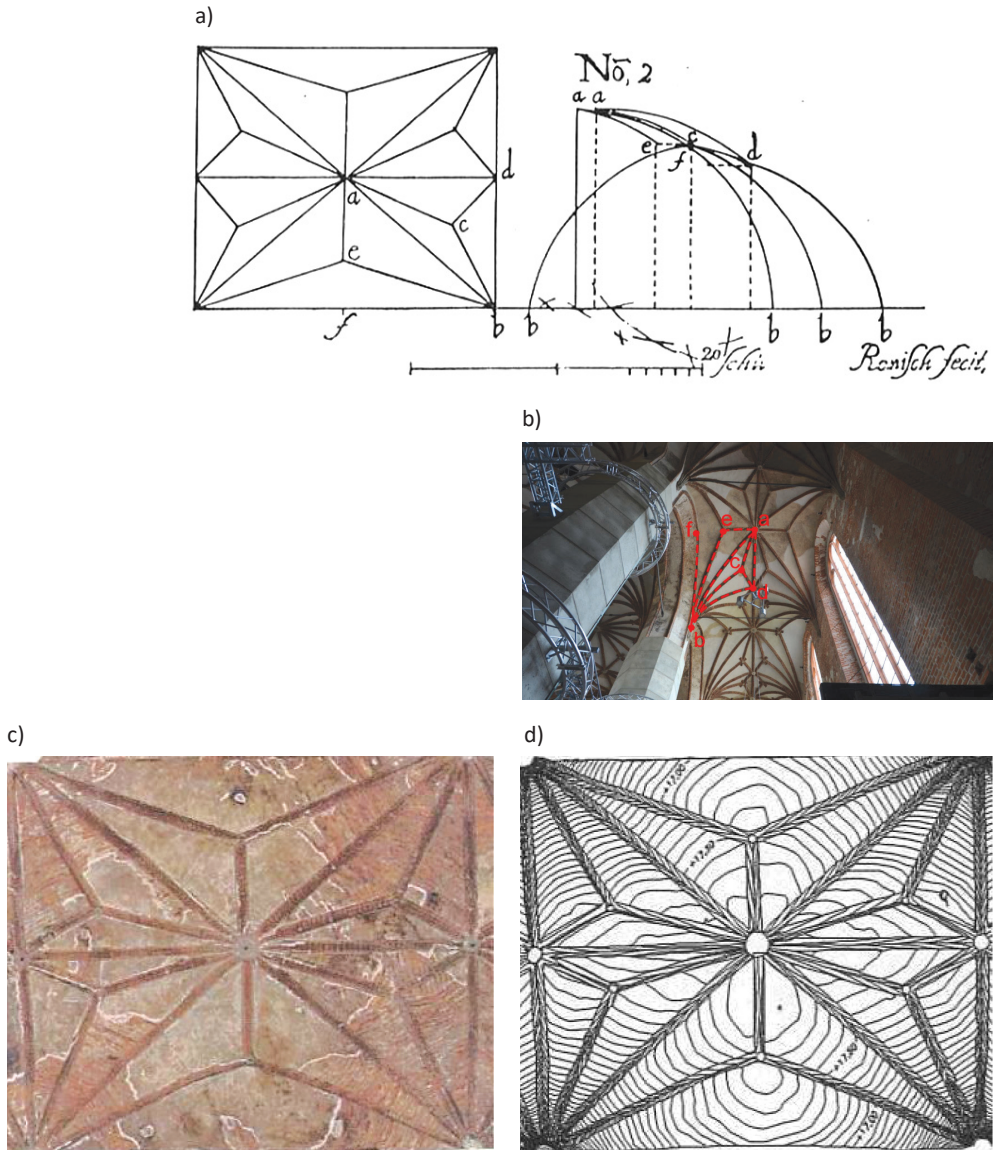
b)

II. 2. Sklepienie gwiazdźdźiste z rysunkiem gwiazdy ośmioramiennej: a) kościół św. Katarzyny w Gdańsku (zdjęcie własne), b) model wykonany w programie AutoCad (opracowanie własne)

III. 2. Stellar vault with figure of eight-arm star: a) St. Catherine church in Gdansk (own photo), b) model made in AutoCad (own work)

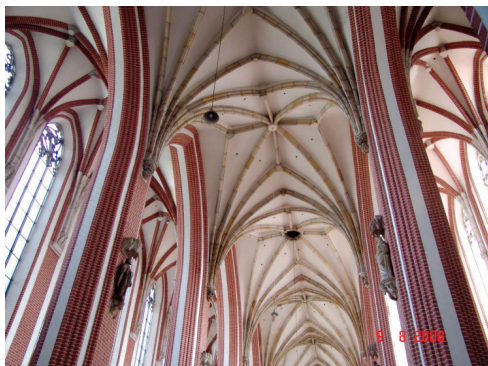
II. 3. Kościół św. Jana w Gdańsku – sklepienie z rysunkiem gwiazdy sześcioramiennej: a) zapis konstrukcji B. Ranischa, b) opis charakterystycznych punktów na widoku wnętrza (zdjęcie własne), c) orthofotoplan wykonany przez firmę Dephos, d) mapa warstwiczna wykonana przez firmę Dephos

III. 3. St. John church in Gdansk – vault with figure of sixth-arm star: a) notation of B. Ranisch construction, b) description of the characteristic points on the interior view (own photo), c) orthofotoplan made by Dephos, d) contour plan made by Dephos

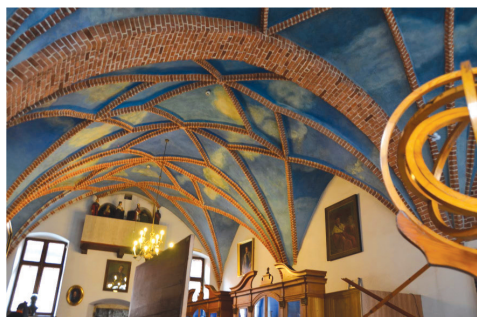
a)

b)

c)

II. 4. Sklepienia gotyckie: a) Bazylika katedralna Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Pelplinie, b) kościół Najświętszej Maryi Panny na Piasku we Wrocławiu, c) Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (zdjęcie własne)

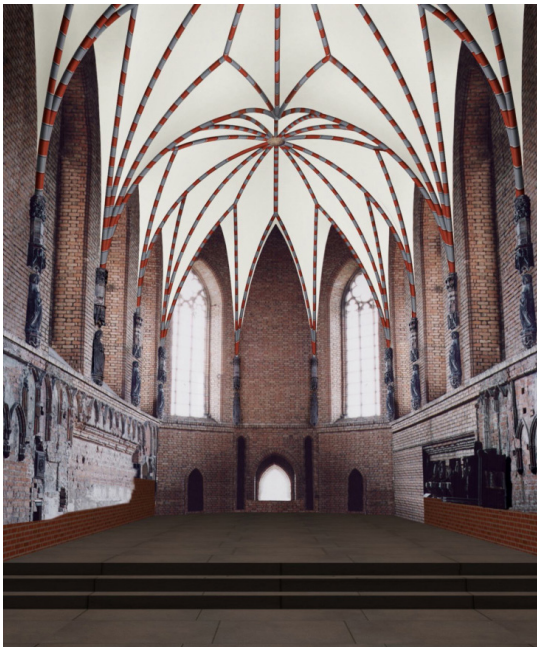
III. 4. Gothic vaults: a) Cathedral Basilica of the Assumption in Pelplin, b) the church of Virgin Mary on the Sand in Wrocław, c) Collegium Maius in Cracow (own photos)

a)

b)

II. 5. Kościół zamkowy w Malborku: a) widok wnętrza z 2008 roku (zdjęcie własne), b) wirtualny model sklepienia (opracowanie własne)

III. 5. Malbork Castle Church: a) interior view, 2008 (own photo), b) virtual model of vault (own work)

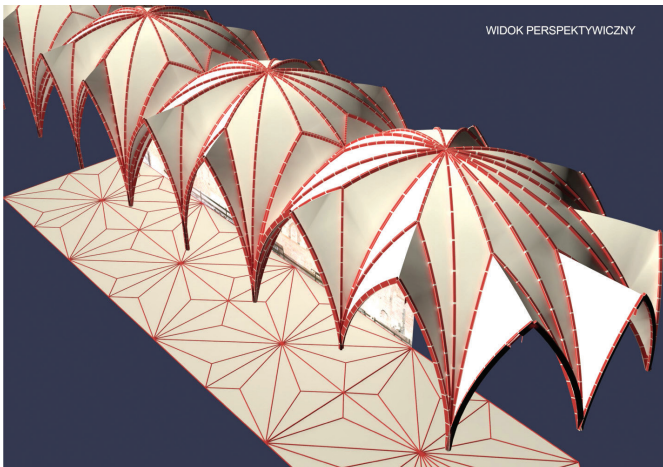
a)

b)

c)

II. 6. Projekt rekonstrukcji sklepienia w kościele NMP na zamku w Malborku – widoki perspektywiczne: a) na stronę zachodnią, b) na stronę wschodnią, c) z góry (opracowanie własne)

III. 6. The vault reconstruction project in the church of the Blessed Virgin Mary at Malbork Castle – perspective views: a) west side, b) east side, c) from above (own work)

PRZYPISY

- ¹ *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*, Dz.U. 76.32.190, z dnia 30 września 1976 r.
- ² Brodzka J., Ciarkowski B., *Konserwacja i kreacja architektury: Jan Tajchman i jego działalność*, Toruń 2014.
- ³ Sklepienia gwiaździste to formy przekryć wewnątrz obiektów gotyckich. Wznoszone w całej Europie od XII do XVII wieku, zawierają w swoim kształcie rysunek gwiazdy: cztero-, sześć- czy ośmioramiennej. Ze względu na swój dynamiczny kształt i bogactwo form budzą do dziś zachwyt i podziw.
- ⁴ Rekonstrukcja rozumiana jest jako dodanie nowej części (kompozycji) na podstawie zachowanych przekazów, czego konsekwencją winno być ucztyelnienie obiektu, przywrócenie dziełu sztuki wyobrażenia o jego dawnym wyglądzie.
- ⁵ Kulig A., *Metody geometryczne w rekonstrukcji sklepień gotyckich*, rozprawa doktorska, Kraków 2006, s. 14–15.
- ⁶ Pieńkowska H., *Konfrontacje konserwatorskie*, „Biuletyn Historii Sztuki”, nr 1, 1970, s. 82–85.
- ⁷ Frazik J., *Technika średniowiecznych rysunków architektonicznych*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury”, 1995, s. 195–203; Wyrobisz A., *Budownictwo murowane w Małopolsce XIV i XV wieku*, Kraków 1963, s. 97–102.
- ⁸ Ranisch B., *Beschreibung aller Kirchen-Gebäude der Stadt Danzing*, Danzing 1695.
- ⁹ Cyfrowe modele sklepień gwiaździstych zaprezentowano w kilku opracowaniach, między innymi w pracach A. Kulig, *op. cit.*; A. Kulig, K. Romaniak, *A Universal Geometrical Method for Reconstruction of Gothic Vaults*, *Journal for Geometry and Graphics*, vol. 12, No. 1, 2008, s. 81–86.
- ¹⁰ W ramach prowadzonych badań pracownicy Politechniki Krakowskiej odwiedzili firmę Dephos i mogli zarówno zapoznać się z wynikami ich inwentaryzacji, jak i bezpośrednio obserwować pracę nad chmurą punktów, będącą efektem wykonanych pomiarów. Firma Dephos przeprowadziła inwentaryzację sklepień na potrzeby konserwacji średniowiecznej polichromii (odstłoniętej fragmentarycznie).
- ¹¹ A. Kulig, *op. cit.*, s. 96–135.
- ¹² *Ibidem*.
- ¹³ Szybkość i dokładność uzyskanych pomiarów, wykonanych w technologii BIM, zaważyła o decyzji o zakupie urządzenia FlexyJet przez Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej.
- ¹⁴ Znajomość reguł geometrii sklepień gotyckich ułatwiła wykonanie pomiarów i modelu Letniego Refektarza w przeciągu jednego dnia. Było to tak szybkie tempo i tak komplek-

sowy wynik, że firma BIMpoint otrzymała zlecenie na wykonanie inwentaryzacji kolejnych pomieszczeń.

¹⁵ Por. A. Kulig, *Problem dokumentowania, modelowania i rekonstrukcji sklepień gotyckich*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2015.

¹⁶ Kustosze zamkowi w Malborku w trakcie prowadzonych rozmów wskazywali możliwość wspólnego starania się o środki finansowe na prowadzenie dalszych badań.

BIBLIOGRAFIA

Brodzka J., Ciarkowski B., *Konserwacja i kreacja architektury: Jan Tajchman i jego działalność*, Toruń 2014.

Frazik J., *Technika średniowiecznych rysunków architektonicznych*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury”, 1995, s. 195–203.

Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Dz.U. 76.32.190 z dnia 30 września 1976 r.

Kulig A., *Metody geometryczne w rekonstrukcji sklepień gotyckich*, rozprawa doktorska, Kraków 2006.

Kulig A., Romaniak K., *A Universal Geometrical Method for Reconstruction of Gothic Vaults*, „Journal for Geometry and Graphics”, vol. 12, No. 1, 2008, p. 81–86.

Kulig A., *Problem dokumentowania, modelowania i rekonstrukcji sklepień gotyckich*, Kraków 2015.

Pieńkowska H., *Konfrontacje konserwatorskie*, „Biuletyn Historii Sztuki”, nr 1, 1970, s. 82–85.

Ranisch B., *Beschreibung aller Kirchen-Gebäude der Stadt Danzing*, Danzing 1695.

Wyrobisz A., *Budownictwo murowane w Małopolsce XIV i XV wieku*, Kraków 1963.

Paulina Łyziak-Dyga (paulinalyziak@gmail.com)

Doktorant, Instytut Historii Architektury i Konserwacji Zabytków, Wydział Architektury,
Politechnika Krakowska

Przywrócenie wystroju zabytkowego wnętrza w gabinecie w wieży na zamku w Łańcucie

Restoration of the interior decoration of the cabinet in the tower at the castle in Łańcut

Streszczenie

Artykuł przybliży tematykę rekonstrukcji elementów wystroju wnętrza Gabinetu w wieży południowo-wschodniej, znajdującego się w Muzeum-Zamku w Łańcucie. Głównym celem jest prezentacja przeprowadzonych badań historycznych oraz problematyki związanej z badaniami historycznymi. W trakcie prowadzonych w latach 2014–2015 prac badawczych i konserwatorskich zostały zdiagnozowane oraz zrekonstruowane liczne elementy wystroju, tj. obrazy, grafiki, makaty, umeblowanie. Ponadto została też zbadana wcześniejsza dekoracja malarska, znajdująca się w zasłoniętej późniejszym stropem kopule. Na podstawie badań *in situ* oraz przeanalizowanej literatury przeprowadzono prace konserwatorskie oraz częściową rekonstrukcję elementów wystroju wnętrza.

Słowa kluczowe: malarstwo, konserwacja zabytków, historia architektury, ochrona dziedzictwa kulturowego

Abstract

This article covers the subject of reconstruction of the interior design elements of the Office in the tower, which is found on the south eastern side of the Museum-Castle in Łańcut. Its main goal is to showcase the historical research that has been done, as well as, the problems entailed in the historical researches. Over the course of the research and conservation works carried out during the years 2014–2015, several elements have been recognized and reconstructed, which consist of: paintings, graphics, tapestries, and furniture. Furthermore, the earlier painted decorations which were found hidden above the ceiling copula, had also been analysed. On the basis of the research done in the original location, as well as the analysis of the relevant literature, conservation work was undertaken and partial reconstruction of the interior elements was performed.

Keywords: painting, preservation of monuments, history of architecture, protection of cultural heritage

1. WSTĘP

Zamek w Łańcucie położony jest w obecnym województwie podkarpackim na skrzyżowaniu dawnych historycznych traktów komunikacyjnych łączących Kraków, Lwów i Leżajsk. Pierwszy łaciński zapis, mówiący o powstaniu ufortyfikowanego zamku w 1641 roku, znajduje się nad bramą główną: „Stanisław hrabia na Wiśniczu Lubomirski wojewoda, starosta generalny krakowski, zatorski, spiski, niepołomski, naczelny wódz wojsk Królewskich przeciw Osmanowi cesarzowi Turków Dziańumbet Girejowi chanowi Tatarów, aby odpocznienie zgotować siłom swoim staraniem o dobro publiczne, a także wojnami: inflandzką, moskiewską, pruską, scytyjską, turecką wreszcie samym wielkim steranych, budowle tę wzniósł i ozdobił. Ażeby zaś pożytkowi wspólnemu mogła służyć, twierdzę dołączył Roku Chrystusowego 1641”¹ (sic!). W późniejszym czasie zamek przechodził wiele przemian funkcjonalnych oraz liczne remonty i rozbudowy. Okres największych zmian to moment, kiedy majątkiem zarządza marszałek koronny Stanisław Lubomirski wraz z małżonką Izabellą z Czartoryskich w latach 1766–1816. Nastąpiły wtedy najdynamiczniejsze przebudowy, mające na celu zmodernizowanie zamku i jego przekształcenie na rezydencję. Jednym z pomieszczeń, które zostało całkowicie zmienione był Gabinet w wieży.

2. GABINET W WIEŻY POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ

Pomieszczenie, zlokalizowane w narożniku skrzydła wschodniego, wybudowane na planie ośmioboku, znajdujące się na poziomie pierwszego piętra wieży południowo-wschodniej, sąsiaduje z Salą Kolumnową i Pokojem Werandowym (il. 1). Dekorację ścian stanowi malarstwo płycinowe z niebieskim tłem, motywem groteski, utrzymanym w kolorach błękitnym i szarym oraz z bordiurą z liści dębu. Ściany zwieńczone zostały fasetą z motywem liści akantu. Salę przykrywa ośmioboczny płaski sufit o drewnianej konstrukcji z malarską dekoracją analogiczną do zdobień ścian. W północno-zachodnim murze zlokalizowane zostały drzwi do Sali Kolumnowej, które pokryte są malowidłami identycznymi z dekoracją ścian i sufitu, tworząc ukryte przejście. Obecnie we wschodnim murze znajduje się jedyne okno, w ścianie południowej przeszklone dwuskrzydłowe podwójne drzwi z nadświetlem, prowadzące na zadaszony balkon, natomiast w ścianie zachodniej przeszklone dwuskrzydłowe drzwi z nadświetlem, łączące pomieszczenie z Pokojem Werandowym. Posadzka sali została wykonana z dębu, orzecha, mahoni i jawora w latach 30. XIX wieku według projektu Karola Chodzińskiego. Bogato intarsjowany wzór przedstawia motywy roślinne, a w jego centralnej części znajduje się rozeta, która podkreśla główną oś pomieszczenia. Na ścianie południowo-wschodniej umieszczony jest kominek z białego marmuru z malowanymi dekoracjami w stylistyce pompejańskiej (il. 2). Głębokie, ukośne gify okienne i drzwiowe (z wyjątkiem drzwi prowadzących do Sali Kolumnowej) pokryte są drewnianą malowaną

boazerią płycinową. Do 1944 roku na ścianach znajdowały się wmurowane obrazy i sztychy przedstawiające Stanze Watykańskie, prezentujące freski Rafaela, wykonane przez Giovanniego Volpato na podstawie rysunków Stefano Tofanelli, a w poziomie sufitu, w centralnej części pomieszczenia, portret Henryka Lubomirskiego jako Serafina, autorstwa Marii Louise Cosway z 1787 roku² (il. 4). Do 2016 roku przez otwór w suficie można było dostrzec świadka starszego wystroju pomieszczenia w postaci kopuły z rokokową polichromią (il. 5). Starsze pomieszczenie, z którego zachowała się kopuła, posiadało cztery otwory okienne na ścianach północnej, południowej, zachodniej i wciąż istniejące na ścianie wschodniej oraz kręconą klatkę schodową w miejscu obecnie znajdującego się kominka, co potwierdza plan I piętra zamku sprzed 1780 roku (tzw. plan Patka). Okno północne zostało zamurowane już w 1802 roku³, natomiast okno południowe zostało przekształcone na początku XIX wieku na przeszklone drzwi prowadzące na mały balkonik, co jest widoczne na akwareli z około 1829 roku autorstwa Willibalda Richtera⁴ (il. 3), która znajduje się w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie. Okno zachodnie przebudowano na drzwi do Pokoju Werandowego. Wówczas też powstał taras od strony południowej zamku, do którego obecnie prowadzą przeszklone drzwi na ścianie południowej. Na podstawie inwentarza z lat 1854–1855 można przypuszczać, że okno zachodnie przebudowano na drzwi balkonowe już w połowie XIX wieku i wówczas wychodziły one na balkon z zadaszeniem krytym blachą i otoczony żelazną galerią o szklanych ścianach⁵. Balkon znajdował się w miejscu dzisiejszego Pokoju Werandowego. Powstanie dekoracji malarskich autorstwa Lucjana Smuglewicza⁶ datuje się na ostatnie dziesięciolecie XVIII wieku. Był to okres przekształceń zamku za czasów ostatnich Lubomirskich – marszałka koronnego Stanisława Lubomirskiego i jego małżonki Izabelli z Czartoryskich. Najprawdopodobniej powyższe przekształcenia były skutkiem zagranicznej podróży Izabelli, która, zafascynowana nowinkami w dziedzinie dekoracji wnętrz, postanowiła zmodernizować zamek. Dekoracje klasycystyczne pomieszczeń, które objęto pracami (w tym także w Gabinetcie w wieży), zostały utrzymane w tzw. stylu Adamów, który ukształtował się w drugiej połowie XVIII wieku w Wielkiej Brytanii, a następnie stał się popularny w niemal całej Europie i Stanach Zjednoczonych. Dekoracja z motywem *rocaille* i girland kwiatowych w kopule, widoczna przez otwór w suficie, najprawdopodobniej pochodzi z lat 60. XVIII wieku⁷. Ze względu na cenną polichromię, znajdującą się na ścianach, w trakcie wykonywanych badań konserwatorsko-architektonicznych pomieszczenia w 2015 roku nie udało się określić, czy istniała również wcześniejsza rokokowa dekoracja ścian. Istnieją również przesłanki, że pod dzisiejszym malowidłem znajduje się jeszcze starsza dekoracja pomieszczenia, która mogłaby powstać w momencie wzniesienia baszty, czyli w XVII wieku⁸. Klasycystyczne polichromie pomieszczenia, które można podziwiać obecnie, najprawdopodobniej powstały po 1780 roku, czyli w momencie przekształcenia pomieszczenia przez Izabellę Czartoryską. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że powstały po 1783 roku, w momencie, w którym Henryk Lubomirski został mieszkańcem zamku, lub też kilka lat później, w 1787 roku. Powstał wtedy portret Henryka jako Serafina, autorstwa Marii Louise Cosway, do którego wykonano płaski

sufit przysłaniający kopułę. Dekoracja malarska ścian dopasowana jest do rycin i obrazów, które znajdowały się w gabinecie do 1944 roku.

W 1944 roku Alfred Potocki wywiózł z zamku za granicę 11 wagonów najcenniejszych dzieł sztuki oraz elementy wyposażenia wnętrza, w tym obrazy znajdujące się w Gabinetcie w wieży⁹. Od tego momentu opisywane w artykule pomieszczenie nie było remontowane ani konserwowane. W trakcie prac konserwatorskich, prowadzonych przez zespół firm Art Forum i Konserwacja Zabytków Sabina Szkodlarska, wykonano wnikliwe badania, mające na celu między innymi odnalezienie i zdiagnozowanie elementów wystroju pomieszczenia. Wnioski z niniejszych badań oraz rozwarstwienie stratygraficzne zostały przedstawione w *Dokumentacji powykonawczej z prac konserwatorskich, badawczych i rekonstrukcyjnych w Gabinetcie w wieży południowo-wschodniej na I piętrze w Muzeum-Zamku w Łańcucie* z 2016 roku¹⁰.

3. PRZEBIEG I ZAKRES BADAŃ ARCHITEKTONICZNYCH ORAZ KONSERWATORSKICH¹¹

Badania stratygraficzno-odkrywkowe na ścianach wykazały, że pokryte były one jedenaściami warstwami technologicznymi z VI faz chronologicznych. Po dokładnej analizie, zarówno stylistycznej, jak i chemicznej, potwierdzono, że poszczególne partie malowideł różnią się od siebie. Partie płycinowe przedstawiają malarstwo iluzjonistyczne, natomiast ornament z liści dębu na bordiurze wykonany jest metodą patronową. W miejscach ubytków warstwy malarskiej widoczna była warstwa wcześniejszej polichromii, natomiast obecnie widoczna bordiura jest jej powtórzeniem z lekkim przesunięciem wzoru (najprawdopodobniej po 1911 roku). Niewielkie różnice w formie polichromii występowały w głębokich ościeżach i na drzwiach prowadzących do Sali Kolumnowej. W dolnych partiach ścian południowo-zachodniej i południowo-wschodniej widoczne były ślady wcześniejszych miejscowych przemalowań oryginalnej warstwy malarskiej.

Przeprowadzone badania pozwoliły ustalić, że istniejąca w 2015 roku polichromia, będąca VI warstwą chronologiczną, stanowiła przemalowanie wcześniejszego, oryginalnego malowidła z końca XVIII wieku – III warstwy chronologicznej. Początkowe przypuszczenia, że bordiura z liści dębu powstała później, ze względu na jej bardziej schematyczną formę w porównaniu z iluzjonistyczną dekoracją malowanych płycin, zostały rozwiane podczas badań. Przypuszczenia te zweryfikowały również badania stylistyczne i historyczne dekoracji, które pozwoliły na odnalezienie analogii dla bordiury w dekoracji antycznego Złotego Domu Nerona, który został odkryty w drugiej połowie XVIII wieku. Jego wystrój stał się inspiracją dla wielu klasycystycznych wnętrz, powstających pod koniec XVIII wieku. Reprodukcyjne malowidła antycznych, rozpowszechniane w formie wzorników, były znane księżnej Izabelli Czartoryskiej, która współpracowała z wieloma artystami pracującymi podczas prac odkrywkowych w willi. Badania konserwatorskie wykazały również istnienie kolejnych dwóch warstw

wcześniejszych polichromii (IV, V warstwa chronologiczna), które zlokalizowano jedynie miejscowo na ścianie południowo-zachodniej i południowo-wschodniej. Przemalowania te najprawdopodobniej powstały w trakcie prac renowacyjnych w pomieszczeniu i miały na celu pokrywać ubytki, które powstały w skutek użytkowania pomieszczenia, przesuwania mebli we wnętrzu.

II warstwę chronologiczną, odkrytą na ścianach, należy utożsamiać z wcześniejszą dekoracją pomieszczenia w stylu rokokowym. Odkryte ślady ciemnobrązowych pasków nawiązują do iluzjonistycznie malowanych żeber, widocznych na zachowanej dekoracji wnętrza kopuły. Dekoracje z motywem muszli i *rocaille* reprezentują jeszcze początkową formę ornamentyki rokokowej, trudno jednak określić, jak szybko motywy te dotarły do Łańcuta. Sufit z desek w pomieszczeniu powstał pod koniec XVIII wieku, w momencie tworzenia nowego wystroju pomieszczenia w stylistyce pompejańskiej. Z tego względu nie odnaleziono pod warstwą malarską i zaprawą II warstwy chronologicznej dekoracji rokokowej.

4. PRACE KONSERWATORSKIE I REKONSTRUKCJA WYPOSAŻENIA WNĘTRZA

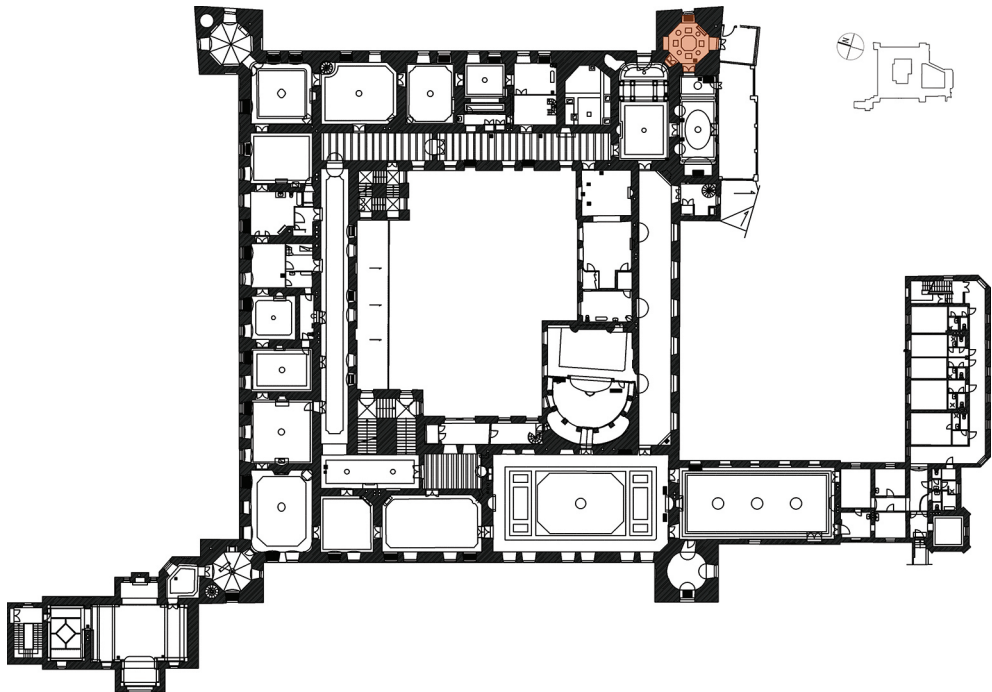
Decyzję o pełnej rekonstrukcji wystroju pomieszczenia w Gabinetcie w wieży podjęto z uwagi na to, że muzeum mieszczące się w zamku posiada szczegółowy materiał ikonograficzny z lat 20. XX wieku autorstwa Józefa Piotrowskiego¹². Zakresem prac objęto polichromię znajdującą się na ścianach, suficie i w kopule, konserwację intarsjowanej posadzki, rekonstrukcję obrazu olejnego oraz sztychów wraz z dekoracyjnymi ramami, zasłon i żardinier. Sala na początku XIX wieku została przedstawiona na akwareli autorstwa Willibalda Richtera z 1829 roku. Widać na niej wyraźnie, że wszystkie obrazy i sztychy były kolorowe, a nie jak do tej pory uważano czarno-białe. W zbiorach archiwum Muzeum-Zamku w Łańcutie znajdowały się fotografie z około 1911 roku przedstawiające salę. Widać na nich dokładne rozmieszczenie poszczególnych obrazów i rycin, umeblowanie, w tym rekonstruowaną podczas prac żardinierę. Dodatkowo widoczna na fotografii zasłona była haftowana i inaczej drapowana niż na wyżej wymienionej akwareli. Po przeprowadzeniu kwerendy historycznej, której autorem była Wiktoria Kałwak, ustalono, że w gabinetcie znajdował się cykl grafik przedstawiających freski Rafaela Santi w Stanzach Watykańskich, który datuje się na około 1780 rok. Niniejsze sztychy zostały wykonane w technice miedziorytu i akwaforty, dodatkowo zostały one podmalowane, najprawdopodobniej akwarelą. Autorstwo niniejszych prac przypisuje się Giovanniemu Volpato (miedzioryt) i Stefano Tofanelliemu (rysunek). Na ścianach przywrócono pierwotny układ rycin, które znajdowały się w czterech pustych niszach: Szkoła Ateńska, Parnas, Wygnanie Heliodora i Uwolnienie św. Piotra. Największy obraz, znajdujący się w centralnej części sufitu, przedstawiający Henryka Lubomirskiego jako amora, zrekonstruowano dzięki udostępnieniu wysokorozdzielczej fotografii przez prywatną właścicielkę mieszkającą w Rzymie (il. 6). W wyniku dalszych badań ustalono, że w pomieszczeniu znajdowały się jeszcze cztery grafiki

w prostokątnych ramach, znajdujących się na suficie i jedna nad drzwiami do Sali Kolumnowej. Niniejsze dzieła wykonane zostały przez Angelo Campanella i Pietra Marco Vitaliego na podstawie rysunków Antona Raphaela Mengsa i Antona von Marona. Obrazy przedstawiały wnętrza z dekoracją ze scenami mitologicznymi w Villi Negroni w Rzymie. Diagnoza grafik znajdujących się w czterech okrągłych ramach na suficie okazała się znacznie trudniejsza od opisanych powyżej. Na materiale ikonograficznym odczytanie zawartości obrazów było niemożliwe. Na fotografii z początku XX wieku, znajdującej się w zbiorach muzealnych, widoczny jest układ postaci znajdujących się w okrągłej grafice. Postać odzianej kobiety, przypominającej swym kształtem trytony, zidentyfikowano jako scenę rozmowy Glaukosa ze Scyllą. Pierwotne przedstawienie zostało odkryte około połowy XVIII wieku w Willi Hadriana w Tivoli. Zainspirowało ono Marco Carloniego do wykonania litografii w 1786 roku (il. 8).

Kolejnym istotnym elementem wystroju była drewniana żardiniera, która znajdowała się w jej centralnym punkcie. Z mebla zachowały się jedynie cztery nogi, a pozostałe elementy trzeba było zrekonstruować. Na fotografii z 1911 roku i późniejszej z lat 20. XX wieku widoczna jest trójpoziomowa żardiniera z umieszczoną w XX wieku w szczycie lampą oświetlającą portret Henryka. Nie zachowały się również zasłony, które widoczne są na fotografii. Z tego powodu podjęto decyzję o rekonstrukcji w oparciu o analogię. Ponieważ na wyżej wymienionych źródłach istnieją różne tkaniny, należało wybrać jedną, najbardziej pasującą do pomieszczenia. Wybrano makatę widoczną na fotografii, ponieważ niniejsze źródło posiadało najwięcej informacji dotyczących szczegółów. Metodami cyfrowymi opracowano udostępnioną fotografię w celu uszczegółowienia motywu wyhaftowanego motywu. Ponieważ tkanina na fotografii jest mocno udrapowana, nie udało się wykonać pełnej rekonstrukcji wzoru. W tym celu wykonano kwerendę w poszukiwaniu analogii. Udało się odnaleźć tkaninę, której wzór jest niemal identyczny z widocznym na fotografii. Tkanina widniejąca na zdjęciu została wykonana z makaty tureckiej, rozdzielonej na trzy elementy, dwa z nich powieszono po obu stronach okna, trzeci fragment użyto jako lambrekin i zawieszono go w poprzek. Analogia, która posłużyła do opracowania rekonstruowanego wzoru, znajduje się w kolekcji Kulczyckich w zbiorach Zamku Królewskiego na Wawelu. Opracowany cyfrowo wzór został wydrukowany na ciemnoczerwonej satynie bawełnianej drukiem cyfrowym, wielkoformatowym, w technice UV farbą światło utwardzalną (il. 7).

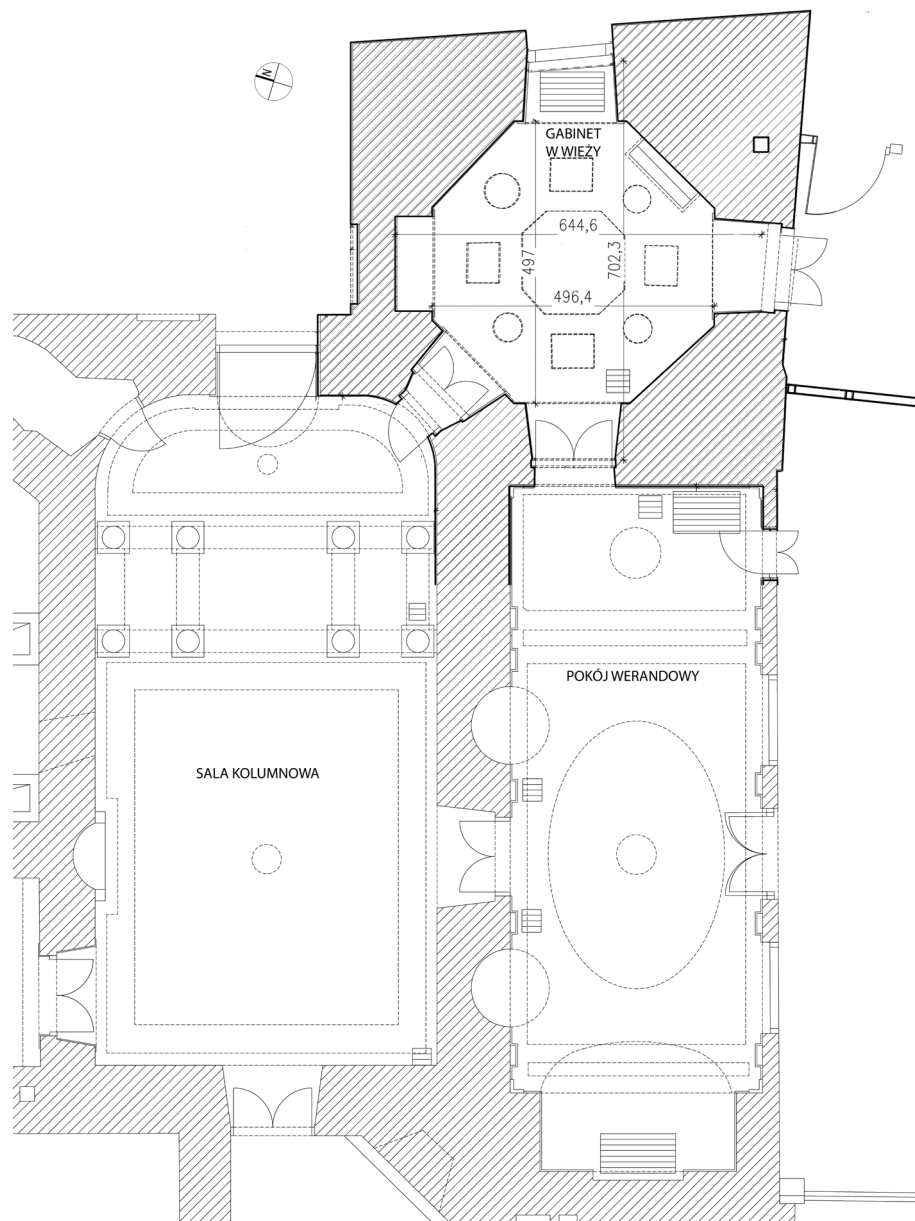
5. PODSUMOWANIE

Dzięki współpracy zarówno badaczy, grafików, wykonawców prac, jak i inwestora¹³ udało się uzyskać najwierniejszy obraz wnętrza z epoki. Ze względu na lokalizację i małą powierzchnię pomieszczenia nie jest ono dostępne dla zwiedzających. Jednak dzięki opracowanej dokumentacji istnieje możliwość pokazania sali gościom zamku.

II. 1. Gabinet w wieży, rzut I piętra Zamku z zaznaczeniem lokalizacji omawianego wnętrza (ryc. P. Łyziak-Dyga na podstawie materiałów opracowanych przez firmę Nizio Design International, 2015)

III. 1. Cabinet in the tower, projection of the 1st floor of the Castle with the marked location of the discussed interior (fig. P. Łyziak-Dyga based on materials developed by Nizio Design International, 2015)

II. 2. Gabinet w wieży, rzut pomieszczenia (ryc. P. Łyziak-Dyga na podstawie materiałów opracowanych przez firmę Nizio Design International, 2015)

III. 2. Cabinet in the tower, projection of the interior (fig. P. Łyziak-Dyga based on materials developed by Nizio Design International, 2015)

BADANIA KONSERWATORSKIE**Badania stratygraficzno-odkrywkowe**

Warstwy technologiczne	Faza chronologiczna	Datowanie	Ściany i sufit	Elementy wystroju
1	VI	po 1911 r.	Warstwa malarska – przemalowania tęł i bordiur na ścianach (bez sufitu)	Drzwi do Sali Kolumnowej (od wewnątrz miejscowe przemalowanie polichromii pompejańskiej, od zewnątrz szara monochromia) Drzwi na taras przeszklone (monochromia)
2	VI	po 1911 r.	Kity wapienno-piaskowe	
3	V	1890–95 powstanie Pokoju Werandowego	Przemalowanie miejscowe w obrębie dolnej części ściany południowo-zachodniej	Powstanie drzwi na taras, do Pokoju Werandowego, okna i boazerii drewnianej (trójpodział kolorystyczny – różowy, biały, szary) Dwuskrzydłowe i jednoskrzydłowe drzwi do Sali Kolumnowej (monochromia szara)
4	IV	1 poł. XIX w.	Przemalowanie miejscowe w obrębie dolnej części ściany południowo-zachodniej i dolnej części ściany południowo-wschodniej	Dwuskrzydłowe i jednoskrzydłowe drzwi do Sali Kolumnowej (monochromie szare od wnętrza korytarzyka)
5	IV	1 poł. XIX w.	Kity wapienno-piaskowe	1830 r. – powstanie parkietu intarsjowanego autorstwa Chodzińskiego
6	III	Ok. 1780	Warstwa malarska – polichromia pompejańska	Dwuskrzydłowe drzwi do Sali Kolumnowej (od wewnątrz polichromia pompejańska, od zewnątrz fładrowanie)
7	III	Ok. 1780	Zaprawa wapienno-piaskowa	Powstanie jednoskrzydłowych drzwi do Sali Kolumnowej (fładrowanie od wnętrza korytarzyka)
8	III	Ok. 1780	Drewno (deski i belki sufitu)	Powstanie marmurowego kominka
9	II	Ok. 1750	Warstwa malarska paski ciemnobrązowe, zachowana polichromia w kopule	Dwuskrzydłowe drzwi do Sali Kolumnowej (polichromia rokokowa) Powstanie parkietu w tafle (?)
10	II	Ok. 1750	Zaprawa wapienno-piaskowa	
11	I	XVII w. – moment powstania Zamku	Wątek kamienno-ceglany	

II. 3. Gabinet w wieży, tabela stratygraficzna pokazująca rozwarstwienie historyczne wnętrza (ryc. B. Boba-Dyga, S. Szkodlarska, 2015)

III. 3. Cabinet in the tower, a stratigraphic table presenting the historical stratification of the interior

II. 4. Gabinet w wieży, akwabela autorstwa Willibalda Richtera (fot. B. Boba-Dyga, 2015)

III. 4. Cabinet in the tower, watercolour by Willibald Richter

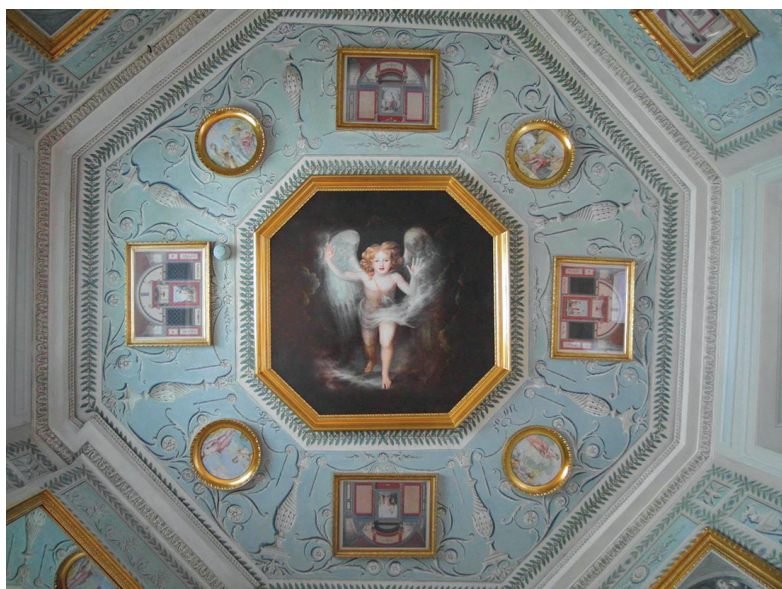
II. 5. Gabinet w wieży, sufit pomieszczenia przed rozpoczęciem prac (fot. K. Szkodlarska, 2015)

III. 5. Cabinet in the tower, the ceiling of the room before commencing works

II. 6. Gabinet w wieży, widoczna polichromia znajdująca się w kopule (fot. K. Szkodlarska, 2015)

III. 6. Cabinet in the tower, polychromy visible in the dome

II. 7. Gabinet w wieży, sufit po przeprowadzonych pracach (fot. K. Szkodlarska, 2015)

III. 7. Cabinet in the tower, the ceiling of the room after works carried out

II. 8. Gabinet w wieży ze zrekonstruowanym wyposażeniem (fot. P. Łyziak-Dyga, 2015)

III. 8. Cabinet in the tower with the reconstructed equipment

II. 9. Gabinet w wieży ze zrekonstruowanym wyposażeniem (fot. P. Łyziak-Dyga, 2015)

III. 9. Cabinet in the tower with the reconstructed equipment

PRZYPISY

- ¹ J. Bogdanowski, *Fortyfikacje łańcuckie na tle małopolskiej sztuki obronnej*, Muzeum-Zamek w Łańcucie, Łańcut 1976, s. 9–10. Napis łaciński na tablicy erekcyjnej brzmi: „Stanislus Comes in Wisnicz Lubomirski palatinus et generalis crac(oviensis) Zatorien(sis) Scepvien(sis) Nepolomice N(sis) E(t) c(etera) Capitaneus exercitvum regni. Contra osmanv(m) imperatore(m) turcaru(m) Et Dzianumbet Gerej chanum tartarorum generalis praefectus et virib(us), curis pub(li)(cis) atq(ue) bellis livonico Moschino prussio scythico, Turcico ipsa domv(m) Aetate Fessis qvietem pararet. Aedes has condidit et ornavit ut salvti com(m)uni prodesset: propugnaculu(m)adecit an(n)o Christi, MDCXLI”.
- ² M. Omilanowska, J. Sito, *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. Seria nowa, T. III: Województwo rzeszowskie*, z. 5: Łańcut i okolice, Instytut Sztuki PAN, Warszawa 1994, s. 40–41.
- ³ Z. Kossakowska-Szanajca, B. Majewska-Maszkowska, *Zamek w Łańcucie*, Arkady, Warszawa 1964, s. 215–218.
- ⁴ B. Majewska-Maszkowska, *Mecenat artystyczny Izabelli z Czartoryskich Lubomirskiej 1736–1816*, Instytut Sztuki PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków 1976, s. 270.
- ⁵ Z. Kossakowska-Szanajca, B. Majewska-Maszkowska, *op. cit.*, s. 215–218.
- ⁶ M. Omilanowska, J. Sito, *op. cit.*, s. 40.
- ⁷ *Ibidem*.
- ⁸ Niniejsze przypuszczenie może potwierdzać zachowana polichromia znajdująca się w kopule, która będzie w przyszłości badana.
- ⁹ J. Kieszkowska-Kotzowa, *Prace remontowo-konserwatorskie w zamku łańcuckim*, „Ochrona Zabytków”, 12/3–4, 1959, s. 369.
- ¹⁰ B. Boba-Dyga, S. Szkodlarska, W. Kałwak, *Dokumentacja powykonawcza z prac konserwatorskich, badawczych i rekonstrukcyjnych w Gabiniecie w wieży południowo-wschodniej na I piętrze w Muzeum-Zamku w Łańcucie w ramach projektu „Kompleksowe prace konserwatorskie wystroju zabytkowych wnętrz (ściany, sufity, stolarka okienna z żaluzjami, stolarka drzwiowa, posadzki oraz kominki) wszystkich pomieszczeń na II piętrze i wybranych pomieszczeń na I piętrze” – zadanie pt. Konserwacja wnętrz Gabinetu w wieży pół.-wsch., Pokoju Werandowego i Apartamentu Chińskiego*, mps, Kraków 2016.
- ¹¹ *Ibidem*, s. 83–97.
- ¹² Albumy fotografii znajdują się w Archiwum Muzeum-Zamku w Łańcucie oraz w Archiwum Państwowego Instytutu Sztuki przy Polskiej Akademii Nauk w Warszawie.
- ¹³ Inwestorem prac było Muzeum-Zamek w Łańcucie, wykonawcą prac i opracowań badawczych był zespół konsorcjum firm: Art Forum Bożena Boba-Dyga i Konserwacja Zabytków Sabina Szkodlarska; w składzie zespołu pracowała Kaja Szkodlarska – kierownik prac konserwatorskich, Wiktoria Kałwak – kwerenda archiwalna, Paulina Łyziak-Dyga – inwentaryzacja konserwatorska i dokumentacja, Wojciech Szkodlarski – opracowania graficzne; prace wykonano w 2015 r. Pewne elementy, takie jak rokokowa polichromia, ze względów technologicznych nie zostały zbadane – będą one stanowiły wyzwanie dla kolejnych badaczy.

BIBLIOGRAFIA

- Bogdanowski J., *Fortyfikacje łańcuckie na tle małopolskiej sztuki obronnej*, Łańcut 1976.
- Kieszkowska-Kotzowa J., *Prace remontowo-konserwatorskie w zamku łańcuckim*, „Ochrona Zabytków”, 12/3–4, Warszawa 1959.
- Kossakowska-Szanajca Z., Majewska-Maszkowska B., *Zamek w Łańcucie*, Warszawa 1964.
- Majewska-Maszkowska B., *Mecenat artystyczny Izabelli z Czartoryskich Lubomirskiej 1736–1816*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1976.
- Omiłanowska M., Sito J., *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. Seria nowa*, T. III: *Województwo rzeszowskie*, z. 5: Łańcut i okolice, Warszawa 1994.

Iwona Zuziak (iwona.zuziak@pk.edu.pl)

Zakład Rysunku, Malarstwa i Rzeźby, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Symultaniczna aktywność przedstawicieli nauki, biznesu i samorządów czynnikiem dynamizującym kreatywność

The simultaneous activity of the representatives of science, business and local governments as a factor stimulating creativity

Streszczenie

Trzy czynniki warunkujące dynamikę postępu: nauka, samorząd, biznes mają historię sięgającą starożytności. Trudno będzie w tej triadzie pojęć wybrać dziedzinę najważniejszą bądź też pierwotną, aczkolwiek w kolejności z racji jej korzeni należałoby wymienić kreatywność człowieka. Ta cecha implikuje rozwój przedsiębiorczości, rodzaj aktywności wiodącej do rozwoju cywilizacyjnego. Człowiek dąży do zaspokojenia hedonistycznych pragnień, pragnienia stymulują wynalazczość, a ta przyczynia się do zwiększania produkcji i wykorzystania jej w celach utylitarnych. Zatem łańcuch przyczynowo-skutkowy jest nieskończony. Dynamiczna efektywność współpracy zależy w dużej mierze od jej symultaniczności.

Słowa kluczowe: samorząd, biznes, nauka, aktywność, kreatywność, współpraca, symultaniczny

Abstract

In our deliberations on the main topic we should emphasize the relationship between the three titular factors determining the dynamics of progress: science, local government and business. They all have a history dating back to antiquity. It will be difficult to select the most important or the original field in this triad of concepts, but due to its roots we should mention human creativity. This feature implies the development of entrepreneurship, the type of activity that leads towards civilizational development. Thanks to technological progress, also towards satisfying the hedonistic desires and its use for utilitarian purposes. Thus, the cause and effect chain is infinite. The dynamic efficiency of cooperation largely depends on its simultaneity.

Keywords: local government, business, science, activity, creativity, collaboration, simultaneous

Zakładając, że to człowiek jest stymulatorem wszelkich działań nie tylko na poziomie jednostki, co wynika z charakteru społecznego istoty ludzkiej, to w triadzie: nauka, samorząd, biznes, to ON jest najistotniejszym ogniwem aktywności poszczególnych jej składników. W historii społeczeństw istotnym czynnikiem czy też systemem, otwierającym drogę do współdziałania w obrębie grup społecznych, była i jest niewątpliwie demokracja, której zawiła historia roi się nie tylko od wątków pozytywnych, ale również dramatycznych i brutalizujących, gdyż dzieląc się swoimi myślami, może oczekiwać lepszych efektów od społeczeństwa, wiodących ku wojnie i wyginięciu kultur. System demokratyczny jest systemem, który działa na zasadzie podejmowania decyzji przy współdziałaniu grup społecznych, działających w zróżnicowanym zasięgu terytorialnym, poczynając od jednostek gminnych, powiatowych, wojewódzkie aż po krajowe. Człowiek jako istota społeczna szuka współuczestników działań, dąży do współpracy z innymi członkami grupy. W społeczeństwie demokratycznym istotnym warunkiem rozwoju pozytywnego, a więc pokojowego danego terytorium jest umiejętność osiągnięcia konsensusu, który powinien skutkować ogólnie pojętym postępowaniem dla dobra każdej grupy – od najmniejszej do niemal globalnej.

Geneza samorządu terytorialnego i jego rola w rozwoju społeczeństw jest dziedziną zbadaną przez ekonomistów. Bardzo interesująco pisze o tym problemie Adam Szewczuk – *Rozwój lokalny na tle współczesnych uwarunkowań – rekomendacje dla praktyki samorządowej*¹. Zeszyty Naukowe WSB w Poznaniu przedstawiają obszerny materiał dotyczący całego spektrum zagadnień związanych z zajmującym nas tematem. Genezę samorządów lokalnych w ujęciu historycznym można znaleźć w pracy Z. Niewiadomskiego *Geneza samorządu lokalnego*².

Nauka – samorząd – biznes, trudno w tej triadzie wybrać dziedzinę najważniejszą bądź też pierwotną, aczkolwiek w kolejności z racji jej korzeni należałoby wymienić najpierw kreatywność człowieka jako istoty najbardziej aktywnej.

Homo sapiens charakteryzuje się oprócz rozumności i zdolności do życia w społeczeństwie cechą, którą nie mogą poszczycić się inne gatunki: kreatywnością w niezliczonych dziedzinach.

Ta cecha implikuje również rozwój przedsiębiorczości, rodzaju aktywności prowadzącej człowieka do dobrobytu oraz rozwoju cywilizacyjnego, postępu technicznego, a więc ku wiedzy i wykorzystaniu jej w celach utylitarnych. Zatem łańcuch przyczynowo skutkowy jest nieskończony.

Wartościowanie poszczególnych dziedzin nie powinno hamować żadnej z nich, a więc jedynym rozwiązaniem jest dialog, gdyż wszystkie te trzy dziedziny stymulują się nawzajem. We współczesnym świecie system wzajemnych powiązań między poszczególnymi dziedzinami, pozornie nie mającymi ze sobą ścisłych związków, jawi się jako rodzaj tkanki, w której każde ogniwo jest związane z całością. Można to zjawisko porównać do organizmu, w którym wszystkie elementy współpracują ze sobą z pożytkiem dla całości. Jeżeli jeden z elementów nie działa sprawnie, całość zaczyna podupadać. Można zatem wysnuć prosty

wniosek – współpraca poszczególnych składników całości warunkuje zrównoważony rozwój pozbawiony luk, czyli strat. Tak więc, aby ta *machina* nabrała przyspieszenia i eksplodowała tempem rozwoju dającym wszystkim satysfakcję, jej poszczególne tryby muszą być ze sobą połączone. Jeżeli naukowiec będzie siedział w gabinecie i kreował kolejne teorie, przekuwając je na wiedzę teoretyczną, przewagę nad nim będzie miał tryb empiryczny, piękny umysł straci kontakt z rzeczywistością, ale jeśli ta rzeczywistość go odkryje i wciągnie w swoje tryby, bez szkody dla jego umysłu pojawią się efekty wymierne i pożyteczne dla ludzi, dla społeczeństwa. Można wymienić wiele czynników warunkujących postęp w dziedzinie gospodarczej na danym obszarze:

- nauka a praktyka,
- związki między funkcjami samorządu terytorialnego a uczelnią,
- efektywność gospodarcza,
- dialog między przedstawicielami odmiennych dziedzin,
- zdolność przekonywania w obopólnym interesie.

Nauka a praktyka

Już na etapie edukacji akademickiej należy nauczyć studenta umiejętności wdrażania wiedzy w praktyce. Do tego nie wystarczą pracownie i warsztaty na terenie wyższej szkoły, konieczny jest natomiast kontakt z profesjonalistami w danej dziedzinie, działającymi poza uczelnią, między innymi we wszystkich jednostkach samorządów terytorialnych, w zakładach produkcyjnych i innych wyspecjalizowanych miejscach. Tu można podkreślić istotę funkcji **mistrza i ucznia**. Ten tradycyjny duet przyczynił się do powstania całych pokoleń mistrzów. Kiedyś zarówno uczeń, jak i mistrz zajmowali się znacznie węższym spektrum zadań do rozwiązania, zazwyczaj jedną specjalnością. Dziś konstrukcja świata jest znacznie bardziej złożona, zatem i system edukacji akademickiej ma wielowarstwową materię, wymagającą kompleksowej wiedzy oraz kontaktu studenta z doświadczonym praktykiem, który ponad wszelką wątpliwość poszerza jego świadomość w zakresie zawodu do którego się przygotowuje.

Związki między samorządem terytorialnym a uczelnią

Konieczność nawiązania kontaktu między samorządem a uczelnią umożliwia nawiązanie dialogu dotyczącego potrzeb obydwu stron i metod spełnienia wzajemnych oczekiwań.

Efektywność gospodarcza

Warunkiem efektywności gospodarczej w całej *triadzie* jest konieczność procesu nieustającego uaktualniania wiedzy i zastosowania nowych technik, które przyspieszają powstawanie efektów ekonomicznych przy najwyższej jakości powstających produktów. Zatem korzyści są obopólne!

Dialog między przedstawicielami odmiennych dziedzin

Dialog jest koniecznością i wieńczy poszukiwania kolejnych wartości, o które jest wzbogacana wiedza obydwu stron.

Zdolność przekonywania w obopólnym interesie

Pod tym hasłem ukrywa się niewątpliwie sztuka negocjacji w celu uzyskania efektu zadowalającego obydwie strony.

Uczelnia kuźnią wiedzy

Aby osiągnąć efektywność gospodarczą, konieczna jest wysoka jakość kształcenia, uwzględniająca wagę potrzeb szeroko pojętego rynku oraz konieczność komunikacji między podmiotami gospodarczymi a uczelnią.

Warunkiem jest współpraca z podmiotami gospodarczymi, nawiązanie dialogu, badanie sytuacji, począwszy od lokalnych małych przedsiębiorstw w gminach. Doniosła jest również rola wiedzy o potrzebach społeczeństwa, a także współpraca w zakresie innowacyjności. Procesy wiodące do lepszych efektów gospodarczych, a zatem i ekonomicznych, wynikają z jednoczesnej komunikacji badawczej między nauką, samorządem i biznesem. Nauka jako jeden ze składników potrzebuje jednak wsparcia.

Kuźnie wiedzy

Uczelnie muszą być wyposażone w narzędzia wspomagające ich rozwój – laboratoria, warsztaty i inne narzędzia badawcze. Konkurencyjność między uczelniami implikuje walkę o środki finansowe. Tutaj wsparcie biznesu jest niedozwolne. Duże przedsiębiorstwa, mające dobre wyniki ekonomiczne, chętnie współpracują z uczelniami, przyciągają do siebie dobrze wykształconą kadrę, której wiedza może podnieść efektywność dużych i małych przedsiębiorstw produkcyjnych, zaspokajających potrzeby rynku, a zatem i społeczeństwa. Współfinansowanie uczelni podnosi jej status, a uczelnia z kolei musi przekonać inwestujące w nią podmioty gospodarcze o swojej aktywności w dziedzinie nauki, prowadzącą do innowacyjności i w konsekwencji polepszenia efektywności działalności gospodarczej, przekładającej się na jakość życia grup społecznych w małych i dużych skupiskach ludzkich. Na końcu tego łańcucha jest cały naród.

Warunki współpracy

W społeczeństwie, mającym *intencję* rozwojową, można wymienić kilka czynników warunkujących sukces, w tym umiejętność nawiązania dialogu poznawczego.

Dialog – komunikacja

Aby ten warunek został spełniony, musi istnieć **badanie lokalnych aktywności**, czyli poszukiwanie. W tym celu istotną rolę odgrywa **informacja** połączona z docieklivością badacza i wyznaczeniem sobie celów.

W tej dziedzinie warunkiem poszerzenia pola informacji między poszczególnymi obszarami aktywności jest stworzenie odpowiednich *ścieżek* między szkołą wyższą, samorządem i biznesem. W takim procesie konieczna jest jednoczesność aktywności wszystkich trzech elementów.

Ogromne znaczenie ma w tym procesie edukacja na poziomie uczelni i uświadamianie młodemu pokoleniu zasadności nawiązywania kontaktów z samorządami i biznesem. Te ostatnie z konieczności w fazie inwestycji nawiązują kontakty. Na tym polu rola uczelni wyższych jest niedoceniona. Młodzież jest głodna wiedzy, ale poza obowiązkowym akademickim kształceniem nie posiada wystarczających wiadomości o roli, jaką odgrywają w rozwoju gospodarczym pozostałe dwie dziedziny. Wiedza na temat użyteczności wymiany wzajemnej całego spektrum informacji, popartej doświadczeniem działalności gospodarczej, jest nieodzowna w procesie zrównoważonego rozwoju wszystkich dziedzin.

Do tego właśnie powinny służyć owe *ścieżki*, które wiodą młode pokolenia do świata biznesu i gospodarki terytorialnej, a więc do gmin, powiatów, sołectw.

Inicjatywy takich kontaktów często rodzą się na uczelniach. Kontakty między elementami triady uczelnia – samorząd – biznes stymulują aktywność na wszystkich trzech poziomach, ale najistotniejszym efektem jest edukacja młodzieży w oparciu o zdobycze i doświadczenia pozostałych dwóch elementów. Istnieje konieczność komunikacji między samorządem, biznesem i uczelnią oraz czerpanie z niej wiedzy, pomagającej osiągnąć pełną efektywność w danym zawodzie.

Nauka a praktyka

Kontakt studenta z doświadczonym przedstawicielem zawodu bądź też grupami zawodowymi, mogącymi podjąć współpracę z uczelnią już na etapie kształcenia akademickiego, jest nieodzownym elementem, mającym pozytywny wpływ na jakość kształcenia. Dzięki temu absolwent jest lepiej przygotowany do pracy w terenie. W tym celu organizowane są warsztaty dla studentów, aktywujące współpracę z samorządami w miastach, gminach, a nawet sołectwach, jeśli w danej dziedzinie zaistnieje taka potrzeba.

Przykładem takiej praktyki w przypadku Wydziału Architektury może być połączenie warsztatów twórczych – zajęć plenerowych z czerpaniem wiedzy w zakresie wielu zagadnień związanych z architekturą i urbanistyką. Tak więc student ma możliwość zapoznać się z pracą i kompetencjami urzędu miasta, gminy, gospodarki leśnej, lokalnym przemysłem i innowacyjnością ludzi na wszystkich szczeblach gospodarki, a zatem i z biznesem. Opiekun danej grupy pomaga przyszłym architektom wytyczyć *ścieżki*, które ułatwią ogarnąć sieć powiązań między elementami gospodarki w terenie.

Warsztaty w Starym Sączu w maju 2017 roku, trwające 5 dni, pozwoliły na zrealizowanie założonego programu, w którym uczestniczyło 11 studentów z drugiego roku studiów magisterskich oraz jeden opiekun – dr hab. Iwona Zuziak, prof. PK. Program obejmował studiowanie piękna miasta Stary Sącz, którego efektem są prace rysunkowe, malarskie i fotograficzne. Ponadto odbyły się spotkania z przedstawicielami lokalnego samorządu oraz biznesu.

W związku z bogatym programem pobytu organizator zadbał również o spotkanie z ludźmi kultury. Tutaj warto przytoczyć komentarz studentki Agaty Kujdy ze spotkania z prof. Andrzejem Szarkiem: „Dnia 22.04.2017 zostaliśmy zaproszeni do odwiedzenia Galerii Sokół w Nowym Sączu, gdzie powitała nas bardzo ciepło Pani Ewa Rams, specjalista do spraw organizacji wystaw. Zostaliśmy zachęceni do zapoznania się z niedawno otwartą wystawą *SuperSam*, poruszającą zjawisko wielowymiarowej samotności człowieka we współczesnym świecie” oraz: „(...) zarysowuje problematykę, że sztuka współczesna nie musi być przede wszystkim atrakcyjna jak towar w supermarkecie. Może ukazywać wartości, które sprawiają, że człowiek przestaje być sam i staje się towarzyszem prawdy, dobra i piękna”.

W tym kontekście po obejrzeniu prac takich artystów, jak Henryk Cześniak, Jacek Jagielski, Jacek Waltoś czy Krystyna Pasterczyk, podjęliśmy rozważania na temat istoty talentu-artysty, a tym samym istoty bycia artystą. Dyskusję na ten temat podjął z nami prof. Andrzej Szarek, artysta rzeźbiarz, wykładowca i szef Rady Programowej Galerii BWA Sokół. Przedstawił on nam swoją filozofię wyboru dzieł na wystawę, u której podstaw leży jakość pracy, a nie jego komercyjna wartość rynkowa. Dlatego też wśród artystów znajdują się także mniej znani lub dopiero rozpoczynający karierę malarze czy rzeźbiarze.

Według kuratora współczesny rynek walczy z prawdziwą sztuką i talentem, sprowadzając ją do roli produktu i kształtując na zasadzie popyt – podaż. Dlatego w tym kontekście talent to nie jeden przymiotnik opisujący artystę, ale zbiór cech. Andrzej Szarek talent porównuje do dłoni, która składa się z pięciu palców, a każdy z nich jest niezbędny do tworzenia całości pojęcia. Podobnie jest z talentem który tak jak dłoń posiada 5 składowych, do których należą: umiejętność, wrażliwość, charakter, świadomość i poządlliwość. Charakter i świadomość to dwie cechy, nad którymi się pracuje, gdyż stanowią narzędzie do opanowania poządlliwości i wrażliwości. Umiejętność natomiast jest wrodzona lub kształtowana. Nie ma jednak mocy i siły bez czterech pozostałych. W rozmowie doszliśmy do wniosku, że brak którejkolwiek ze składników upośledza twórcę, a samo pojęcie talentu nie oznacza wrodzonej zdolności i „geniuszu”. Padło wiele pytań i bardzo ciekawych uwag zarówno z naszej strony, jak i samych pracowników galerii. Rozmowa była bardzo poruszająca i dająca nam powód do późniejszych rozważań i dyskusji we wspólnym gronie. Po wizycie otrzymaliśmy także pamiątkowe katalogi z wystawy”.

Celowo cytuję notatkę studentki ze spotkania w obiekcie kultury, ponieważ oprócz doniosłości jej samej, należy podkreślić, iż ta dziedzina jest również elementem ściśle związanym z samorządem terytorialnym, biznesem, a także jest niezwykle ważnym czynnikiem edukacji społeczeństwa! Po wizycie w Galerii Sokół grupa studentów udała się na spotkanie z burmistrzem Starego Sącza, Jackiem Lelkiem. Burmistrz w swojej prezentacji przybliżył grupie zasady gospodarowania przestrzenią tego pięknego miasta, dużą część wykładu poświęcając planom inwestycyjnym, ilustrowanym bardzo nowoczesnymi odważnymi inwestycjami, wpisanymi w historyczną tkankę miasta. To wzbudziło duże zainteresowanie wśród młodzieży.

W programie warsztatów odbyło się także spotkanie z architektem Michałem Jasiewiczem, nowosądeczaninem, który prezentując własne malarstwo akwarelowe, poza uwagami warsztatowymi, podkreślił rolę postrzegania piękna architektury i przyrody w drodze zawodowej architekta. Kolejnym mistrzem był architekt Paweł Kurzeja, prowadzący firmę projektową, który przekazał studentom wiedzę o warsztacie pracy architekta, między innymi zaznaczając istotę sztuki negocjacji z inwestorem. Następnie przedstawił własne szkice do projektów, będące świadectwem słuszności posiadania umiejętności operowania językiem plastycznym w komunikacji z inwestorami.

Nadleśniczy Paweł Szczygieł przedstawił nam niezwykle cenną prezentację na temat roli ochrony zasobów zielonych, współpracy z gminami oraz nasadzania zieleni w przestrzeniach publicznych. Dzięki uprzejmości nadleśniczego grupa biorąca udział w warsztatach mogła uczestniczyć w objeździe samochodami terenowym i wysłuchać wykładów towarzyszących leśników. Wizyta w nadleśnictwie uzmysłowiła studentom architektury, jak ciężką i ważną pracę wykonują ludzie lasu, począwszy od gajowego do nadleśniczego.

Wizyta w gminie Łabowa, spotkanie z wójtem Markiem Janczakiem, jego wykład na temat strategii działania samorządu lokalnego w celu zrównoważonego rozwoju gminy oraz wykorzystania jej zasobów naturalnych, dokumentacja prototypu samochodu napędzanego energią słoneczną oraz repliki czołgu zwiadowczego – tankietki z II wojny światowej (obydwa obiekty zbudowane przez wójta gminy Łabowa).

Wizyta w Firmie Drewpol, spotkanie z właścicielem – mistrzem stolarstwa Wojciechem Szczygłem, zwiedzanie hal produkcyjnych, zapoznanie się z technologicznym procesem produkcji z drewna, prezentacja wykonanych obiektów architektonicznych, detali oraz wnętrz z wykorzystaniem różnych gatunków drewna, prezentacja samochodu zbudowanego przez wójta gminy Łabowa z karoserią drewnianą wykonaną przez Wojciecha Szczygła, wykorzystanie materiałów naturalnych w projektowaniu, rola ekologii w przyszłym kreowaniu przestrzeni.

Należy podkreślić ważną rolę studiów malarskich i rysunkowych z natury w rozwijaniu edukacyjnej roli architekta w społeczeństwie. Istotna jest twórczość w wielu dziedzinach: architektura, malarstwo, rzemiosło artystyczne, gdyż to te dziedziny wspomagają edukację społeczeństwa dzięki kontaktowi ze sztuką.

Konkluzja z powyższych przemyśleń, popartych praktycznymi przykładami, wiedzie do wskazania drogi, jaką powinny zmierzać wszystkie trzy składniki owej wspomnianej na początku triady: nauka, samorząd, biznes. Inicjatorem kontaktu z pozostałymi powinien być każdy ze składników, bo tylko partnerstwo na tej scenie prowadzi do słusznej stymulacji aktywności w sferze wzajemnych powiązań prowadzących do sukcesu!

II. 1–2. Od lewej: Wójt gminy Łabowa Marek Janczak prezentuje studentom wykonany przez siebie samochód (pojazd napędzany energią słoneczną) oraz replikę tankietki z II wojny światowej również swojego autorstwa

III. 1–2. From the left: Mayor of Łabowa Municipality Marek Janczak is presenting a self-made car (a solar-powered vehicle) and a self-made replica of the World War II tankette to the students

II. 3–4. Od lewej: samochód, do którego karoserię oraz drewniane koła wykonał mistrz stolarski Wojciech Szczygieł, właściciel firmy DREWPOL; Wojciech Szczygieł oprowadza studentów po zakładzie produkcyjnym

III. 3–4. From the left: the car whose body and wooden wheels were made by carpenter Wojciech Szczygieł, the owner of DREWPOL; Wojciech Szczygieł is walking the students around the production plant

II. 5–6. Od lewej: Nadleśniczy Paweł Szczygieł prezentuje osiągnięcia regionu leśnego położonego w województwie małopolskim, w powiecie nowosądeckim i limanowskim; studenci słuchają wykładu Pawła Szczygła w terenie na Przehybie

III. 5–6. From the left: Forest Inspector Paweł Szczygieł presents the achievements of the forest region located in Małopolska Voivodeship, in Nowy Sącz and Limanowa districts; the students are listening to the lecture by Paweł Szczygła in the area of Przehyba Mountain

II. 7–8. Od lewej: rzeźba Jerzego Beresia; profesor Andrzej Szarek rozmawia ze studentami architektury o sztuce

III. 7–8. From the left: the sculpture by Jerzy Bereś; Professor Andrzej Szarek is talking to the architecture students about art

II. 9. Pokaz nowych wozów strażackich na Rynku Starego Sącza

III. 9. The exhibition of new fire trucks at Stary Sącz Square

PRZYPISY

- ¹ A. Szewczuk, *Triada zależności przyczynowo-skutkowych: rozwój lokalny i regionalny – nowe zarządzanie publiczne – partycypacja obywatelska*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu”, Nr 31/2010, s. 83.
- ² Z. Niewiadomski, *Geneza samorządu terytorialnego*, [w:] *Słownik samorządu terytorialnego*, (red.) M. Chmaj, Lublin 1997.

BIBLIOGRAFIA

- Aronson E., Wilson T.D., Akert R., *Psychologia społeczna*, Zysk i s-ka, Poznań 2012.
- Kozłowski S., *Upodmiotowienie samorządu lokalnego w okresie transformacji systemowej w Polsce*, Elipsa, Warszawa 2015.
- Izdebski H., *Samorząd terytorialny – podstawy ustroju i działalności*, LexisNexis, Warszawa 2014.

PUA

PLANOWANIE
PRZESTRZENNE
I REGIONALNE

Teresa Bardzińska-Bonenberg (teresa@bardzinska-bonenberg.pl)
Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu

Program rewitalizacji Poznańskiej Śródky – błędy administracji miasta a inicjatywy mieszkańców

Programme of revitalization of Śródka district in Poznan – mistakes by the administration and citizens initiatives

Streszczenie

W 2006 roku Śródka, jedna z najstarszych i najbardziej zaniedbanych dzielnic Poznania, została objęta Miejskim Programem Rewitalizacji. Zapaść, która nastąpiła w kolejnych latach, spowodowana była brakiem wyobraźni urzędników i chęcią zysku właścicieli lokali. Stopniowo program zaczął działać: nowe inwestycje spowodowały przyzwyczajanie się poznaniaków do „nowej” dzielnicy miasta, co pociągnęło kolejne korzystne zjawiska. Jednak ostatnie decyzje mogą odwrócić korzystny bieg wydarzeń.

Słowa kluczowe: Śródka, rewitalizacja, degradacja, czynsze, inwestycje, społeczność

Abstract

In 2006 Śródka, one of the oldest and derelict districts of Poznan was included in the Urban Redevelopment Programme. Collapse that has occurred in the following years was due to lack of imagination of the clerks and greed for gain of the owners. Gradually the Programme started working: new investments introduced Śródka once again to the city and citizens. However, recent decisions may change the course of events in the wrong direction.

Keywords: Śródka, revitalization, degradation, rents, developments, community

1. WSTĘP

Wydarzenia, do których doszło od 1231 roku, czasu lokacji miasta Śródka, spowodowały, że dzielnica ta przeżywała wzloty i upadki, jakich nie doświadczały inne dzielnice miasta. Rozdrobniona struktura Poznania, spotęgowana funkcjonowaniem w jego obrębie pruskiej twierdzy, sprzyjała tworzeniu się lokalnej specyfiki. Śródka, położona nad rzeką Cybiną, przekształconą w XVIII wieku do celów obronnych pruskiej twierdzy i ograniczona od wschodu wzgórzem, zapewniała możliwość przeprawy przez Cybinę i Wartę. Połączona mostami, potem również linią tramwajową ze Starym Miastem, stanowiła dla niego istotne zaplecze gospodarcze. Bieg historii spowodował stopniowe jej odłączenie się od miasta po II wojnie światowej. Zniszczone mosty, zaniedbania infrastruktury miejskiej, degradacja we wszystkich dziedzinach życia miejskiego spowodowały stopniowe znikanie dzielnicy ze świadomości poznanianków. Program rewitalizacji, wprowadzany w nieprofesjonalny sposób, pogłębił różnicę między dofinansowanym miastem „lewobrzeżnym” i trudno dostępną Śródką. Dopiero po zasadniczych zmianach Śródka powoli staje się coraz lepszym poznańskim adresem. Stało się to w dużej mierze dzięki aktywności, uporowi i dobrym pomysłom członków Rady Osiedla. Należy mieć nadzieję, że Śródka pozostanie dzielnicą o zróżnicowanej jak dawniej społeczności.

Praca analizuje polityczne, techniczne i społeczne przyczyny zjawisk, jakie zachodzą na Śródce w oparciu o literaturę, ikonografię i relacje ludzi.

2. KSZTAŁTOWANIE SIĘ UKŁADU URBANISTYCZNEGO ŚRÓDKI

Śródka wzięła nazwę od środowych targów, które odbywały się tam, gdy na miejscu Poznania istniały wsie, a na Ostrowie Tumskim siedziba osady, gród i siedziba biskupa. Podstawą bytu mieszkańców był handel i zapewnienie przybyszom przeprawy przez Cybinę i Wartę. Sytuacji nie zmieniła budowa mostu jeszcze we wczesnym średniowieczu. W najwcześniejszym okresie dzisiejszą dzielnicę stanowiły właściwie dwie osady: Ostrówek i Śródka. Niedługo pomiędzy nimi przepływała struga. Ostrówek, od którego nazwę wzięła główna ulica obecnej Śródki, był położony bezpośrednio przy korycie Cybiny. W XV wieku otrzymał osobną lokację i był wówczas najmniejszym polskim miastem¹. Przyłączony do Śródki istnieje wciąż jako nazwa jej głównej ulicy. Obecny rynek śródecki nie istnieje – został zniszczony w latach 60. XX wieku przez poprowadzenie dwupasmowej ulicy z linią tramwajową pośrodku. Podobnie zniszczeniu uległ niewielki południowy fragment zabudowy. Na północ od nieistniejącego rynku położony był parafialny kościół św. Małgorzaty, wzmiankowany już w XIII wieku. Przylegające kaplice i cmentarny mur z bramami są późniejsze. Teren wokół kościoła zajmował parafialny cmentarz, który zniknął już w XX wieku². Przykościelny plac od momentu zniszczenia pierwotnego układu urbanistycznego pełnił funkcję rynku. Jego

północno-zachodni narożnik wyznaczają dwa prostopadłe do siebie skrzydła byłego klasztoru filipinów z lat 1746–1777. Na stokach zniwelowanej dziś Góry Kawalerskiej w 1685 roku wzniesiono kościół św. Marcina i obok, w latach 1693–1704, klasztor reformatów (il. 1–2).

Po lokacji Poznania w 1253 roku na zachodnim brzegu Warty rozwinęło się nowe miasto z prostokątnym rynkiem, kwartałami z zabudową i zamkiem księcia na wzniesieniu. Sąsiedztwo Ostrowa Tumskiego i miasta generowało popyt na produkty i wyroby, co zapewniało osadzie rozwój, decydując o jej kupiecko-produkcyjnym charakterze. Śródką wraz z Poznaniem przechodziła kataklizmy w XVII, XVIII i XIX wieku: potop szwedzki, najazd Brandenburczyków, a potem przemarsz wojsk napoleońskich i powódzie. Tak jak Poznań wychodziła z nich zniszczona i wyludniona. Początek panowania pruskiego od II rozbioru Polski w 1793 roku wiąże się z przeznaczeniem Poznania na twierdzę broniącą od wschodu drogi na Berlin. Umocnienia budowane od 1828 roku stopniowo otaczały miasto, włączając w 1864 roku Śródkę do wnętrza poligonalnej fortecy³.

3. ŚRÓDKA W OKRĄŻENIU PO RAZ PIERWSZY

Mimo istnienia w pobliżu Bramy Warszawskiej, wzniesionej w latach 1838–1842, dostęp do terenów wiejskich, zwłaszcza do wsi Główna, został bardzo utrudniony. Odcięta od terenów zaplecza surowcowego Śródka straciła na znaczeniu. Powstający poznański węzeł kolejowy w 1872 roku uzyskał połączenie z Bydgoszczą i Inowrocławiem, a linia kolejowa została poprowadzona na nasypach i mostach, ograniczając dzielnicę od północy.

Na stopniową utratę znaczenia Śródki, oprócz sytuacji przestrzennej, wpłynął fakt zamieszkiwania jej przez Polaków. Budowa fortecy obejmowała nie tylko budowle inżynierskie, ale również zaplecze dla przybywających pruskich urzędników i ich rodzin. Nowa część Poznania, usytuowana na zachód od Starego Miasta, zmieniła przesunięcie punktu ciężkości miasta ku zachodowi i południu. Tak jak i Stare Miasto Śródka stała się rejonem zaniedbanym.

Budowa Śluzy Katedralnej (1833–1839), umożliwiającej zalanie doliny Warty i Cybiny, zapewniała od wschodu naturalną linię obronną twierdzy. Most ze śluzami stał się przeszkodą dla większych przepływów w wysokich stanach wody, zwłaszcza w warunkach, gdy na rzece spiętrzała się kra⁴. W konsekwencji w latach 1888 i 1889 doszło do niespotykanych dotąd powodzi, a zagrażające miastu stany wód obu rzek powtarzały się. Ich bezpośrednią przyczyną była dalsza regulacja węzła wodnego, związana z fortyfikowaniem miasta i cytadeli.

Przez te działania i wskutek zagrożeń Śródka zaczęła przeżywać regres, a lokalne przedsiębiorstwa przenosiły się na lepiej skomunikowane tereny w obrębie miasta i poza nim. Stało się tak między innymi z pierwszą wytwórnią wódki „Wyborowej” Hartwiga Kantorowicza. Produkcja rozpoczęta na Śródce w 1823 roku została przeniesiona w 1838 roku na większą, a potem na kolejną działkę w obrębie lewobrzeżnego Poznania⁵. W dzielnicy pozostały niewielkie zakłady wytwarzające przede wszystkim na rynek poznański, firmy kupieckie

i lokalne sklepy. Jednak zachowana do dziś XIX-wieczna zabudowa głównych ulic: Ostrówka, Bydgoskiej, Filipińskiej, to kamienice trzy-, cztero- i pięciokondygnacyjne, z lokalami przeznaczonymi na handel i usługi w parterach. Świadczy to o dawnym dobrym statusie dzielnicy. Między miejską zabudową wciąż widoczne były domy parterowe jak na wsi i pozostałości działalności produkcyjnej. Pierwsza poznańska linia tramwajowa biegła od dworca kolejowego na Ostrów Tumski, a potem przedłużona została na Śródkę, pod Wzgórze Reformackie (zwane też Górą Kawalerską) z kościołem św. Marcina. Widać ją na planach miasta od 1905 do 1940 roku, kiedy nie istniały już mosty na obu rzekach. Linię obsługiwał najpierw tramwaj konny, a później elektryczny⁶.

W rejonie Śródky zakłady przemysłowe skupiły się wzdłuż linii kolejowej w pobliżu wsi Główna.

4. DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE

W dwudziestoleciu międzywojennym, w odrodzonej Polsce, nastąpiła rozbiórka pruskich fortyfikacji. W 1924 roku zniknęła sąsiadująca ze Śródką Brama Warszawska. Na wschód, na wysokości wsi Główna, po obu stronach wylotowej Szosy Warszawskiej rozpoczęta została budowa Osiedla Warszawskiego. W konsekwencji od 1930 roku uruchomiono nową trolejbusową linię ze śródeckiego Rynku, ulicą Warszawską, aż do ul. Krańcowej⁷. W centrum Śródky powstał, korzystny dla jej rozwoju, węzeł komunikacyjny. Oprócz nowych kamienic zbudowano „Dom Parafialny” („Ludowy”) z salą zebrań.

Główna droga na wschód ze Starego Miasta prowadziła wciąż historycznym szlakiem z Rynku Głównego, ulicą Wielką, przez wyspy: Chwaliszewo, Ostrów Tumski, na Śródkę i szosą (ulicą) Warszawską. Szlak pokonywał dwie przeprawy, a potem mosty Chwaliszewski i Cybiński (Śródecki). Komunikacja północ – południe nie była jeszcze w tym rejonie zarysowana i średniowieczny szlak prowadzący z Rynku, wspomagany pruską osią komunikacyjną na zachód od narysu forticy, spełniał jeszcze potrzeby miasta. Komunikacja północ – południe wzdłuż Warty odbywała się niemal polnymi drogami: Zawady, Podwale, a potem ulicą Piotrowo. Plany rozwoju Poznania w okresie międzywojennym przewidywały wschodni kierunek ekspansji miasta, tym bardziej że na wschód od Śródky istniały już zakłady pracy. Sama Śróдка nadal była dzielnicą zakładów rzemieślniczych wytwarzających przede wszystkim na rynek poznański. Samych piekarni było więcej niż sześć⁸, co potwierdza lokalny charakter produkcji. W latach 30. XX wieku na północnym krańcu dzielnicy, przed nasypem kolejowym, powstało ziemne boisko do piłki nożnej z bieżnią⁹.

5. ŚRÓDKA W OKRĄŻENIU PO RAZ DRUGI

Jeszcze w 1939 roku wysadzone zostały mosty na Warcie i Cybinie, a tymczasowe drewniane nie mogły prowadzić linii tramwajowej na Ostrów Tumski, Śródkę i Osiedle Warszawskie. Zastąpiły ją trolejbusy łączące rejon Starego Rynku z przedwojenną pętlą¹⁰. Wskutek działań II wojny światowej w 1945 roku ogromne zniszczenia poniósł Ostrów Tumski, a także Śródka. Po wojnie w jej północnej części zbudowano dwa bloki poznańskich zakładów przemysłowych w obowiązującym socrealistycznym stylu, które sąsiadują z przedwojennym boiskiem. Niewysokie, trzykondygnacyjne klatkowe budynki o czterospadowych dachach z mansardami wpisały się w istniejącą zabudowę.

Po reformie 1948 roku nastąpiła stopniowa degradacja dawnej, ważnej, historycznej części miasta. Pogarszający się stan budynków, które nie miały już właścicieli, upaństwowienie sklepów i zakładów spowodowały obniżenie finansowego statusu mieszkańców, którzy z kupców i wytwórców stali się pracownikami handlu i usług oraz urzędnikami¹¹. O dawnym charakterze dzielnicy świadczyły jeszcze reprezentacyjne fasady i partery przeznaczone na sklepy. Na zapleczach widać było pozostałości budynków produkcyjnych i urzędów oraz różnego rodzaju przybudówki. Nowe osiedla wchłonęły większość młodych i ambitniejszych mieszkańców. Śródka przestała istnieć również dla administracji miasta.

Powojenny drewniany most Cybiński, powtarzający historyczny przebieg, został rozebrany jeszcze w latach 60. XX wieku ze względu na zły stan techniczny. Tym samym odcięte zostało tradycyjne połączenie Śródki z Ostrowem Tumskim i lewobrzeżnym Poznaniem oraz przerwana oś historycznego rozwoju miasta. Nowa droga w kierunku Warszawy była obiektywnie potrzebna. Mimo istniejących alternatywnych projektów, prowadzących ulicę wylotową na północ od Ostrowa Tumskiego, przyjęto plan z 1961 roku zakładający przecięcie wyspy. Zespół Katedry, Kurii i Seminarium został podzielony na dwie części nową arterią, która poprowadzona została także przez południową część Śródki, zajmując teren jej dotychczasowego Rynku¹². Nowa dwujezdniowa trasa z mostami Przemysła I i Mieszka I od 1973 roku odciążała ciasne ulice Śródki. Poprowadzona na nasypie pozwala na oglądanie odsłoniętych podwórek i tyłów śródeckich ocalałych kamienic.

W tym samym czasie została rozbudowana ulica Podwale, biegnąca za Wzgórzem Reformackim wzdłuż Cybiny. Na południowo-wschodnim krańcu Śródki, kosztem kolejnego fragmentu dzielnicy, na skrzyżowaniu dwóch arterii zostało utworzone w latach 60. XX wieku rondo z przejściem podziemnym. Od tego momentu była to jedyna droga, jaką można było opuścić zamkniętą enklawę Śródki. Ekrany przeciwdźwiękowe wzdłuż ulic Warszawskiej i Podwale zostały zamontowane z początkiem XXI wieku, dopełniając fizycznego odgrózdzenia. Dzielnica była stopniowo wymazywana ze świadomości mieszkańców, dla których za Ostrowem Tumskim, na Cybinie, kończył się stary Poznań. Jedyne miejsce, które przyciągało

na Śródkę amatorów dobrych filmów, było małe, dwusalowe kino studyjne „Charlie & Marilyn”, działające w przedwojennym „Domu Ludowym”.

Do momentu otwarcia nowego przejścia pomiędzy Ostrowem Tumskim a Śródką upłynęło 40 lat.

6. CZAS ZMIAN – PROGRAMY RATUNKOWE I DZIAŁALNOŚĆ RADY OSIEDLA

Od połowy lat 90. XX wieku na terenie dzielnicy administracyjnej Ostrów Tumski – Śródka – Zawady – Komandoria ukonstytuowana Rada Osiedla stopniowo podejmowała działania na rzecz otoczenia. Od 1999 roku wydawano kwartalnik „Wokół Śródki”, a po ustanowieniu pierwszych programów finansowania działań integracyjnych starała się je wykorzystywać lokalna społeczność. Wkrótce ilość wydarzeń międzysąsiedzkich, kulturalnych, promujących dzielnicę i skupiających mieszkańców kontrastowała z wyglądem otoczenia i stanem zabudowy.

Degradacja kamienic, problemy społeczne na terenie dzielnicy i rosnąca świadomość roli turystyki, zwłaszcza w obliczu nadchodzących Mistrzostw Świata w Piłce Nożnej (2012), spowodowały podjęcie przez Radę Miasta decyzji o aktywizacji kilku dzielnic, w tym historycznych: Śródki i Ostrowa Tumskiego. Dzielnica w 2010 roku liczyła niecałe 920 mieszkańców, wobec ponad 980 cztery lata wcześniej¹³. Taka tendencja utrzymywała się już od kilkunastu lat.

Plan obejmował cztery działania, które miały przynieść radykalną poprawę.

- Program „Trakt Królewsko-Cesarski” ogłoszono w 2005 roku¹⁴. Miał on umożliwić mieszkańcom i turystom zapoznanie się ze skomplikowaną historią Poznania od chrztu Polski poczynając. Pomyślany był jako trasa turystyczna, prowadząca przez zabytki historii Poznania od początków Państwa Polskiego i zabudowę z czasu cesarskich Prus. Śródka, sąsiednia Komandoria i Ostrów Tumski stały się jego początkowymi punktami. Trakt pojmowany był jako platforma dla działań miasta, mieszkańców i organizacji społecznych. Za jego sprawą zaczęli się pojawiać na Śródce, przechodząc mostem, wśród samochodów, najbardziej zainteresowani historią miasta turyści. W ostatecznej formie Trakt zaistniał dopiero po dwóch latach, gdy w 2007 roku otwarto „nowy” most Cybiński – most Biskupa Jordana.
- W 2007 roku objęto Śródkę Programem Pilotażowym Miejskiego Programu Rewitalizacji [26]. W pierwszych latach zaczął działać przeciwnie do zamierzeń decydentów. Naturalnym odruchem właścicieli kamienic i lokali (również samego „miasta” jako wynajmującego) było podniesienie czynszów¹⁵. Brak działań osłonowych, stosowanych w takich przypadkach dla mieszkańców i najemców lokali¹⁶, spowodował, jak wszędzie, zjawiska niekorzystne. Na Śródce nastąpiło zamknięcie reszty istniejących sklepów i wyprowadzenie się najlepiej rokujących lokatorów i mieszkańców, w tym zasiedziały tam z dziada pradziada. Nie udźwignęła podwyżki czynszu podniesionego przez miasto narożna

kawiarnia-księgarnia¹⁷. Skład socjalny Śródky z okresu przed ogłoszeniem Programu stanowił dobry punkt wyjściowy dla powolnej gentryfikacji rejonu¹⁸. Przez kilka następných lat dzielnica wydawała się zupełnie pozbawiona perspektyw. Był to także czas, gdy zlikwidowane zostało kino studyjne. Dawny „Dom Ludowy” przejęty został przez Kurię wraz z zabudowaniami po klasztorze filipinów. W miejscu ośrodka zdrowia (klasztor) i kina powstała przykatedralna szkoła muzyczna I stopnia i gimnazjum. Budynki zostały wyremontowane, podświetlone, teren uporządkowany, ale nie ulega wątpliwości, że grupa mieszkańców korzystająca z nowej placówki jest mniejsza niż dawniej. Stopniowo jednak pierwsze kamienice zaczęto remontować i rozpoczęły działalność nowe lokale.

- Interaktywne Centrum Historii Ostrowa Tumskiego (ICHOT), nazwane „Bramą Poznania”, zostało oddane do użytku w 2014 roku. Muzeum prezentuje rozwój najstarszych części Poznania. Umieszczone na śródeckim brzegu Cybiny, połączone jest z Ostrowem Tumskim osobną kładką, niedostępną dla przechodniów, wykorzystującą przyczółek dawnej śluzy katedralnej pruskich fortyfikacji. Surowa, prostopadłościenna betonowa bryła muzeum jest na ukos „pęknięta”, kadrując widok na katedrę. Konkurs na muzeum, ogłoszony w 2009 roku, wygrała pracownia AD ARTIS Emerla, Jagiełłowicz, Wojda z Krakowa. ICHOT odgrywa obecnie dużą rolę w aktywizacji Śródky.

Zaplanowana w ten sposób kolejność wydarzeń zawierała podstawowy błąd: uruchomienie Traktu, przeznaczonego dla turystów pieszych i na rowerach, bez oddania do użytku mostu i choćby niewielkiego podniesienia jakości życia i wyglądu Śródky, skazane było na niepowodzenie. Do tego późniejsze o trzy lata oddanie do użytku muzeum obniżyło znacznie przedsięwzięcia. Każda ze zmian była korzystna, a inna kolejność działań przyniosłaby lepsze efekty.

Największa zmiana nastąpiła po uruchomieniu komunikacji pieszej i rowerowej przez most Biskupa Jordana. W planach miasta rozważane były dwa warianty przejścia nad Cybiną. Pierwszy zakładał budowę lekkiej kładki pieszej, według drugiego, zaproponowanego przez Radę Osiedla, wykorzystać miano istniejące zabytkowe nitowane przęsło stalowego mostu św. Rocha, autorstwa Lucjana Ballenstedta z 1913 roku, zdemontowanego kilka lat wcześniej¹⁹. Konstrukcją, kształtem i wielkością odpowiadało ono potrzebom odnawianej przeprawy. Konieczne stało się przygotowanie odpowiednich przyczółków²⁰. To, że uratowano zabytek techniki z początków XX wieku, mimo trudności z przetransportowaniem obiektu wzdłuż biegu rzeki, i przeniesienie go ponad istniejącym mostem jest zasługą Rady. Ocalona zabytkowa konstrukcja przypomina znany z fotografii zniszczony w czasie wojny most Cybiński. Nie bez powodu stał się on miejscem kultowym Poznania.

Opisane inwestycje pociągnęły za sobą odczuwalny już ruch turystyczny, na głównej ulicy pojawiły się nowe lokale i sklepy. W 2015 roku został oddany do użytku Hotel Śródky, który powstał w wyniku adaptacji dwóch przylegających kamienic z lat 1906–1908, tworzących fragment pierzei naprzeciwko kościoła św. Małgorzaty. Pierwotnie mieściły mieszkania, lokale usługowe i handlowe. Częściowo zniszczone w czasie wojny zostały odbudowane. Ich

ostatnia gruntowna przebudowa przywróciła centrum dzielnicy budynek o skromnym secesyjnym wystroju, a ponownie uruchomiona w parterze modna obecnie restauracja jest prowadzona przez fundację pomagającą ludziom na życiowych wirażach²¹. Kolejne kamienice są remontowane, standard mieszkań podnoszony, co zachęca nowych mieszkańców do zamieszkania na Śródcie. Proces gentryfikacji, który właśnie tam zachodzi, powinien zostać zatrzymany na pewnym, optymalnym dla dzielnicy poziomie²².

Działalność Rady Osiedla, która starała się wydzielenie Śródki przekuć w jej atut, była i jest intensywna. Organizowane już od lat 90. XX wieku imprezy integrujące mieszkańców otrzymały wsparcie programu rewitalizacji i dotacji umożliwiających organizację imprez o szerszym niż dotąd zasięgu. Most Biskupa Jordana od 2007 roku stał się centrum tych działań. Cyklicznymi wydarzeniami są m.in. Śródeckie Spotkania (VIII edycja w 2015 roku), Targi Średniowieczne (VI edycja), Koncerty Śródeckie w kościele św. Małgorzaty, cykl imprez „A w niedzielę po sumie na moście”, Dzień Sąsiada, Przechadzki po Śródcie. Dużą rolę odgrywa Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Nieśłyszących, placówka mieszcząca się w budynkach po klasztorze reformatów. Młodzież uczestniczy w wydarzeniach, dając przedstawienia i popisy, towarzysząc zapraszanym artystom, aktorom, muzykom. Od 2015 roku przestrzeń otwartych tarasów przed ICHOT jest również miejscem wydarzeń kulturalnych dzielnicy.

Zasadniczą zmianą okazało się wykonanie w 2015 roku muralu autorstwa Radosława Barka, doskonale wpisującego się w przestrzeń przedkościelnego placu. „Opowieść śródecka z trębaczem na dachu i kotem w tle”, umieszczona na ślepej ścianie kamienicy, „uzupełnia” istniejącą zabudowę. Mural w konwencji „bajkowego realizmu” przedstawia spiętrzone kamienice, budynki ze sklepami i ludzi w sytuacjach, jakie mogłyby się wydarzyć w tym miejscu. Rozstawione przed murem leżaki, krzesła i stoły, letnią porą wykorzystywane przez ludzi, zacierają granice między życiem i sztuką.

7. CZY ŚRÓDKA ZNOWU ZNIKNIE Z PEJZAŻU MIASTA?

W kwietniu 2017 roku Rada Miasta przyjęła miejscowy plan zagospodarowania dla Śródki, nad którym pracowano od 2007 roku²³. Według planu po południowej stronie warszawskiej dwupasmówki (ul. Wyszyńskiego) powstanie zupełnie nowa część Śródki z miejskim układem ulic i budynków. Sama ulica, zwężona, ma stać się bulwarem pełnym drzew i docelowo strefą uspokojonego ruchu. W tej przestrzeni ma zostać odtworzony Rynek Śródecki, jak dawniej połączony z placem przedkościelnym. Jest to plan bardzo perspektywiczny, ponieważ zwężenie głównej wylotowej arterii nie będzie możliwe przed zbudowaniem północnej obwodnicy, która jest w planach. Plan dopuszcza natomiast zabudowę „nad” dworcem autobusowym, leżącym na południowym narożniku ronda, naprzeciw Śródki. Przewidziane są tam funkcje usługowe oraz parking. Oznacza to lokalizację bardzo wysokich budynków,

pod którymi zmieści się istniejący dworzec. Dominanty starej Śródki, widoczne jeszcze dzisiaj, zostaną zdominowane bryłami współczesnej deweloperskiej zabudowy, schodzącej dość stromym spadkiem do rzeki. Na pokazanych materiałach²⁴ układ regularnych kwartałów, schodzących ku Cybinie i strudze odprowadzającej wodę z Jeziora Maltańskiego, w niczym nie sugeruje spadku terenu i widoku, jaki się stamtąd roztacza. Niestety, ta część planu może być realizowana „od zaraz”.

Zgodnie z planem niemożliwa będzie zabudowa działki przed słynnym już murałem.

Projekt zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania z 29 maja 2006 roku w następujący sposób precyzował ochronę sylwety i struktury urbanistycznej Śródki²⁵:

1.2. KIERUNKI ZMIAN W ZAGOSPODAROWANIU PRZESTRZENNYM

1.1.2. Zasady kształtowania zabudowy

Zasady ogólne:

- fragment funkcjonalnego śródmieścia jako zgrupowania historycznej intensywnej, zwartej zabudowy śródmiejskiej oraz zabudowy, której charakter i parametry należy zharmonizować pod względem: zasad podziałów płaszczyzn i brył, proporcji wymiarów, pochyleń dachów, rozwiązań detali, kolorystyki, zastosowania materiałów itp. z formami wartościowych obiektów istniejących w strefie.

Zasady uzupełniające dla podstrefy:

- w części północnej – zabudowa w formie uzupełnień w pierzejach i w formie kwartałów, kształtowana w sposób umożliwiający wyrównanie pierzei,
- preferowana wysokość zabudowy wynosi 4 kondygnacje od poziomu terenu do gzymsu dachowego (do 15 m powyżej poziomu terenu), z dodatkową kondygnacją w dachu stromym,
- w części południowej – należy dążyć do wykształcenia zabudowy o charakterze śródmiejskim, pierzejowej, w oparciu o nowe krawędzie Śródki. **Preferowane parametry zabudowy jak dla części północnej. W kierunku doliny rzeki Cybiny zabudowa powinna ulegać ekstensyfikacji i obniżeniu wysokości.**

W obecnym planie warunki powyższe nie są spełnione (il. 3).

8. PODSUMOWANIE

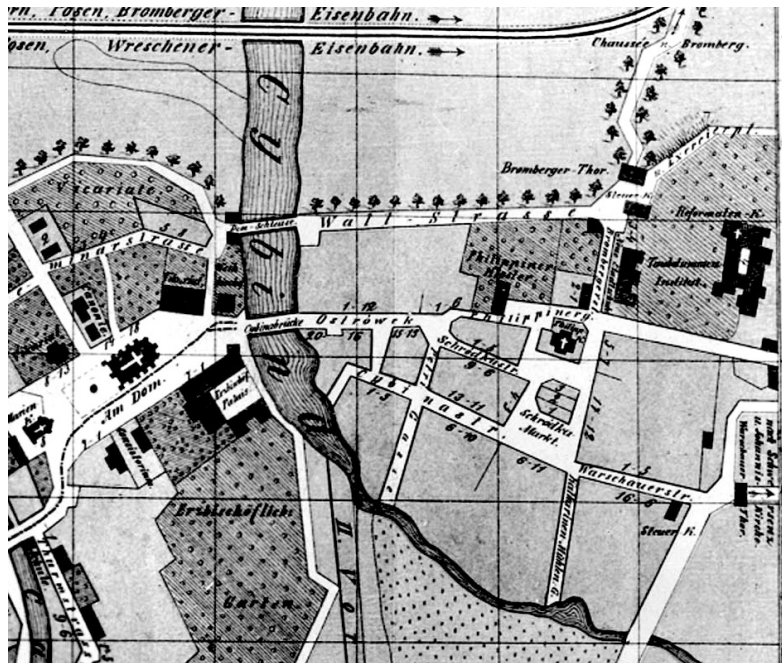
Przebieg procesu rewitalizacji Śródki w ostatnich dekadach wskazuje, że przy podejmowaniu rewitalizacji podstawową rolę odgrywa przewidywanie zachowań społecznych. Ogromna pula doświadczeń miast, które od lat 60. XX wieku podobne programy wdrażały, powinna być znana fachowcom.

Kolejność podejmowania i kończenia działań rewitalizacyjnych nie jest obojętna dla finalnego ich efektu, a także przebiegu pośrednich etapów rewitalizacji. Podstawowym narzędziem takich przedsięwzięć, o ile mają one osiągnąć pełny sukces, powinna być przestrzegana kolejność etapów działania.

Długoterminowe działania konsolidujące społeczność lokalną, integrujące mieszkańców, są podstawową formą zapewniającą zainteresowanie i akceptację dla zmian. Powinny być prowadzone z wyprzedzeniem, zanim zaczną się utrudnienia związane z inwestycjami.

Ważne jest, aby postępujący proces wymiany mieszkańców Śródky po przeprowadzonej rewitalizacji ustabilizował się na poziomie zgodnym z tradycją tego miejsca. Była to zróżnicowana grupa przedsiębiorców, pracowników-fachowców i inteligencji.

Należy ufać, że wypracowane mechanizmy, które dotąd sprawdzały się, czyli działania władz miasta, weryfikowane i korygowane przez grupę lokalnych aktywistów (Radę Osiedla), będą przynosić korzystne dla Śródky zmiany.

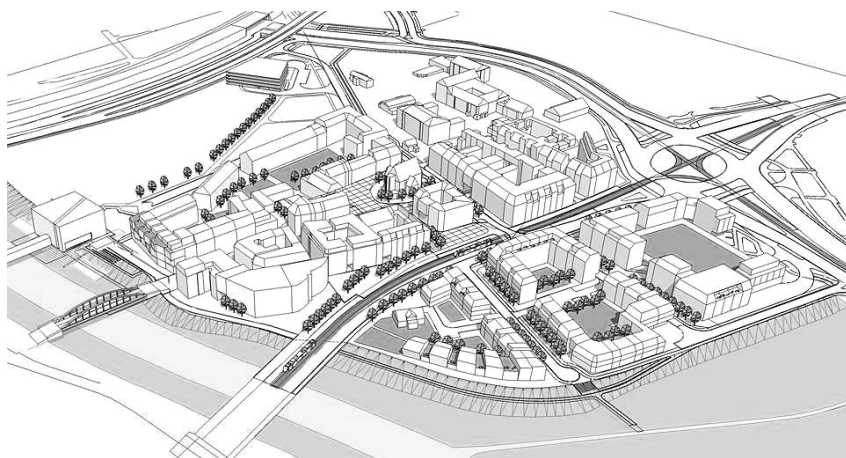
II. 1. Plan Śródki w czasach zaborów (1888). Widoczny: Ostrów Tumski z Katedrą, Śluza Katedralna i most na Cybinie oraz Śródka z kościołem św. Małgorzaty, a na południe od niego nieistniejący rynek (źródło: <http://poznan.wyborcza.pl/poznan/56,36001,9104263,poznan-1888,,8.html>)

III. 1. Plan of Śródka in time of the subdivision of Poland (1888). Ostrów Tumski (Church Island) with the Cathedral, Sluice and the bridge on Cybina River, Śródka and its church of St. Margaret and non-existent Market Place on the south of it can be seen

II. 2. Widok Ostrowa Tumskiego i Śródki. Oba zabytkowe zespoły są jeszcze czytelne. Widoczna bryła i kładka ICHOT-u i most Biskupa Jordana (fot. autorka)

III. 2. View of the Church Island and Śródka. Both heritage sites are still recognizable. ICHOT museum and ICHOT and Bishop Jordan footbridges can be seen

II. 3. Projekt zabudowy południowej części Śródki wysoką, wielkomiejską zabudową, leżącą na spadku terenu i nadbudowaną nad istniejącą stacją benzynową (źródło: <http://poznan.wyborcza.pl/poznan/1,36001,21098018,spodka-ma-sie-zmienic-nowy-plan-dla-dzielnicy.html>)

III. 3. Design of proposed development of the south part of Śródka with high, downtown houses built above the existing petrol station and on the slope

PRZYPISY

- ¹ Z. Karolczak, *Najstarsze dzieje Śródki*, „Kwartalnik «Wokół Śródki»”, nr 3(26), Poznań 2006.
- ² J. Lubierska-Lewandowska, *Kilka słów o poznańskich nekropoliach*, wtg-gniazdo.org/upload/opracowania/poznańskie_nekropolie.pdf (dostęp: 20.05.2017).
- ³ J. Biesiadka i in., *Twierdza Poznań*, Wydawnictwo Rawelin, Poznań 2006, s. 26–27.
- ⁴ J. Biesiadka i in., *Twierdza Poznań*, Wydawnictwo Rawelin, Poznań 2006, s. 263–264.
- ⁵ T. Bardzińska-Bonenberg, *Poznan 19th century postindustrial areas and buildings in the city centre*, „Czasopismo Techniczne”, 2A/2/2014, s. 45.
- ⁶ <http://www.mpk.poznan.pl/o-mpk/historia> (dostęp: 05.05.2017).
- ⁷ Sz. Cofta, *Trolejbusowe sentymenty*, „Kwartalnik »Wokół Śródki«” nr 3-4, Poznań 2000.
- ⁸ A. Cofta, *Śródecka piekarnia Leona Cofty*, „Kwartalnik »Wokół Śródki«” nr 1 (54), Poznań 2014.
- ⁹ J. Książkiewicz, *Moje miejsce do biegania: stary-nowy stadion na Śródcie*, <http://bieganie.pl/?show=1&cat=50&id=543> (dostęp: 20.05.2017).
- ¹⁰ Sz. Cofta, *op. cit.*
- ¹¹ M. Powalisz-Bardońska, *Ludzie i domy*, „Kwartalnik »Wokół Śródki«”, nr 4 (14), 2004.
- ¹² G. Kodym-Kozaczko, *Rozwój Poznania w planowaniu urbanistycznym w latach 1900–1990*, [in] *Architektura i urbanistyka Poznania w XX wieku*, (red. T. Jakimowicz), Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2005, s. 62, 65.
- ¹³ Uchwała Rady Miasta nr LXXXIX/1006/IV/2006, z dnia 7 marca, Poznań 2006.
- ¹⁴ D. Matyaszczyk, *Poznań, Trakt Królewsko-Cesarski, przewodnik turystyczny*, Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2007.
- ¹⁵ P. Ciesiółka, *Gentryfikacja jako efekt rewitalizacji. Przykład Poznania*, Portal internetowy www.urbanistyka.info, Poznań 2010.
- ¹⁶ T. Bardzińska-Bonenberg, *Tendencje kształtowania zabudowy śródmiejskiej w procesie rewitalizacji*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2008, s. 99.
- ¹⁷ J. Łukaszewski, *Wywiad z właścicielem księgarni-kawiarni na Śródcie*, „Gazeta Wyborcza-Poznań”, 19.05.2011.
- ¹⁸ T. Bardzińska-Bonenberg, *Sondaż wśród studentów WAPP*, 2010, materiał w zasobach archiwum ZHAIU, PP.
- ¹⁹ Por. „Kwartalnik »Wokół Śródki«” nr 3 (18) 2004 i kolejne do 2007, Poznań 2007.
- ²⁰ M. Powalisz-Bardońska, *Ludzie i domy*, „Kwartalnik »Wokół Śródki«”, nr 4 (14), 2004.
- ²¹ G. Klause, *Historia przekształceń miejsca*, „Kwartalnik »Wokół Śródki«” nr 1, 2, 3, Poznań 2015.
- ²² T. Bardzińska-Bonenberg, *On gentrification of historical districts in Poznan*, „Czasopismo Techniczne”, 1A/1/2012, s. 43–52.
- ²³ <http://www.mpu.pl/plany.php?s=6&p=145>, Uchwała XLVI/782/VII/2017 (dostęp: 20.05.2017).
- ²⁴ <http://poznan.wyborcza.pl/poznan/1,36001,21098018,shredka-ma-sie-zmienic-nowy-plan-dla-dzielnicy.html> (dostęp: 20.05.2017).
- ²⁵ http://www.mpu.pl/studium/studium/B_TOM2_Kierunki/D_III_Czesc_szczegolowa/podstrefa_C1/Kier_szczegolowa_C1.doc (dostęp: 20.05.2017).

BIBLIOGRAFIA

- Bardzińska-Bonenberg T., *On gentrification of historical districts in Poznan*, „Czasopismo Techniczne”, 1A/1/2012, s. 43–52.
- Bardzińska-Bonenberg T., *Poznan 19th century postindustrial areas and buildings in the city centre*, „Czasopismo Techniczne”, 2A/2/2014, s. 45.
- Bardzińska-Bonenberg T., *Sondaż wśród studentów WAPP*, materiał w zasobach archiwum ZHAIU, PP, 2010.
- Bardzińska-Bonenberg T., *Tendencje kształtowania zabudowy śródmiejskiej w procesie rewitalizacji*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2008, s. 99.
- Biesiadka J. i in., *Twierdza Poznań*, Wydawnictwo Rawelin, Poznań 2006, s. 26–27, 263–264.
- Ciesiołka P., *Gentryfikacja jako efekt rewitalizacji. Przykład Poznania*, Poznań 2010.
- Cofta A., *Śródecka piekarnia Leona Cofty*, „Kwartalnik «Wokół Śródki»”, nr 1 (54), Poznań 2014.
- Cofta Sz., *Trolejbusowe sentymenty*, „Kwartalnik «Wokół Śródki»”, nr 3–4, Poznań 2000.
- <http://poznan.wyborcza.pl/poznan/1,36001,21098018,srodka-ma-sie-zmienic-nowy-plan-dla-dzielnicy.html> (dostęp: 20.05.2017).
- <http://www.mpu.pl/plany.php?s=6&p=145>, Uchwała XLVI/782/VII/2017 (dostęp: 20.05.2017).
- http://www.mpu.pl/studium/studium/B_TOM2_Kierunki/D_III_Czesc_szczegolowa/podstrefa_C1/Kier_szczegolowa_C1.doc (dostęp: 20.05.2017).
- <http://www.mpk.poznan.pl/o-mpk/historia> (dostęp: 05.05.2017).
- Klause G., *Historia przekształceń miejsca*, „Kwartalnik «Wokół Śródki»”, nr 1, 2, 3, Poznań 2015.
- Kodym-Kozaczko G., *Rozwój Poznania w planowaniu urbanistycznym w latach 1900–1990*, [w:] Jakimowicz T. (red.), *Architektura i urbanistyka Poznania w XX wieku*, Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2005, 62, 65.
- Książkiewicz J., *Moje miejsce do biegania: stary-nowy stadion na Śródce*, <http://bieganie.pl/?show=1&cat=50&id=543> (dostęp: 20.05.2017).
- „Kwartalnik «Wokół Śródki»”, nr 3 (18) 2004 i kolejne do 2007, Poznań 2007.
- Lubierska-Lewandowska J., *Kilka słów o poznańskich nekropoliach*, wtg-gniazdo.org/upload/opracowania/poznańskie_nekropolie.pdf (dostęp: 20.05.2017).
- Łukaszewski J., *Wywiad z właścicielem księgarni-kawiarni na Śródce*, „Gazeta Wyborcza – Poznań”, 19.05.2011.
- Matyaszczyk D., *Poznań, Trakt Królewsko-Cesarski, przewodnik turystyczny*, Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2007.
- Powalisz-Bardońska M., *Ludzie i domy*, „Kwartalnik «Wokół Śródki»”, nr 4 (14), Poznań 2004.
- Ryżyński A., *Przenoszenie mostu nad mostem*, „Czasopismo Techniczne”, 2-B/2009.
- Sprawozdanie Oddziału Rewitalizacji Biura Koordynacji Projektów Urzędu Miejskiego w Poznaniu, 2010.
- Uchwała Rady Miasta nr LXXXIX/1006/IV/2006 z dnia 7 marca, Poznań 2006.

Justyna Kobylarczyk (jkobylarczyk@pk.edu.pl)

Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego, Instytut Projektowania Urbanistycznego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Diagnoza funkcjonalno-przestrzenna krakowskich osiedli mieszkaniowych Olsza II i Ugorek jako wynik współpracy uczelnia – samorząd

Spatial and functional diagnosis of Krakow housing developments – Olsza II and Ugorek, as a result of the university and local authority cooperation

Streszczenie

Współpraca między uczelnią, samorządem a biznesem wyznacza nowe i przyjęte wcześniej kierunki rozwoju szkół wyższych, dla których porozumienia między jednostkami branżowymi o różnym charakterze według władz miasta mieszczą się w ich strategii rozwoju. W artykule zaprezentowane zostały główne założenia projektu realizowanego przez wyznaczony zespół Katedry Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego Instytutu Projektowania Urbanistycznego Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej w porozumieniu z Instytutem Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa. Interdyscyplinarny charakter badań pozwala na zdobycie szerokiego spojrzenia na zagadnienia podejmowane w projekcie w oparciu o wiedzę i doświadczenia ekspertów różnych dziedzin.

Słowa kluczowe: projekt naukowy, diagnoza funkcjonalno-przestrzenna, jednostki eksperckie

Abstract

The cooperation between the University, local authority and business sets new and already established directions for the development of the higher education institutions. The agreements between various business units and the city authorities are included in the universities' development strategies. The paper presents the main assumptions of the project commissioned by the Cracow Municipal Office and implemented by the designated team of the Chair of Housing Environment, Institute of Urban Design, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, in cooperation with the Institute of Sociology of the Jagiellonian University. In addition, the interdisciplinary character of the research allows us to gain a broad insight into the issues undertaken in the compliance with the knowledge and experience of experts in various fields.

Keywords: scientific project, spatial-functional diagnosis, expert units

1. DLACZEGO WSPÓŁPRACA MIĘDZY UCZELNIĄ, SAMORZĄDEM I JEDNOSTKAMI BIZNESU JEST WAŻNA?

Wizerunek uczelni zmienia się, tak jak zmieniają się wymagania kierowane w stronę szkół wyższych. Choć wciąż niezwykle ważny jest poziom kształcenia, jak i działalność naukowa, które mają podstawowe znaczenie dla przyszłości uczelni. Badania naukowe, w tym projekty, w ramach których są realizowane, mogą wynikać ze współpracy z biznesem czy też samorządami. Porozumienia te niosą duże korzyści dla jednostek samorządowych, biznesowych, jak i uczelni. Możliwość wyjścia szerzej z działalnością naukową pozwala na promowanie jej efektów i zastosowanie wyników w praktyce. Tematyka podejmowanych wspólnie działań ma na celu przynieść między innymi korzyści społeczne, wynikające z podniesienia standardów życia.

Jednym z najistotniejszych działań zaplanowanych w dokumentach strategii uczelni jest utrzymanie i rozwijanie współpracy z samorządami zarówno w zakresie dydaktyki, jak i nauki. W ramach aktywności dydaktycznej porozumienia dotyczą najczęściej udziału studentów w projektach stanowiących opracowania ofertowe dla wskazanych przez urzędy miast lokalizacji. Student ma okazję projektować w realnych lokalizacjach, uwzględniając istotne i prawdziwe uwarunkowania, czasem wprowadzające wiele ograniczeń. Urzędy miast mają natomiast do dyspozycji, stworzone najczęściej przez dyplomantów, oferty obrazujące potencjał terenu oraz możliwości jego zagospodarowania. Dla studentów aktywność ta stanowi cenny element w pozyskiwaniu doświadczenia w zawodzie, często już wymaganego na etapie poszukiwania pracy przez absolwentów uczelni.

Przykładem efektywnej współpracy uczelni z biznesem są niejednokrotnie funkcjonujące współczesne parki technologiczne. Na ogół pręźnie rozwijają się z uwagi na zaplecze naukowe, jak i możliwości, jakie stwarzają firmy branżowe, postrzegane jako jednostki biznesu. Wprowadzając nowy produkt, mają szansę wcześniejszego przebadania go, udoskonalania, co zapewniają ośrodki nauki. Laboratoria uczelni podejmujące badania w zakresie konkretnych obszarów swej działalności, prowadzą doświadczenia, analizy, projekty naukowe przy współpracy z ekspertami danej dziedziny, praktykami, naukowcami, przedstawicielami biznesu i władz, dążąc do realizacji wspólnych celów. W zależności od dziedziny, w której wyspecjalizowane są laboratoria, oferty badawcze kierowane są do producentów określonych produktów, materiałów budowlanych, projektantów, deweloperów czy też prywatnych inwestorów.

Prowadzenie badań ma sens, którym jest możliwość wykorzystania ich efektów w praktyce. Świadczy to o ich przydatności. Tego typu badania nie tylko pozostają ważne dla nauki, ale także mają swe zastosowanie. Tematyka badań wymaga niejednokrotnie kompleksowego spojrzenia, które możliwe jest przy wykorzystaniu wiedzy z zakresu wielu dyscyplin naukowych, co wymaga współpracy także między uczelniami o różnym profilu naukowym. Interdyscyplinarność badań stwarza szansę na szerszą analizę podejmowanego problemu badawczego.

Osobnym problemem są wymagania określone dla partnerów decydujących się na udział w projektach naukowych, w których uczelnia nie może być składającym wnioski, a jedynie partnerem. Stanowi to duże ograniczenie. Tym bardziej ogromne znaczenie ma ścisła współpraca z firmami branżowymi i jednostkami samorządowymi, bowiem dana jednostka uczelni może zostać zaproszona do udziału w projekcie naukowym jako partner bądź nie. Ośrodek nauki przy realizacji wspólnie podejmowanych działań z biznesem stwarza możliwość wykorzystania jego potencjału, doświadczenia, wiedzy i aparatury badawczej, do której obsługi konieczna jest wyspecjalizowana kadra. Omawiana współpraca jest ważna, a właściwie konieczna w zakresie dziedzin nowych, wymagających analizy, badań, dogłębnego poznania. Innym rodzajem badań naukowych są projekty realizowane na zlecenie samorządów, powstające w oparciu o zasady partycypacji społecznej. Dla ich przebiegu istotne znaczenie ma opinia osób zainteresowanych i użytkowników.

2. GŁÓWNE ZAŁOŻENIA PROJEKTU „DIAGNOZA FUNKcjONALNO-PRZESTRZENNA OSIEDLI: OLSZA II I UGOREK”

Projekt naukowy „Diagnoza funkcjonalno-przestrzenna osiedli: Olsza II i Ugorek” stanowił fragment większego pilotażowego programu rehabilitacji zabudowy blokowej na terenie gminy Kraków, który był realizowany przez cztery lata od 2010 roku. Podstawą prac nad programem rehabilitacji była podjęta przez Radę Miasta Krakowa uchwała z dnia 12 maja 2010 roku w sprawie kierunków działania dla Prezydenta Miasta Krakowa w zakresie przygotowania programu rehabilitacji zabudowy blokowej osiedli na terenie Gminy Kraków (uchwała nr c/1346/10) oraz umowa zawarta przez Instytut z Urzędem Miasta Krakowa, reprezentowanym przez Wydział Strategii i Rozwoju Miasta.

W projekcie odnoszono się do zagadnienia procesu rehabilitacji, rozumianego jako jeden z etapów rewitalizacji fragmentów miasta. Tak interpretowany problem wymagał szerszego spojrzenia zarówno w zakresie zagadnień społecznych, ekonomicznych, jak i środowiskowych. Istotnym wsparciem dla formułowania założeń programu rehabilitacji osiedli zabudowy blokowej były już zrealizowane opracowania – Miejski Program Rewitalizacji Krakowa oraz związane z nim Lokalne Programy Rewitalizacji dla wybranych obszarów miasta Krakowa. Celem programu było ustalenie głównych problemów towarzyszących wyznaczonym do badań obszarom oraz wyznaczenie kierunków działań, zmierzających do poprawy jakości życia mieszkańców, poprawy komfortu ich środowiska zamieszkania.

Ponieważ program powstawał w oparciu o zasady partycypacji społecznej, wymagał aktywności partnerów projektu w czasie organizowanych warsztatów, wspólnych dyskusji, wykładów oraz konsultacji społecznych.

Jednym z postulatów współczesnych tendencji w zakresie kształtowania środowiska mieszkaniowego wysokiej jakości są zasady zrównoważonego rozwoju miast, o których

między innymi mówi „Nowa Karta Ateńska. Wizja Miast XXI wieku” Europejskiej Rady Urbanistów czy też „Karta Lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich”. Dokumenty te interpretują zrównoważone środowisko mieszkaniowe jako zdrowe i przyjazne człowiekowi miejsce do życia, w którym priorytetem jest człowiek i jego potrzeby. Takie obszary powinny być wygodne, bezpieczne, umożliwiające realizację preferowanego przez społeczność stylu życia.

W projekcie dotyczącym „Diagnozy funkcjonalno-przestrzennej osiedli: Olsza II i Ugorek” udział wzięli: Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Instytut Projektowania Urbanistycznego, Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego, Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Stowarzyszenie Pracownia Obywatelska, Wydział Rozwoju Miasta Urzędu Miasta Krakowa. Partnerzy reprezentowali różne dyscypliny nauki, jak i jednostkę samorządową, dzięki czemu możliwe było zgłębienie problemu w zakresie różnych obszarów wiedzy doświadczeń. Ocena jakości obszarów mieszkaniowych, a ściślej sąsiedztw wyznaczonych w ramach osiedli Olsza II i Ugorek, wymagała analizy trzech grup problemowych. Pierwsza grupa dotyczyła zagadnień związanych z jakością środowiska mieszkaniowego. Jest to obszar problemowy niezwykle rozległy i trudny do zdefiniowania, począwszy od określenia skali, w jakiej prowadzone są rozważania, ustalenia zakresu i wyznaczenia elementów poddanych późniejszym badaniom, co wynika z subiektywnych odczuć – indywidualnych preferencji. Nie jest bowiem możliwe jednoznaczne zdefiniowanie środowiska mieszkaniowego wysokiej jakości. Dla każdego komfort może oznaczać coś innego, bowiem upodobania i preferencje jednostek względem miejsca zamieszkania mogą być różne.

Druga grupa problemowa dotyczy specyfiki wybranych krakowskich osiedli. Ich wielkości, cech charakterystycznych związanych choćby z typologią zabudowy, infrastrukturą oraz systemem zieleni, siecią usług itd. W przypadku Olszy II i Ugorka znaczenie ma lokalizacja – bliskość centrum miasta i system powiązań osiedli z innymi dzielnicami Krakowa. Trzecia grupa problemowa dotyczyła stworzenia metody badań na podstawie analizy urbanistycznej, której wyniki, a następnie wnioski uzupełnione zostały o opinię mieszkańców, którzy z obszarem poddanym analizom czują się związani najmocniej. Aspekt społeczny miał więc ogromne znaczenie w każdym z wyznaczonych obszarów. Opinia mieszkańców była pomocna w wyznaczeniu kierunków działań na rzecz poprawy jakości środowiska mieszkaniowego. Nie mogła być jednak jedynym kierunkiem działań, zwłaszcza że nie mogła zastąpić wiedzy grupy architektów, socjologów czy też zespołu reprezentującego Urząd Miasta Krakowa.

Sami mieszkańcy – należy o tym także pamiętać – prezentowali opinie subiektywne z uwagi na ich zaangażowanie emocjonalne, naturalne w przypadku środowiska mieszkaniowego, z którym czują się związani. Bowiem środowisko mieszkaniowe kojarzone jest z domem bliskim każdemu człowiekowi. Przywołuje on nie tylko wrażenia wizualne wyrażone przez architekturę, ale przede wszystkim duchowe związane z indywidualnymi emocjami, w tym przywiązaniem do swojego domu – miejsca zamieszkania, z którym każdy z nas się utożsamia. Ocena komfortu miejsca zamieszkania jest także w dużym stopniu

niewymierna, zwłaszcza gdy dotyczy osobistych odczuć – trudno zmierzyć przy ocenie wartości estetyczne miejsca. Dokonać oceny, czy analizowany obszar jest ładny, czy brzydki – to ocena subiektywna.

Przy ocenie osiedli wprowadzono trzy grupy zagadnień, charakteryzujących w prosty sposób środowisko mieszkaniowe akceptowane, a nawet pożądane przez mieszkańców. Jest to osiedle: „żyjące”, wygodne i zdrowe. Osiedle żyjące zinterpretowane zostało jako osiedle zapewniające aktywność mieszkańców, życie, które nie sprowadza się do użytkowania środowiska mieszkaniowego jako sypialni, ale miejsca, w którym można realizować wiele aktywności. Aby spełnić ten warunek, ważny jest odpowiedni program usług z miejscami różnego rodzaju aktywności, zapewnionych przez miejsca rekreacji o charakterze biernym i czynnym oraz miejsca spotkań, które mieszkańcy lubią i z którymi chcą się identyfikować.

Osiedle wygodne przez swój układ funkcjonalno-przestrzenny powinno zapewniać wygodę w użytkowaniu przestrzeni, w tym łatwą dostępność do usług przez sprawny system komunikacji pieszej, rowerowej i zbiorowej, czy też indywidualnej, jak i czytelność rozwiązań przestrzennych z uwzględnieniem akcentów stanowiących zapamiętywane znaki przestrzenne. Rozpoznawalne i zapamiętywane, przez co kojarzone z danym miejscem. Przez określenie osiedle zdrowe rozumie się obszar zamieszkania sprzyjający zdrowiu psychofizycznemu człowieka. Sprzyjają temu przestrzenie i obiekty o charakterze sportowym i rekreacyjnym, zapewniające aktywność ruchową osób będących w różnym wieku. Na samopoczucie psychiczne pozytywnie oddziałują elementy przyrodnicze, przy czym bardzo ważna jest ich bliskość. Poczucie spójności społecznej wzmacniane jest przez istnienie i odpowiedni sposób zagospodarowania przestrzeni wspólnych. Należy jednak wziąć pod uwagę, że potrzeby jednostek często są sprzeczne względem siebie.

„Żyjemy w ciągłym rozdarciu pomiędzy rywalizującymi ze sobą potrzebami. Trudno zaś o impulsy bardziej sprzeczne niż zaangażowane w nieustanną przepychankę. Potrzeba odosobnienia z jednej i bliskiego kontaktu z innymi ludźmi z drugiej strony. Jak widać, pod pewnymi względami nasze pragnienia toczą ze sobą prawdziwe wojny. Potrzeba nam ożywczego i pomocnego ciepła innych osób, lecz także uzdrawiającego dotyku natury. Chcemy tworzyć więzi z ludźmi, lecz zarazem musimy czasem od nich się oddalić. Korzystamy z wygod i udogodnień, jakie niesie ze sobą bliskość innych istot ludzkich, lecz bywa, że ceną, jaką przychodzi nam za to zapłacić, jest nadmiar bodźców i poczucie stłoczenia”¹.

Podane warunki stały się tematem badań. Skupiają się one wokół nowych tendencji poddyktowanych przez zasady rozwoju zrównoważonego, w tym promowania prozdrowotnych warunków życia. Dla ich podtrzymywania istotne znaczenie mają: wielkości fizyczne związane z odległościami i proporcjami (o czym w dużej mierze decyduje przyjazna skala, dystans między obiektami), wrażenia wizualne związane z walorami estetycznymi, charakterem przestrzeni, ich czytelnością oraz elementy kształtujące poczucie intymności i spokoju oraz bezpieczeństwa. Są to w opinii mieszkańców jedne z najważniejszych elementów kształtujących

przyjazne człowiekowi środowisko. Dziś każdy z nas potrzebuje miejsc cichych, w których można odpocząć i nabrać sił. Często miejscami tymi są przestrzenie zielone.

Jako podstawowy cel badań przyjęto sporządzenie diagnozy stanu istniejącego. Na podstawie wyników analizy sformułowane zostały wnioski przydatne do procesu rewitalizacji wskazanych osiedli (Olsza II i Ugorek), z uwzględnieniem atutów, a z drugiej strony problemów osiedli ze wskazaniem środków zaradczych – propozycji zmian dla poprawy warunków środowiska mieszkaniowego.

3. PODSUMOWANIE

Współpraca między uczelniami, samorządami i biznesem jest ważna dla każdego z wymienionych sektorów. Ma ona różny charakter w zależności od celowości podjętych działań. Niekiedy opiera się na efektach procesu dydaktycznego, wówczas są to proponowane przez studentów projekty, prezentowane jako opracowania ofertowe, możliwe do wykorzystania w przyszłości. Korzyścią dla prywatnych inwestorów, deweloperów czy po prostu samorządów jest powstała koncepcja projektowa, uwzględniająca mocne strony terenu przeznaczonego pod inwestycję. Jest ona dostosowana do warunków podyktowanych przez studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, przy uwzględnieniu wszelkich ograniczeń nałożonych na konkretną lokalizację.

Dla studentów korzyścią jest możliwość projektowania w realnej lokalizacji, co stanowi przygotowanie do pracy w zawodzie, gdzie wymagana jest praca projektowa daleka od abstrakcyjnych koncepcji, nie mających bezpośredniego przełożenia na realne opracowania dotyczące konkretnych obszarów.

Szczególnie cenne są opracowania naukowe przy udziale jednostek samorządowych, biznesu i uczelni, które pozwalają na wdrożenie badań naukowych, a więc wykorzystanie ich wyników w praktyce.

Badania, jeśli nie dotyczą badań konkretnych produktów, takich jak np. materiały budowlane, bardzo często związane są z szerszym zakresem problemowym, jak na przykład energooszczędne budownictwo, proekologiczna architektura, wykorzystująca uwarunkowania klimatyczne itd. Tego typu problemy o charakterze interdyscyplinarnym wymagają wykorzystania wiedzy i doświadczeń ekspertów oraz praktyków z różnych dziedzin nauki.

W ostatnich latach wyznaczony zespół Katedry Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego² we współpracy z naukowcami z Instytutu Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Urzędem Miasta Krakowa podjął badania dotyczące rehabilitacji zabudowy blokowej na terenie gminy Kraków. Wyznaczono sąsiedztwa – mniejsze obszary w ramach dwóch krakowskich osiedli – Olsza II i Ugorek, dokonując oceny stanu zagospodarowania przestrzeni osiedli. Analizy pozwoliły na wyłonienie mocnych i słabych stron terenu ze wskazaniem kierunków działań zmierzających do poprawy jakości rozpatrywanych osiedli, z uwzględnieniem zasad

wyznaczonych przez idee zrównoważonych jednostek mieszkaniowych, dla których priorytetem jest użytkownik – jego potrzeby oraz wymagania skoncentrowane wokół zdrowego stylu życia, zapewniającego prawidłową kondycję psychofizyczną mieszkańców.

Projekt powstawał w oparciu o zasady partycypacji społecznej, co wymagało organizacji spotkań, warsztatów, wykładów dla mieszkańców. Wydarzenia te były okazją do wysłuchania i uwzględniania opinii mieszkańców na temat prowadzonych badań, na temat ich środowiska mieszkaniowego. Z natury subiektywna opinia mieszkańców wynikała w dużej mierze z przywiązania do terenu, z którym mieszkańcy się utożsamiali.

Dom, miasto, kraj – te wybrane, ulubione miejsca, to wybrane przestrzenie, im przestrzeń większa, tym miejsc naszych ich w niej mniej, a i w domu jedne lubimy bardziej, inne mniej. Mówimy: kocham moje miasto, mój kraj, ale to tylko pewne określone ich fragmenty: utożsamiamy się z nielicznymi przestrzeniami, jak i z ludźmi³.

Emocje towarzyszące ocenie jakości wybranych do badań osiedli nie stanowiły ułatwienia w pozyskaniu obiektywnych wyników analiz. Wartością projektu była jednak nie tylko metoda badań o charakterze interdyscyplinarnym czy fakt udziału samych mieszkańców na różnych etapach realizacji projektu, ale sama współpraca ekspertów i praktyków różnych jednostek naukowych czy samorządu. Jej efektem jest publikacja w formie książki naukowej *Diagnoza funkcjonalno-przestrzenna osiedli: Olsza II i Ugorek*, wyróżniona nagrodą rektora w 2015 roku.

PRZYPISY

- ¹ Ch. Montgomery, *Miasto szczęśliwe. Jak zmieniać nasze życie, zmieniając nasze miasta*, Wysoki Zamek, Kraków 2015, s. 152.
- ² Prof. dr hab. inż. arch. Grażyna Schneider-Skalska, dr hab. inż. arch. Justyna Kobylarczyk, prof. PK, dr inż. arch. Patrycja Haupt, dr inż. arch. Wojciech Sumlet, mgr inż. arch. Paweł Tor, dr inż. arch. Kinga Racoń-Leja oraz przedstawiciele Studenckiego Koła Naukowego Projektowania Zrównoważonego.
- ³ J.A. Włodarczyk, *Drogi, ścieżki do architektury*, Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach, Katowice 2010, s. 121.

BIBLIOGRAFIA

- Włodarczyk J.A., *Drogi, ścieżki do architektury*, Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach, Katowice 2010.
- Kobylarczyk J., Schneider-Skalska G., Haupt P., Racoń-Leja K., Sumlet W., Tor P., Studenckie Koło Naukowe Projektowania Zrównoważonego, *Diagnoza funkcjonalno-przestrzenna osiedli: Olsza II i Ugorek*, Politechnika Krakowska, Kraków 2014.

Kobylarczyk J., *Ocena jakości środowiska mieszkaniowego w wybranych miastach województwa podkarpackiego w okresie transformacji, w pierwszej dekadzie XXI wieku*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2007.

Kobylarczyk J., Paprzyca K., *Miejsca, nie-miejsca, Marca Auge*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2016.

Schneider-Skalska G., *Kształtowanie zdrowego środowiska mieszkaniowego. Wybrane przykłady*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2004.

Montgomery Ch., *Miasto szczęśliwe. Jak zmieniać nasze życie, zmieniając nasze miasta*, Wysoki Zamek, Kraków 2015.

Wojciech Korbel (wojciech.korbel@pk.edu.pl)

Zakład Przestrzeni Urbanistycznych, Instytut Projektowania Urbanistycznego,
Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Uregulowania prawne współczesnego procesu kształtowania przestrzeni publicznych w świetle oczekiwań gminnych władz samorządowych w Polsce

Legal regulations in contemporary process of planning public spaces – expectations of communal authorities in Poland

Streszczenie

Kształtowanie wysokiej jakości przestrzeni urbanistycznej to jedno z istotnych zadań własnych gmin wynikających z zapisów obowiązującej w Polsce Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Realizacja tego zadania to jednak złożony proces, silnie uwarunkowany obowiązującymi regulacjami prawnymi. W ramach przeprowadzonego w marcu 2017 roku badania naukowego skierowano do losowo wybranych władz samorządowych ankietę badawczą dotyczącą sposobu postrzegania przez władze gminne obowiązującego w Polsce prawa planowania przestrzennego i budowlano-inwestycyjnego w kontekście skuteczności realizacji zamierzonego rozwoju przestrzennego gmin oraz oczekiwanych przez samorządy kierunków zmian tego prawa. Zaprezentowano najbardziej oczekiwane przez samorządy zmiany prawne, a także postawiono tezę o niespójności oczekiwań władz gminnych z kierunkami realizowanymi przez ostatnie lata zmian prawnych w sferze planowania przestrzennego.

Słowa kluczowe: przestrzenie publiczne, instrumenty prawne planowania przestrzennego, oczekiwania samorządów gminnych, badanie ankietowe

Abstract

Planning of public spaces in Poland is a process based on two important factors. According to Spatial Planning Act communal authorities are responsible for creation of their own spatial policy. At the same time Constitution of Poland states that all authorities act only within the limits of existing law. All planning decisions which exceed legal boundaries therefore can be considered as illegal. To avoid problems, a question considering expectations of possible changes in legal regulations can be asked. A research poll has been addressed to a number of polish communal authorities. Gathered information allow to form a thesis that in the past years most changes in polish legislation concerning spatial planning did not follow expectations of local authorities responsible for planning of public spaces.

Keywords: public spaces, legal instruments of urban planning, expectations of communal authorities, research poll

1. WPROWADZENIE

Problematyka planowania i kształtowania przestrzeni publicznych to bez wątpienia zagadnienie, którego istota zasadza się na dwóch zasadniczych uwarunkowaniach.

Pierwszym z nich jest zapis Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (u.p.z.p.)¹, w myśl którego kształtowanie polityki przestrzennej na terenie gminy, w tym uchwalanie studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego (s.u. i k.z.) oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (m.p.z.p.), należy do zadań własnych gminy. Jednocześnie biorąc pod uwagę zapisy artykułów 10 i 15 wymienionego aktu prawa, to właśnie wójt, burmistrz lub prezydent miasta sporządza przedmiotowe dokumenty planistyczne. Osoba wójta, burmistrza lub prezydenta miasta ma zatem kluczowe znaczenie dla kształtowania przestrzeni gminy, w tym również wszelkich przestrzeni publicznych.

Drugim zasadniczym uwarunkowaniem kształtującym przestrzenie publiczne jest zapis Konstytucji RP², w myśl którego „organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa”.

Zapis ten w praktyce stosowania oznacza, że żaden organ administracji, w tym także wójt, burmistrz lub prezydent miasta, odpowiedzialny w gminie za kształtowanie systemu planowania przestrzennego, nie może podejmować działań innych niż oparte na wyraźnie określonej normie kompetencyjnej³.

W oparciu o wymienione dwa uwarunkowania warto postawić pytanie, jak regulacje systemu planowania przestrzennego, będące wiążącymi ramami prawnymi dla sporządzających opracowania planistyczne władz samorządowych, są przez nie same postrzegane?

Czy ich zdaniem regulacje te wymagają zmian, a jeśli tak, to jak winny one ewoluować, by jakość planowanych przez samorządy przestrzeni, zwłaszcza publicznych, była możliwie najlepsza?⁴.

Podjmując problematykę oczekiwań gminnych władz samorządowych w Polsce względem uregulowań prawnych współczesnego procesu kształtowania przestrzeni publicznych, podjęta została próba odpowiedzi na postawione pytania. W kontekście regularnie proponowanych przez ustawodawcę zmian systemowych, w tym tworzonego Kodeksu Budowlanego⁵, poszukiwanie akceptowalnych i oczekiwanych przez samorządy kierunków zmian prawa jest jednocześnie poszukiwaniem instrumentów mogących zagwarantować skuteczność jego późniejszego wdrażania⁶.

2. PRZYGOTOWANIE ANKIETY BADAWCZEJ – GENEZA, CEL I ZAKRES PROBLEMATYKI

Instrument badawczy i jego organizacja

Na potrzeby realizacji zamierzonego celu opracowana została „ankieta badawcza sposobu postrzegania przez władze gminne obowiązującego w Polsce prawa planowania

przestrzennego i budowlano-inwestycyjnego w kontekście skuteczności realizacji zamierzonego rozwoju przestrzennego gmin oraz oczekiwanych przez samorządy kierunków zmian tego prawa⁷, zawierająca łącznie 24 pytania. Ankieta podzielona została na trzy tematyczne bloki pytań, zatytułowane kolejno:

- 1) ocena obowiązującego systemu,
- 2) oczekiwania i kierunki zmian,
- 3) orzecznictwo sądowe w planowaniu przestrzennym gminy.

Dla zapewnienia poprawności metodologicznej sposobu formułowania zadawanych pytań oraz doboru próby ankietowanych nawiązana została współpraca z Fundacją Rozwoju Badań Społecznych⁸, która to Fundacja odpowiadała za dobór i losowanie próby badawczej ankietowanych samorządów, opracowanie ankiety w wersji internetowej, rozesłanie jej drogą elektroniczną do wylosowanych gmin, a także przekazanie zwrotne odpowiedzi uzyskanych wraz ze wstępnym opracowaniem wyników.

Dobór ankietowanych

Dla prawidłowego doboru próby badawczej spośród zbioru 2478 występujących w Polsce gmin⁹ w ramach badania ankietowego posłużono się opracowaną w 2016 roku ekspertyzą nr 12 Narodowego Instytutu Samorządu Terytorialnego¹⁰. Ekspertyza ta wyodrębniła maksymalnie 9 klas gmin charakteryzowanych w trzech różnych przekrojach, tj. społeczno-gospodarczym, demograficznym i finansowym.

W prowadzonym badaniu sposobu postrzegania przez władze gminne obowiązującego w Polsce prawa planowania przestrzennego i budowlano-inwestycyjnego w kontekście skuteczności realizacji zamierzonego rozwoju przestrzennego przyjęto, że podział gmin w przekroju społeczno-gospodarczym będzie najbardziej odpowiedni. Na tej podstawie wykorzystano zaproponowany we wspomnianej ekspertyzie podział gmin na 9 klas. Następnie, proporcjonalnie do liczby gmin zawartej w każdej z 9 klas, wylosowano stosowną liczbę gmin podlegającą badaniu.

Przystępując do określenia wielkości planowanej próby ankietowanych gmin założono, że wielkość błędu statystycznego winna wynosić ok. 5%. Na tej podstawie oszacowano niezbędną liczbę wymaganych w badaniu wypełnionych ankiet badawczych. Liczba ta, według przyjętego założenia, winna stanowić ok. 10% spośród ogólnej liczby 2478 gminnych jednostek samorządowych funkcjonujących w Polsce. Badanie winno zatem objąć ok. 245–250 gmin.

Ponadto biorąc pod uwagę realia prowadzenia badań ankietowych i ilość zadań własnych realizowanych przez adresatów przedmiotowego badania założono, że stopa zwrotu ankiet wypełnionych i odesłanych zwrotnie do autora badań wyniesie ok. 50%. W związku z powyższym ankietę skierowano do dwukrotnie większej liczby gmin niż założone 245, tj. do 491 wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Okres badania ankietowego, tj. czas na dostarczenie ankiety, zapoznanie się i wypełnienie jej przez władze gminne, ustalony został na ok. 1 miesiąc.

Ankiety skierowane zostały bezpośrednio do wójtów, burmistrzów i prezydentów wylosowanych gmin z prośbą o ich wypełnienie w ramach urzędu gminy przez osoby najbardziej kompetentne i biegłe w kwestii planowania przestrzennego.

Zakres pytań i towarzysząca im definicja przestrzeni publicznej

W ramach niniejszej pracy spośród 24 pytań, zawartych w całej ankiecie skierowanej do gmin, przedstawione zostały wybrane cztery pytania, które w jej obrębie dotyczyły w sposób szczególnie problematyki regulacji prawnych i ich oddziaływania na kształtowanie przestrzeni publicznych w ocenie władz samorządowych.

Ponadto, wychodząc z założenia, że każda ogólnodostępna przestrzeń kształtuje wizerunek gminy i jej odbiór społeczny, przyjęto też roboczą, szerszą niż ustawowa¹¹, definicję przestrzeni publicznych. Definicja ta zawarta została na wstępie ankiety i określała przestrzeń publiczną jako **wszelkie obszary ogólnodostępne, w których może znaleźć się (przebywać) każda jednostka społeczna.**

3. REGULACJE SYSTEMU KSZTAŁTOWANIA PRZESTRZENI GMIN OZCZAMI WŁADZ SAMORZĄDOWYCH – PYTANIA BADAWCZE, ODPOWIEDZI I ICH ANALIZA

W odpowiedzi na skierowaną do samorządów gminnych ankietę 244 samorzady gminne wzięły udział w prowadzonym badaniu. Taka liczba uzyskanych odpowiedzi spełniła przyjęte założenia i pozwoliła na szacowanie błędu statystycznego na poziomie nie przekraczającym 5,5%. Uznać zatem należy, że zebrany materiał badawczy, a zwłaszcza liczba uzyskanych odpowiedzi są zgodne z założeniami badawczymi i z uwzględnieniem możliwości wystąpienia błędu statystycznego odzwierciedlają rzeczywiste oczekiwania władz gminnych w Polsce.

3.1. PYTANIA I ODPOWIEDZI

W ramach podejmowanej problematyki oczekiwań władz samorządowych względem regulacji systemowych procesu kształtowania przestrzeni gmin w Polsce **cztery prezentowane poniżej pytania w sposób szczególny odnosily się do kształtowania samych przestrzeni publicznych.**

Na postawione pytania władze gmin mogły zarówno korzystać z zaproponowanych w ankiecie odpowiedzi, jak i formułować odpowiedzi własne, odmienne, co zostało stosownie oznaczone przy każdym pytaniu.

Poniżej wraz z treścią zadanych pytań zaprezentowane zostały proponowane ankietą odpowiedzi oraz procentowa liczba wskazań udzielonych przez respondentów dla każdej z nich. Z uwagi na to, że ankietowani mogli wskazywać na więcej niż jedną odpowiedź oraz udzielać odpowiedzi własnej do każdego z postawionych pytań, procenty poszczególnych odpowiedzi nie sumują się.

Pytanie 1

P.1	Czy miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego zakresem swych ustaleń winien obejmować dodatkowe elementy sprzyjające jakości kształtowanej przestrzeni (zwłaszcza publicznej)? Jeśli tak, to jakie?	Procent wskazanych odpowiedzi
a)	nie, obecny zakres ustaleń planów miejscowych jest wystarczający	39,9%
b)	nie, obecny zakres ustaleń m.p.z.p. jest zbyt obszerny i wymaga ograniczenia (o jakie elementy?)	4,3%
c)	tak, koncepcje urbanistyczne	15,5%
d)	tak, opracowania planistyczne w skalach mniejszych niż 1:1000 (np. 1:500, 1:200)	8,2%
e)	tak, przekroje przez ulice i wnętrza urbanistyczne	4,8%
f)	tak, katalogi wymaganych w projektach budowlanych detali architektonicznych	6,2%
g)	tak, wzorniki kolorystyczne dla wymaganych w projektach budowlanych materiałów elewacyjnych	7,1%
h)	tak, wizualizacje planowanych rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych do prezentacji w ramach konsultacji społecznych	12,3%
i)	tak, wyżej wymienione, z zastrzeżeniem że wybór tych elementów pozostaje do uznania przez władze gminy/urbanistę	19,3%
j)	tak, inne opracowania (jakie?)	1,7%
k)	trudno powiedzieć	12,3%
l)	nie wiem	2,5%

W uzupełnieniu odpowiedzi zawartej w punkcie „b” ankietowani samodzielnie wskazali na potrzebę ograniczenia zakresu m.p.z.p. o ustalenia dotyczące kart parkingowych, tj. ograniczenia potrzeby ustalania w planach lokalizacji miejsc postojowych pojazdów osób niepełnosprawnych. Wskazali oni także na potrzebę określania w m.p.z.p. wysokości zabudowy i kąta nachylenia dachów tylko dla terenów „o ukształtowanej specyfice regionalnej” i zwolnienia z tego obowiązku innych regionów „o dużym zróżnicowaniu” istniejącej zabudowy, uznając obecny wymóg art. 15 ust. 2¹² za nieracjonalny.

Ponadto wskazano na zbyt niski stopień szczegółowości art. 15, ust. 1 u.p.z.p.¹³ i potrzebę bardziej jednoznacznego sformułowania wymogów ustawowych dla części tekstowej samego projektu planu miejscowego.

Zestawienie odpowiedzi na pytanie 1 i procentowy rozkład wskazań prezentuje ilustracja 1.

Pytanie 2

P.2	Czy potrzebna jest szersza zmiana systemu planowania przestrzennego w gminach? Jeśli tak, jakie zmiany winny nastąpić, by był on skuteczniejszy i kształtujący lepszej jakości przestrzeń?	Procent wskazanych odpowiedzi
a)	nie, obecne przepisy prawa są wystarczające	7,9%
b)	nie, zmiany są stanowczo zbyt częste i każdorazowo generujące nowe problemy interpretacyjne	14,2%
c)	tak, należy przede wszystkim doprecyzować zapisy obecnego prawa, minimalizując pole do interpretacji tych przepisów	44,0%
d)	tak, niezbędne jest wypracowanie lepszych (skuteczniejszych) metod konsultacji społecznych (np. dobrowolna baza adresów mailowych osób i firm zainteresowanych informowaniem przez gminę o podejmowanych inicjatywach planistycznych/konsultacje wymagające więcej czasu/inne – jakie?)	6,5%
e)	tak, niezbędne jest wypracowanie instrumentu ograniczającego możliwości wielokrotnego skarżenia uchwalonego przez gminę m.p.z.p. i uchylenia przez sąd tej uchwały w dowolnym czasie od jej uchwalenia	33,1%
f)	tak, niezbędna jest zmiana art. 36 Ustawy o p.z.p. na rzecz ograniczenia potencjalnych roszczeń odszkodowawczych, przysługujących niektórym właścicielom nieruchomości obejmowanych tworzoną m.p.z.p.	21,7%
g)	tak, niezbędne jest przywrócenie funkcjonowania Izby Urbanistów	12,1%
h)	tak, niezbędne jest zaostrzenie kryteriów dostępu do zawodu urbanisty (dostęp wyłącznie dla osób ze znaczącym doświadczeniem zawodowym/dostęp na podstawie wyników egzaminu państwowego)	13,9%
i)	tak, osoby tworzące projekty planów winny, prócz doświadczenia urbanisty, posiadać doświadczenie zawodowe architekta w projektowaniu inwestycji budowlanych i uzyskiwaniu decyzji o pozwoleniu na budowę na podstawie zapisów m.p.z.p.	16,6%
j)	tak, niezbędne jest wprowadzenie funkcji sprawdzającego projekt planu na wzór projektanta sprawdzającego projekt budowlany	11,2%
k)	tak, niezbędna jest lepsza koordynacja tworzonych dokumentów planistycznych s.u. i k.z./m.p.z.p. pomiędzy sąsiadującymi ze sobą gminami w zakresie spójności proponowanych wzajemnie rozwiązań przestrzennych i funkcjonalnych, np. przez wzmocnienie roli marszałka/stworzenie innego instrumentu koordynacji – jakiego?	7,2%
l)	tak, należy zmniejszyć ilość różnorodnych aktów prawnych kształtujących planowanie przestrzenne gminy, tj. kwestie rewitalizacji/lokalizacji małej architektury/lokalizacji reklam/lokalizacji ogrodzeń itd. winny zawsze stanowić część m.p.z.p.	31,1%

m)	tak, niezbędna jest zmiana systemowa wprowadzająca plany „OGÓLNE” zagospodarowania przestrzennego dla całych obszarów gmin i plany „SZCZEGÓŁOWE” zagospodarowania przestrzennego dla wskazanych planem ogólnym wybranych obszarów gminy (np. dla przestrzeni publicznych/obiektów handlu wielkopowierzchniowego/innych – jakich?)	17,4%
n)	tak, potrzeba dodatkowych systemowych źródeł finansowania planowania przestrzennego w gminie ze środków prywatnych (np. potencjalnego dewelopera w trybie umowy cywilno-prawnej)	20,4%
o)	tak, specustawy (np. drogowa, kolejowa ¹⁴) winny dopuszczać realizację inwestycji jedynie w sposób zgodny z ustaleniami m.p.z.p. (w przypadku istnienia planu)	9,3%
p)	tak, potrzebne inne rozwiązania systemowe (jakie?)	2,0%
q)	trudno powiedzieć	5,4%
r)	nie wiem	1,6%

Respondenci w uzupełnieniu odpowiedzi określonej w punkcie „m” wskazali dodatkowo na potrzebę systemowej obligatoryjności realizacji planów miejscowych dla:

- przedsięwzięć mających „zawsze znaczący wpływ na środowisko, np. hodowli przemysłowej, składowiska odpadów” lub „innych (przedsięwzięć – przyp. aut.) o znacznej uciążliwości”,
- terenów rolnych (wprowadzając na ich obszarze zakaz zabudowy),
- dla wybranych terenów przylegających do dróg ponadlokalnych (wprowadzając na ich obszarze zakaz zabudowy),
- „obszarów nowej zabudowy”,
- „obszarów zabudowanych w sposób chaotyczny o dużych rezerwach terenowych”.

Jedna z ankietowanych gmin zaproponowała również podział na „plany ogólne realizowane poza gminą, ustalające przeznaczenie obszarów” i „plany szczegółowe realizowane w gminach”, które w obszarach przeznaczonych pod zabudowę wskazywałyby „konkretnie” parametry możliwej zabudowy.

W odniesieniu do odpowiedzi „p” ankietowani wskazali samodzielnie na potrzebę:

- egzaminu państwowego dla projektanta planu,
- uzależnienia podatku od nieruchomości od jej przeznaczenia w zapisach m.p.z.p., a nie jak obecnie od zapisów zawartych w ewidencji gruntów i budynków,
- zmiany ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w taki sposób, by ustawa nie odsyłała do przepisów odrębnych.

Zestawienie odpowiedzi na pytanie 2 i procentowy rozkład wskazań prezentuje ilustracja 2.

Pytanie 3

P.3	Czy istnieje potrzeba (innych niż w p. 1–2) nowych rozwiązań prawnych, odnoszących się w sposób szczególny do jakości planowanej przestrzeni, zwłaszcza publicznej? Jeśli tak, to jakich?	Procent wskazanych odpowiedzi
a)	nie, nie ma potrzeby, ważne by inwestycja była zgodna z wizyt ¹⁵ lub m.p.z.p.	33,4%
b)	tak, definicja ustawowa „obszaru przestrzeni publicznej”, zawarta w art. 2 Ustawy o p.z.p., definiująca go jako obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów społecznych wymaga rozszerzenia (np. na wszystkie obszary ogólnodostępne dla każdej jednostki społecznej)	17,0%
c)	tak, projekt budowlany winien co do zakresu przedstawiać (np. na elewacjach i przekrojach) relację projektowanego budynku/obiektu budowlanego z sąsiadującym otoczeniem	15,0%
d)	tak, projekt budowlany winien przed zatwierdzeniem/zgłoszeniem robót budowlanych podlegać opiniowaniu przez gminną komisję urbanistyczno-architektoniczną w zakresie jakości potencjalnie tworzonej przestrzeni/w zakresie proponowanej estetyki/w zakresie spójności z sąsiedztwem	14,8%
e)	tak, projekt budowlany budowy lub przebudowy drogi publicznej/wewnętrznej, realizowany przez zarządcę drogi, winien uprzednio podlegać opiniowaniu przez gminną komisję urbanistyczno-architektoniczną (GKUA) lub być przedmiotem konkursu architektoniczno-urbanistycznego	5,1%
f)	tak, udzielanie pozwoleń na budowę (p.n.b.) winno wrócić do kompetencji gmin	16,8%
g)	tak, zmiana kolorystyki budynku/materiałów elewacyjnych/rozmieszczenia i wielkości zewnętrznych otworów okiennych i drzwiowych winna stanowić istotne odstępnie od zatwierdzonego projektu budowlanego, rozumianego w myśl art. 36a Ustawy Prawo budowlane	11,0%
h)	tak, należałoby wprowadzić instrument uznania administracyjnego, umożliwiający odmowę zatwierdzenia projektu budowlanego z uwagi na jego niedostateczne walory estetyczne i przestrzenne	14,1%
i)	tak, w przypadku budynków jednorodzinnych nadzór budowlany ¹⁶ winien, analogicznie jak w odniesieniu do innych budynków, kontrolować zgodność zrealizowanego wystroju zewnętrznego z projektem budowlanym	13,2%
j)	tak, potrzebne inne rozwiązania systemowe (jakie?)	1,9%
k)	trudno powiedzieć	19,1%
l)	nie wiem	3,1%

Uzupełniając odpowiedź „j”, ankietowani samodzielnie wskazali na potrzebę:

- „opracowywanych poza gminą planów ogólnych, kwalifikujących tereny pod zabudowę”, i „planów szczegółowych” realizowanych w gminie,
- „przestrzegania przez nadzór budowlany zapisów wynikających z planów miejscowych i innych przepisów miejscowych w zakresie ogrodzeń”,
- sprawdzania przez Izbę Architektoniczną „rozwiązań projektowych proponowanych przez projektantów w zakresie architektury”.

Zestawienie odpowiedzi na pytanie 3 i procentowy rozkład wskazań prezentuje ilustracja 3.

Pytanie 4

P.4	Czy wprowadzenie obligatoryjności konkursów architektoniczno-urbanistycznych na budowę nowych budynków użyteczności publicznej albo budowę lub kompleksową przebudowę kluczowych w gminie przestrzeni publicznych, finansowanych ze środków publicznych, to zdaniem Państwa dobry czy zły pomysł?	Procent wskazanych odpowiedzi
a)	tak, dobry	5,7%
b)	tak, tylko w odniesieniu do budowy budynków użyteczności publicznej	8,9%
c)	tak, tylko w odniesieniu do budowy lub przebudowy kluczowych dla gminy przestrzeni publicznych	16,0%
d)	tak, pod warunkiem wskazania w SUIKZ lub w planie miejscowym lokalizacji kluczowych przestrzeni i rodzajów funkcji budynków wymagających konkursu	5,3%
e)	tak, z jednoczesnym ustanowieniem granicznego kosztu inwestycji, poniżej którego konkurs nie byłby obligatoryjny	7,7%
f)	nie, niedobry	9,5%
g)	nie, gmina winna posiadać swobodę decyzji w sposobie realizacji własnych inwestycji z uwzględnieniem zapisów Ustawy Prawo zamówień publicznych	33,2%
h)	nie, dla poprawy jakości przestrzeni publicznych potrzebne inne rozwiązanie – jakie?	0,4%
i)	trudno powiedzieć	16,4%
j)	nie wiem	2,4%

Na pytanie 4 w zakresie odpowiedzi „j” nie wskazano żadnych dodatkowych, alternatywnych propozycji rozwiązań systemowych. Zestawienie odpowiedzi na to pytanie i procentowy rozkład wskazań prezentuje ilustracja 4.

3.2. ANALIZA DANYCH – HIERARCHIA WAŻNOŚCI ZAGADNIEŃ PROBLEMOWYCH W OCENIE SAMORZĄDÓW GMINNYCH

Przedstawiona poniżej analiza uzyskanych wyników opracowana została indywidualnie dla każdego z pytań ze szczególnym uwzględnieniem hierarchii ważności poszczególnych zagadnień problemowych ocenianych przez władze samorządowe.

Na pytanie 1, dotyczące potencjalnego rozszerzenia zakresu ustaleń m.p.z.p. o elementy mające sprzyjać jakości kształtowanej przestrzeni (zwłaszcza publicznej), najwięcej, tj. ok. 44% ankietowanych, nie widzi potrzeby zmian lub uważa, że należy ograniczyć wynikający z ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym zakres ustaleń wprowadzanych do planów.

Ok. 15% nie wie, czy należy wprowadzić dodatkowe instrumenty lub uważa, że trudno powiedzieć.

Od blisko 5 do 15% uznania zyskują poszczególne odpowiedzi, wskazujące na potrzebę wprowadzenia dodatkowych elementów sprzyjających jakości kształtowanej przestrzeni, takich jak koncepcje urbanistyczne i ich wizualizacje, przekroje przez wnętrza ulic, opracowania planistyczne w skalach mniejszych niż 1:1000, katalogi wymaganych detali architektonicznych czy wzorniki kolorystyczne materiałów elewacyjnych.

Jednocześnie wśród odpowiedzi pozytywnych **najczęściej wskazywana przez respondentów, odrębna odpowiedź (19,3%) akceptowała wszystkie wyżej wymienione elementy dodatkowe pod warunkiem ich fakultatywnego stosowania** według indywidualnego uznania władz gminy lub działającego w imieniu władz urbanisty.

Badanie wykazało nieznaczną przewagę władz gminnych niechętnych wprowadzeniu dodatkowych elementów ustalanych w obrębie planu miejscowego (łącznie ok. 44% odp. „nie” do ok. 41% odp. „tak”) i znaczny odsetek niemających jednoznacznej opinii (15%). Wśród akceptujących potrzebę dodatkowych ustaleń planu na rzecz poprawy jakości przestrzeni brak jednoznacznie ukształtowanej opinii. **Spośród akceptujących zmiany blisko połowa uważa, że potencjalne, dodatkowe ustalenia m.p.z.p. winny być wprowadzane jako fakultatywne w zakresie ich stosowania.**

Na pytanie 2 o ewentualną potrzebę szerszej zmiany systemu planowania przestrzennego w gminach oraz o potrzebne zmiany na rzecz kształtowania lepszej jakości przestrzeni łączna liczba władz skłonnych poprzeć zmiany (ok. 72%) znacząco przekracza liczbę przeciwników potencjalnych zmian (ok. 21%).

Ok. 7% nie wie, czy istnieje taka potrzeba lub uważa, że trudno powiedzieć.

Wśród gmin niechętnych zmianom jedynie 7,9% uważa obecne przepisy prawa za wystarczające, a 14,2% wyraża niechęć do zbyt częstych zmian prawa, każdorazowo generujących problemy interpretacyjne.

Wśród popierających zmiany najlichniesza grupa, tj. 44% ankietowanych, wskazuje na potrzebę zmian dokonywaną przez doprecyzowanie przepisów obecnie istniejących.

W dalszej kolejności **33,1% oczekuje ograniczenia możliwości wielokrotnego skarżenia do sądów administracyjnych uchwał dotyczących m.p.z.p., zaś 31,1% oczekuje zmniejszenia ilości różnorodnych aktów prawnych kształtujących planowanie przestrzenne w obrębie gminy.**

Ograniczenia możliwości roszczeń odszkodowawczych względem gmin z tytułu uchwalanych zapisów m.p.z.p.¹⁷ oczekuje 21,7% badanych, a dodatkowych źródeł finansowania planów miejscowych 20,4%.

Wprowadzenia dwustopniowego systemu planowania przestrzennego gmin przez wprowadzenie „planów ogólnych” dla całego obszaru gminy i „planów szczegółowych” dla wskazanych planem ogólnym wybranych obszarów gminy (np. dla przestrzeni publicznych) oczekuje 17,4% respondentów, choć jednocześnie (na podstawie odrębnego pytania ankietowego)¹⁸ aż 44% wskazuje na potrzebę zastąpienia funkcjonującego obecnie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego¹⁹ formą aktu prawa miejscowego, np. „planem ogólnym” obejmującym cały obszar gminy. Pozostałe proponowane rozwiązania, w tym potrzeba wzmocnienia kompetencji projektantów planów, roli konsultacji społecznych, spójności planów z rozwiązaniami projektowymi, tworzonymi na podstawie specustaw czy także koordynacji działań planistycznych pomiędzy sąsiednimi gminami, uzyskały mniej znaczące wskazania w przedziale od ok. 7,1% do 16,6%.

Na pytanie 3 o potrzebę i rodzaj nowych rozwiązań prawnych (innych niż omawiane), odnoszących się w sposób szczególny do jakości planowanej przestrzeni, zwłaszcza publicznej, brak takiej potrzeby wskazało 33,4% respondentów.

Trudno powiedzieć lub nie wiem odpowiedziało odpowiednio 19% i 3,1% ankietowanych.

44,3% odpowiedzi udzieli łącznie zwolennicy nowych rozwiązań. Jednocześnie większość proponowanych indywidualnie instrumentów zyskało zbliżony do siebie poziom akceptacji respondentów, mieszczący się w przedziale od 13 do 17%.

Najchętniej wskazywano na potrzebę rozszerzenia definicji przestrzeni publicznych (17%) i udzielania przez gminy decyzji o pozwoleniu na budowę (16,8%). 15% badanych wskazało na potrzebę pełniejszego określania w projektach budowlanych relacji z sąsiadującym otoczeniem, a 14,8% uznało potrzebę wzmocnienia roli gminnej komisji urbanistyczno-architektonicznej jako organu opiniującego projekt budowlany przed jego zatwierdzeniem decyzją administracyjną o pozwoleniu na budowę. Jednocześnie **jedynie 5,1% ankietowanych widzi potrzebę opiniowania przez wymienioną komisję projektu planowanej przez zarządcę publicznego przebudowy lub rozbudowy drogi publicznej.**

Na pytanie 4 o potrzebę obligatoryjności konkursów architektoniczno-urbanistycznych na budowę nowych budynków użyteczności publicznej lub budowę/przebudowę

kluczowych w gminie przestrzeni, finansowanych ze środków publicznych, ok. 41% ankietowanych uznało, że jest to pomysł niedobry, z czego najliczniejsza grupa, tj. 33,2% badanych, wskazała, że decyzja o organizacji konkursu musi stanowić wyłączną kompetencję gmin, a prawie 10% (9,5%), że jest to po prostu niedobry pomysł.

Trudno powiedzieć lub nie wiem odpowiedziało odpowiednio – 16,4% i 2,4% badanych.

Około 40% respondentów łącznie poparło pomysł obligatoryjności instytucji konkursu, ale odpowiedzi bezwarunkowych „tak” było blisko dwukrotnie mniej (5,7%) niż bezwarunkowych odpowiedzi „nie”. Ponadto wśród akceptujących pomysł brak było większościowego poparcia dla któregośkolwiek z rozwiązań. 16% badanych wskazało na potrzebę realizacji konkursów w stosunku do kluczowych dla gminy przestrzeni publicznych, zaś 8,9% w stosunku do planowanej realizacji ze środków publicznych budynków użyteczności publicznej. Blisko 8% władz gminnych uważa obligatoryjność konkursów za możliwą, z jednoczesnym ustanowieniem granicznego kosztu inwestycji, poniżej którego konkurs nie byłby konieczny.

4. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Podsumowując przeprowadzoną analizę zgromadzonych w badaniu odpowiedzi władz samorządowych, wskazać należy na następujące wnioski:

- Obowiązujące w Polsce ustawodawstwo planistyczne jest postrzegane przez władze gminne jako bardzo istotny problem w kształtowaniu przestrzeni publicznych, zwłaszcza z uwagi na niejednoznaczność, uznaniowość, mnogość aktów prawnych i różnorodność stosowanych interpretacji prawa, a także czasochłonność i znaczące koszty procesu tworzenia dokumentów planistycznych. Oczekiwania władz gminnych są wprost niespójne z realizowanymi przez ostatnie lata zmianami legislacyjnymi²⁰, niedostrzegającymi problematyki uznaniowości w niejednoznacznym ustawodawstwie.
- Władze lokalne w sposób szczególny dostrzegają potrzebę zmian ustawodawczych, rozumianych jako doprecyzowanie funkcjonujących już, lecz nieprecyzyjnych regulacji. Istnieje również silna potrzeba ograniczenia możliwości wielokrotnego skarżenia do sądów administracyjnych uchwał dotyczących m.p.z.p. oraz zmniejszenia ilości różnorodnych aktów prawnych kształtujących planowanie przestrzenne w obrębie gminy.
- Skuteczniejsze kształtowanie przestrzeni publicznych jest obecnie w krajowych uwarunkowaniach możliwe jedynie przez jednoczesne spełnienie dwóch podstawowych warunków. Potencjalne zmiany systemowe winny być szeroko społecznie akceptowane, a także winny porządkować istniejący systemu planowania przestrzennego u jego podstaw. Do zmian tych zaliczyć należy pomysł akceptowany przez niemal połowę badanych (44%) z zastąpieniem obowiązującego studium (s.u. i k.z.) formą aktu prawa miejscowego, czyli np. miejscowym planem „ogólnym” zagospodarowania przestrzennego. Rozważenia wy-

maga również rozszerzenie ustawowej definicji przestrzeni publicznych, która obecnie odnosi się wyłącznie do przestrzeni „o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców (...)”.

- W odniesieniu do wielu bardziej szczegółowych instrumentów planistycznych proponowanych w badaniu ich stosowanie winno być w pierwszej kolejności fakultatywne, tak aby władze gminne sukcesywnie i samodzielnie nabierały przekonania do możliwości korzystania z tych instrumentów.
- Znaczenie demokracji w systemie kształtowania gmin jest pierwszoplanowym zagadnieniem determinującym jakość tworzonych lokalnie przestrzeni publicznych. Znaczące problemy stosowania prawa planistycznego skutecznie hamują potrzebę zwiększenia nacisku na jakość kształtowanej przestrzeni i gotowość wprowadzania niezbędnych zmian w prowadzonej polityce przestrzennej przez władze samorządowe. Tymczasem jedynie szeroka akceptacja potencjalnych zmian ustawowych przez autorów polityki lokalnego rozwoju przestrzennego i zrozumienie potrzeby zmian wśród społeczności lokalnej mogą skutecznie wpłynąć na rozwój ładu przestrzennego i jakość kształtowanych lokalnie przestrzeni publicznych. W przeciwnym razie wprowadzane zmiany ustawodawcze, pomimo najlepszych założeń, nie będą w stanie odnieść zamierzonego efektu.

Prezentowane wyniki badań, zrealizowane w ramach tematu nr A3/50/2016/DS oraz A3/159/2017/DS, zostały sfinansowane z dotacji na naukę przyznanej przez MNiSW.

P.1 Czy m.p.z.p. zakresem swych ustaleń winien obejmować dodatkowe elementy sprzyjające jakości kształtowanej przestrzeni (zwłaszcza publicznej)? Jeśli tak to jakie?

II. 1. Zestawienie odpowiedzi i procentowy rozkład wskazań w ramach pytania nr 1 (W. Korbel)

III. 1. Summary of responses and the percentage of indications within question 1

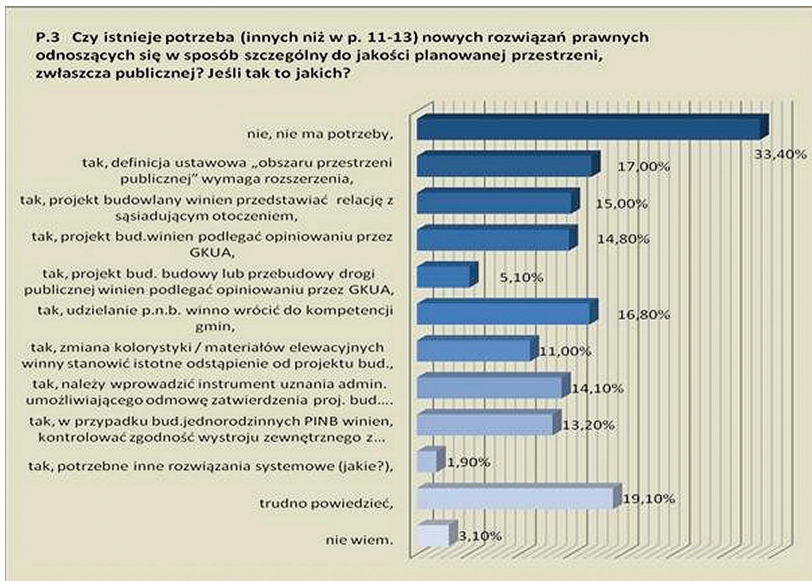
P.2 Czy potrzebna jest szersza zmiana systemu planowania przestrzennego w gminach? Jeśli tak, jakie zmiany winny nastąpić, by był on skuteczniejszy i kształtujący lepszej jakości przestrzeń?

II. 2. Zestawienie odpowiedzi i procentowy rozkład wskazań w ramach pytania nr 2 (W. Korbel)

III. 2. Summary of responses and the percentage of indications within question 2

II. 3. Zestawienie odpowiedzi i procentowy rozkład wskazań w ramach pytania nr 3 (W. Korbel)

III. 3. Summary of responses and the percentage of indications within question 3

II. 4. Zestawienie odpowiedzi i procentowy rozkład wskazań w ramach pytania nr 4 (W. Korbel)

III. 4. Summary of responses and the percentage of indications within question 4

PRZYPISY

- ¹ Art. 3 ust 1. Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2016 poz. 778 ze zm.).
- ² Art. 7 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).
- ³ Postanowienie składu siedmiu sędziów SN z dnia 18 stycznia 2005 r. (wk 22/04), dotyczące stosowania przez organy władzy normy kompetencyjnej.
- ⁴ A. Jędraszko, *Zagospodarowanie przestrzenne w Polsce – drogi i bezdroża regulacji ustawowych*, Wydawnictwo PLATAN, Warszawa 2007.
- ⁵ Projekt Kodeksu Budowlanego przygotowany przez Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa i skierowany do konsultacji społecznych 6 października 2016 r. <http://www.konsultacje.gov.pl/node/4338> (dostęp: 22.05.2017).
- ⁶ *Kierunki reformy prawa planowania i zagospodarowania przestrzennego*, Lex Wolters Kluwer business, Warszawa 2012.
- ⁷ Ankieta badawcza przygotowywana w latach 2016 i 2017, opracowana w ramach działalności badawczej Instytutu Projektowania Urbanistycznego Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej.
- ⁸ Fundacja Rozwoju Badań Społecznych, al. Juliusza Słowackiego 6/13, Kraków.
- ⁹ *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2016 r.*, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2016 [online], http://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5468/7/13/1/powierzchnia_i_ludnosc_w_przekroju_terytorialnym_w_2016_r.pdf (dostęp: 03.02.2017).
- ¹⁰ Definicja obszaru przestrzeni publicznej w rozumieniu art. 6 p. 12 u.p.z.p.
- ¹¹ Mowa o zakresie elementów obowiązkowo ustalanych zapisami planu miejscowego, zgodnie z art. 15 ust 2 u.p.z.p.
- ¹² Mowa o uzasadnieniu do projektu planu miejscowego, wymaganym zapisami art. 15 ust 1 p. 1–3 u.p.z.p.
- ¹³ *Ekspertyzy Nr 12*, 2016, Narodowy Instytut Samorządu Terytorialnego, <http://www.nist.gov.pl/nauka-i-badania/ekspertyzy-i-opracowania-nr-12,123.html> (dostęp: 05.12.2016).
- ¹⁴ Mowa o ustawach odnoszących się w sposób szczególny do zasad przygotowywania i realizacji inwestycji w wybranym zakresie, zwykle ze względu na nieefektywność powszechnie obowiązujących regulacji ogólnych lub procesów administracyjnych, np. Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o przygotowaniu i realizacji strategicznych inwestycji w zakresie sieci przesyłowych (Dz.U. 2015 poz. 1265 ze zm.).
- ¹⁵ Mowa o decyzji lokalizacyjnej o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu w rozumieniu art. 4 ust 2 p. 1 i 2 u.p.z.p.
- ¹⁶ Mowa o Powiatowym Inspektoracie Nadzoru Budowlanego (PINB).
- ¹⁷ Mowa o roszczeniach odszkodowawczych wynikających z art. 36 ust. 1 u.p.z.p.

- ¹⁸ Pytanie odrębne ankiety badawczej „Jak postrzegają Państwo rolę gminnego Studium Kierunków i Uwarunkowań Zagospodarowania Przestrzennego (SUIKZ)?” uzyskało najliczniejszą grupę odpowiedzi w wysokości 44%, stwierdzających, że „jest to instrument mało efektywny w obecnej formie, który winien zostać zlikwidowany/zastąpiony formą aktu prawa miejscowego (np. uproszczonym miejscowym planem „OGÓLNYM” zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy, będącym podstawą do udzielania decyzji lokalizacyjnej w sytuacji braku uchwalonego w obecnym porządku prawnym m.p.z.p.)”.
- ¹⁹ Mowa o studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (s.u. i k.z.) w rozumieniu art. 9 ust. 1 art. 10 u.p.z.p., które w świetle prawa nie stanowi aktu prawa miejscowego.
- ²⁰ W. Korbel, *Możliwości realnego kształtowania współczesnych przestrzeni miejskich w świetle krajowych uregulowań planistycznych*, [w:] *Kształtowanie współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014

BIBLIOGRAFIA

- Jędraszko A., *Zagospodarowanie przestrzenne w Polsce – drogi i bezdroża regulacji ustawowych*, Wydawnictwo PLATAN, Warszawa 2007.
- Kierunki reformy prawa planowania i zagospodarowania przestrzennego*, Lex Wolters Kluwer Business, Warszawa 2012.
- Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2016 r.*, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2016, http://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5468/7/13/1/powierzchnia_i_ludnosc_w_przekroju_terytorialnym_w_2016_r.pdf (dostęp: 03.02.2017).
- Ekspertyzy Nr 12*, 2016, Narodowy Instytut Samorządu Terytorialnego, <http://www.nist.gov.pl/nauka-i-badania/ekspertyzy-i-opracowania-nr-12,123.html> (dostęp: 05.12.2016).
- Korbel W., *Możliwości realnego kształtowania współczesnych przestrzeni miejskich w świetle krajowych uregulowań planistycznych*, [w:] *Kształtowanie współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.

Piotr Setkowicz (a-7@institute.pk.edu.pl)

Zakład Rysunku, Malarstwa i Rzeźby, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Kryzys zaufania. Partycypacja społeczna i podsycanie konfliktów w procesie kształtowania środowiska miejskiego na przykładzie Krakowa

Crisis of confidence. Social participation and stoking up conflicts in the process of shaping the urban environment on the example of Krakow

Streszczenie

Kraków i jego mieszkańców cechują rozbudzone aspiracje metropolitalne, jak również obawy i dążenia przypisywane raczej społecznościom średnich, a nawet małych ośrodków miejskich. Dumie ze statusu jednego z wiodących centrów akademickich nie zawsze towarzyszy zainteresowanie, a tym bardziej wiara w opinie autorytetów naukowych. Deklaracjom władz miejskich o tworzeniu klimatu sprzyjającego inwestycjom przeczą liczne wypowiedzi krakowian, w których określenia „biznesmen” czy „developer” stają się obraźliwymi epitetami. Autentycznemu wzrostowi znaczenia konsultacji społecznych w procesie planowania i rzetelnej ewaluacji zrealizowanych projektów przeciwstawia się swoista „kultura eskalacji konfliktów”. W podsycaniu antagonizmów niebagatelną rolę odgrywają internetowe fora i lokalne media, nierzadko przeczące swej koncyliacyjnej misji. Casus Krakowa nie wydaje się odosobniony – dlatego wnioski dotyczące zmniejszania podobnych mentalnych barier mogą okazać się przydatne także dla innych ośrodków miejskich.

Słowa kluczowe: Kraków, rozwój inteligentny, planowanie urbanistyczne

Abstract

Krakow and its inhabitants are characterized by both the awakened metropolitan aspirations, as well as fears and strivings which can be ascribed rather to the communities inhabiting medium and even small-sized urban centers. The pride derived from the status of one of the leading academic centers is not always accompanied by an interest in, and even less so, a belief in the opinion expressed by the academic authorities. The declarations of city authorities concerning the creation of a climate which promotes investment, are frequently being contradicted by numerous enunciations of Krakow citizens, in which terms, such as “businessman” or “developer” are meant to sound as offensive epithets. An authentic increase of the importance of social consultations accompanying the process of planning as well as a thorough evaluation of the realized projects is opposed by a specific “culture of escalation of conflicts”. What plays a significant role in stoking up these antagonisms are, among others, the internet discussion forums and the local media which not infrequently contradict their conciliatory mission. The case of Krakow does not appear to be an exception; that is why, the conclusions concerning the decrease of similar mental barriers may turn out to be useful also to other urban centers.

Keywords: Krakow, intelligent development, urban planning

1. WPROWADZENIE

Po zakończeniu w roku 2010 tzw. strategii lizbońskiej unijna strategia gospodarcza „Europa 2020” zakłada zrównoważony, inteligentny i sprzyjający włączeniu społecznemu model rozwoju¹. Joanna Bach-Głowińska podkreśla fakt celowego rozróżnienia w tym dokumencie zapisu o zrównoważonym i inteligentnym rozwoju. „Zasadnicza różnica dotyczy aspektu związanego z partycypacją w procesie planowania. W procedurze zakładającej zrównoważony rozwój uczestnicy nie są równorzędni. Władza, eksperci, społeczność lokalna mają różne uprawnienia w trakcie trwania procedury i nie są one równoważne. Plan w związku z tym rzadko jest wyrazem kompromisu, raczej przeważają w nim interesy którejs z stron. Natomiast w przypadku stosowania zasady inteligentnego rozwoju głównym celem staje się osiągnięcie kompromisu dla ustaleń planu. Równoważni są wszyscy uczestnicy – stają się współtwórcami przestrzeni, dla której powstaje plan. Oznacza to w konsekwencji, że uczestnicy biorą odpowiedzialność za ostateczny kształt planu”². Strategia „Europa 2020” ma zatem charakter wybitnie prodemokratyczny oraz zgodny z unijną zasadą subsydiarności, tj. dążenia do podejmowania decyzji na jak najniższym szczeblu. Ponieważ jednak podejście do zagadnień zarządzania i szeroko pojmowanego planowania różni się w poszczególnych krajach członkowskich, z przyjętego dokumentu wynika, że „(...) model skandynawski – demokracji użytkownika, zostaje uznany za właściwy i jest obecnie promowany w całej Unii”³.

Cele zostały jasno określone. Może więc nie ma o czym dyskutować? Przykładowo, pracowników naukowych Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej nie trzeba przekonywać o modelowej wartości wielu współczesnych rozwiązań skandynawskich czy holenderskich. Znaczenie społeczności lokalnych w procesach planowania i projektowania oraz istotny wpływ sektora prywatnego na kształtowanie środowiska miejskiego również znajdują należne odzwierciedlenie w naukowym dyskursie. Dla krakowskiego samorządu zagadnienie szerokiej partycypacji społecznej także wydaje się stanowić priorytet. Z kolei przedstawiciele świata biznesu starają się na różne sposoby wpływać na przebieg procesów decyzyjnych lub też, czasem bez oglądania się na innych uczestników „gry o miasto”, samodzielnie kształtować obraz środowiska zbudowanego.

2. STAN SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO

Jeśli naukowcy, członkowie samorządu i biznesmeni mają świadomość rzeczywistej czy choćby potencjalnej roli, jaką odegrać mogą w rozwoju miasta, „próba stworzenia modelu współpracy uczelni, samorządu i lokalnego biznesu” może wydawać się fraszką. Niestety, polskie realia szybko weryfikują zbyt optymistyczne założenia. W roku 1979 Stefan Nowak opublikował artykuł zatytułowany „System wartości społeczeństwa polskiego”. Dowodził w nim, że Polacy egzystują wyłącznie w dwóch wymiarach organizujących życie społeczne:

na poziomie abstrakcyjnej wspólnoty narodowej oraz w sferze prywatności, zogniskowanej wokół rodziny i przyjaciół. Pomiędzy tymi biegunami rozciągać się miała tzw. próżnia socjologiczna, w której brakowało między innymi stowarzyszeń, obywatelskich inicjatyw i spontanicznych zachowań społecznych⁴. Krytycy też profesora Nowaka dowodzą wprawdzie, że kłamał zadał im „karnawał Solidarności” ze swymi 10 milionami uczestników. Jednak ten wielki ruch okazał się raczej zrywem na „poziomie narodowym” niż „silną wzajemnymi więzami wspólnotą obywateli”⁵.

Paradoksalnie, również fundamentalna transformacja ustrojowa 1989 roku nie przyniosła przełomowej poprawy w dziedzinie budowy społeczeństwa obywatelskiego. Powodem był głównie wybór wysoce indywidualistycznego, skrajnie konkurencyjnego modelu kapitalizmu, zapewniający szybki rozwój gospodarczy, lecz już niekoniecznie socjalny. Raport *Diagnoza społeczna 2015*, opracowany pod kierunkiem Janusza Czapirskiego i Tomasza Panka, bywa krytykowany za nadmierny optymizm. Natomiast jego rozdział poświęcony społeczeństwu obywatelskiemu budzić może jedynie grozę. Od działań i zainteresowań o charakterze wspólnotowym odżegnuje się aż 86,6% Polaków! Tylko 13,4% z nas deklaruje przynależność do „organizacji, stowarzyszeń, komitetów, rad, związków lub kół”. Jedynie 4% obywateli udziela się w dwóch lub więcej tego rodzaju gremiach. Polska stanowi pod tym względem ewenement w skali europejskiej. Wyjątkowo niekorzystnie wypada porównanie z krajami skandynawskimi, które powinny stanowić dla nas wzorzec w dziedzinie planowania i kształtowania środowiska miejskiego. Tam ponad dwie trzecie obywateli wykazuje się społeczną aktywnością! W Niemczech ich liczba przekracza 50%, a w krajach postkomunistycznych, jak Czechy, Węgry, Bułgaria i Rumunia, bywa nawet dwukrotnie wyższa niż w Polsce. Z brakiem poczucia odpowiedzialności za dobro wspólne idzie w parze zakorzeniona podejrzliwość. Również w tej „konkurencji” zajmujemy zdecydowanie ostatnie miejsce w Unii i niekorzystnie wyróżniamy się w skali globalnej. Tylko 12% Polaków powyżej 16. roku życia ufa innym ludziom, a zaledwie 24% wierzy w uczciwość współobywateli. Przykładowo, w Danii odsetek ten wynosi odpowiednio 70 i 76%! Niewiele mniejszym zaufaniem darzą się wzajemnie Finowie, Norwegowie, Holendrzy, Szwedzi, Niemcy. Nawet w Rosji jedna czwarta mieszkańców gotowa jest zaufać swym rodakom⁶.

Dlaczego jesteśmy dwadzieścia razy mniej aktywni społecznie od Skandynawów? Wydaje się to raczej stanowić rezultat trudnej przeszłości niż wad narodowego charakteru. Chlubna historia demokratycznych dążeń i pionierskich inicjatyw nie zrównoważył faktu, że gdy tworzyły się podwaliny nowoczesnych społeczeństw – Polska tkwiła w niewoli zaborców. Dwudziestolecie międzywojenne i ostatnie ćwierćwiecze okazały się okresem niewystarczającym do upowszechnienia i uwiarygodnienia działań o charakterze wspólnotowym – w zestawieniu z dwoma stuleciami jak najgorszych doświadczeń. Radykalna poprawa jest jednak możliwa. Zbigniew Bartuś pisze o praktycznym unieważnieniu na przestrzeni ostatnich lat określenia „Polnische Wirtschaft”, oznaczającego od czasów Bismarcka „bałagan, brak rzetelności i marną jakość” – podczas gdy obecnie Polacy uchodzą za „najsolidniejszych

i najwydajniejszych pracowników Europy”⁷. Stałą, choć niełatwą, optymalizację procesów planowania i realizacji zrównoważonego środowiska miejskiego śledzić można na przykładzie Krakowa.

3. GŁÓWNI „AKTORZY” WPŁYWAJĄCY NA JAKOŚĆ PRZESTRZENI WOKÓŁ NAS

UCZELNIA – SAMORZĄD – BIZNES – tak przedstawia się wzorcowa triada partnerów – w zamyśle równorzędnych, równoprawnych i współodpowiedzialnych za jakość środowiska miejskiego. Dążący do ideału obraz miasta mają zatem współtworzyć: rzetelni badacze, bezstronni eksperci, planiści i projektanci, kierujący się poczuciem dobra wspólnego, przedstawiciele społeczności lokalnej reprezentujący jej żywotne interesy oraz światli biznesmeni gotowi równoważyć chęć zysku i społeczny pożytek. Jednak już lektura też pozwala dostrzec linię podziału, zarysowującą się między „samorządem” a „mieszkańcami”. Ci ostatni nie zawsze gotowi są utożsamiać się z inicjatywami „władz miejskich” różnego szczebla, podejmowanymi teoretycznie w ich imieniu⁸.

W „grę o miasto” włączają się dodatkowo jednostki i grupy przekonane o konieczności obrony interesów „zwykłych ludzi” i ich egzystencjalnej przestrzeni przed zakusami „rządzących”, „inwestorów” i działających na ich zlecenie „projektantów”. Jednocześnie przytłaczająca większość mieszkańców pozostaje obojętna na „toczące się obok” procesy planowania i działalność inwestycyjną. Ale ten brak reakcji skrywa raczej bierny opór niż milczącą akceptację przygotowywanych i realizowanych zmian. Źródła tego wszechogarniającego, nie zawsze przecież uzasadnionego braku zaufania sięgają bliższej i dalszej przeszłości, co sygnalizowano powyżej.

Kolejnym znaczącym „aktorem”, mającym bieżący wpływ na kształtowanie miejskiej przestrzeni, okazuje się w polskich realiach władza państwowa – zarówno ustawodawcza, jak i administracja rządowa. Przyczyny i charakter tych oddziaływań są zróżnicowane. Polska pozostaje wciąż jeszcze w fazie transformacji, czego przejawem są częste zmiany obowiązujących ustaw i rozporządzeń. Niestety, równie ważnym powodem ich ciągłych modyfikacji jest niska jakość stanowionego prawa. Obowiązująca Konstytucja utrudnia samorządom ewentualne przeciwstawianie się władzy centralnej i nie gwarantuje możliwości pozyskiwania funduszy na realizację wszystkich powierzanych im zadań⁹. Ingerencje władz państwowych bywają wynikiem postulatów i oczekiwań samorządów miejskich, świata biznesu czy środowiska naukowego, ale mogą też stanowić próbę narzucenia niepopularnych rozwiązań bądź „upolitycznienia” pewnych procesów. Przykładem może być tu dobrze przyjęta Ustawa o związku metropolitalnym w województwie śląskim¹⁰, dająca podstawy rozwijania owocnej współpracy miast, oraz projekt ustawy metropolitalnej dla Warszawy, który niestety stał się przedmiotem politycznej rozgrywki¹¹. Nadzieje i obawy związane z działaniami władz na szczeblu centralnym nie omijają również Krakowa. Miasto liczy na sfinansowanie północnej

obwodnicy¹², rozbudowy miejskiej kolei w ramach wojewódzkiego projektu Szybkiej Kolei Aglomeracyjnej¹³, linii metra¹⁴. Miejski samorząd od lat postuluje też zmiany w prawie, które umożliwiłyby wprowadzenie tzw. stref ekologicznych, czyli ograniczenia wjazdu do centrum pojazdów niespełniających określonych norm emisji spalin. Prezydent Krakowa wnioskował również o uwolnienie opłat w strefie ograniczonego postoju, tak by były one zróżnicowane w zależności od rejonu miasta¹⁵. Obecny projekt zmiany ustawy o drogach publicznych idzie w tym kierunku. Cel stanowi uwolnienie przestrzeni dla pieszych i rowerzystów, ograniczenie ruchu samochodowego i poprawa jakości powietrza¹⁶. Innym efektem takich zmian prawa krajowego byłoby powstrzymanie rozszerzania strefy płatnego parkowania, która obejmuje kolejne dzielnice Krakowa¹⁷. Mieszkańcy, władze samorządowe, planiści i biznesmeni wiążą wielkie nadzieje z szeroko konsultowanym projektem kodeksu urbanistyczno-budowlanego. Cele proponowanych regulacji są bardzo ambitne. Podstawowy stanowi „poprawa jakości przestrzeni w Polsce, czyli stworzenie rzeczywistego systemu planowania, który będzie uwzględniał potrzebę kształtowania ładu przestrzennego i umożliwiał zbilansowanie potrzeb społeczeństwa, gospodarki i środowiska”. Wzmocnieniu ulec mają narzędzia planistyczne, takie jak studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz plany miejscowe – ułatwiając wdrażanie idei miasta zwarteo. Dla ośrodków historycznych, takich jak Kraków, istotna jest inicjatywa poszerzenia zakresu wszystkich planów o nowe elementy przydatne w procesach rewitalizacji¹⁸. Nowy kodeks uprościć ma jednocześnie wymagania stawiane inwestorom indywidualnym, realizującym niewielkie obiekty, i uelastycznić procedury związane z przedsięwzięciami w skali makro. Grunty zarezerwowane w planach jako „obszary zorganizowanego inwestowania” (OZI) mają „czekać na firmy czy ich konsorcja, z którymi następnie mają być zawierane umowy urbanistyczne”. Realizacja takich inwestycji ma przebiegać szybciej i prościej niż w normalnym trybie i być dostosowana do konkretnych potrzeb zainteresowanego budową biznesu¹⁹. Jeszcze przed uchwaleniem kodeksu urbanistyczno-budowlanego przez Sejm RP krakowski samorząd na bieżąco reaguje na nadchodzące zmiany, przygotowując poprawki do obowiązującego Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta²⁰. Również Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Ministerstwo Rozwoju przygotowują pakiet zmian prawnych i organizacyjnych, pośrednio faworyzujący inteligentny model współpracy nauki (uczelni) z biznesem i miejskimi samorządami. „Uczelnie muszą wziąć odpowiedzialność na otoczenie, w którym żyją” – jak to ujmuje Piotr Dardziński. Realizacji tego celu służyć ma otwarcie nowych ścieżek kariery akademickiej, bazujących na praktycznym wspieraniu badaniami konkretnych projektów i zamierzeń biznesowych²¹. Jednocześnie, jak już wspomniano, nie wszystkie inicjatywy władz centralnych budzą entuzjazm krakowskiego samorządu. Takim „nietrafionym prezentem” okazała się niedawna nowelizacja ustawy o ochronie przyrody, liberalizująca przepisy dotyczące usuwania drzew i krzewów z prywatnych posesji²². Nowe prawo, faworyzujące partykularne interesy właścicieli kosztem ogółu mieszkańców, doprowadziło do licznych nadużyć i dalszego uszczerplenia ubogiego drzewostanu Krakowa²³.

Liczne kontrowersje wzbudził też odgórnie forsowany pomysł ograniczenia do dwóch liczby kadencji prezydentów miast, wójtów i burmistrzów. Upolitycznienie dyskusji oraz zastrzeżenia w kwestii zgodności tego postulatu z Konstytucją RP powodują, że powrót do potrzebnej merytorycznej debaty nad ordynacją wyborczą do samorządów będzie utrudniony.

Wreszcie, *last but not least*, należy wymienić jeszcze jednego „aktora” pragnącego aktywnie współtworzyć obraz miasta – media. Lokalna prasa i telewizja rzadko dziś ograniczają się do prób bezstronnego przekazywania informacji, konkurując z Internetem i pomiędzy sobą na polu „interaktywności”. Stąd już niedaleko do prób wpływania na opisywane zjawiska, a nawet ich kreowania. Również „poważne” tytuły prasowe, takie jak „Dziennik Polski” i „Gazeta Wyborcza”, rywalizując o uwagę czytelników, wpadają czasem w pułapkę „tabloidyzacji”, przejawiając piętnowane zjawiska i dodatkowo zaoznajając spory związane z kształtowaniem przestrzeni miejskiej.

A zatem: UCZELNIA – SAMORZĄD – BIZNES, lecz także: MIESZKAŃCY – RZĄD – MEDIA. Wpływy tej drugiej grupy warto dodatkowo uwzględnić przy „kształtowaniu i usprawnianiu modeli współpracy”.

4. KRAKÓW – OD ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO DO INTELIGENTNEGO

Po półwieczu, jak to ujęła Jane Jacobs, „zamrożenia naturalnych mechanizmów ekonomicznych”²⁴, panowania gospodarki nakazowo-rozdzielczej i statycznego myślenia o mieście, „przełom roku 1989 przywrócił bardziej żywiołowy charakter procesom urbanistycznym, poprzez odbudowę samorządu miejskiego i odblokowanie mechanizmów wolnorynkowych – ułatwione w Krakowie dzięki zachowaniu zrębów przedwojennej struktury własności”. Proces kształtowania nowych, metodycznych i racjonalnych zasad rozwoju zaburzyła decyzja o unieważnieniu planów miejscowych, uchwalonych przed pierwszym stycznia 1995 roku²⁵. Niewykonalne zadanie bieżącego objęcia nowymi planami całego obszaru Krakowa uczyniło z nich spóźnione, a przez to często nieskuteczne narzędzie „interwencji kryzysowej”. Tereny o wyjątkowych walorach krajobrazowych oraz obszary strategiczne z punktu widzenia dalszego rozwoju miasta przez kolejne lata pozostawały bez pełnej ochrony, „wzbogacając się” o liczne kontrowersyjne inwestycje²⁶. Jednak przykłady tworzenia nowego Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, kolejnych planów miejscowych, projektów rewitalizacji, a nawet wybranych inwestycji o charakterze czysto komercyjnym dowodzą możliwości skutecznego wdrożenia zasad zrównoważonego rozwoju. Symbolem niełatwych, lecz koniecznych kompromisów może być zarezerwowanie w Studium terenów w rejonie Rybitw (tzw. Nowego Miasta) pod krakowską dzielnicę wysokościowców, godzące skrajne postulaty obrońców krajobrazu i przedstawicieli wielkiego biznesu²⁷. Jednocześnie nie można jeszcze mówić o powszechnej satysfakcji. Jak sygnalizowano we wstępie, uczestnikom procedur planistycznych, zakładających rozwój zrównoważony, nie zawsze gwarantuje

się równe uprawnienia. Podmiotowego traktowania domagają się coraz częściej i głośniejsze lokalne społeczności i rady dzielnic, wobec których biznesmeni, miejskie władze, a nawet planiści usiłują stosować strategię faktów dokonanych. Gwałtowne protesty dotyczą problemów i miejsc tak odmiennych jak Nowa Huta, Podgórze, Kazimierz czy Stare Miasto²⁸.

Mieszkańcy Krakowa oczekują kolejnej, jakościowej zmiany zasad kształtowania środowiska miejskiego. Zhierarchizowaną procedurę partycypacji społecznej, właściwą obecnemu modelowi planowania, pragną wzbogacić o egalitarne praktyki w duchu *smart growth*.

5. PODSUMOWANIE

UCZELNIA – SAMORZĄD – BIZNES – MIESZKAŃCY – RZĄD – MEDIA. Wszyscy ci „aktorzy” przekonani są o swej doniosłej roli w procesie kształtowania środowiska miejskiego Krakowa. Deklarują też najczęściej gotowość do debaty, lecz nie należy jej mylić ze skłonnością do kompromisu ani tym bardziej do ciągłej współpracy. Problem ten ma szczególny wymiar, ponieważ w Polsce odczuwalny jest dotkliwy brak ugruntowanej tradycji konstruktywnych dyskusji. Należy podkreślić, że za podsycanie wzajemnych antagonizmów odpowiadają w pewnej mierze wszyscy uczestnicy „gry o miasto”. Naukowcy i planiści, dysponujący fachową wiedzą, gotowi są tworzyć projekty jeszcze przed wysłuchaniem czyichkolwiek postulatów, zamieniając już wstępne spotkania „konsultacyjne” w jednostronne prezentacje. Przedstawiciele władz centralnych i samorządowych myślą własne opinie i pomysły z oczekiwaniami i wymaganiami miejskiej społeczności, podważając ideę partycypacji. (Przykładowo, radni dzielnicy Bieńczyce negowali sens aktywizacji mieszkańców i tworzenia budżetu obywatelskiego²⁹, z kolei prezydent Jacek Majchrowski popiera konsultowanie przygotowanych przez miasto projektów, a nie już wstępnych idei, by zapobiec „zadyskutowaniu się na śmierć”³⁰). Poczynania wielu biznesmenów i deweloperów cechuje arogancja i przekonanie, że rozwój miasta, tworzenie miejsc pracy i budowa mieszkań to ich wyłączna zasługa. W procesie kształtowania przestrzeni oczekują oni uprzywilejowanego traktowania lub samowolnie egzekwują należne ich zdaniem „prawa własności”, ignorując lub instrumentalizując społeczne konsultacje i zapisy planów. Media tworzą nie dającą się przecenić otwartą przestrzeń permanentnej debaty o mieście³¹, rzadziej jednak przyczyniają się do wypracowania kompromisu. Internetowe fora i tradycyjne środki przekazu „żyją konfliktem” lub „żyją z konfliktów”. Członkowie lokalnych społeczności, uchodzący często za bezbronne ofiary zakulisowych machinacji, potrafią też bezwzględnie forsować własne, partykularne interesy bądź niefrasobliwie dysponować cudzą własnością. Mieszkańcy nie ograniczają się do zgłaszania nurtujących ich problemów, lecz wbrew opiniom fachowców próbują narzucić irracjonalne sposoby ich rozwiązania. Zgłaszane przez nich postulaty są często całkowicie bezzasadne, a ponawiane protesty bywają też formą pospolitego szantażu angażujących znaczne środki finansowe biznesmenów.

6. WNIOSKI

Paradoksalnie, pomimo tak licznych problemów i zastrzeżeń, należy stwierdzić, że inteligentny model współpracy na rzecz kształtowania zrównoważonego środowiska miejskiego powoli, lecz systematycznie toruje sobie drogę do świadomości krakowian oraz praktyki planistycznej i inwestycyjnej. Dążenie do ideału – budowania „miasta dla ludzi”³² na drodze kompromisu prawdziwie równorzędnych partnerów – nie wydaje się wymagać rewolucyjnych zmian. Wskazane jest raczej wyciąganie konstruktywnych wniosków z popełnianych dotychczas błędów. Taką korzystną ewolucję śledzić można na przykładzie zmieniającego się stosunku do zagadnień kształtowania i roli miejskiej zieleni³³. Również w budżecie obywatelskim środki przeznaczone dotąd na projekty ogólnomiejskie przesuwane są do dzielnic – bliżej ludzi³⁴. Naukowcy i studenci tworzą nowe narzędzia planistyczne, jak *Atlas pokrycia terenu i przewietrzania Krakowa*³⁵, i przyjazne aplikacje, np. umożliwiające pasażerom ustalenie lokalizacji tramwajów³⁶. Politechnika Krakowska wspiera magistrat, prowadząc pionierskie badania dotyczące zanieczyszczenia powietrza pyłem zawieszonym czy szkodliwości promieniowania elektromagnetycznego³⁷. Znaczenie zyskują petycje i obywatelskie projekty uchwał kierowane do Rady Miasta³⁸.

Podstawę do stworzenia ulepszonych procedur wielostronnej współpracy stanowić może, tworzona przez Komisję Dialogu Obywatelskiego przy Radzie Miasta Krakowa, „Biała Księga Dialogu Społecznego”. Jest ona pomyślana jako zbiór zasad ich prowadzenia – ciekawszy, bardziej merytoryczny, angażujący nowych uczestników dzięki szerszemu wykorzystaniu narzędzi cyfrowych³⁹. Budowanie Krakowa przyszłości i przyszłości innych miast na fundamencie wzajemnego szacunku i zaufania naprawdę wydaje się możliwe.

PRZYPISY

- ¹ <http://www/mg.gov.pl/Bezpieczeństwo+gospodarcze/Stategia+Europa+2020>.
- ² J. Bach-Głowińska, *Inteligentna przestrzeń. Trzeci wymiar innowacyjności*, Warszawa 2014, s. 39–40.
- ³ *Ibidem*, s. 40.
- ⁴ S. Nowak, *System wartości społeczeństwa polskiego*, „Studia Socjologiczne”, nr 4(75), 1979, s. 155–173.
- ⁵ Z. Bartuś, *Polacy, naród wielki, społeczeństwo żadne*, „Dziennik Polski”, 2 grudnia 2016.
- ⁶ J. Czapiński, *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków – raport*, „Contemporary Economics”, 9/4, 2015, s. 332–372.
- ⁷ Z. Bartuś, *op. cit.*
- ⁸ A. Maj, *Radni twierdzą, że chronią zieleni, a tak naprawdę sprzyjają inwestorom*, „Dziennik Polski”, 7 października 2016.

- ⁹ W. Knap, *Jakich zmian wymaga Konstytucja*, „Dziennik Polski”, 5 maja 2017.
- ¹⁰ Dz.U. 2017, poz. 730.
- ¹¹ B. Burdzy, *Warszawa zostanie powiększona? Trwa spór o władzę nad stolicą*, „Dziennik Polski”, 12 lutego 2017.
- ¹² P. Ogórek, *Ważna umowa ws. północnej obwodnicy Krakowa*, „Gazeta Wyborcza”, 9 stycznia 2017.
- ¹³ P. Tymczak, *Prezydent próbuje udobruchać krakowian szybką koleją miejską*, „Dziennik Polski”, 3 marca 2017.
- ¹⁴ P. Setkowicz, *Lekkie metro?*, [w:] Węclawowicz-Bilska E. (red.), *Nowe idee w planowaniu rozwoju terytorialnego. Wartości – przestrzenie – projekty*, Monografia, Kraków 2017 (w przygotowaniu).
- ¹⁵ P. Tymczak, *Europa zamyka centra dla aut. Kraków ma mniejsze możliwości*, „Dziennik Polski”, 10 marca 2017.
- ¹⁶ P. Tymczak, *Droższe parkowanie w centrum. Nawet 9 zł za godzinę postoju*, „Dziennik Polski”, 17 marca 2017.
- ¹⁷ P. Ogórek, K. Janiszewska, *Płatny postój – coraz większy*, „Dziennik Polski”, 28 kwietnia 2017.
- ¹⁸ J. Michalczak, *Rewitalizacja jest ważnym elementem zagospodarowania*, „Dziennik Polski”, 30 listopada 2016.
- ¹⁹ J. Michalczak, *Kodeks urbanistyczno-budowlany jeszcze w tym roku w Sejmie*, „Dziennik Polski”, 15 lutego 2017.
- ²⁰ M. Mrowiec, *Studium dla Krakowa do zmiany*, „Dziennik Polski”, 7 grudnia 2016.
- ²¹ Z. Bartuś, *Nauka otworzy się na biznes*, „Dziennik Polski”, 22 lutego 2017; Bartuś Z., *Przychodzi nauka do biznesu*, „Dziennik Polski”, 30 marca 2017.
- ²² Ustawa z dn. 16.12.2016 r. o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz ustawy o lasach, Dz.U. 2016, poz. 2249.
- ²³ J. Michalczak, *Nadużycia przy wycince*, „Dziennik Polski”, 5 kwietnia 2017.
- ²⁴ J. Jacobs, *Cities and the Wealth of Nations. Principles of Economic Life*, London 1986.
- ²⁵ W. Kosiński, *Paradygmat miasta XXI wieku*, Kraków 2016, s. 165–166.
- ²⁶ P. Setkowicz, *Miejsce – przyjazne, pożądane, zagrożone*, [w:] Juzwa N., Sulimowska-Ociepka A. (red.), *ULAR6. Odnowa krajobrazu miejskiego. Miasto – miejsca ludziom przyjazne. Idee – koncepcje – realizacje*, T. 1, Monografia, Gliwice 2012, s. 375–378.
- ²⁷ P. Setkowicz, *Budynki wysokie w Krakowie – debata bez pointy*, „Czasopismo Techniczne”, 3-A/2010, s. 195-202; Maj A., *Kraków szuka w Cannes bogatych inwestorów*, „Dziennik Polski”, 17 marca 2017.
- ²⁸ P. Setkowicz, *Kraków – policentryczna metropolia czy niestabilna konurbacja?*, [w:] Juzwa N., Sulimowska-Ociepka A. (red.), *ULAR7. Odnowa krajobrazu miejskiego. Przyszłość miast średniej wielkości*, T. 1, Monografia, Gliwice 2013, s. 507–511; Rogozik M., *Konsultacje społeczne to fikcja. Udział mieszkańców jest niewielki*, „Dziennik Polski”, 18 sierpnia 2016.

- ²⁹ M. Rogozik, *Bieńczyce już nie chcą budżetu obywatelskiego*, „Dziennik Polski”, 17 stycznia 2017.
- ³⁰ A. Maj, P. Tymczak, *Z ministrami rządu PiS pracuje się lepiej niż z ich poprzednikami z PO*, „Dziennik Polski”, 2 grudnia 2016.
- ³¹ L. Peters, *W poszukiwaniu recept dla Krakowa. Forum Gazety Wyborczej „Pracownia Miast”*, „Nasza Politechnika”, nr 11 (135), 2014, s. 24–26.
- ³² J. Gehl, *Miasta dla ludzi*, Kraków 2014.
- ³³ P. Tymczak, *Radni liczą na pomoc mieszkańców w planowaniu terenów zielonych*, „Dziennik Polski”, 7 grudnia 2016.
- ³⁴ A. Maciejowski, M. Rogozik, *Nowy budżet obywatelski; skorzystać mają wszyscy krakowianie*, „Dziennik Polski”, 22 lutego 2017.
- ³⁵ www.obserwatorium.um.krakow.pl.
- ³⁶ mpk.jacekk.net.
- ³⁷ A. Maj, *Im więcej anten, tym większy smog?*, „Dziennik Polski”, 15 lutego 2017.
- ³⁸ A. Maj, *Darmowe bilety dzięki petycji*, „Dziennik Polski”, 23 grudnia 2016.
- ³⁹ P. Kopeć, *Władze Krakowa zaprezentowały Białą Księgę Dialogu Społecznego*, „Gazeta Wyborcza”, 10 marca 2017; www.bip.krakow.pl.

BIBLIOGRAFIA

- Bach-Głowińska J., *Inteligentna przestrzeń. Trzeci wymiar innowacyjności*, Warszawa 2014.
- Bartuś Z., *Polacy, naród wielki, społeczeństwo żadne*, „Dziennik Polski”, 2.12.2016.
- Bartuś Z., *Nauka otworzy się na biznes*, „Dziennik Polski”, 22.02.2017.
- Bartuś Z., *Przychodzi nauka do biznesu*, „Dziennik Polski”, 30.03.2017.
- Burdzy B., *Warszawa zostanie powiększona? Trwa spór o władzę nad stolicą*, „Dziennik Polski”, 2.02.2017.
- Czapiński J., *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków – raport*, „Contemporary Economics”, 9/4, 2015, s. 332–373.
- Gehl J., *Miasta dla ludzi*, Kraków 2014.
- Jacobs J., *Cities and the Wealth of Nations. Principles of Economic Life*, London 1986.
- Knap W., *Jakich zmian wymaga Konstytucja?*, „Dziennik Polski”, 5.05.2017.
- Kopeć P., *Władze Krakowa zaprezentowały Białą Księgę Dialogu Społecznego*, „Gazeta Wyborcza”, 10.03.2017.
- Kosiński W., *Paradygmat miasta XXI wieku*, Kraków 2016.
- Maciejowski A., Rogozik M., *Nowy budżet obywatelski: skorzystać mają wszyscy krakowianie*, „Dziennik Polski”, 22.02.2017.
- Maj A., *Radni twierdzą, że chronią zieleni, a tak naprawdę sprzyjają inwestorom*, „Dziennik Polski”, 7.10.2016.

- Maj A., Tymczak P., *Z ministrami rządu PIS pracuje się lepiej niż z ich poprzednikami z PO*, „Dziennik Polski”, 2.12.2016.
- Maj A., *Darmowe bilety dzięki petycji*, „Dziennik Polski”, 23.12.2016.
- Maj A., *Im więcej anten, tym większy smog?*, „Dziennik Polski”, 15.02.2017.
- Maj A., *Kraków szuka w Cannes bogatych inwestorów*, „Dziennik Polski”, 17.03.2017.
- Michalczak J., *Rewitalizacja jest ważnym elementem zagospodarowania*, „Dziennik Polski”, 30.11.2016.
- Michalczak J., *Kodeks urbanistyczno-budowlany jeszcze w tym roku w Sejmie*, „Dziennik Polski”, 15.02.2017.
- Michalczak J., *Nadużycia przy wycince*, „Dziennik Polski”, 5.04.2017.
- Mrowiec M., *Studium dla Krakowa do zmiany*, „Dziennik Polski”, 7.12.2016.
- Nowak S., *System wartości społeczeństwa polskiego*, „Studia Socjologiczne”, nr 4(75), 1979, s. 155–173.
- Ogórek P., *Ważna umowa ws. północnej obwodnicy Krakowa*, „Gazeta Wyborcza”, 9.01.2017.
- Ogórek P., Janiszewska K., *Płatny postój – coraz większy*, „Dziennik Polski”, 28.04.2017.
- Peters L., *W poszukiwaniu recept dla Krakowa. Forum Gazety Wyborczej „Pracownia Miast”*, „Nasza Politechnika”, nr 11 (135), 2014, s. 24–26.
- Rogozik M., *Konsultacje społeczne to fikcja, udział mieszkańców jest niewielki*, „Dziennik Polski”, 18.08.2016.
- Rogozik M., *Bieńczyce już nie chcą budżetu obywatelskiego*, „Dziennik Polski”, 17.01.2017.
- Setkowicz P., *Budynki wysokie w Krakowie – debata bez pointy*, „Czasopismo Techniczne”, 3-A/2010, s. 195–202.
- Setkowicz P., *Miejsce – przyjazne, pożądane, zagrożone*, [w:] Juzwa N., Sulimowska-Ociepka A. (red.), *ULAR6. Odnowa krajobrazu miejskiego. Miasto – miejsca ludziom przyjazne. Idee – koncepcje – realizacje*, T. 1, Monografia, Gliwice 2012, s. 375–378.
- Setkowicz P., *Kraków – policentryczna metropolia czy niestabilna konurbacja?*, [w:] Juzwa N., Sulimowska-Ociepka A. (red.), *ULAR7. Odnowa krajobrazu miejskiego. Przyszłość miast średniej wielkości*, T. 1, Monografia, Gliwice 2013, s. 507–511.
- Setkowicz P., *Lekkie metro?*, [w:] Węclawowicz-Bilska E. (red.), *Nowe idee w planowaniu rozwoju terytorialnego. Wartości – przestrzenie – projekty*, Monografia, Kraków 2017.
- Tymczak P., *Radni liczą na pomoc mieszkańców w planowaniu terenów zielonych*, „Dziennik Polski”, 7.12.2016.
- Tymczak P., *Prezydent próbuje udobruchać krakowian szybką koleją miejską*, „Dziennik Polski”, 3.03.2017.
- Tymczak P., *Europa zamyka centra dla aut. Kraków ma mniejsze możliwości*, „Dziennik Polski”, 10.03.2017.
- Tymczak P., *Droższe parkowanie w centrum. Nawet 9 zł za godzinę postoju*, „Dziennik Polski”, 17.03.2017.

Ustawa z dn. 16.12.2016 r. o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz ustawy o lasach, Dz.U. 2016, poz. 2249.

Ustawa z dn. 9.03.2017 o związku metropolitalnym w województwie śląskim, Dz.U. 2017, poz. 730.

mpk.jacekk.net (access: 25.07.2017).

www.bip.krakow.pl (access: 25.07.2017).

www.mg.gov.pl/Bezpieczenstwo+gospodarcze/Strategia+Europa+2020 (access: 25.07.2017).

www.obserwatorium.um.krakow.pl (access: 25.07.2017).

Krystyna Paprzyca (krystyna.paprzyca@pk.edu.pl)

Instytut Projektowania Urbanistycznego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Nauka umiejętności przekształcania rzeczywistości przestrzeni miejskich przez studentów. Przykład Oświęcimia

Learning the Skill of Transforming the Reality of Urban Spaces by Students. Example of Oświęcim

Streszczenie

Od roku 2015 na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej przygotowywane są przez studentów oraz dyplomantów opracowania projektowe, projekty koncepcyjne, które stanowią propozycję projektową we wskazanych przez przedstawicieli miast lokalizacjach. Studenci opracowują również oferty inwestorskie, które mogą stanowić punkt wyjścia do omówieni rentowności inwestycji. W dobie konkurencyjności związanej z rynkiem pracy studenci, dzięki współpracy Uczelnia – Samorząd – Biznes, otrzymują określoną wiedzę związaną z procesem projektowym i inwestycyjnym, poznają miasta, ich specyfikę. Współpraca z młodymi ludźmi otwiera nowe możliwości, gdyż pomysły i aktywności gospodarcze mogą być czasami dostrzeżone tylko przez młode pokolenie. Ich spojrzenie i pomysły również przyczyniają się do ożywienia przestrzeni miejskich. Tego typu działania są korzystne dla miast.

Słowa kluczowe: współpraca uczelnia – samorząd – biznes, atrakcyjność, konkurencyjność miast

Abstract

Since 2015 students of different years and diploma candidates studying at the Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, develop design studies and conceptual designs, which constitute design proposals for locations indicated by representatives of town councils. Students also prepare 'investor's offers', which could constitute a starting point for studies devoted to feasibility of particular investments. In the era of job market competition, thanks to the collaboration along the line University – Local Government – Business, students acquire specific knowledge relating to the designing and investment process; they get to know different towns and cities, their specificity. Cooperation with young people opens up new opportunities, because sometimes some concepts and business activities can be perceived only by the young generation. Their approach and ideas contribute to the revival of urban spaces, as well.

Keywords: collaboration University – Local Government – Business, attractiveness, competitiveness of cities

1. WSTĘP

Oferta związana z opracowaniami studenckich koncepcji projektowych skierowana jest do przedstawicieli miast i gmin, mieszkańców oraz otoczenia gospodarczego. Kładzie nacisk na porządek i ład przestrzenny w miastach i gminach, na aktywność społeczną, a w szczególności niesie myśl gospodarczą. Dzięki opracowaniom studenckim możliwe jest tworzenie i przeanalizowanie modeli propozycji projektowych. Student natomiast ma możliwość uczenia i poznawania sprawdzonego w praktyce. Droga poznania to droga nawracania, zawracania, ustawicznego poszukiwania, kreacji i doskonalenia się.

Wiedza studenta to nie tylko opanowanie w podręcznikach, planach i różnych materiałach, ale również umiejętność, którą trzeba nabyć w procesie interakcji z rzeczywistością. Umiejętność na wyższym poziomie – mająca podstawy wiedzy naukowej i zmierzająca do jej przekształcania. To nie tylko poznanie sytuacji, ale również tworzenie nowego otoczenia.

To nowe, świeże spojrzenie młodych ludzi, o dużym potencjale kreatywności, chcących zmienić świat, może stanowić ciekawą propozycję dla wielu miast, które borykają się z problemami przestrzennymi, społecznymi, gospodarczymi.

2. KONKURENCYJNOŚĆ I ATRAKCYJNOŚĆ MIAST

Transformacja społeczno-gospodarcza, która miała miejsce w Polsce w 1989 r., związana z porzuceniem systemu komunistycznego, spowodowała powrót gospodarki rynkowej. Jej konsekwencją były widoczne zmiany zachodzące w przestrzeni miasta.

Samorządy terytorialne reprezentować zaczęły interesy lokalnych społeczności. Znacznie wzrosła liczba osób, które mogły wpływać na przestrzeń miejską. Dynamicznej zmianie ulegały krajobraz i architektura, wzrastała intensywność użytkowania ziemi, ulegały zmianie funkcje wielu obszarów miasta¹.

Miasta zaczęły konkurować pomiędzy sobą, stawały się coraz bardziej atrakcyjne gospodarczo. Te cechy przyciągały nowych mieszkańców, mając istotny wpływ na ich proces urbanizacji.

Cechy miasteczek, ich atrakcyjność i konkurencyjność, obecnie mogą mieć wpływ na proces racjonalnego wykorzystania terenów miejskich. Wszelkie poczynania nakierowane są na poprawę środowiska miejskiego, poprawę jakości życia i mieszkania oraz jakości przestrzeni miejskich. W dużej mierze działania w tkance miejskiej polegają na przystosowaniu istniejących zasobów do zmieniających się potrzeb użytkowników.

„Pustostany” – lokale użytkowe i mieszkalne, budynki, przez wiele lat zaniedbywane, widoczne w centrach miast i miasteczek – zaczynają ulegać postępującej degradacji, dekapitalizacji, negatywnie wpływając na wizerunek miejsca.

Degradacja przestrzeni miejskiej, powiązana z niską jakością życia i zamieszkania, spowodowała brak atrakcyjności, żywotności, na korzyść wzrostu aktywności przestrzeni komercyjnych.

A przecież przestrzeń pomiędzy miejscem zamieszkania a miejscem pracy ma szczególnie wpływ na jakość życia człowieka – obok aspektu przestrzennego jest bowiem aspekt społeczny. Zjawisko wyludniania się kamienic z powodu złej jakości życia i zamieszkania doprowadziło do sytuacji, w której stopniowo miasta stały się pozbawione różnorodności i bogactwa życia społecznego.

Niska jakość przestrzeni publicznych, wywołuje wiele negatywnych emocji powiązanych z odczuciem zagrożenia bezpieczeństwa użytkowników danej przestrzeni. Przyczynia się do niechęci w niej przebywania, zamieszkania, użytkowania danej przestrzeni. Zaniedbane, zdegradowane przestrzenie stopniowo stają się niczyje.

Zjawiskiem, które powinno niepokoić, jest przyrost naturalny. Miasteczka stają się coraz bardziej opuszczone przez młodzież, która nie widzi już perspektywy rozwoju. Pozostają ludzie starsi, którzy z powodów ekonomicznych nie mają możliwości zmiany swojego miejsca zamieszkania.

Bezrobocie, niskie dochody, zmiany struktury społecznej jak również przyzwyczajenia przedkładają się na obraz miasta, jego atrakcyjność jako miejsca do zamieszkania. Ta słaba kondycja materialna mieszkańców, brak napływającego kapitału zewnętrznego, w znacznej mierze ograniczają atrakcyjność w formie lokaty kapitału.

Zaginęły miejsca, które tętniły różnorodnym życiem społecznym. To zróżnicowanie dotyczy ludzi: pod względem wieku, orientacji seksualnych i wyglądu, stanowiących mieszkankę kultur, narodowości, również ludzi kreatywnych, którzy posiadają „kapitał kreatywny”.

Powiązanie różnorodnych funkcji w przestrzeni w celu realizacji potrzeb i aspiracji człowieka, uczestnika przestrzeni, prowadzi do bezpiecznych, tętniących życiem miejsc. Podnoszenie ich atrakcyjności i jakości następuje poprzez promocję kultury, sztuki, rozrywki, poprawę ich dostępności i stanu komunikacji miejskiej: pieszej, rowerowej, szynowej, autobusowej.

Ludzie zamieszkujący miasta stanowią „kapitał społeczny”, dzięki któremu możliwe jest jego funkcjonowanie. Inwestowanie w infrastrukturę społeczną, jej poziom rozwoju, może mieć istotny wpływ na atrakcyjność i konkurencyjność miasteczek, jako miejsc, które się rozwijają. Umiejętność współpracy, organizowanie się w celu realizacji wspólnych interesów, jak również tworzenie i spotkania w grupach, klubach towarzyskich – to wszystko tworzy kapitał społeczny.

Badania wykazują, że ludzie, którzy żyją w społeczeństwie o wysokim poziomie kapitału społecznego, wyróżnia niższy wskaźnik przestępczości oraz wyższy poziom życia. Mieszkańcy miast stają się bardziej przywiązani do miejsc swojego zamieszkania i chcą tam pozostać i inwestować.

Większość firm o kluczowym znaczeniu dla rozwoju miast, działa tam, gdzie występuje skupisko zdolnych, utalentowanych młodych ludzi. Miasta rozwijają się dzięki tym, którzy chcą w nich mieszkać i zakładać przedsiębiorstwa.

Dla ludzi kreatywnych liczą się nie tylko względy ekonomiczne, ale również styl życia. Poszukują miejsc otwartych na różnorodność. Nieistotne, nieatrakcyjne są dla nich miejsca

takie jak centra handlowe. Umiejętność przyciągnięcia ich do siebie z różnych środowisk, utalentowanych, pełnych życia, energii i pomysłów, powinno stać się naczelnym zadaniem chcących się rozwijać miast, chcących być atrakcyjnymi i kreatywnymi.

3. WSPÓŁPRACA URZĄD MIASTA OŚWIĘCIM – WYDZIAŁ ARCHITEKTURY PK, INSTYTUT PROJEKTOWANIA URBANISTYCZNEGO

Na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej dnia 15.10.2014 r. zostało podpisane Porozumienie między Dziekanem Wydziału Architektury prof. drem hab. inż. arch. ackiem. Gyurkovichem a Prezydentem Miasta Oświęcim Januszem Chwierutem, będące deklaracją współpracy. Stworzone zostały projekty partnerskie na rzecz przygotowania studenckich koncepcji zagospodarowania terenów w Oświęcimiu. Dotyczyły one lokalizacji ul. Leszczyńskiej, ul. Stolarskiej, które były tematami dyplomowymi. W ramach zajęć z przedmiotu Projektowanie architektoniczno-urbanistyczne jednorodzinnych zespołów mieszkaniowych (prowadzący: dr hab. inż. arch. Krystyna Paprzyca, mgr inż. arch. Julian Franta rok akademicki 2014/15) studenci II roku przygotowywali opracowania projektowe związane z lokalizacjami: ul. Strzelecka, ul. Dąbrowskiego, ul. Nideckiego (il. 1–4).

W pierwszym etapie grupa studentów pojechała do Oświęcimia, spotkała się z przedstawicielami Urzędu Miasta i obejrzała wskazane przez miasto lokalizacje. Szczególna wartość prowadzonych tematów związana jest z praktyką projektową i inwestorską. Umożliwia studentom bezpośredni kontakt nie tylko z przedstawicielami miasta, środowiskiem społeczno-gospodarczym, ale także zaznajomienie się ze specyfiką miasta. Studenci uczestniczyli w spotkaniu z przedstawicielami urzędów podczas przeglądów: Prezydentem Miasta Oświęcim Januszem Chwierutem oraz Naczelnik Wydziału Inwestycji Magdaleną Stapurewicz (il. 1, 2). Dzięki takim spotkaniom studenci otrzymali dodatkowe wskazówki związane z opracowaniami.

Miasto Oświęcim przyznało nagrody. W wyborze najlepszych opracowań uczestniczyli przedstawiciele Urzędu Miasta Oświęcim, biur projektowych, przedstawiciele środowiska akademickiego (il. 3, 4). Wydział Architektury zorganizował również na terenie Politechniki Krakowskiej w Galerii Gil i Galerii Kotłownia wystawę pt. *Uczelnia – samorząd – biznes*, podczas której prezentowane były najciekawsze opracowania, studenckie kreacje urbanistyczno-architektoniczne związane z Miastem Oświęcim. Wystawa jest cykliczna, zapraszani są na nią przedstawiciele miast i środowiska społeczno-gospodarczego.

Również w miastach partnerskich organizowane są wystawy prezentujące opracowania studentów Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej. Miasto Oświęcim zorganizowało wystawę w Bibliotece Publicznej – październik 2015. Opracowania studenckie prezentowane również były na profilach internetowych. Zorganizowano konkurs wśród mieszkańców na najciekawszą pracę. Stanowi to rodzaj konfrontacji studenckich idei i pomysłów projektów architektoniczno-urbanistycznych z wizjami i potrzebami mieszkańców (il. 10–16).

4. PODSUMOWANIE

Projekty partnerskie Wydziału Architektury z samorządem i otoczeniem gospodarczym mają duże znaczenie. Polskie firmy przy zatrudnianiu absolwentów najczęściej narzekają na bark ich doświadczenia, słabą komunikatywność, brak umiejętności pracy zespołowej. Pracownicy architektoniczne zatrudniające młodych architektów oczekują ludzi kreatywnych, z pomysłami, z wyobraźnią, niebojących się wyzwień, posiadających umiejętności pracy w terenie. W systemie edukacji zdecydowanie brakuje praktycznej strony zawodu.

Kontakt z przedstawicielami urzędu, biur projektowych, biznesem, z mieszkańcami miast daje studentom możliwość pogłębiania własnych umiejętności: uczy umiejętności komunikowania się z ludźmi, przekonywania ich do swoich racji, inspirowania, współpracy w zespole, komunikatywności, elastyczności. Pomaga rozwijać kompetencje, które w obecnych czasach są inwestycją w samego siebie. Dzięki niej stajemy się dla pracodawców bardziej atrakcyjni.

Współpraca Uczelnia – Samorząd umożliwia Wydziałowi Architektury start w Funduszach Europejskich w zakresie podnoszenia kwalifikacji zawodowych dla architektów. Współpraca umożliwia również uczestnictwo środowisk samorządowym i biznesowym w Konferencjach, seminariach, studiach podyplomowych, przyczyniając się do integracji między ludźmi nauki, samorządu.

Celem jest spotkanie ludzi kreatywnych z różnych środowisk: władz samorządowych, biznesu, przedstawicieli środowiska naukowego, studentów. Chcących zmienić świat. Ludzi, którzy są odpowiedzialni z środowisko, w którym żyjemy, które funkcjonuje na zasadzie naczyń połączonych. Stąd tak istotne znaczenie ma współpraca i wymiana poglądów nt. Uczelnia – Samorząd – Biznes.

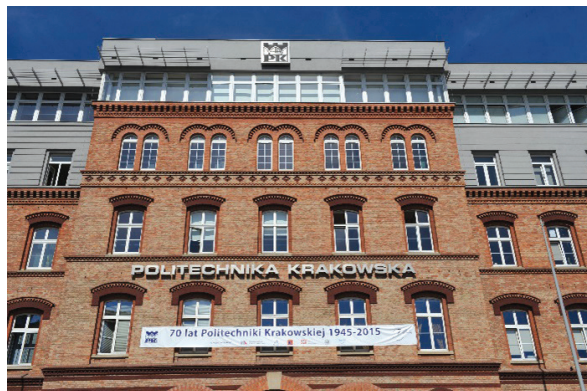

Il. 1, 2. II rok. Przegląd opracowań studenckich. Spotkanie na Wydziale Architektury PK: Prezydent Miasta Oświęcim Janusz Chwierut, Naczelnik Wydziału Inwestycji Magdalena Stapurewicz, Dziekan WA prof. dr hab. inż. arch. Jacek Gyurkovich, prof. dr hab. inż. arch. Grażyna Schneider-Skalska, dr hab. inż. arch. Krystyna Paprzyca, mgr inż. arch. Julian Franta, dr inż. arch. Tomasz Gaczoł, studenci II roku WA PK (fot. K. Paprzyca)

Il. 3, 4. Wybór najlepszych opracowań studenckich. Urząd Miasta Oświęcim, Przedstawiciele Urzędu Miasta: Zastępca Prezydenta Miasta Oświęcim Andrzej Bojarski, Naczelnik Wydziału Inwestycji Magdalena Stapurewicz, Inspektor Wydziału Inwestycji Paweł Kubica, Naczelnik Wydziału Architektury Jadwiga Pacholek, Biuro Projektowe Susuł i Strama, prof. dr hab. inż. arch. Grażyna Schneider Skalska, dr hab. inż. arch. Krystyna Paprzyca, mgr inż. arch. Julian Franta z Wydziału Architektury PK (fot. K. Paprzyca)

Politechnika Krakowska
 ul. Dąbrowskiego 116
 Galeria Kółkowska

**Galeria
 Politechniki
 Krakowskiej**

oraz
**INSTYTUT PROJEKTOWANIA
 URBANISTYCZNEGO WA PK**

zapraszają na otwarcie wystawy
 projektów studenckich

**UCZELNIA
 SAMORZĄD-BIZNES**

12 maja 2015
 o godz. 10.00

adresy: sala KOTELCZYŃSKA - tel. 12.25.2915
 sala GŁ - tel. 12.27.2915

Galeria "Kółkowska" Krakowskiej 24 31-110 Kraków

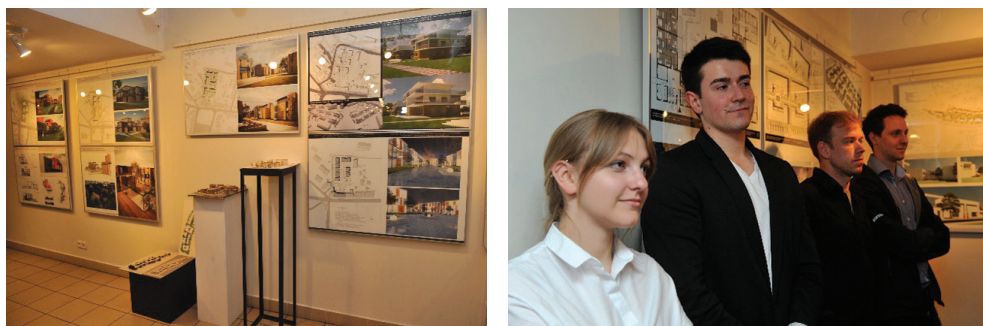
Prezydent
*Otwierając w imię miasteczka Oświęcim
 i w imieniu Urzędu Miasta Oświęcim
 i Zarządu Miejskiego zwracam się do
 Państwa z serdecznymi pozdrowieniami
 i życzeniami.*

*Współczesna architektura wymaga
 przede wszystkim innowacyjności i
 kreatywności. Jest to nie tylko
 sztuka, ale przede wszystkim
 sposób na życie. Jest to sztuka
 i funkcjonalność. Jest to sztuka
 i funkcjonalność. Jest to sztuka
 i funkcjonalność.*

List Intencyjny
 podpisany w dniu 12.10.2014 w Krakowie
 przez
 Prezydenta Miasta Oświęcim,
 Urzędnika Miejskiego
 w Krakowie
 i
 Miasteczko Oświęcim

Il. 5–7. Otwarcie wystawy pt. *Uczelnia – Samorząd – Biznes* (z okazji 70-lecia PK). Rektor dr hab. inż. arch. Andrzej Białkiewicz, prof. PK, Dziekan WA prof. dr hab. inż. arch. Jacek Gyrkovich, prof. art. Stefan Dousa, prof. dr hab. inż. arch. G. Schneider-Skalska, Prezydent Miasta Oświęcim Janusz Chwierut (fot. K. Paprzyca)

II. 8, 9. Wystawa Galeria Kotłownia, studenci II roku WA PK (fot. K. Paprzyca)

II. 10. Wystawa prac studenckich. Biblioteka w Oświęcimiu. Zdjęcie zespołowe: studenci II roku, dyplomanci WA PK

II. 10–15. Wystawa prac studenckich, październik 2015. Zastępca Prezydenta Miasta Oświęcim Maria Pędrak, Dziekan WA prof. dr hab. inż. arch. Jacek Gyurkovich, prof. dr hab. inż. arch. Grażyna Schneider-Skalska, dr hab. inż. arch. Mateusz Gyurkovich, dr hab. inż. arch. Krystyna Paprzyca, mgr inż. arch. Julian Franta, mgr Małgorzata Rekuć, Naczelnik Wydziału Inwestycji Magdalena Stapurewicz, Inspektor Wydziału Inwestycji Paweł Kubica, studenci II roku, dyplomaci WA PK (fot. K. Paprzyca)

BIBLIOGRAFIA

- Alkinous, *Wykład Nauk Platona, źródło Myśli Filozoficznej*, Wyd. WAM, Kraków 2008.
- Auge M., *Nie-miejsca, wprowadzenie do antropologii hipernowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Baudrillard J., *Spółczesność konsumpcyjna, jego mity i struktury*, Wyd. Sic!, Warszawa 2006.
- Cichy-Pazder E., *Humanistyczne podstawy kompozycji miast*, Politechnika Krakowska, Kraków 1998.
- Gadamer H.G., *Aktualność piękna: sztuka jako gra, symbol i święto*, przeł. Krystyna Krzemińska, Warszawa 1993.
- Gehl J., *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych*, Wyd. RAM, Kraków 2009.
- Gyurkovich J., *Znaczenie form charakterystycznych dla kształtowania i percepcji przestrzeni*, Monografia Nr 258, Politechnika Krakowska, Seria Architektura, Kraków 1999.
- Hegel G.W., *Wykłady z filozofii dziejów*, tom. II, ks. 2, Świat grecki, Warszawa 1958.
- Kosiński W., *Miasto i piękno miasta*, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 2011.
- Paprzyca K., *Harmonizowanie rozwoju urbanistycznego terenów miejskich – wybrane zagadnienia*, Monografia 417, Kraków, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 2012.
- Paszkowski Z., *Miasto idealne w perspektywie europejskiej i jego związku z urbanistyką współczesną*, Wyd. Universitas, Kraków 2011.
- Riesman D., *Samotny tłum*, Wyd. vis-a-vis/ Etiuda, Kraków 2011.
- Ritzer G., *Magiczny świat konsumpcji*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA, Warszawa 2012.
- Sennett R., *Upadek człowieka publicznego*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA, Warszawa 2009.
- Schneider-Skalska G., *Kształtowanie zdrowego środowiska mieszkaniowego. Wybrane zagadnienia*, Politechnika Krakowska, Monografia 307, Kraków 2004.
- Tandera P., *Od filozofii światła do sztuki światła*, Monografia, Uniwersytet Jagielloński, Tom III, Kraków 2014.
- Wallis A., *Miasto i przestrzeń*, Warszawa 1977.